

VRHNIŠKI
RAZGLEDI
leto 14

VRHNIŠKO MUZEJSKO DRUŠTVO
VRHNIKA 2013

MARIJA OBLAK ČARNI OB 14. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV	6
ANDREJ GASPARI IN DIMITRIJ MLEKUŽ GRADIŠČE NA HRIBU TIČNICA: PROSTORSKO VREDNOTENJE OSREDNJE PRAZGODOVINSKE NASELBINE NA VRHNIKI	9
JANEZ KOS PREBIVALSTVO V VERDU, NA MIRKAH IN V BISTRI SREDI 19. STOLETJA	19
CVETKA KODERMAN CANKARJI IZ VELIKE LIGOJNE	39
OLGA PIVK MLINI IN ŽAGE NA VRHNIŠKEM	55
ALEKSANDRA SERŠE VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (III. DEL) OD PRELOMA STOLETJA DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE 1900-1918	74

TATJANA HOJAN MARIJA ARRIGLER (1893–1967), UČITELJICA	111
TATJANA HOJAN ELEONORA KERKOČ KRIŽMAN (1893–1983), UČITELJICA	114
TATJANA HOJAN GREGOR NOVAK (1901–1974), UČITELJ IN ŠOLSKI UPRAVITELJ	117
TATJANA HOJAN MARIJA PETKOVŠEK (1897–1982), UČITELJICA IN ŠOLSKA UPRAVITELJICA	122
FRANCKA ZALAZNIK MOJI SPOMINI NA ŠOLO	125
RAZSTAVA TONE LAPAJNE (1933–2011)	128
NIKA ČELEŠNIK MUZEJSKA DEJAVNOST NA VRHNIKI V 30. LETIH 20. STOLETJA	160
NATAŠA BREGANT MOŽINA JAVNI SKLAD RS ZA KULTURNE DEJAVNOSTI, OBMOČNA IZPOSTAVA VRHNIKA OB 15-LETNICI DELOVANJA	181

KATARINA OBLAK BROWN NOVI PODATKI O ŽIVLJENJU IN DELU GEOLOGA JANEZA PETKOVŠKA (1853–1941)	208
ZDENEK MOHAR DR. FRANC MOHAR, SODNIK NA VRHNIKI	213
KATJA ISTENIČ ĐORĐE NIKOLČIČ, EDEN OD MALIH LJUDI INDUSTRIJE USNJA VRHNIKA, BREZ KATERIH INDUSTRIJA NE BI BILA TO, KAR JE BILA	224
TATJANA OBLAK MILČINSKI PO CEL VERHENKI LUČI NI ... PESMI, KI SO JIH NEKOČ POZNALI NA VRHNIKI IN OKOLICI	231
JANEZ STANOVNIK POROČILO O POLITIČNIH RAZMERAH NA VRHNIKI AVGUSTA 1943	288
GAŠPER TOMINC VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2013	292
MARIJA OBLAK ČARNI POROČILO O DELU MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA V LETU 2012 (NA OBČNEM ZBORU DRUŠTVA, 20. MAJA 2013)	307

OB 14. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV

Zvezek našega zbornika, ki je pred nami, prinaša, tako kot večina zvezkov doslej, prispevke z raznih področij in raznih časovnih obdobij. Tokratni uvodni prispevek seže v prazgodovino. V njem sta avtorja Andrej Gaspari in Dimitrij Mlekuž pod naslovom **Gradišče na hribu Tičnica: prostorsko vrednotenje osrednje prazgodovinske naselbine na Vrhniku** pripravila prostorski prikaz leta 2009 na Tičnici odkritih ostankov prazgodovinske utrjene naselbine. Slike, pridobljene z moderno metodo laserskega skeniranja (LIDAR), kažejo, da gre za gosto poseljeno akropolo na prostoru, ki meri s poznejšimi širitvami skoraj 5 ha. Glede na njeno lego in velikost gre skoraj brez dvoma za centralno naselbino na območju prazgodovinskega predhodnika rimskega Nauportusa, za naselbino keltskih Tavriskov. Pomembno odkritje je vneslo v raziskave vrhniškega prostora novo dinamiko, saj je med strokovnjaki že dolgo veljalo, da je za študij predrimске zgodovine našega ozemlja nujno potrebno odkriti keltsko Vrhniko. Obrambni nasip, ki obdaja vrh vzpetine, je še danes na terenu dobro viden in bo ob sprehodu po Tičnici njegovo sledenje za marsikoga zanimivo.

Za tem Janez Kos v članku **Prebivalstvo Verda, Bistre in Mirk sredi 19. stoletja** nadaljuje s pregledom prebivalstva na Vrhniškem po Statusih animarum. Kot vemo, je ta Popis duš vodila Cerkev, da bi spremljala versko življenje vernikov, a so v njih tudi drugi podatki. Zanimivi so npr. podatki o velikosti posesti, družinah, sorodstvu, migracijah prebivalstva idr. Na primer: v Verdu je bila takrat le ena cela kmetija, Kotnikova, 9 je bilo polovičnih, 14 tretjinskih, 6 četrtskih. Toliko kot kmetij je bilo kajž, 30. Verdski gospodarji dekel in hlapcev niso imeli, imeli pa so jih posestniki na Mirkah in v Bistri. V Bistri, na posestvu bivšega samostana, so v letih 1835–1848 zamenjali kar 31 hlapcev in dekel, 3 vrtnarje, 3 kuharice in 12 drugih delavcev.

Cvetka Koderman natančno razišče **Cankarje v Veliki Ligojni**. Od 17. stoletja dalje sledi njihovim porokam in selitvam. Dva predstavnika Cankarjev se preselita na Vrhniko, ena cela družina v Ameriko, pri eni domačiji se ohrani Cankar kot domače ime. Popravek napačnega podatka o Cankarjih v Mali Ligojni odkrije možnost, da je bila Mrlakova kajža v Veliki Ligojni dom prednikov pisatelja Ivana Cankarja.

Olga Pivk je v prispevku **Mlini in žage na Vrhnškem** predstavila eno pomembnih dejavnosti in virov zaslужka na Vrhniki in okoliških krajih, (mline na Podlipščici je s soavtorjem predstavila že v 8. šte. Vrhnških razgledov). Nekateri teh obratov so se sčasoma razvili v tovarne za izdelke iz lesa, usnjarno, destilarno, svečarno. Po drugi svetovni vojni so iz njih nastale IUUV, Droga, Žito. Danes nič od tega ni več, razen pekarnice, kot dela Žita. Ostajajo pa kot dediščina, ki priča o iznajdljivosti in prizadevanju nekdanjih prebivalcev, ki so v naravnih danostih poiskali način in sredstva za preživetje in napredek.

Nika Čelešnik nam pod naslovom **Muzejska dejavnost na Vrhniki sredi 30. let 20. stoletja** prikaže dogajanje ob izkopavanju rimskega Nauportusa na Dolgih njivah na Vrhniki, ki jih je v letih 1934 in 1936 vodil arheolog dr. Walter Schmid. Vrhnikičani so želeli, da bi dragocene izkopanine ostale na Vrhniki, kjer bi ustanovili muzej. Ob sodelovanju strokovnjakov, zlasti Marijana Marolta in podpori župana Stanka Hočeverja, so ustanovili Muzejsko društvo, za muzejsko zbirko je župan odstopil prostor in prof. Schmid in Marijan Marolt sta v njem namestila izkopane predmete. Ustanovitvi društva in muzeja pa je ostro nasprotoval direktor Narodnega muzeja v Ljubljani dr. Josip Mal. Od obetajoče zamisli ni ostalo ničesar. Predmete so po drugi svetovni vojni odpeljali v Ljubljano v Narodni muzej.

Aleksandra Serše je pripravila III. del prispevka **Vrhnška šola skozi čas**, ki zajema obdobje od leta 1900 do konca prve svetovne vojne. V tem času Vrhnika dobi šestrazrednico in novo sodobno šolsko poslopje. Tudi nekateri okoliški kraji dobe v tem času svoje šole. Prva svetovna vojna prinese vrsto težav. Vrhnika je vpletena bolj kot kateri drugi kraj na Kranjskem. Skoznjjo se

valijo trume vojakov, ranjencev, invalidov, bolnikov, ujetnikov in beguncev. Po vojni je ustanovljena nova država. Avtorica piše o učiteljih, menjavah šolskih obveznosti, o boleznih, dobrotnikih šole in dr.

Tatjana Hojan za tem nadaljuje s prikazi življenja in dela vrhnških učiteljev. Tokrat predstavlja učiteljici **Marijo Arrigler** in **Eleonoro Krkoč Križman** ter učitelja in šolskega upravitelja **Gregorja Novaka** in učiteljico in šolsko upraviteljico **Marijo Petkovšek**. Francka Zalaznik pa v zapisu **Moji spomini na šolo** pripoveduje, kako je v letih 1927–1936 doživljala šolo, ko je bila učenka Marije Petkovšek in Gregorja Novaka.

Ob njegovi osemdesetletnici, ki bi jo praznoval leta 2013, smo v zborniku za tem predstavili **akademskega kiparja in slikarja Toneta Lapajneto (1933–2011)**, in sicer predvsem s slikami, izdelanimi z njegovo novo tehniko slikanja z barjansko zemljo.

Katarina Oblak Brown nato objavlja **Novo podatke o življenju in delu geologa Janeza Petkovška (1853–1941)** iz Bevk. Z njimi dopolnjuje prikaz, ki ga je o znanstveniku in dobrotniku objavila v 11. številki zbornika Vrhnški razgledi.

Zdenek Mohar opiše življenjsko pot vrhnškega **sodnika dr. Franca Moharja**, roj. 1893 v Loškem Potoku. Franc Mohar je bil kot študent na Dunaju leta 1914 mobiliziran v avstrijsko vojsko. Še isto leto je bil od Rusov zajet in poslan v Sibirijo. Pridružil se je češkimi legionarjem in se z njimi prebijal skozi Sibirijo. Po vojni je v Pragi končal študij prava, doktoriral, se poročil in se z ženo vrnil v Slovenijo. Bil je sodnik v Ljubljani, Ložu in na Vrhniki. Na Vrhniki je sezidal hišo, se upokojil. Ves čas pa je ohranil živ stik z rodnim Loškim Potokom.

Katja Istenič pa objavlja intervju: **Đorđe Nikolčić – eden od malih ljudi Industrije usnja Vrhnika, brez katerih Industrija ne bi bila to, kar je bila.** Đorđe Nikolčić (1930–2012) pripoveduje pretresljivo življenjsko zgodbo vojne sirote, ki po težkih preizkušnjah na poti iz rodne Bosne svoj dom najde v Sloveniji.

Prispevek Nataše Bregant Možina: **15 let delovanja JSKD, območne izpostave Vrhnika**, podaja zgodovinski pregled povezovanja v okviru ljubiteljskega kulturnega delovanja do ustanovitve Javnega sklada, njegovo ustanovitev, ustanovitev izpostave na Vrhniku in njen program, dejavnosti, financiranje. Oriše tudi vlogo te izpostave, ki jo sama spremlja in vodi.

Tatjana Oblak Milčinski: **Po cel Verhenki luči ni ... Pesmi, ki so jih nekoč poznali na Vrhniku in okolici.** V svojem prispevku je avtorica zbrala pesmi po objavljenih zbirkah dr. Karla Štreklja, Cankarjeve založbe in Slovenske matice. Marsikatera teh pesmi nam bo obudila prijetne spomine na pripovedovanje naših babic. »Dodana vrednost« prispevka pa so ilustracije. Leta 1913, ko so izhajali snopiči Štrekljeve zbirke, je sli-

kar Hinko Smrekar izdal serijo šestih razglednic s tematiko slovenskih narodnih pesmi. Smrekarjeve umetnine – doslej neobjavljene – je našla pri zbirateljih. Največ na Vrhniku.

Janez Stanovnik je **Poročilo o političnih razmerah na Vrhniku avgusta 1943** napisal neposredno po obisku Vrhnike, kamor ga je poslal Izvršni odbor Osvobodilne fronte pred kapitulacijo Italije. Tu je doživel vkorakanje Nemcev 26. avgusta 1943. Njihove kolone je od blizu opazoval. Poleg ocene števila in sestava nemške okupatorske vojske podaja sliko tedanje vojaške situacije v Vrhniškem okrožju. Govori tudi o britanski poslanici Slovencem, ki so jo kot letak tedaj trosila zavezniška letala. Zavezniški letak objavljamo kot ilustracijo.

Gašper Tominc je pripravil **Vrhniško kroniko za leto 2013**. Na koncu pa sledi še **Poročilo o delu Muzejskega društva v letu 2012**, podano na občnem zboru društva maja 2013.

Vsem, ki so prispevali k pripravi in izidu tega zbornika, se iskreno zahvaljujem.

Marija Oblak Čarni, urednica
Na Vrhniku, aprila 2014

GRADIŠČE NA HRIBU TIČNICA: PROSTORSKO VREDNOTENJE OSREDNJE PRAZGODOVINSKE NASELBINE NA VRHNIKI

Slika 1: Vrhnika. Pogled na Tičnico in sv. Trojico v ozadju. Posneto med leti 1928 in 1947 (*hrani: Slovenski etnografski muzej; F0038712*).

Uvod

Prazgodovinska utrjena naselbina na hribu Tičnica na Vrhniki (sl. 1) je bila odkrita med naključnim sprehodom aprila 2009, še istega leta pa so bili opravljeni tudi terenski pregledi izpostavljenih površin ter predhodna prostorska analiza najdišča, oprta na izmero najbolj očitnih naselbinskih struktur in ostankov obrambnega sistema.¹ Takratni pregled je pokazal, da gradišče sestavljajo nepravilno eliptično oblikovan osrednji del z več nivoji teras in vršnim platojem ter dva

večja predprostorja v skupni izmeri 4,5 ha. Ostanki obrambnega nasipa oziroma obzidja osrednjega dela gradišča z dvema vhodoma so na močno zaraslem terenu večinoma vidni kot oster prelom obodne terase v pobočja pod naselbino. V ostenjih vkopanih vadbinih položajev iz obdobja SFRJ, ko je bilo območje del polzaprtga vojaškega poligona, je bilo najdenih nekaj odlomkov keramike, ki so omogočale okvirno datiranje naselbine okvirno med 1600 in 700 pr. n. št.

PROSTORSKE ANALIZE

Predstavitev metod in postopkov

Pričujoča študija izkorišča možnosti analize podatkov o oblikovanosti reliefa območja naselbine z neposredno okolico, ki so bili pridobljeni z visokoločljivostnim laserskim skeniranjem površja iz zraka² in prinaša nekaj izhodišč za nadaljne raziskave. Besedna zveza lasersko skeniranje opisuje vsako tehnologijo, ki natančno in pogosto meri razdaljo od naprave do cilja s pomočjo laserja. Te meritve zbere kot množico koordinat ali oblak točk, iz katerega je mogoče pridobiti podatke o obliki skeniranega cilja.

Lasersko skeniranje površja, pogosto se uporablja izraz lidar (*LIDAR, Light Detection and Ranging*) je metoda daljinskega zaznavanja, prilagojena natančni izmeri Zemljinega površja. Laserska naprava, nameščena na letalu ali helikopterju, pošilja do več sto tisoč pulzov laserskega žarka na sekundo, kar omogoča zelo hitro pokrivanje velikih površin. Laserski žarki se od tal odbijejo nazaj do sprejemnika. Iz časa potovanja laserskega pulza od oddajnika do sprejemnika naprava izračuna razdaljo do tal s pomočjo diferenčnega globalnega pozicijskega sistema (GPS) in inercialnih merilcev pa trirazsežne koordinate izmerjenih točk na Zemljinem površju.³

Ko laserski žarek doseže drevje ali grmovje, se del žarka odbije od listnega pokrova ali vej, del pa prodre do tal. Če iz oblaka točk izluščimo le talne točke in iz njih izdelamo digitalni model terena, dobimo sliko tal pod vegetacijo. Lidar je zaradi svoje zmožnosti opazovanja tal pod gozdnim pokrovom zelo primeren za uporabo v Sloveniji. Velike površine, ki so bile prej zaprte za sistematično opazovanje, so tako postale vidne.

Z lidarjem tako opazujemo površje Zemlje, njegovo obliko in vse na njem ležeče struk-

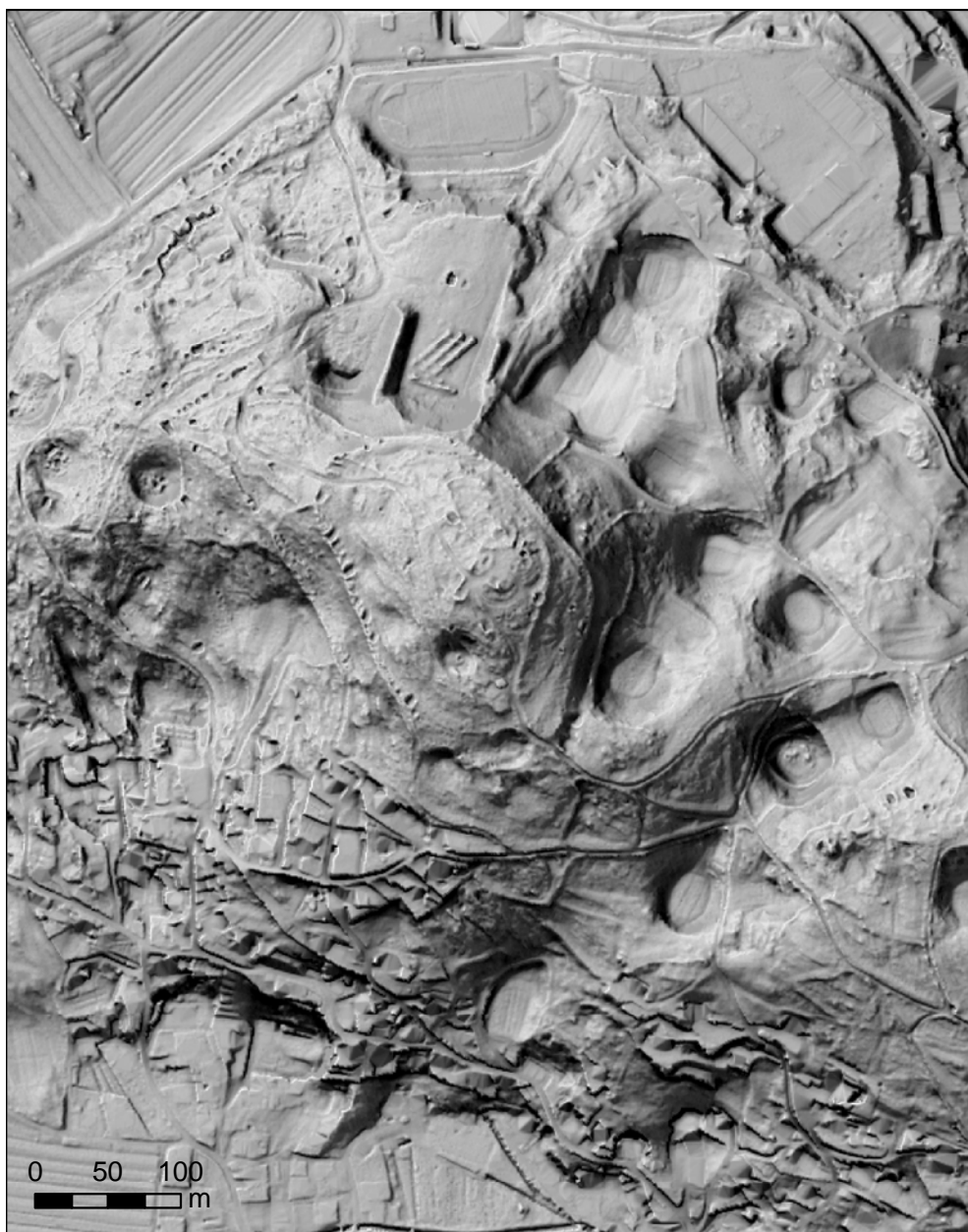
ture oziroma predmete. Arheološki sledovi, katerih prisotnost zaznava lidar, morajo biti vidni na površju kot grbine in izbokline, kot so obrambni nasipi, zidovi, groblje ali vkopi, kot so jame in jarki. Sledovi iz različnih obdobj se prepletajo in sestavljajo na različne, pogosto zapletene načine. Mlajše aktivnosti lahko starejše sledove vključijo v nove – tako lahko obrambni nasip postane parcelna meja – ali pa jih popolnoma izbrisejo – ko ljudje obrambni nasip izkoriščajo kot vir gradbenega kamna. Površje zemlje, kot ga dokumentiramo s pomočjo lidarja, je tako zapleten dokument, vir, ki priča o časovni globini krajine in človekovem bivanju v njej.⁴

Strukturna analiza

Gradišče Tičnica leži na apnenčastemu grebenu, katere vrh – Tičnica – leži okoli 65 metrov nad Barjem. Na vzhodnem koncu grebena je drugi, nižji vrh, na katerem stoji cerkev Sv. Trojice. Na digitalnem modelu terena (sl. 2 in 3) lahko vidimo značilno razgibano kraško površje, posejano z vrtačami premera okoli 40 m.

Najočitnejša antropogena značilnost, ki jo lahko opazimo na digitalnem modelu reliefa Tičnice, je obrambni nasip, ki obdaja vrh vzpetine. Nasip je ovalne oblike in se prilagaja obliki vzpetine. Obsega prostor s površino 2,8 ha. Prepoznamo ga kot zelo izrazit rob terase, ki je ponekod na severni strani visok do 4 m. Gradišče je predvsem na zahodni strani naravno zavarovano s strmimi pobočji; mogočni nasipi tu ne služijo obrambi, temveč predvsem razkazujejo moč naselbine.

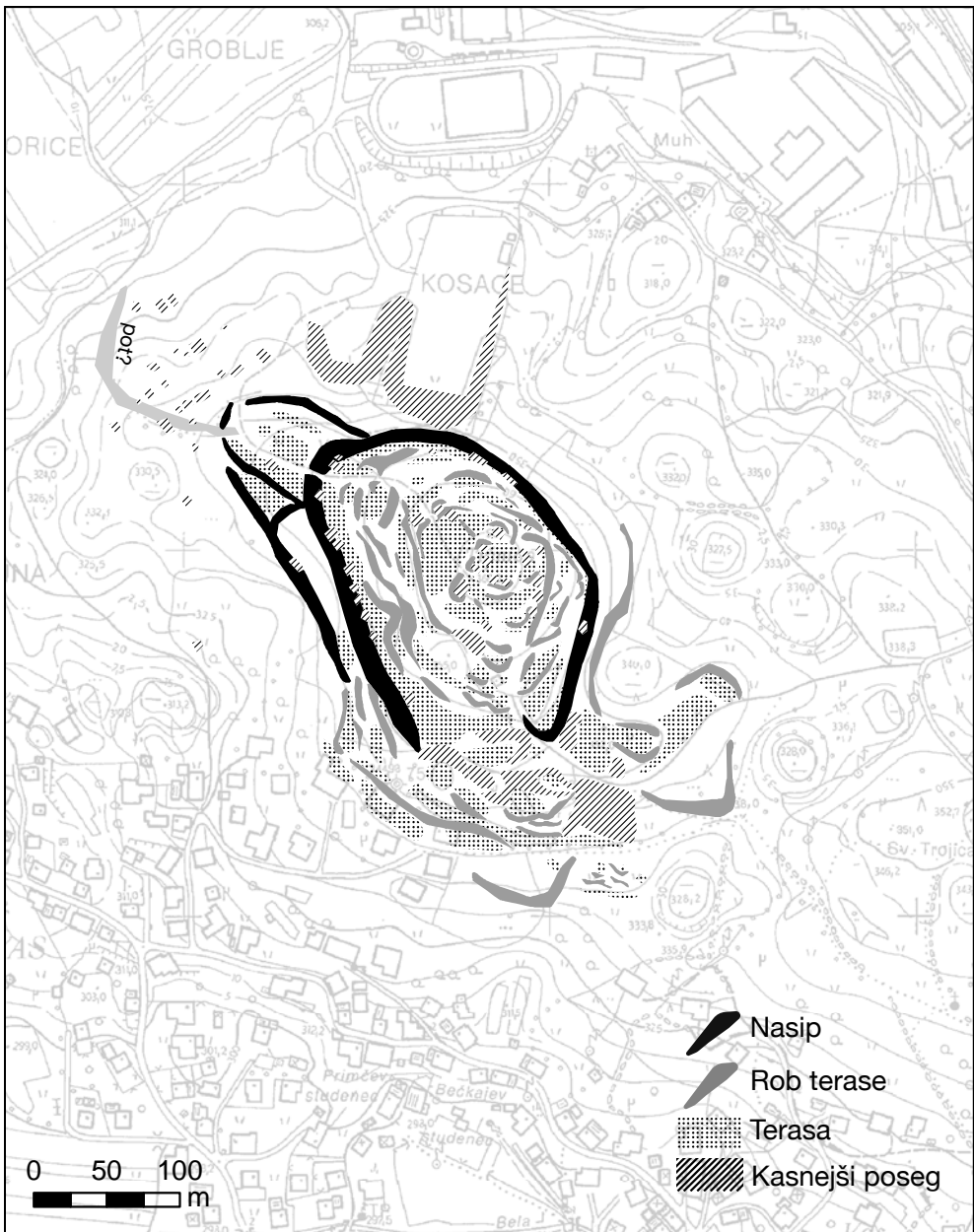
V notranjosti gradišča lahko prepoznamo več nivojev podolgovatih in ozkih teras, ki sledijo obliki površja in manjših ovalnih izravnjav. Največja izravnava je na severnem pobočju, tik pod vrhom hriba. Meje teras so ponekod precej visoke, tudi do 2 m.

Slika 2 a: Senčen digitalni model terena Tičnice, izdelan iz lidarskih podatkov. Izstopata monumentalen obrambni nasip ovalne oblike, ki se prilagaja obliki vzpetine in obsega prostor s površino 2,8 ha, ter vršna akropola pravokotne oblike z dimenzijami okoli 50 x 60 m (D. Mlekuž).

Tovrstne izravnave so ostanek priprave površine za stavbe. Notranjost gradišča je bila torej gosto poseljena. Sam vrh vzpetine je

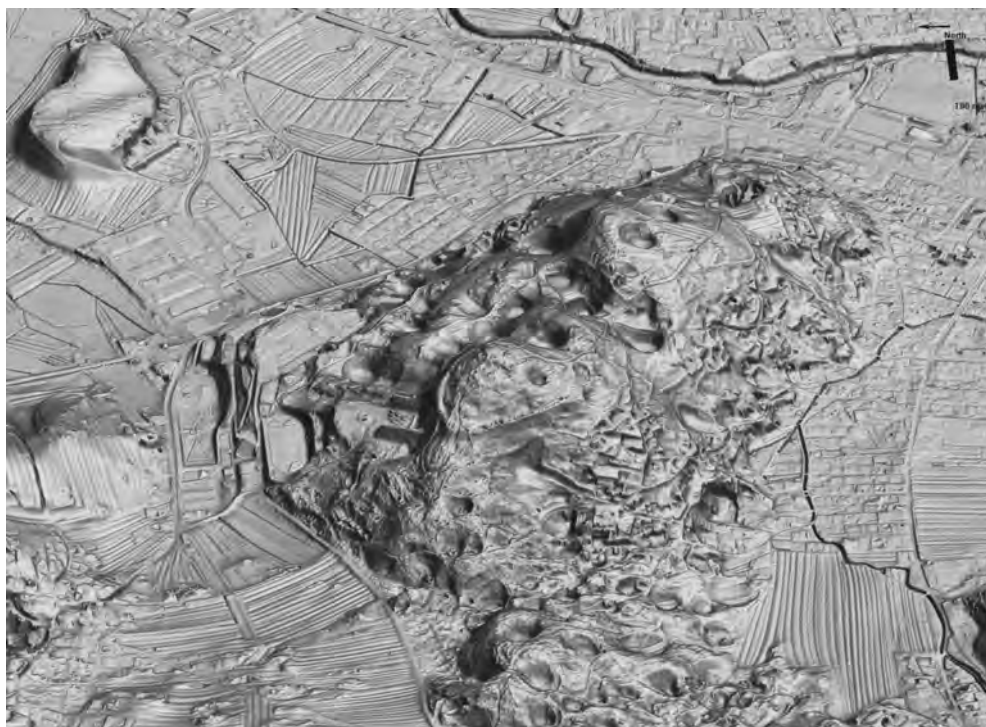
obdan z dvema izrazitima nasipoma oziroma robovoma teras, najbolj jasna sta na severovzhodni in jugozahodni strani.

Slika 2 b: Interpretacija vidnih arheoloških sledov (*D. Mlekuz*).

Vrh vzpetine je bil umetno izravnano in obdano z nasipi, ki omejujejo neke vrste akropolo pravokotne oblike z dimenzijami okoli 50 x 60 m.

Na južni strani, ob poti, ki vodi na Tičnico, obrambni nasip zavije navznoter. Tu lahko pričakujemo ostanek vhoda v naselbino,

Slika 3: Perspektivni pogled na Tičnico z zahoda, izdelan iz lidarskih podatkov. Nasip gradišča prepoznamo kot zelo izrazit rob terase, ki je ponekod na severni strani visok do 4 m (*D. Mlekuš*).

komunikacija je torej potekala podobno kot današnja pot, ki teče po sedlu med Tičnico in Sv. Trojico ter nad vrtačo, ki zamejuje jugozahodni rob naselbine ter zavije proti severu.

Na severni oz. severozahodni strani vzpetine lahko opazimo nasipe, ki omejujejo izravnani prostor ovalne oblike pod obrambnim nasipom gradišča. Nasipi so manj masivni kot obrambni nasip. Na podlagi stika med obrambnim nasipom naselbine in nasipi, ki omejujejo predprostor, lahko sklepamo, da je bil predprostor omejen pozneje kot osrednji del naselbine. Nasipi so večkrat prekinjeni zaradi mlajših posegov. Po severnem pobočju grebena iz smeri Stare Vrhnike vodi do predprostora zabrisan plitev jarek, ki bi lahko bil ostanek nekdanje komunikacije. Na severozahodnem pobočju je pod

obrambnim nasipom viden prečno poteka-joč raven nasip, ki je najizrazitejši na najstrmejšem delu pobočja, kjer ustvarja skoraj 5 m visok rob ozke terase. Ta se veže na sistem teras na južni strani naselbine. Tu lahko opazimo ostanke več teras, ki pa so poškodovane in preoblikovane s poznejšimi posegi. Po obliki teras lahko na tem mestu prepoznamo ostanke podobnega predprostora gradišča, ki je večji od tistega na severni strani. Obseg južnega predprostora je zelo dobro viden na zračnem posnetku iz leta 1975⁵, poznejši posegi pa so njegovo obliko zabrisali. Podobne terase lahko opazimo na grebenu ob dostopni poti na naselbino z južne strani, kjer lahko sledimo zaporedju vsaj treh obsežnih teras, ločenih s precej neizrazitimi robovi. Najizrazitejša je najvišja terasa, ki je na severozahodu zamejena z vrtačo.

Mlajši posegi so gradišče močno preuredili. Površje so preoblikovali predvsem vkopi za vojaške položaje, ki so pogosti zlasti na vzho-dnem delu obrambnega nasipa in na vrhu vzpetine. Prav tako je z vojaškimi vkopi pravokotne oblike, dimezij okoli 5 x 7 m, posejano severozahodno pobočje hriba.

Najbolj je preurejen južni rob naselbine. Širjenje Kačje vasi ter množica kamnolomov in drugih vkopov je zbrisala ostanke predprostora in njegov odnos do osrednjega dela gradišča. Tako ne moremo več slediti poteku obrambnega nasipa, saj sta ga uničila dva obsežna vkopa, ki sta posegla tudi v najnižjo teraso naselbine in uničila zahodni del vhoda v gradišče. Tudi na severozahodni strani vhoda je jarek posegel v vznožje nasipa.

Tičnica je utrjena naselbina z monumentalnim obrambnim nasipom in akropolo na najvišji točki. Naselbina je bila vsaj enkrat razširjena, saj so dodali predprostora na severni in južni strani naselbine, morda pa tudi terase ob južni komunikaciji proti naselbini. Njena površina se je tako povečala z 2,8 ha na skoraj 5 ha.

Analize vidnosti

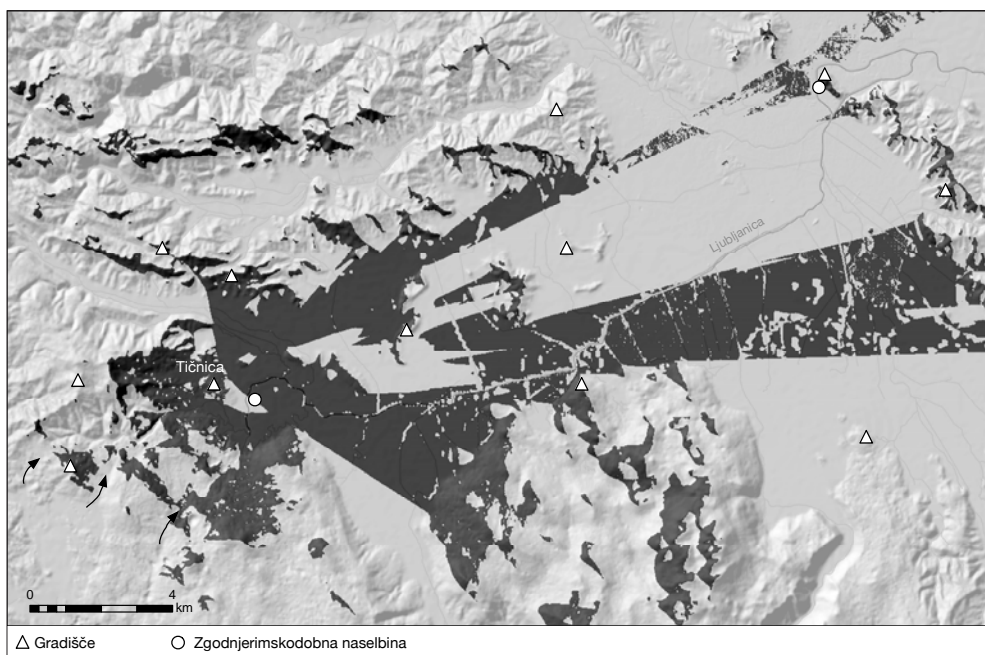
Kraji so med seboj povezani na različne načine, fizično, s potmi, pa tudi z medsebojno vidnostjo, ki vzpostavlja drugačna razmerja med njimi. Naselbine in druge arheološke strukture, kot npr. gomile in drugi spomeniki, so lahko zavestno postavljeni v pokrajino tako, da so izpostavljeni, vidni ali da je z njih mogoče videti pokrajino. Tako spreminjajo vizualno strukturo krajine. Vizualna struktura krajine nam lahko veliko pove o tem, kako so v preteklosti razumeli razmerja med ljudmi in pokrajino.

Najočitnejši vidik vizualne strukture kraji-ne vzpostavlja logiko pregleda in nadzora.

Nadzor in pregled sta del »geografije moči«, načina, kako v krajini vzpostaviti ali poudariti razmerja moči in prevlade. Najdišča in strukture so v prostor postavljene tako, da omogočajo opazovanje določenih prostorov, na drugi strani pa s svojo vidnostjo pričajo o moči in nadzoru iz opazovanih krajev. Logika geografije moči je v tem, da oblikovanje vizualne strukture krajine spremeni vedenje ljudi v pokrajini. Ljudje, ki so videni in ki vidijo centre moči v pokrajini, se namreč vedejo in gibljejo drugače kot ljudje, ki niso nadzorovani.⁶

Ljudje, ki se gibljejo v pokrajini, so tako medij, skozi katerega se v pokrajini udejanja moč. V arheologiji so analize vidnosti in vizualne strukture krajine doživele zagon z rabo geografskih informacijskih sistemov (GIS).⁷ Poseben algoritem iz podatkov o opazovalcu (njegovem položaju in višini) izračuna vidnost iz posamezne točke. Na ta način dobimo karto vidnosti iz posamezne točke, torej območja, s katerih lahko določeno točko vidimo, oziroma območja, vidna iz določene točke. Vidnost iz različnih točk lahko kombinirano in na ta način pridobimo t. i. kumulativno karto vidnosti, ki predstavlja vidnost iz več točk hkrati.⁸ V našem primeru smo izračunali vidnost iz vsake točke znotraj naselbine in z njegovih obrambnih nasipov ter iz njih sestavili karto kumulativne vidnosti gradišča (sl. 4).

Analize vidnosti niso brez težav, saj običajno ne razpolagamo z dovolj podrobnimi podatki o pretekli vegetaciji, ki je bistveno vplivala na vidnost. Vidnost je zelo odvisna tudi od vremenskih pogojev, letnih časov in fizičnih lastnosti struktur. Tako so obrambni nasipi iz lomljenega kamna bolj vidni kot zemljeni nasipi, poraščeni s travo, saj ustvarjajo večji kontrast z okolico. Na drugi strani pa so v primerih, ko samo gradišče ni bilo vidno, npr. zaradi prevelike oddaljenosti ali pa ga

Slika 4: Kumulativna vidnost s Tičnice kaže, da je bilo gradišče zelo dobro vidno na skoraj celotnem zahodnem robu Ljubljanskega barja. Navidezno nekoliko umaknjena lega gradišča je kljub majhni relativni višini zagotavljala optimalen pogled na oba možna dostopa k začetku plovnega dela reke Ljubljanice, kot tudi na nadaljevanje kopenske poti proti Ljubljanskim vratom (*D. Mlekuž*).

je zakrivala vegetacija, lahko opazili njegove sledove, kot so npr. iz naselbine dvigajoč dim, poseke ali okoliška polja.⁹

Dominantna pozicija Tičnice na vrhu grebena je bila očitno izbrana (tudi) zaradi vizualnega nadzora nad prostorom. Karta kumulativne vidnosti iz Tičnice kaže, da je bilo gradišče zelo dobro vidno na skoraj celotnem zahodnem robu Ljubljanskega barja. Še več, Tičnica je v vizualni strukturi krajine ustvarjala celovit vizualni ovoj. Vizualni ovoj je kompaktno območje dobre vidnosti, ki je običajno zamejeno z jasnimi mejami, pobočji ali vrhovi grebenov in se ne izgublja v daljavi. Vizualni ovoj Tičnice na zahodu in severu omejujejo grebeni Loškega vrha in osamelcev Blatna Brezovica in Kostajnica, Brdo Plešivica in Žabnica, na jugozahodu pobočja Krma, na jugu Ljubljanski vrh, na zahodu pa Strmica, Špik in Ulovka. Na robovih vizual-

nega ovoja so bila postavljena gradišča (Goli Vrh, Žažar, Bevke ...), s katerimi je Tičnica vzpostavljala vidni stik.

Ovoj se odpira po severnem robu Barja, kjer pogled – ob dobrih vremenskih pogojih – seže do Ljubljanskih vrat. Ljudi, ki so se gibali po trdnini na severnem robu Barja proti zahodu, so na poti spremljali mogočni nasipi gradišča, vidni v daljavi. Tičnica je svojo lego zaznamovala točko prehoda iz Barja proti Logaški kotlini in tako sporočala svoj nadzor nad ključnim odsekom potovanja.

Še bolj se vizualni ovoj Tičnice odpre v jugozahodni smeri, ob Ljubljanci. Na skrajnem zahodu vidnost omejujejo grebeni Molnika in Mazovnika. Tičnica vzpostavlja neposreden vizualen stik z gradiščem na Sv. Ani nad Podpečjo in gradiščem na Molniku (ki pa ga bilo je zaradi oddaljenosti bolj slutiti kot v

resnici videti). Iz gradišča je bilo moč spremljati plovbo po Ljubljanici do Podpeči ali še dlje, še bolj pa je pomembno, da je s svojo vidnostjo vsem, ki so pluli proti izviru, sporočala svoj nadzor nad koncem vodne poti in začetkom vzpona čez kraški masiv.

Na zahodni strani pogled – razen posameznih vrhov – ne seže tako daleč kot na vzhodu. Vendar je za vse, ki so potovali proti Ljubljanskemu barju, Tičnica postala zelo vidna takoj, ko so se začeli spuščati iz Logaške kotline, bodisi čez prevala Cesarski vrh (486 m) ali Prezid (546 m) ali v smeri današnje avtoceste med Raskovcem in Ljubljanskim vrhom. Tičnica tu vzpostavlja neposredni vidni stik z gradiščem na Strmici, ki nadzoruje omenjena prelaza proti dolini Bele.

Sklep

Odkritje gradišča na Tičnici je v razprave od predrimski poselitvi vrhniškega prostora vneslo novo dinamiko in odprlo nadaljnja vprašanja o razvoju poselitve, vojaškemu nadzoru območnega segmenta nadregionalne komunikacije in središčih politične oblasti v mlajših obdobjih prazgodovine. Kljub osredotočenemu arheološkemu zanimanju za ta prostor¹⁰ v primeru Tičnice (še) ne poznamo pripadajočih grobišč, na podlagi katerih bi bilo mogoče sklepati o ekonomski, vojaški in politični moči lokalnih skupnosti. To pomanjkljivost delno nadomeščajo številne bronasto- in železnodobne najdbe iz struge Ljubljanice na zahodnem delu Ljubljanskega barja, ki glede na funkcionalno in kronološko strukturiranost ter raznolik izvor¹¹ same po sebi dokazujejo propulzivnost lokalnih elit, ki so se okoriščale z nadzorom nad prometom oziroma pobranimi pristojbinami ter morda svoj položaj krepile tudi z reguliranjem kulturnih aktivnosti.

Ob odsotnosti popolnejših podatkov o notranji strukturiranosti naselja je mogoče o hi-

erahičnem položaju gradišča v regionalnem smislu soditi tudi po njegovi velikosti, pri čemer sodi glede na študije o železnodobni poselitvi jugovzhodne Slovenije v prevladujočo skupino necentralnih naselbin višinskega tipa s površino med 2 in 4 ha.¹² Razširitev naselbine s predprostori priča tudi o dinamiki pomena komunikacije čez Iliro-Italiska oz. Postojnska vrata in poselitve. Strateški pomen Tičnice se je v nekem trenutku očitno povečal in zahteval ali povzročil razširitev naselbine.

Razprostranjenost gradišč na območju hribovitega kraškega masiva med prevalom Razdrto in Ljubljanskim barjem kaže izrazito umeščanje vzdolž glavne komunikacijske osi, ki je sledila tovorništvi in voznemu prometu primerni trasi po robovih kraških polj oz. podolij med Postojnsko kotlino in Vrhniko. Velikost gradišč in pripadajoča grobišča kažejo, da so ta prostor obvladovale tri večje oziroma centralne naselbine s površino nad 4 ha, locirane v bližini ključnih nevralgličnih točk, in sicer Grad pri Šmihelu (okoli 10,2 ha),¹³ Tržišče pri Dolenji vasi (okoli 5 ha) in aglomeracija v Ljubljani z akropolo na Ljubljanskem gradu in suburbijem na območju Prul (skupno okoli 7 ha). Pomen Gradu pri Šmihelu na severnem obrobju Postojnske kotline, morda pri Pliniju st. omenjenem karnijskem mestu *Okra*, je tesno povezan z nekaj kilometrov oddaljenim prevalom Razdrto.¹⁴ Naselbina leži ob domnevni trasi, ki je mimo Predjame vodila proti Studenem in Uncu. Okolica odcepa od glavne komunikacije proti Cerkniskemu jezeru, Blokam in dolini Krke oziroma Loški dolini je ležala v vplivnem območju gradišča Tržišče pri Dolenji vasi,¹⁵ sam odcep pa je obvladovala pomembna, vendar manjša utrjena naselbina na Starem gradu nad Uncem s površino okoli 2,5 ha.¹⁶ Smer prehoda med Planinskim poljem in Logaško kotlino nakuže slabo poznano gradišče Brst, z nadaljevanjem komunikacije proti Ljubljanskim

vratom pa je zanesljivo povezano manjše gradišče na hribu Velike Bukve nad Gornjim Logatcem (okoli 0,7 ha).¹⁷ Zgostitev brona-stodobnih naselbinskih ostankov v severo-zahodnem zatrepu Logaške kotline kaže, da je bil v prazgodovini za prehod k izvirov Ljubljance uporabljan predvsem prehod čez prevala Cesarski vrh (486 m) ali Prezid (546 m) pod manjšim, danes praktično v celoti uničenim gradiščem na Strmici (626 m) s površino okoli 2 ha,¹⁸ trasa čez nekoliko nižji preval (450 m) med Raskovcem in Ljubljanskim vrhom pa je bila najverjetneje vzpostavljena šele v rimskem obdobju. Navidezno nekoliko umaknjena lega Tičnice je kljub majhni relativni višini zagotavljala optimalen pogled na oba možna dostopa k začetku plovnega dela reke na sotočju obeh izvirnih krakov med Hribom in Verdom, kot tudi na nadaljevanje kopenske poti proti naselbinskemu jedru v Ljubljanskih vratih.

Sledeč izhodiščem, ki jih je načrtal Jaroslav Šašel leta 1966 v prispevku z naslovom *Keltisches portorium in den Ostalpen*, si lahko prazgodovinsko gradišče na Tičnici morda predstavljamo kot sedež mitninske izpostave regionalnega političnega centra (Ljubljana?), s katerega je bilo mogoče neposredno nadzorovati promet oziroma usmerjati pristaniške dejavnosti v ravnini ob Ljubljani. V vojaškem smislu je naselbino pomembno dopolnjevala utrdba na Strmici, ki je poleg nadzora zahodne smeri pristopa obenem zagotavljala možnost učinkovite signalizacije s ključnimi točkami vdolž trase proti Razdrtem. Tičnica s svojo lego tako izpričuje nadzor nad ozkim grlom komunikacije čez Ilirsko-Italija oz. Postojnska vrata in vodnim prometom po Ljubljani, in tako posledično izpričuje moči, ki se gajo dlje od zgolj nadzora nad strateško lokacijo, saj z nadzorom nad ključnim delom poti obvladuje celotno komunikacijo. Geostrateška nujnost obvladovanja obeh koncev pregrade, čez katero je vodila tran-

skontinentalna komunikacija med zaledjem severnega Jadrana in Apeninskim polotokom ter Srednjo Evropo, Baltikom oziroma Balkanom, ima svoj odraz tudi v koncentriranju garnizij oklepno-motoriziranih enot na Vrhniki in postojnsko-pivškem območju kot ključnih opornih točk obrambe pred morebitnimi napadi z zahoda oziroma vzhoda.

Literatura:

1. ANSI: *Arheološka najdišča Slovenije*. Ljubljana 1975.
2. DULAR, J. in TECCO HVALA, S. (2007): *South-eastern Slovenia in the Early Iron Age: Settlement - Economy - Society*, Opera Instituti archaeologici Sloveniae 12, Ljubljana.
3. FOUCAULT, M. (1984): *Nadzorovanje in kaznovanje : nastanek zapora*. Ljubljana.
4. FRELIH, M. (1999): *Longaticum - Logatec*. Doktorsko delo, Odsjek za arheologijo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
5. GASPARI, A. (2009a): Reka Ljubljana v prazgodovini. V: P. Turk et al. (ur.), *Ljubljana: kulturna dediščina reke*, Ljubljana, 36-41.
6. GASPARI, A. (2009b): Some Iron Age and Early Roman finds from Stari grad above Unec (Notranjska, Slovenia). V: G. Tiefengraber, B. Kavur in A. Gaspari (ur.), *Keltske študije/Studies in Celtic Archaeology 2, Papers in honour of Mitja Guštin*, *Protohistoire Européene* 11, Montagnac, 315-329.
7. GASPARI, A. in MASARYK, R. (2009): Na sledi prazgodovinskega Navporta: gradišče na hribu Tičnica na Vrhniki. *Arheološki vestnik* 60, 195-206.
8. GAFFNEY, V. in STANČIČ, Z. (1991): *GIS Approaches to Regional Analysis: A Case Study of the Island of Hvar*. Ljubljana.
9. GILLINGS, M. in WHEATLEY, D. W. (2001): Seeing is not believing: unresolved issues in archaeological visibility analysis. V: B. Slapšak (ur.), *On the good use of geographic information systems in archaeological landscape studies, COST Action G2 (European Union: EUR 19708)*, 25-36.
10. HORVAT, J. (1990): *Nauportus (Vrhnika)*. Dela 1. razreda SAZU 33, Ljubljana.
11. HORVAT, J. (1996): Nauportus. Vrhnika v arheoloških obdobjih. *Vrhniki razgledi* 1, 89-106.

12. HORVAT, J. (2009): Nauportus – naselje na začetku transportne poti po Ljubljani. V: P. Turk et al. (ur.), *Ljubljana: kulturna dediščina reke*, Ljubljana, 89–94.
13. MLEKUŽ, D. (2009): Poplavne ravnice v novi luči : LiDAR in tafonomija aluvialnih krajin. *Arheo* 26, 7–22.
14. MLEKUŽ, D. (2011): Zmeda s krajinami: lidar in prakse krajinjenja. *Arheo* 28, 4–108.
15. MUŠIČ, B. in HORVAT, J. (2007): Nauportus – an Early Roman trading post at Dolge njive in Vrhnika. The results of geophysical prospecting using a variety of independent methods. *Arheološki vestnik* 58, 219–270.
16. TURK, P. in GASPARI, A. (2009): Darovi bogovom in prednikom. V: P. Turk et al. (ur.), *Ljubljana: kulturna dediščina reke*, Ljubljana, 62–67.
17. ŠAŠEL, J. (1966): Keltisches portorium in den Ostalpen (zu Plin. n. h. III 128). V: *Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata*, Römische Forschungen in Niederösterreich 5, Graz–Köln, 198–204 = J. Šašel, *Opera Selecta*, Situla 30, 1992, 500–506.
18. ŠAŠEL KOS, M. (1990): Nauportus – antični literarni in epigrafski viri. V: Horvat 1990, 17–33.
19. WHEATLEY, D. (1995): Cumulative viewshed analysis: a GISbased method for investigating intervisibility, and its archaeological application. V: G. Lock in Z. Stančič (ur.), *Archaeology and Geographical Information Systems: A European Perspective*, London, 171–185.

Opombe:

- 1 Gaspari in Masaryk 2009.
- 2 Podatke je dala na voljo Občina Vrhnika, za kar se avtorja najlepše zahvaljujeta podžupanu Janku Skodlarju.
- 3 Mlekuž 2009; id. 2011.
- 4 Mlekuž 2011.
- 5 Gaspari in Masaryk 2009, sl. 2.
- 6 Foucault 1984.
- 7 Gaffney in Stančič 1991.
- 8 Wheatley 1995.
- 9 Gillings in Wheatley 2001.
- 10 K Vrhniki v arheoloških obdobjih glej: Horvat 1990; ead. 1996; ead. 2009; Mušič in Horvat 2007.
- 11 Glej: Gaspari 2009a; Turk in Gaspari 2009.
- 12 Dular in Tecco Hvala 2007, 191.
- 13 ANSI, 150–151.
- 14 Horvat in Bavdek 2009.
- 15 ANSI, 149.
- 16 ANSI, 161; Gaspari 2009b.
- 17 ANSI, 191; Frelih 1999, 8.
- 18 ANSI, 209; Frelih 1999, 10.

PREBIVALSTVO V VERDU, NA MIRKAH IN V BISTRU SREDI 19. STOLETJA

Popis prebivalstva v Verdu, na Mirkah in v Bistri je povzet po popisih duš, statusa animarum, župnije Vrhnika: za kraje Verd 1789–1860 (1857–1871), Mirke in Bistru, knjiga III, 1775–1851 (1834–1847), ki ga hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana. Prirejen je po istih načelih kot popis prebivalstva na Stari Vrhniki, Vrhniki in Hribu, ki so bili objavljeni v Vrhniških razgledih, št. 11, 12 in 13.

Po konskribciji prebivalcev konec leta 1846 je živelo v Verdu 273 žensk in 241 moških – skupaj 514, na Mirkah 35 žensk in 33 moških – skupaj 68 oseb in v Bistri 51 žensk in 43 moških – skupaj 94 oseb, ki so tvorile 14,6 % prebivalcev vrhniške župnije. Živeli so v 70 hišah v Verdu, 10 hišah na Mirkah in v 14 hišah v Bistri. Poprečno je v eni hiši prebivalo 7 oseb ali nekaj več kot 1,3 gospodinjstva. Število članov posameznega gospodinjstva oz. družine je primerljivo s številom v drugih vrhniških naseljih. Tudi starostni sestav prebivalstva je enak sestavi v drugih naseljih. Bistvenih razlik tudi ni v starosti poročencev, starosti staršev ob rojstvu prvega otroka, v pogostosti vdovcev in vdov, nezakonskih otrok. Gospodarjeva družina tudi v obravnavanih naseljih živi pod isto streho s starši, samskimi brati, sestrami ter tetami, strici ter deklami in

hlapci. Gostači so bili še redki. V Verdu je bila le ena cela kmetija, Kotnikova, 9 je bilo polovičnih, 14 tretjinskih, 6 četrtinskih. Toliko kot je bilo kmetij, je bilo tudi kajž, tj. 30. Razslojenost Verjanov je bila že velika. Verdski gospodarji hlapcev in dekel niso imeli, saj so bile njihove posesti majhne. Imeli pa so jih posestniki na Mirkah in v Bistri. Kolikor se da razbrati iz popisa duš, so se najpogosteje menjavali vsaki dve leti. Posestnika Kette in Kotnik na Mirkah sta v letih 1834–1847 zamenjala po 11 hlapcev in dekel, Furlan 23, Susman 18, Mele 14, Makovec 13, Smuk 9 in Petrič 3, na posestvu bivšega samostana v Bistri pa v letih 1835–1848 kar 31 hlapcev in dekel, 3 vrtnarje, 3 kuharice in 12 drugih delavcev. V službi na bistriškem posestvu sta bila samo dva hlapca več kot dve leti. Leta 1835 je Bistra zaposlovala 7 ljudi, v letih 1840–1842 pa npr. 13. V letih, ko so gradili železniško progo iz Ljubljane v Trst in po njeni izgradnji, se je nekaj ljudi zaposlilo na njej; na Verdu so bile kar 4 železniške čuvajnice.

Tudi za te vasi, kakor za Vrhniko in Hrib, sta bila privlačna Ljubljana in Trst. Kar 17 ljudi je za stalno ali začasno odšlo v Ljubljano (ali pa so umrli v ljubljanski bolnišnici), 7 pa v Trst, ena oseba je odšla na Ogrsko, dve v Sisek in ena na Bavarsko.

Popis duš podajamo po hišnih številkah. Poleg hišne številke je domače, hišno ime in velikost kmetijske posesti. Hišna imena, ki jih je zbrala po Reambulančnem katastru iz leta 1869 Tatjana Oblak Milčinski, so v oglatih oklepajih. Nato sledijo imena gospodarja in gospodinje, pisana z velikimi črkami; pod njimi imena njihovih otrok, napisana z malimi črkami; imena samskih sorodnikov, dekel, hlapcev in drugih, ki so živeli pri družini, so napisana z malimi črkami, primki pa z velikimi. Družinske enote v posamezni hiši so označene z znakom (trikotnik). Pri večini so navedeni rojstni podatki (*), datum poroke in smrti (+). Tu in tam so navedene opombe. Avtorjeve opombe so v oglatih oklepajih []. Hišna imena in priimki so navedeni v današnjem pravopisu, v okroglih oklepajih pa v izvirnem zapisu. Oseba in krajevna imena so podana v današnji obliki. Latinske in nemške oblike osebnih imen so prevedene v »uradne« slovenske oblike, tako je npr.: latinsko ime Johannes ali nemško Johann prevedeno v Janez, Maria pa v Marijo.

VERD

1 Nartink [Martnk], Minčenk, Stampetta Alojz iz Udin

Vložek: ▲ ALOJZ STAMPETTA *1821 Udine, MARIJA DORMIŠ, rojena MAČEK *6. oktobra 1828, otroci iz zakona Dormiš: Franc *6. oktobra 1847, Jožef *4. februarja 1850, otroci iz zakona Stampetta: Emilie *8. junija 1853, Jožefa *5. marca 1855, Janez *5. julija 1856, dvojčici Marija Ana in Alojzija Lucija *30. septembra 1858, Alojzija Lucija +5. septembra 1859

2 Matevžin, 1/4 kmetije

▲ MATIJA ŽITKO *24. septembra 1787, +4. oktobra 1866, JERA BRENČIČ *1790, otroci: Elizabeta *3. novembra 1832, poročena

16. februarja na Staro Vrhniko št. 8, Jakob *20. julija 1835, poročen 1858, Ana *5. julija 1838, poročena 1863

▲ Matijev sin Jakob * 8. maja 1858 poročen s TEREZIJO NAGODE *14. oktobra 1836 v Mirkah št. 4, otroci: Jera *11. februarja 1859, Matevž *13. septembra 1861, Franc *27. septembra 1863, Ana *29. julija 1865, Janez *25. oktobra 1867, +2. septembra 1869

3 Stari Vehar, kajža

▲ GREGOR NOVAK *29. februarja 1840, prej prebival na št. 57, poročen z MARIJO STOJDOR (Stopar) vdovo Petkovšek *1834 na Vrhniki, otroci iz zakona Petkovšek: Jožef *7. marca 1861 [slikar], Frančiška *2. septembra 1853, Ivana *20. aprila 1856

Stari Vehar - kajža (v ozadju).

V to »bajto ob Ljubljani« so se preselili Petkovškovi iz hiše št. 24 po smrti očeta in brata v 60. letih 19. Stoletja (Nataša Oblak, *Veliki ljudje v malem kraju. Vrhniški razgledi 2003, štev. 4, str. 40*).

4 Japel, 1/2 kmetije

▲ AVGUŠTIN PIRNAT *7. avgusta 1810, ANA vdova NOVAK, rojena Hren *4. junija 1861, otroci iz zakona Novak: Terezija *18.

Pirnatova hiša na začetku Verda (v 70. letih 20. stoletja je bila podrtja) je imela na portalu vklesano letnico 1845 (*Tatjana Oblak Milčinski, Vrata v Verdu. Vrhniški razgledi 2005, šte. 6, str. 117*).

avgusta 1831, na Hrvaškem, 1860 v Trstu, +1862, Janez *4. maja 1836, poročen 1858 na Borovnici, otroci iz zakona Pirnat: Ana *6. julija 1840, poročena 1857 na Borovnici, Anton *29. marca 1846, Avguštin *12. marca 1849, bleibt nusterhelb der Kirche

Helena MAJNIK *v Dobravi v fari Žiri *28. aprila 1828, poročena 1. julija 1861

5 Varšik, kajža

▲ JANEZ VARŠEK *31. maja 1820, MARIJA NOVAK, druga žena, *4. avgusta 1821, otroci iz 1. zakona: Marija *12. oktobra 1847, služi na Logu, Frančiška *21. septembra 1849, pri Kotniku, Anton *22. januarja 1852, poročen 30. junija 1857, otroci iz drugega zakona: Janez *9. aprila 1857, Anton *5. junija 1859, Jakob *13. maja 1863

6 Gerdin, 1/2 kmetije

▲ ANTON ŽNIDARŠIČ *31. marca 1820, TEREZIJA GUSTIN *1820, otroci: Franc *26. septembra 1848, Elizabeta *13. novembra 1851, +7. marec 1861, Marija *10. aprila 1853, Terezija *4. septembra 1855, Matevž *6. septembra 1858

▲ JAKOB ŽNIDARŠIČ, gospodarjev oče, *14. julija 1784, +6. januarja 1857, hči: Ana vdova Lenarčič *1824, +22. maja 1844

7 Urbanc, 1/3 kmetije

▲ JAKOB NOVAK *20. junija 1820, MARIJA PAJSAR *23. aprila 1817, otroci: Matija *1. septembra 1842, Marija *11. avgusta 1845, poročena 27. januarja 1868 na Vrhniko št. 121, Terezija *26. septembra 1847, poročena 1871, Jakob *3. aprila 1850, nascit 3 virt Theologium, Iavana *6. aprila 1852, Frančiška *11. avgusta 1853 (..... ?), Uršula *5. avgusta 1855, Ana *27. aprila 1857, Franc *18. marca 1860

Uršula NOVAK, gospodarjeva mati, *1779, +26. februarja 1861

8 Marjana [Marjančnk], kajža

▲ JOŽEF REBEC *7. aprila 1830, IVANA PETKOVŠEK *16. aprila 1831, otroci: Jožef *23. februarja 1855, Marija *26. oktobra 1856, Jera *16. marca 1858, +24. oktobra 1859, Ana *26. julija 1860, +27. novembra 1860, Janez *14. decembra 1861, +3. avgusta 1862, Anton *1. junija 1865, Franc *17. septembra 1867

Marjana PETKOVŠEK, gospodinjina mati, *4. avgusta 1793

9 Ceglar

▲ MATEVŽ LEVC *19. avgusta 1824, +29. marca 1859, HELENA ČUDEN vdova Levc *1825, otroci: Ana *27. julija 1849, služi na Vrhniki, Frančiška *14. avgusta 1855, +7. januarja 1859, Marija *4. julija 1852, Ivana +16. novembra 1857, +31. januarja 1861

Vdova Helena, poročena 6. februarja 1860 z JANEZOM JAPEL z Vrhnike št. 148 *22. junija 1823, otroci: Franc *14. marca 1861, Lovrenc *2. marca 1865, Jožef *5. marca 1865 (!!), Terezija *9. oktobra 1866, +15. novembra 1866, Ivana 23. julija 1868

Na mestu današnjega parka v Verdu je nekoč stala Hrenova hiša - Stražišarjeva domačija. Risal: Jožef Petkovšek, 1883 (*Tatjana Oblak Milčinski, Vrata v Verdu, Vrhniški razgledi, 2005, šte. 6, str. 100*).

10 Razorcova bajta

11 Hren, 1/4 kmetije

▲ MATIJA STRAŽIŠAR *1825 v Borovnici, MARIJA vdova MAZI, rojena Tihovnik *30. oktobra 1811, otrok iz zakona Mazi: Janez *18. maja 1843, poročen 28. septembra 1869 na Bločice v župniji Grahovo, otroci iz zakona Stražišar: Marija *10. marca 1850, Jera *14. februarja 1853, Matija *6. septembra 1857

Stara Miklčeva hiša, delno zidana, delno še lesena je bila med najstarejšimi domačijami v Verdu. Po drli so jo sredi šestdesetih let 20. stoletja. (foto last: družine Žirovnik).

12 Miklič, 1/2 kmetije

▲ ANTON FURLAN *17. januarja 1820, LUCIJA KOVAČ *1827, otroci: Frančiška *29. januarja 1852, Ana *16. julija 1854, Marija *18. januarja 1857, Ivana *5. avgusta 1859, +14. septembra 1859, Janez *17. decembra 1861, Ivana *5. avgusta 1864, +12. aprila 1865, Anton *11. maja 1866, Franc *5. januarja 1869

▲ LUKA FURLAN, Antonov oče, *4. oktobra 1787, +13. julija 1859, MARIJA SLOBIC (?), Antonova mati, *1786, +8. julija 1859, hči: Marija *22. januarja 1822, služi v Škofji Loki

13 Jernejovc, 3/8 kmetije

▲ LOVRENC OSVALD *2. avgusta 1823, MARJETA STERNIN (Sternen) *9. maja 1823

▲ TOMAŽ STERNIN (Sternen), Marjetin oče, *9. decembra 1784, +15. januarja 1859, JERA KOLAR, Marjetina mati, *1802, otroka: Janez *5. maja 1839, poročen 11. februarja na Zgornjo Brezovico v župniji Preserje, Jakob *29. januarja 1842

14 Štefin, 1/2 kmetije

▲ GAŠPER ŽITKO *5. januarja 1814, MARIJA KERMAVNER *1819, otroci: Jakob *13.

julija 1844, Janez *3. junija 1846, vojak, Marija *24. avgusta 1848, v Ljubljani, Frančiška *2. februarja 1851, Frančišek *23. januarja 1855, Gašper *12. decembra 1856, Matjaž *27. januarja 1859, +22. septembra 1859, Andrej *15. decembra 1862

15 Martinovc, 1/4 kmetije

▲ JAKOB PETROVČIČ *1825, NEŽA vdova KOZAMERNIK, rojena Urbančič *17. januarja 1825, +7. aprila 1866, otroci: Nežin nezakonski sin Andrej Urbančič *27. novembra 1846, služi v Podpeči, vojak, otroci iz zakona Kozamernik: Marija *29. junija 1852, Anton *9. januarja 1855, otroci iz zakona Petrovčič: Ivana *22. aprila 1857, Katarina *21. novembra 1859, dvojčici *27. marca 1866 Frančiška +14. junija 1866, Jera +7. junija 1866

▲ Jakobova druga žena MARIJA CELARC *30. avgusta 1837, poročena 11. februarja 1867

▲ MATIJA URBANČIČ, Nežin oče, *8. septembra 1797, MARIJA HRIBC *22. marca 1805, hčeri: Terezija *11. oktobra 1834, poročena 1857 v Šiško, Ivana *12. avgusta 1841, služi v Ljubljani

Pavel URBANČIČ, nečak, *26. januarja 1840, Marija URBANČIČ *1838, v Ljubljani

16 Žitko recte Jože, 5/8 kmetije

▲ JOŽEF ŽITKO *20. januarja 1819, poročen 9. februarja 1863, +6. julija 1865, MARIJA NAGODE *1843, iz Mirk, hči: Frančiška *9. aprila 1869, +24. novembra 1869

▲ Marija, vdova Žitko, poročena 17. junija 1867 z JAKOBOM PETRIČ *1837, z Loga

17 Klemenčik, 1/3 kmetije

▲ MIHAEL OGRIN *29. septembra 1812, NEŽA RUPNIK *9. januarja 1815, otroci: Neža 10. januarja 1845, poročena 1864 na

Borovnico, Jakob *23. aprila 1849, Marija *3. aprila 1853, +25. avgusta 1861, Uršula *13. oktobra 1857

18 Mačik, 1/3 kmetije

▲ JAKOB MAČEK *9. julija 1807, MARIJA FURLAN *7. novembra 1808, otroci: Neža *24. junija 1840, poročena 8. februarja 1858 v Preserje, Gašper *2. januarja 1842, Helena *14. aprila 1844, poročena 1865 na Dolu pri Borovnici

19 Šimik, 1/3 kmetije

▲ JANEZ MOLK *10. maja 1811, +10. oktobra 1864, JERA ČUK *11. maja 1809, otroci: Andrej *17. novembra 1835, +1859 pri vojakih, Janez *23. junija 1807 (??), poročen 1865, Martija *29. julija 1839, poročen 1865 na št. 61, Matija *26. avgusta 1841, +18. decembra 1863, Valentin *6. februarja 1844, vojak

▲ Janezov sin Janez junija 1865 poročen z JERO KRŠMANC iz Bevk *1842, hči: Jera *12. marca 1866, +18. decembra 1867

Janez ČUK, Jerin oče *1784, +13. januarja 1866

20 Černe, kajža

▲ JOŽEF HREN *25. februarja 1826, APO-LONIJA DEBEVC *1827, +24. novembra 1869, otroci: Marija *5. junija 1850, Terezija *7. avgusta 1853, Martin *8. novembra 1857, Tomaž *14. decembra 1859

▲ Jožef drugič poročen z JERO ŠPEHAR

▲ Neža HREN, gospodarjeva sestra, *18. januarja, poročena 1866 v Trst, njena nezakonska otroka: Neža, *26. februarja 1851, služi na Vrhniki, Marija *8. oktobra 1856, +6. januarja 1863 v Trstu

Jakob HREN, gospodarjev brat, *24. julija 1834, vojak, na v Mirkah, Marko HREN, gospodarjev brat, *15. novembra 1837, poročen 1865 v Ljubljano

Risba Florisa Obláka: Kettejeva domačija; rojstna hiša slikarja Mateja Sternena. Skrajno desno (čez cesto) je del stare Miklčeve hiše, sledi Miklčeva kašča. V ozadju risbe so vidni dimniki Jernejcovce hiše in Štefinova domačija (*Razstava: Lirični obrisi populnosti; skice 1948-1959; Galerija Cankarjevega doma na Vrhniki; ZIC Vrhnika, maj 2010*).

21 mežnarija

22 Kette

▲ Gregor TRENČIČ +7. oktobra 1862

23 Markovc 1/4 kmetije

▲ TOMAŽ FURLAN *4. decembra 1815, +27. aprila 1867, HELENA PETKOVŠEK *1822, +5. avgusta 1859, otroci: Marija *24. junija 1839, poročena 4. februarja v Bistru št. 9, Martin *24. junija 1940, poročen 25. februarja 1867, Janez *26. avgusta 1842, vojak, Frančiška *26. januarja 1845, poročena 26. oktobra 1868 na Staro Vrhniko št. 8, Tomaž *25. oktobra 1846, na Ogrskem, Jožef *13. avgusta 1849, Jakob *7. julija 1834, +2. aprila 1860, Neža *10. decembra 1852, Anton *18. junija 1856, Jera *24. februarja 1858

Matija FURLAN, gospodarjev brat, *26. avgusta 1824, v Preserju

▲ Tomaž drugič poročen z NEŽO STARINGER

▲ MARTIN FURLAN *10. novembra 1840,

poročen 25. februarja 1867 z MARJETO TOMŠIČ *30. junija 1867, s Hriba, sin: Franc *18. junija 1869

24 Vehar 1/2 kmetije

▲ ANDREJ PETKOVŠEK *24. novembra 1793, +23. septembra 1864 v hiši št. 3, [drugič poročen z] MARIJO STOPAR *16. avgusta 1832, otroci [iz prvega zakona]: Matija *15. septembra 1820, +26. septembra 1866, Ana *23. julija 1829, +9. julija 1867 v Trstu

▲ Marija, Andrejeva vdova, 28. oktobra 1867 poročena z GREGORJEM NOVAK iz Verda št. 57, otroci [iz zakona z Andrejem Petkovškom]: Frančiška *29. septembra 1853, služi, Ivana *20. aprila 1856, Jožef *7. marca 1861 [slikar]

25 Lukec, 1/4 kmetije

▲ ANDREJ PETRIČ *30. oktobra 1824, +8. februarja 1868, ANA KOVAČ iz Male Ligojne št. 13, *6. aprila 1827, otroci: Jakob *12. julija 1830, Lovrenc *7. avgusta 1853, Andrej *22. oktobra 1854, Jožef *21. marca 1857

Nekdanja polgruntarska Varškova domačija, ki jo je leta 1824 pridobil njihov sosed Jurij Kotnik. Kasneje je bila to Lenarčičeva kašča. Hiša je bila leta 1990 porušena. Na desni: stranska fasada Veharjeve hiše. (Nataša Oblak, *Veliki ljudje v malem kraju. Vrhnjski razgledi*, 2003, št. 4, str. 28, *Kašče na Vrhnjskem*, ZKD Vrhnika, 1998).

▲ Andrej drugič poročen 26. novembra 1866 z MARIJO VOLČ *1838, otroka: Frančiška *17. decembra 1866, +23. decembra 1866, Gregor, postumus, *6. marca 1868

Ivana VOLJČ Marijina hči, *24. decembra 1864

▲ Andrejev sin Jakob, FRANČIŠKA

▲ PAVEL PETRIČ, gospodarjev oče, *23. januarja 1778, +12. avgusta 1858, MARIJA VOGRIN *1784, +9. februarja 1860

26 kajža pripada hiši št. 28

▲ NEŽA VERBIČ, vdova, rojena Staringer *1815, poročena 30. januarja 1860 v kraju št. 23

27 Jakoš, 1/4 kmetija

▲ JAKOB JAPEL *29. junija 1813, MARIJA PETROVČIČ *1835, otroci: Frančiška *7. januarja 1857, poročena 16. septembra 1860, Franc *14. oktobra 1858, +14. oktobra 1864, Jakob *2. avgusta 1861, Marija *13. junija 1863, Ivana *24. avgusta 1865, Frančiška *29. decembra 1867

▲ NEŽA JAPEL, vdova, rojena Logar, *4. januarja 1806, JANEZ *11. aprila 1806, v Trstu, otroci: Marija *24. septembra 1838, poročena 1865 v Borovnico, Jožef *27. februarja 1844, služi v Ljubljani, Franc *3. decembra 1846, vnuk v Ljubljani

▲ NEŽA JAPEL, gospodarjeva mati, *1782, +18. septembra 1857, otroci: Franc *1. decembra 1808, +1867 v bolnišnici v Ljubljani Terezija DUAN *1816, Ivana DUAN *1854 v bolnišnici v Trstu, +30. oktobra 1859

28 Rozorc, 1 in 1/4 kmetije

▲ JOŽEF KOTNIK *5. februarja 1804, +12. septembra 1859, FRANČIŠKA ZUPANEK *29. novembra 1820, otrok iz 1. zakona: Franc *25. septembra 1828, otroci iz 2. zakona: Katarina Frančiška *14. novembra 1842, Anton *29. decembra 1844, +avgusta 1866 v Ljubljani, Janez *23. februarja 1847, +12. februarja 1860 v Ljubljani, Jožef *11. novembra 1847, Karl *29. decembra 1848, Marija *22. novembra 1853, +18. oktobra 1867 v Ljubljani, Jožefa *2. marca 1855,

Ignac *20. septembra 1856, Fridrih, postumus, *20. februarja 1859, +22. oktobra 1859

▲ Jožefov sin Franc poročen septembra 1862 z MARIJO GABRIJELO MERTLIČ *1834, otroci: Ana Neža *4. januarja 1863, Marija Frančiška *11. junija 1868, +4. junija 1868, Marija *11. avgusta 1869, Ema Jožefina *2. junija 1866, Matilda Gabrijela *3. januarja 1868

Janez KOTNIK, brat, *20. oktobra 1823

29 Unk; pripada hiši št. 35, 1/3 + 1/3 kmetije

▲ MATJAŽ UMK *9. februarja 1825, URŠULA KRŠMANC, otroci: Matjaž *21. februarja 1858, Frančiška *29. oktobra 1852, Marija *22. januarja 1855, Ivana *9. avgusta 1863

30 Petriček; posestnik Jakob Opeka, 1/3 kmetije

▲ LUKA KRISTAN *4. oktobra 1809, NEŽA PETRIČ *9. decembra 1809, otroci: Franc *20. marca 1835, poročen 3. februarja 1858, hišni gospodar na Igu in na Verdu, +1861, Elizabeta *17. novembra 1807 (?), poročena 9. februarja 1867 v Preserje, Nikolaj *2. decembra 1851, +1. februarja 1862, Marija *24. septembra 1840, poročena 7. februarja na Dolu v fari Borovnica

Janez NAGODE, recte Korošec, *circa 1849, zapuščeni otrok beračice Marije Babič, prav Elizabete Korošec, *1809, +13. februarja 1855 na Drenovem griču št. 3

31 Gošpon, 1/3 kmetije

▲ MATIJA SEDMAK *1812, +6. maja 1864, URŠULA LUKMAN *1823, otroci: Elizabeta *17. novembra 1857, Janez 24. aprila 1859, Gustav *2. septembra 1860, +8. novembra 1860, Anton *21. junija 1862, +19. novembra 1862, Marija *3. septembra 1823

32 Hrenc, 1/2 kmetije

▲ Marija ŽITKO, hči iz 1. zak., *26. maja 1839, poročena 1858 v Tersin, (?) otroci iz 2. zakona: Frančiška *13. februarja 1847, poročena 18. februarja 1867 na Vrhniko št. 190, Matija *27. januarja 1852, v Ljubljani in zopet doma

▲ ELIZABETA ŽITKO, rojena Nagode, *1791, +9. marca 1863, otroci:

Jožef *13. marca 1815, +1862 v bolnišnici v Ljubljani, Janez *12. junija 1817, poročen 9. februarja 1857 na Borovnico, +1864 v Dolu, Jakob *14. julija 1831, +1. julija 1859

33 Storovc [Štorovc]; zdajšnji posestnik Jožef Rebec, 1/4 kmetije

▲ MATIJA UMK *17. februarja 1825, zdaj na št. 29, URŠULA KERŠMANC *1827: otroci: Frančiška *29. oktobra 1852, Marija *22. januarja 1855, Matija *21. februarja 1858, Ivana *9. avgusta 1863

▲ JANEZ UMK, gospodarjev oče, *18. junija 1789, +22. avgusta 1864, MARIJA GRADIŠAR, gospodarjeva mati, *1788, +22. januarja 1857

34 Kernc, 1/2 kmetije

▲ MATIJA HREN *6. januarja 1834, FRANČIŠKA TOMŠIČ *30. marca 1838, Janez *8. oktobra 1857, Frančiška *22. oktobra 1859, Neža *18. januarja 1862, Matija *3. februarja 1864

▲ MAGDALENA HREN, vdova, gospodarjeva mati, rojena Rupnik, *14. julija 1810, otrok: Marija *25. januarja 1840, poročena 11. februarja 1861 na Breg v borovniški fari

Anton (HREN) *29. maja 1817, služi v Verdu, Janez (HREN), nezakonski sin gospodarjeve tete Marije, *7. maja 1835, +15. januarja 1864

35 Paholi [Pahle], 1/3 kmetije

▲ JURIJ TELBAN *20. aprila 1810, MARIJA

PETRIČ *1810, otroci: Janez *12. maja 1835, na Ogrskem, Marija 18. novembra 1843, poročena 1864 v Logatec, Neža *7. januarja 1846, poročena 1865, Jožef *13. marca 1848, Anton *17. januarja 1851, Pavel *24. januarja 1855, Ivana 29. avgusta 1857

36 Antonče, 1/3 kmetije

▲ ANTON KOTNIK *9. junija 1813, MARIJA HROVATIN *29. junija 1810, otroci: Luka *14. oktobra 1835, vojak, Neža *16. decembra 1838, Ivana *12. maja 1840, Elizabeta *23. oktobra 1844, v Mirkah, Marija *26. novembra 1847, na Borovnici, Marija, nezakonska hči Elizabete, *22. septembra 1868, Marija, nezakonska hči Neže, *9. junija 1858, +25. julija 1858

Janez KOTNIK, gospodarjev brat, *16. junija 1829

37 Jurkovc, posest Franca Kotnika s št. 28, 1/3 kmetije

▲ TOMAŽ LOGAR *20. decembra 1822, +29. oktobra 1866, MARIJA DOBROVOLC *17. maja 1812

Matjaž DOBROVOLC, gospodinjin brat, *23. februarja 1827, poročen 1855 v kraju kot gostač, Matija DOBROVOLC, gospodinjin brat, *21. septembra 1829, poročen 28. februarja 1859 na Vrhniko št. 176

Franc, nezakonski sin vdove Helene, *14. novembra 1838, vojak v Trstu

38 Ceglar, 1/3 kmetije

▲ JERNEJ LEUC *16. avgusta 1820, NEŽA PETROVČIČ *30. decembra 1819, otroci: Marija *18. marca 1843, poročena 1865 na Vrhniko št. 3, Luka *12. oktobra 1845, +17. decembra 1848, Marjeta *3. maja 1849, »omožila v vas«, Janez *16. oktobra 1855, Anton *6. maja 1858, poročen 5. avgusta 1858, Ivana *17. avgusta 1859, +15. februarja 1861, Neža 21. januarja 1862

Anton LEUC, gospodarjev brat, *15. maja 1835, poročen 16. februarja 1857 na Preserje

39 Križaj, 1/3

▲ JAKOB OPEKA *10. julija 1837, MARIJA KOBE *1839, otroci: Marija *3. avgusta 1857, Franc *12. oktobra 1858, Janez *17. decembra 1860, +25. maja 1861, Janez *15. maja 1862, +22. septembra 1862, Matevž *21. septembra 1863, Jožef *25. februarja 1866, Jakob *6. aprila 1868, +7. junija 1869

Mihael Opeka, gospodarjev brat, *26. septembra 1840, Janez OPEKA, gospodarjev brat, pri Golobu, *3. avgusta 1845, poročen v kraju kot gostač, +4. novembra 1867

Lovrenc KOBİ in Ana, Liza, Franca, Fric, Frančiška, ...

40 Žakljevshe, pripada k Hribu št. 24

41 Dobrovolc, 1/3 kmetije

▲ FRANC MILAUC *4. novembra 1819, JERA ZORMANN *14. marca 1812, otroka: Franc *13. februarja 1844, Frančiška *17. novembra 1856

42 Valentinov Jur, kajža

▲ LUKA KENK *11. oktobra 1825, poročen 7. februarja 1859 z MARIJO PETROVČIČ iz Hotedršice *19. novembra 1836, otroci: Marija *11. marca 1860, Anton *15. januarja 1862, Janez *30. maja 1864, Ana *10. julija 1866, Franc *25. oktobra 1868

▲ MARIJA KENK, rojena HREN, 31. avgusta 1803, otroci: Neža *17. decembra 1828, poročena z nekim Matevžem Cesarjem 24. avgusta 1868 v Hotedršico, Ana *26. julija 1828, poročena 13. maja 1861, +1862, Mihael *14. septembra 1837, poročen 6. februarja 1861 v Dule v borovniški fari, +1868, Andrej *22. novembra 1838, +23. februarja 1858, Franc *1. oktobra 1840, +31. julija 1860, Terezija *13. oktobra 1842, +29. marca 1861

Ivana, Anina nezakonska hči, *22. junija 1860, v Bistri, pri očetu v borovniški fari,

Ivana, Nežina nezakonska hči, *29. oktobra 1856, +6. avgusta 1857

43 Verbik, pripada k št. 24 na Hribu (Štritof)

44 Jager, kajža

▲ JURIJ BIZJAK *1. aprila 1816, poročen 25. januarja 1864 z NEŽO SLABE *1. januarja 1813, +7. novembra 1863, drugič poročen z MARIJO PETROVČIČ iz Borovnice *1825, otroci iz prvega zakona: Anton *12. januarja 1844, vojak, Franc *3. aprila 1846, mizar v Ljubljani, Jakob *15. julija 1848, vojak, služi v Borovnici, Ivana *10. junija 1850, +16. februarja 1862, Frančiška *17. februarja 1853, Ana *13. julija 1855, otroka iz drugega zakona: Jožef *23. marca 1865, Marija *9. marca 1868

45 Bucelj, kajža

▲ JOŽEF MERLAK *9. marca 1827, +27. decembra 1869, MARJANA JERINA *28. maja 1826, otroci: Janez *13. oktobra 1851, Ivana *18. decembra 1855, Frančiška *1. aprila 1859, Uršula *25. oktobra 1860, Marija *13. avgusta 1863, Franc *1. aprila 1866

46 Vrtar, kajža

▲ ANTON KRAJNC *25. maja 1831, KATARINA MELLE *1836, otroci: Janez *19. junija 1857, Anton *18. januar 1859, +24. januar 1859, Apolonija *6. februarja 1861, Marija *15. avgusta 1862, Anton *2. junija 1864, +5. marca 1867, Elizabeta *19. novembra 1865, +15. septembra 1867, Frančiška *11. novembra 1867, +18. avgusta 1869

▲ JERNEJ KRAJNC, gospodarjev oče, *29. marca 1800, +9. aprila 1858, otroci: Jernej *22. avgusta 1828, poročen 1859, v Trstu, Marija *12. junija 1835, poročena 1866 v

Trst, Helena *7. maja 1838, poročena 1862 v Trst, Jera *11. februarja 1841, služi na Vrhniku, Janez *12. avgusta 1840, poročen 1868 v Trst, Franc *19. november 1849, vojak, v Bevkah

47 Spišnik, kajža

▲ JANEZ GRUDEN *1822, NEŽA ŠKVARČE *1824, otroci: Janez *1849 v Hotedršici, Marija *10. novembra 1853, Frančiška *26. oktobra 1855, Ivana *25. junija 1858, +7. septembra 1858, Franc +8. novembra 1859, Ivana *30. maja 1862, +1. septembra 1863, Elizabeta *11. novembra 1864, Ivana *2. julija 1867

48 Rozorcov malen, kajža pripada št. 28

49 Migovic, kajža

▲ MATIJA KERŠIČ *16. september 1819, na Hrvaškem, KATARINA ŠAFTIČ *23. novembra 1817, otroci: Anton *11. januar 18432, vojak, Janez *16. maja 1844, poročen na Vrhniko, Ana *16. julija 1846, poročena 29. januarja 1866 na Hrib št. 39, Marija *23. marca 1852, Jožef *21. marca 1856, Helena *17. aprila 1859, +7. avgusta 1861

Marija MAČEK, vdova, sestra gospodinje, *5. junija 1802, +1866

50 Mežnar, kajža

▲ JAKOB KAVČIČ *5. julija 1818, v Sisku, HELENA TROHA *18. maja 1813, skrbnik na železniški postaji, otroci: Marija *31. avgusta 1841, se možila v Sisek, +1873, Tezija *1. avgusta 1845, se je 1873 možila v Sisku, Jera *16. marca 1850, na Bavarsko

Elizabeta KAVČIČ, gospodarjeva sestra, *1797, +1868 na Soderšici,

Blaž KAVČIČ, gospodarjev brat, *2. februarja 1799, +1857

Jera KAVČIČ, gospodarjeva sestra, *16. februarja 1815, poročena 1867 v Ljubljano

▲ LUKA JEREB, posestnik, *1821, gostač na Mirkah, MARIJA PETKOVŠEK vdova SU-SMAN *1818, otroka iz drugega zakona: Ivana *11. decembra 1859, Franc *29. marca 1861

51 Gerdinova bajta, pripada št. 6, kajža

▲ JURIJ HROVATIN *1. aprila 1826, MARJETA BOGATAJ (druga žena) *1825, hči iz prvega zakona: Marija *7. maja 1852, otroka iz drugega zakona: Frančiška *1. oktobra 1858, +16. oktobra 1859, Frančišek *31. oktobra 1861

Neža Hrovatin, gospodarjeva sestra, *10. decembra 1812

52 Lovretovčev Jur, kajža

▲ JURIJ HREN *1. aprila 1788, +6. maja 1858, NEŽA MERZLEKAR *1802, +30. novembra 1859, otroci: Jožef *23. marca 1828, na Koroškem, Neža *7. januarja 1831, poročena 25. novembra 1869 na Dule v borovniški fari, Terezija *20. oktobra 1834, poročena 10. februarja 1858 z železniškim čuvajem

▲ JANEZ HREN, sedaj gospodar, *21. decembra 1837, poročen 4. februarja 1861 s HELENO CORN s Stare Vrhnike št. 64 *8. marca 1836, otroci: Franc *1. aprila 1862, Frančiška *2. decembra 1863, Anton *3. junija 1865, Terezija *25. oktobra 1868

53 posest Franca Kotnika, kajža pripada (hiši) št. 28

ANDREJ GERMEK, coelebs (?), *19. novembra 1825, neznano kje je

54 Žitkova bajta /pripada/ k št. 16

55 Veharjeva bajta /pripada/ k št. 24

▲ JAKOB CENČIČ, Besetzer (?), *1806, poročen 1866 z NEŽO NOVAK *20. decembra 1815

Jera PETRIČ rojena NOVAK *4. decembra 1822, sin: Lovrenc PETRIČ *10. avgusta 1859

56 Petrač, kajža

▲ JAKOB MELE *1825, 22. avgusta 1859, drugi mož ELIZABETE KOS rojene GERDINA ▲ 1815, otroka: Anton Kos iz Elizabetinega prvega zakona, *15. januarja 1849 v Borovnici, vojak, Janez Mele, *11. decembra 1852

▲ Martin DOBROVOLC, liberi prioris (?), *7. novembra 1806

Helena DOBROVOLC, *24. aprila 1811

Uršula DOBROVOLC, *14. septembra 1815, +1868, v Borovnici

Lucija DOBROVOLC, *10. decembra 1816, v Borovnici

57 Urbančev Balantin, kajža

▲ VALENTIN NOVAK *1787, +1871, NEŽA MELE *1810, +5. februarja 1870, hči iz prvega zakona: Neža *26. decembra 1815, poročena 1866 v hišo št. 55, otroci iz drugega zakona: Jakob *28. aprila 1838, poročen 28. oktobra 1867, blei auser halb der Kirche [ostaja med mašo pred cerkvijo], Gregor 29. februarja 1840, poročen 28. oktobra 1867 v hišo št. 3, Terezija *24. septembra 1842, poročena 1865 na Vrhniko, hči iz tretjega zakona: Uršula 16. septembra 1852

▲ Valentinov sin Jakob Novak poročen 28. oktobra 1867 z MARIJO NOVAK z Vrhnike *1834, sin: Franc *16. november 1869

58 Šaftič, kajža

▲ FRANC LEUC *27. marca 1821, ELIZABETA *1826, otroka: Marija *31. maja 1863, Franc *7. aprila 1867

Luka ŠAFTIČ *7. oktobra 1826, 1865 poročen v Bistvo

Marija ZAVERL, ljubljanska najdenka, *2. marca 1868

Pavla KRIŽAJ, ljubljanska najdenka, *24. januarja 1861 v Ljubljani, mati Marija Kri-

žaj poročena Mahovec iz Ljubljane jo je vzela nazaj 1869

Marija SUHADOLNIK, vdova, rojena KRAJNC *23. aprila 1815, +1863

Janez KRAJNC, nezakonski sin Marije Krajnc, poročene Suhadolnik, *22. junija 1855

59 Rozorčeva kovačija, kajža pripada k št. 28

60 Dobrovolcev Janez, kajža

▲ LOVRENC NOVAK *8. avgusta 1817, poročen 1856 s HELENO DOBROVOLC *16. maja 1815, +4. maja 1863, drugič poročen 1864 z NEŽO ALBRECHT, otroci iz prvega zakona: Marija *1. oktober 1849, pri Marovču, Gašper *2. januarja 1853, Ana *26. julija 1856, siu iz drugega zakona: Matjaž *30. januarja 1865

▲ JANEZ DOBROVOLC *1780, +13. februarja 1860, HELENA JAPEL *1786, +6. januarja 1869

gospodinjini bratje in sestre: Janez JAPEL *16. december 1818, pri Rebeč, Anton Japel *2. januarja 1821, poročen 1862 na kajžo, Luka *18. oktober 1822, Primož *29. maja 1829, poročen 1869 v Ljubljano na železnico, Marija *27. septembra 1831, poročena 20. novembra 1864 na Laze v borovniški fari, Terezija *12. septembra 1834

Terezija, Terezijina nezakonska hči *5. septembra 1861 v ljubljanski bolnišnici

61 Pri Ančnim Jurji [Ančenk], kajža

▲ ANDREJ STERNEN *18. novembra 1827, poročen 1865 z MARIJO MOLJK *29. julija 1839, +15. januarja 1870, otroci: Jakob *27. aprila 1866, Matevž *20. septembra 1867, +1. maja 1868, Jera *16. marca 1869

▲ ANA STERNEN rojena PETRIČ, gospodarjeva mati, *1795, otroci: Matjaž *21. februarja 1820, +16. oktobra 1867, na Ko-

roškem, Ana *11. aprila 1831, v Ljubljani, Franc *25. novembra 1836, poročen 1865

62 Pri Jagrovim Petru, kajža

▲ GREGOR BIZJAK *4. marca 1829, URŠULA LESKOVC *1827, otroci: Pavel *24. januarja 1854, Janez *26. avgusta 1857, Marija *8. novembra 1860, Elizabeta *4. novembra 1862, Apolonija *8. februarja 1866, Jožef *15. marca 1869

▲ URŠULA BIZJAK rojena DEBENC, gospodarjeva mati, *16. septembra 1798, +10. januarja 1864, otroka: Pavel *24. januarja 1831, v Trstu, Marija *21. junija 1835, poročena 1868 v Trst

63 V Žagi na Pertiski

64, kajža pripada k hiši št. 6

▲ JURIJ HROVATIN *1. aprila 1826, Unter diesem No kommt vor Korenčan, zu finden Oberlaibach 178 [pod to številko se nahaja Korenčan, ki ga najdemo na Vrhniki št. 178], sedaj milarna Mareš, MARJETA, Jurijeva druga žena, hči iz prvega zakona Marija *7. marca 1852

Neža HROVATIN, gospodarjeva sestra, *10. decembra 1812

Anton KORENČAN, gostač

65 železniška čuvajnica

66 železniška čuvajnica

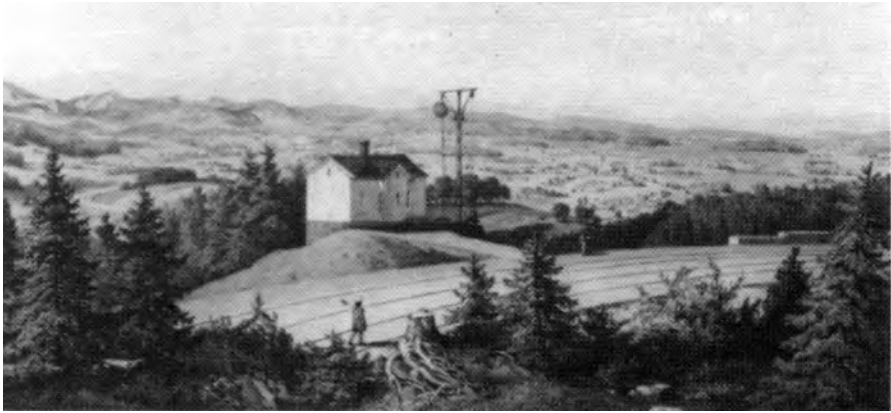
67 železniška čuvajnica

68 železniška čuvajnica

69 Kajža Josipa Žitka, prej pripadala k hiši št. 16

70 nova kajža Antona Kotnika, prej pripadala hiši št. 36

▲ MATEVŽ DOBROVOLJC, posestnik kajže, *9. septembra 1822, poročen 28. janu-

Ena od čuvajnic nad Verdom, upodobljena leta 1856, spodaj vas Verd (*Nataša Oblak, Veliki ljudje v malem kraju. Vrhnjiški razgledi, 2003, šte. 4, str. 29*).

arja 1849 z MARIJO KOTNIK *1810, otrok iz prvega zakona Franc *19. januarja 1851

Mina KOTNIK, svakinja, *12. avgusta 1814

MIRKE

1

▲ JAKOB KOTNIK *21. julija 1811, +1840, poročen 21. oktobra 1839 z ANO SIMON *1823

▲ JAKOB KETTE, ELIZABETA KOTNIK, otroci: Ivana *1837, Franc, Matilda *23. februarja 1844, Alojzija *27. maja 1845, Albert *20. aprila 1847, Marija *12. avgusta 1848, +1849

Matjaž ALBRECHT

Jakob BALZHINA

Franc MROVLE, hlapec

Marija HREN, dekla

Miha PROSEN, hlapec

Barbara SUPET, dekla

Marija CANKAR, dekla

Jurij ZORN, hlapec

Luka NOVAK, hlapec, *21. septembra 1816, Zaplana št. 25

Nikolaj PAULOVČIČIČ *5. oktobra 1815, Borovnica

Helena TURŠIČ, dekla, *12. aprila 1814, Borovnica

2 Leuz, polovična kmetija

▲ MARTIN FURLAN *6. novembra 1786, +1846, ELIZABETA *10. novembra 1795, otroci: Matevž, študent v Ljubljani, *16. septembra 1818, vojak, Štefan *21. oktobra 1822, Janez *18. oktobra 1832, +1841, se utopil, Franc *24. marca 1834, Katarina *22. novembra 1839

▲ Martinov sin Štefan, poročen 1846 s TEREZIJO PETKOVŠEK, drugič poročen s FRANČIŠKO VERBIČ iz Borovnice, hči iz prvega zakona: Ana *25. julija 1853

Marija SUŠTERŠIČ, dekla

Boštjan

Lovrenc TERČIK

Marija MOLK, dekla, Logatec

Marija ZALAZNIK, Blatna Brezovica

Boštjan GOVEKAR, Logatec

Levčeva domačija na levi in Kotnikova na desni strani na Mirkah (*Nataša Oblak, Veliki ljudje v malem kraju. Vrtniški razgledi, 2003, štev. 4, str. 32*).

Jernej BAJC, hlapec, Vipava

Simon GERLEVČ, hlapec

Andrej ZALER, hlapec, *26. septembra 1811, Šentvid pri Žilce

Anton BOLČINA, hlapec, *23. januarja 1821, Šturje št. 20

Luka ŠKOF

Blaž ŠEMRU, Hrib

Jernej MODRIAN (Modrijan)

Neža KAVČIČ

Helena KONČAN

Helena MEHLE

Marija ERŽEN

Janez BAJC

Katarina PIUK, dekla, *1804, Rovte

Luka BRENCE, hlapec, *8. avgusta 1814

Mihael HOVŠA, hlapec, vojak, *13. septembra 1809, Žažar

Lovrenc DOLENC, hlapec, *30. julija 1814

Tomaž BERTEL, hlapec z Vrha, *11. oktobra 1807

3 Andrejčik

▲ PRIMOŽ SUSMAN, vdovec, *7. junija 1782, HELENA *5. maja 1781, otroci: Luka *12. oktobra 1803, Marija *27. maja 1815, v Ljubljani, Boštjan *18. januarja 1821, Ljubljana,

▲ Primožev sin Luka, poročen 1837 z MARIJO PETKOVŠEK iz Verda *1818, otroci: Luka *13. oktobra 1839, +28. oktobra 1843, Elizabeta *18. novembra 1841, +1849, Jakob *30. aprila 1843, Janez *28. maja 1845, Luka *5. oktobra 1847, Frančiška *23. avgusta 1851, Katarina *23. novembra 1853

Marjeta CERELJAK, dekla

Urša CANKAR, dekla

Miha STEYER, hlapec, Rovte

Jera KAUČNIK

Marija KENK

Janez GRUM, hlapec

Janez RAVNIHAR, hlapec

Elizabeta KAUČNIK, dekla, z Brezovice

Jera DOLENC, dekla

Jakob BOLČINA, hlapec

Marija CANKAR, dekla, *21. avgusta 1818,

Meletova domačija na Mirkah, porušena leta 1965 (foto hrani: Majda Drašler).

Polhov Gradec

Janez PETRIČ, Verd

Blaž FAJTEK, hlapec, Zaplana

Terezija MIUC, dekla, Logatec

Marija KREN, dekla, Verd

Luka BRENCE, hlapec

Janez CIRK, hlapec iz Borovnice, *25. oktobra 1812

Neža GOLOB, pestunja

4 Mele

▲ JANEZ NAGODE *3. maja 1798, JERA *26. februarja 1804, otroci: Lovrenc *30. julija 1829, vojak, Janez *20. oktobra 1832, +1834, Neža *27. oktobra 1834, Terezija *14. oktobra 1834, Andrej *20. novembra 1838, Jera *17. februarja 1841, +13. aprila 1843, Marija *9. januarja 1843, Janez *14. aprila 1845, Marjeta *29. junija 1851

Valentin DOLENC, hlapec, služil 1847

Franc VELKAVERH, hlapec, služil 1846

Simon GERLOVIČ, služil 1845

Jakob MLINAR, hlapec, Vrzdenc, služil 1844

Andrej KENK, s Stare Vrhnike

Blaž ČEHOVIN, hlapec, *26. januarja 1812, služil 1842, 1844

Janez NAGODE, hlapec, služil 1842

Lovrenc TOMŠIČ, hlapec, *10. avgusta 1812, Cerknica, služil 1839

Marija JESENKO, dekla, *25. avgusta 1818, Podlipa, služila 1838, 1839

Andrej PREMROU, iz Rovt, služil 1838

Jernej JERINA *17. avgusta 1817, služil 1837

Matevž OTRIN, hlapec iz Žirov, *17. februarja 1816, služil 1836

Jera BRUH, dekla, *21. februarja 1813, iz Ravnika, služila 1836, 1837

Jakob JAMNIKAR, hlapec iz Zaplane, služil 1835, 1836

5 Per Starim Meletu

▲ MARTIN PIŠLER *8. novembra 1769, +1841, MARIJA *4. septembra 1776, +1839, sin: Jožef, *14. marca 1709 (!!!), študent, praktikant pri Kameral Werke v Ljubljani

Marija PITTENBACH, dekla iz Borovnice, *8. februarja 1821

6 domec, Mačik

▲ JAKOB MAKOVIZ *14. julija 1781, +1849, NEŽA *15. junija 1790, otroci: Jera *12. februarja 1811, Marija *30. julija 1813, poročena 1837, Elizabeta *21. novembra 1817, poročena 1837 na Vrhniko v hišo št. 45

▲ Jakobova hči Jera MAKOVIZ, poročena 1836 z MARTINOM PETRČ

Jera JEREK, dekla

Valentin KAVČIČ, hlapec

Jakob TURK, hlapec, *17. julija 1816, iz Logatca

Barbara ZUPET, dekla

Simon KLEMENC

Franc WONČINA

Štefan GRUM, Stara Vrhnika

Franc VORFENK, hlapec

Helena MEHLE, dekla, *2. maja 1803, iz Preserja

Anton MOŽINA, hlapec, *23. januarja 1821, iz Šturij

Franc BOLČINA, hlapec, *21. oktobra 1806, iz Šturij

Simon KLEMENC

Luka BRENCE, hlapec iz Gorice

7 domec, Gardinčik

▲ MARKO SMUK *6. aprila 1804, +18. februarja 1845, URŠULA PETRIČ *29. septembra 1809, otroci: Franc *24. marca 1837, Marija *13. junija 1839, Neža *3. januarja 1842, Janez *4. maja 1845, +1847, Marko *25. aprila 1848, +1850, Matevž *4. septembra 1850

Urša VELARIČ, dekla

Ana PEZDIR, dekla

Jera LAZAR, dekla, NB Klemenčik v Verd

Mina BRUS, dekla

Anton Steyer, hlapec, iz Bevk

Jurij SMUK, hlapec, *12. aprila 1803, z Vrhniko št. 50

Marija CANKER, *13. avgusta 1813, iz Polhovca Gradca

Andrej SLABE, hlapec

Janez BAJC, hlapec, *7. oktobra 1816, iz Gamberja

▲ ANDREJ PETRČ *24. novembra 1872, +18. februarja 1845, URŠULA *17. oktobra 1774, +1841, hči: Ana *21. julija 1812, poročena 1837 v Logatec

Elizabeta CELARIČ, dekla, *1800, iz Logatca

Jožef DOLENC *22. marca 1805, iz Polhovca Gradca

Uršula CELARIČ

8 nova hiša

(Priložen listek (Auswenderungs Liste [Izselitveni izkaz], podpisal 27. aprila 1852 župan na Hotederšici Martin Merlak, za družino STREKEL. Uradni zaznamek Jožefa Kotnika 10. maja 1852, da se je Gregor Strekel s svojo družino kot delavec in gostač naselil v novi hiši Mirke št. 8)

▲ GREGOR STREKEL *26. februarja 1810, MARIJA OTRIN *24. avgusta 1808, otroci: Marija *22. februarja 1835, Lovrenc *9. avgusta 1838, Uršula *12. oktobra 1841, Matevž *16. septembra 1846

8

▲ GREGOR STEYER in HELENA, otroci: Marija, Anton

Marijina nezakonska hči Marija *3. marca 1845

▲ ŠTEFAN STEYER in TEREZIJA

Marija STENTA

Marija

9 kajža Mačik

▲ MIHAEL MAČIK *28. septembra 1803, LUCIJA *7. oktobra 1798, +1836, otroci: Marija *19. marca 1828, poročena 1840, Mihael *3. januarja 1831, 26. maja 1845, Luka *23. septembra 1833, +1834, Katarina *20. novembra 1835, +1837

Mihael drugič poročen 1838 s HELENO KOSMAČ *16. maja 1808, s Hrenovice, otroci: Ana *27. maja 1838, Neža *26. oktobra 1840, +15. novembra 1845, Peter *26. junija 1843, Karl *23. oktobra 1845, +1850, Helena *2. maja 1849

Marjeta MAČIK, gospodarjeva mati, *10. februarja 1770, +5. avgusta 1844

Vincenc AUŠEL *14. januarja 1844, ljubljanski najdenček

Marija STENTA, duševno prizadeta

10

▲ MATIJA MODRIJAN in MARUŠA

▲ JERNEJ MODRIJAN, gospodarjev oče, JERA KRISTOF, gospodarjeva mati, otroci: Tomaž *18. oktobra 1844, Jera * 22. februarja 1852, Janez *31. avgusta 1854

BISTRA

1

Andrej FRANTAR, hlapec iz Cerkelj na Gorenjskem, *24. novembra 1804, služil 1835–38

Martin PINTAR, hlapec iz Žirov, *2. novembra 1806, služil 1835

Valentin PREBIV, hlapec iz Polhovega Gradca, *10. februarja 1814, služil 1835–39

Aleš SAJOVIC, hlapec iz Velesovega, *4. julija 1811, služil 1835

Janez SHUL, hlapec iz Polhovega Gradca, *5. maja 1805, služil 1835–42

Uršula TURŠIČ, dekla, *10. oktobra 1794, poročena 1835, služila 1835, 1836

Helena ČEŠIRK, dekla iz Male Ligojne, *14. maja 1797, služila 1835–40

Matjaž MUHAC, hlapec iz Logatca, *24. februarja 1812, služil 1836, 1837

Janez KEPIC, hlapec iz Cerkelj, *14. maja 1806, služil 1836, 1837, 1841

Neža ali Uršula TRIŠKOVC, dekla,

Franc HORRA, seminarius iz Kaunica na Češkem, *12. novembra 1797, služil 1836

Franc BOŽIČ, hortul (vrtnar) iz Mošenj, *3. decembra 1811, služil 1837

Jera GORČA ali BETIC, dekla, *14. februarja 1808, služila 1837

Andrej OLIPIČ, hlapec, služil 1838

Jožef KERN, hlapec, *13. novembra 1806, služil 1838

Marija KERŽIC, dekla

Marjeta GRACL, služila 1837

Janez KEPIC, hlapec iz Cerkelj, Kranj, *1806, služil 1838–42

Matevž JEKOVC iz Trate pri Kranju, 6. septembra 1811, služil 1839–42

Valentin

Andrej JEMC, hortularius (vrtnar) iz Dola pri Ljubljani, (42 let), služil 1840, 1841

Andrej LUKMAN z Vrhnike

Jakob SAJOVIC iz Velesovega, služil 1840, 1841

Janez SOMRAK, hlapec na žagi iz Dobropolja, Ponikve št. 22, *30. marca 1807, služil 1842

Marija CESAR, kuharica, služila 1840

Anton MERKUN, hlapec iz Matene, služil 1842

Grad v Bistri. Kartuzijanski samostan je bil ukinjen 1782, gospostvo je leta 1826 kupil od Verskega sklada Franc Galle (*Janez Šumrada, Milan Škrabec, »Vrhnika, prečuden kraj«, Vrhnika 1990, str.98*).

Janez OLIPČ, hlapec, služil 1842

Marko PETROVC, hlapec iz Polhovega Gradca, *21. aprila 1810, služil 1842

Ivana CVIRN, kuharica iz Kamnika, *1805, služil 1843

Marija VIDMAR, dekla iz Matene, *1811, služila 1843

Marija SHIFFERER, dekla iz Polhovega Gradca, *1822, služila 1843

Tomaž ZABLATNIK, hortularius(vrtnar) iz Vetrinja v celovškem okrožju, *1815

Matevž FRACEL, hlapec iz Bistre, *28. avgusta 1808, služil 1843, 1844

Janez OLIPČ, hlapec iz Velesovega, *1817, 1843-48

Janez SHUL, hlapec iz Polhovega Gradca, *5. maja 1805

Jakob SAJOVIC iz Velesovega, *9. julija 1823, služil 1843, 1844

Helena GAJŠAR, dekla, služila 1844, 1845

Jera SKERLAB, dekla, služila 1843, 1844

Helena BELC, dekla, služila 1843, 1844

Uršula COTEL, dekla iz Podbrezja, 1843, 1844

Apolonija VELKAVERH *10. februarja 1811, služila 1838

Janez KOPIC in žena Marija GERINA, služila 1842

Uršula PORENTA, kuharica, 1844, 1845

Anton OLIPČ iz Velesovega, služil 1846

Marija RUDOLF, služila 1846, 1847

Katarina LENAR

Juri MIH, hlapec, služil 1847

Franc DOLNER, hlapec iz Lučin

Marija ZEMANJ

Matija TERAN, kravar, služil 1848

1

▲ gospod NIKOL KOSHENINI in MARIJA SMUK, otroci: Gustav *30. septembra 1832, Alojz *23. junija 1837, +1838, Ludvig Rajmund *25. avgusta 1839, Marija Ivana *8. februarja 1842

Helena SIEGHOFER *30. marca 1826, s Hriba

Jera KRAŠOVC *1825, z Vrhnike

Helena FORMINAK

▲ gospod ANTON GALLE *12. junija 1815, IVANA FRANČIŠKA STEINBANL pl. AN-GERTHEIN *1811, otroci: Viktor Franc Ignac 19. december 1844, Frančiška Terezi-ja Ivana *14. oktobra 1846, Adolf Franc *25. maja 1850

4

▲ MATJAŽ FAJGEL, lictor, *6. februarja 1773, +1836, URŠULA *15. oktobra 1789, otroci: Jurij, vojak, *8. aprila 1806, Mari-ja *12. marca 1808, v Trstu, Elizabeta *14. novembra 1811, Marija *14. decembra 1817, Matjaž *17. februarja 1820, Neža *17. janua-rja 1822, Helena *7. avgusta 1814, Ljublja-na. Družina odšla (1837) v Ljubljano

▲ FRANC HORA *12. november 1797, poro-čen 1836, NEŽA DOBROVOLC *26. decem-bra 1803, otroci: Marija *20. oktober 1836, v Verd št. 6, Ana *6. avgusta 1839, Neža *9. decembra 1844

Franc KADUNC *18. avgust 1828, rejeneč iz Ljubljane

4

▲ LOVRENC POPOTNIK, liktor, 7. avgusta 1790, TEREZIJA *13. oktober 1899

Urban, Terezijin nezakonski sin, 22. maja 1822, vojak

▲ MARIN JUHNA, liktor, *5. novembra 1803, MARIJA *19. novembra 1800

▲ Mihael ČEBUL, liktor, 28. septembra 1792, URŠULA *1803. Odšla na Vrhniko

▲ MARTIN SUHADOLNIK iz Borovnice, *7. oktober 1802, MARIJA KRAJNC *23. aprila 1815, sin: Valentin *27. januarja 1840

5

▲ ŠTEFAN POPIT *25. decembra 1790, UR-ŠULA *16. oktobra 1799, otroci: Jožef *1. marca 1833, Marija *31. maja 1840

Marija RUDOF *23. maja 1815, dekla, z Ra-kitne

Marija ŠUŠTERŠIČ, dekla

6 Kovač

▲ ANDREJ JERINA *19. novembra 1781, URŠULA *10. oktobra 1894, 1850, iz Borov-nice, otroci: Jera *12. februarja 1809, poroče-na 1836, +1838, Andrej *24. novembra 1813 poročen, Marjeta *12. julija 1819, +1837

Andrej Jerina drugič poročen 1840 s HE-LENO KERŠMANC *12. aprila 1820, otroci: Terezija *5. oktober 1840, Marija *7. avgust 182, Franc *24. januarja 1845, Apolonija *30. januarja 1848, Anton *31. maja 1850, Matevž *1855

Jerni KOS, vojak

Janez TURŠIČ, Verh

Matija ZALAR, hlapec, +1840, iz Verda 30 ubi parentes [kjer so starši]

Janez KRIŽAJ, hlapec, *14. maja 1816, s Planine št. 62

Anton TOPIFIK, hlapec, *1840, iz Zaplane

Jera KENK, dekla, *19. februarja 1824, iz Zaplane

Lovrenc PREK *1843, vojak

Marjeta TURŠIČ

Matevž NAGODE, hlapec, *18. septembra 1805, miles emeritus, poročen 1839

7 Lustik

▲ JANEZ KORINČAN *19. junij 1793, ELIZA-BETA *17. novembra 1796, otroci: Jakob *2. ju-lija 1813, poročen 1842, Uršula *28. septembra 1815, Marija *18. avgusta 1817, poročena 1841, Marjeta *9. junija 1823, Franc *14. novembra

1825, Ljubljana, Elizabeta *3. novembra 1832, Janez *27. aprila 1835

▲ JAKOB KORENČAN *2. julija 1813, poročen 1842, ANA FURLAN *23. julija 1813, otroci: Janez *21. decembra 1842, Ana *26. maja 1844, +1845, Marija *1845, Andrej *14. novembra 1847, Jakob *14. julija 1840, Janez, Ana

Jožef KALIN, hlapec

Marija MIVZ

Janez TOČA, hlapec, Vrhnika 162

Jera GERČA, Preserje

Simon TERČIK, hlapec

Marija MELE

Jera KAUCIČ, Žiri

Janez ŠUŠTERŠIČ, Vrhnika

Janez PIRC, hlapec

Martin MEUC, hlapec, *11. november 1810

Janez ŠINKOV iz Tolmina, *21. junija 1804

Marko CELARC *15. aprila 1790

Ana PETKOVŠEK, Verd 30

9 Tomaž

▲ TOMAŽ JERINA, *20. december 1789, URŠULA +16. oktober 1899, otroci: Marija *11. december 1815, poročena 1841, Cerklje, Matevž *28. avgusta 1818, +1839, Tomaž *5. december 1820, Marija Ana *28. maj 1826, Jožef *27. februarja 1830, vojak, Anton *3. januarja 1832, birman 1844, Jakob *4. julij 1832, prvoobhajan 1841, Jera *23. februarja 1836

11 Šimen

▲ JAKOB TAUČAR *31. marca 1803, umrl na Vrhniku, MARIJA *16. avgusta 1807, otroci: Anton *17. januarja 1829, Franc *24. marca 1831, Marija *31. julija 1833

▲ SIMON MAČEK *18. oktobra 1789, HELENA *16. maja 1788, otroka: Marija *14. marca 1816, Vrhnika 134, Barbara *2. decembra 1818, v Preserju

12 Bajtar

▲ JOŽEF FRANCL *4. marca 1812, poročen 1835, MARIJA ČUK *25. avgusta 1810, +1850,

otroci: Marija *16. februarja 1836, Lovrenc *27. julija 1838, Pavel *23. januarja 1841, Uršula *12. februarja 1843, Jožef *12. februarja 1846

Jožef Francl drugič poročen z MARGON TURŠIČ *4. julija 1805, +1850

Janez HROVATIN, hlapec, *10. marca 1800, Borovnica

Franc WONČINA, hlapec, Vrhnika

Jera ZUPET 15. februar 1821, dekla z Zaplane

Helena PAULOVIČIČ, dekla

Janez HROVATIN, hlapec 10. maj 1800, iz Dola

▲ Gregor DOLINAR, gostač

▲ JANEZ KEPIC 14. maj 1806, MARIJA JERINA *4. december 1815, sin: Franc 11. oktober 1842

▲ ANTON FRANCL, gospodarjev oče, *12. januarja 1763, +1837, URŠULA *17. oktobra 1774, +1839, otroci: Matevž *28. avgusta 1808, vojak, Helena *16. avgusta 1814

Helenina nezakonska dvojčka: Marija in Lovrenc 8. avgusta 1838 (Lovrenc +1838)

13 Žnidar

▲ JANEZ JEREB *23. decembra 1797, +1839, URŠULA *12. oktobra 1790, otroci: Elizabeta *8. novembra 1818, Janez *11. julija 1826, vojak, Marija *30. avgusta 1831, Jernej *22. avgusta 1835

Marjeta TURŠIČ, gostač *4. julija 1805, iz Borovnice

14

▲ ANDREJ FURLAN in JERA NAGODE, otroka: Jakob *1845, Marija *5. marca 1845

CANKARJI IZ VELIKE LIGOJNE

V vrhniškem župnišču so začeli pisati matične knjige leta 1633.¹ Tedaj je živelo v vrhniški župniji vsaj pet do sedem družin Cankarjev. Prvi zapisi v matičnih knjigah ne povedo, kje v fari so bili doma. Iz preučevanja sorodstvenih vezi, krstov in porok pa je razvidno, da je v 17. stoletju največ Cankarjev živelo na območju vasi Velika Ligojna, od koder prihajajo predniki Ivana Cankarja. Priimek se je v Veliki Ligojni ohranil do prve polovice dvajsetega stoletja, domače ime "pri Cankarju" pa je živo še danes.

Večina Cankarjev je sodila med revne vaščane.² Mnogi posamezniki iz Cankarjevega rodu so se trudili izboljšati svoj socialni položaj. To so navadno dosegli tako, da so si našli ženo, ki je imela v zakupu kak delček posesti. To je bil vzrok zelo neenakih zakonov. Poročali so vdove in velikokrat so bile žene precej starejše od njih samih.³

Ligojski kmetje so bili podložni kar šestim gospostvom, in sicer: menihom kartuzijanom v Bistri, logaški gosposki, bokalškemu gradu, graščini Čeplje, vrhniški farni cerkvi in dvorcu na Češeniku pri Dobu blizu Domžal.⁴

Graščina Češenik je bila daleč onstran Ljubljane in Save, zato lastniki od ligojskih

podložnikov niso zahtevali osebne in vprežne tlake, ampak le denar in žito.⁵

Velika Ligojna 30, v Kotih (po domače: *pr' Kotn'k*), nova št. 38

To je veljalo tudi za posestvo v Kotih, ki je bilo označeno za polovično kmetijo. Kmetiji so rekli tudi v Kotu ali v Kotlu. Za to vejo Cankarjev so župniki v svojih knjigah namreč dolgo pisali, da so »iz Kotla, iz Kotov« (*ex Kotle, ex Kotel*).⁶ Podložniki iz Kota oz. Kotov so v denarju plačevali dvanajst goldinarjev in trinajst krajcarjev dajatev za tlako na leto. Poleg tega so bili dolžni dajati za t. i. malo pravdo⁷ še pet mernikov ječmena in dva mernika ovsa.⁸

Iz franciscejskega katastra iz leta 1824 je razvidno, da je imel Kotnikov polgrunt malo sveta, vsega skupaj nekaj čez devet tisoč sežnjev, kar je dobre tri hektarje. Imeli so dve večji in dve manjši njivi, ki sta obsegali pičlega pol hektarja, preostalo pa so bile senožeti, pašniki in sadni vrt.⁹

V fevdalni dobi kmečko ljudstvo ni bilo lastnik hiš, v katerih je stanovalo, ne polj, ki jih je obdelovalo. Lastniki zemlje so bili fevdalci. Plemiški razred je dajal polja in domačije kmečkim družinam v dosmrtni zakup.

Zdajšnja Kotnikova domačija. (foto: Ambrož Koderman)

Značilne opečnate prezračevalne mreže na gospodarskem poslopju. (foto: Ambrož Koderman)

Najemnik je bil dolžan za t. i. mitensko zemljo vsako leto dajati tlako v delu, pridelkih in denarju. Da je sin umrlega lahko podedoval najemno kmetijo, je moral plačati primščino.¹⁰ Tudi rod Cankarjev je bil dolga leta dedni najemnik kmetije pri Kotniku.¹¹

Prva znana stanovalca domačije v Kotih sta bila Andrej Cankar (1610–) in njegova žena Elizabeta. Imela sta pet otrok. Prvi je bil Janez (22. 6. 1641–1702), poznejši naslednik na domu v Kotih, drugi Luka (13. 10. 1642–), tretji Štefan (12. 12. 1643–), ki je kasneje

gospodaril v Veliki Ligojni 2, četrtojeni Gregor (26. 2. 1647–) in peta hčerka Marjeta (5. 4. 1658–). Luka, Gregor in Marjeta so se verjetno odselili iz vrhniške fare, saj razen rojstnih podatkov o njih ni nič znanega.

Prvorojeni Janez (Joannes Zankor 1641–1702) je nasledil polgrunt v Kotih. 4. 1. 1673 se je poročil s Katarino Ogrin. Moral je biti precej veljaven in družaben človek, saj je h krstu nosil otroke Verbičev, Moravcev, Dolgonjivcev in Mavsarjev. Mavsariji¹² so v tem času še lepo slovensko rekli Mišji hrib. Svoje ime je prepletel tudi z Rodeti in Stan-teti, družinami samotnih kmetij nad Veliko Ligojno. S sinom Štefanom je bil tudi priča pri svatbi Mihe Oblaka – Moravcovega. V zakonu sta se Janezu in Katarini Cankar rodila dva sinova, Štefan (11. 12. 1673– ~ 1750) in Matija (29. 1. 1677–5. 1. 1768).¹³

Štefan, prvorojeni sin v zakonu Janeza in Katarine Ogrin, je bil naslednik posestva in veljaven mož. H krstu je nosil otroke z bližnjih samotnih kmetij: Oblakove, Šinkovčeve in Ver-

bičeve. Na faro je kot krstne botre spremljal sosede »Barbaro Verbičko, Nežo Butinko, Barbaro Merlačico, Katro Moravko in Marijo Pajzarco«¹⁴. Oženili so ga zelo zgodaj. Komaj sedemnajstletnemu so leta 1691 izbrali sedem let starejšo nevesto Jero Reven (1666–28. 8. 1714)¹⁵ s Stare Vrhnike. Razlog za zgodnjo ženitev je bila po vsej verjetnosti vojaščina, ki je v tem obdobju trajala vse življenje oziroma do onemoglosti.¹⁶ Zakoncema so se med leti 1702 in 1712 rodili štirje otroci: Matija (29. 1. 1702–), Uršula (20. 10. 1706–), Marija (24. 3. 1709–) in Andrej (25. 3. 1712–16. 9. 1762).¹⁷ Prva žena Jera je leta 1714 poleti umrla, a Štefan se je takoj naslednjega predpusta, 11. 2. 1715, drugič poročil s sosedo iz Mrl Jero Ogrin (22. 1. 1683–2. 12. 1749). Z njo je imel v letih med 1716 in 1722 še štiri otroke: Heleno (4. 4. 1716–), Pavla (23. 1. 1718–), Martina, rojenega 10. 10. 1719 v »Kotlu«, kakor je zapisano v vrhniški krstni knjigi, in Jero (14. 3. 1722–).¹⁸ Kdaj je Štefan umrl, ni znano. Leta 1750 je na posestvu v Kotih že gospodaril sin Martin (10. 10. 1719–1783). Po njem je domačija dobila tudi domače ime pri Martinu.¹⁹

Martin se je rodil skoraj trideset let po prvi poroki svojega očeta Janeza. Leta 1749 se je poročil z vdovo Marijo Mesec z Brezovice. Posestvu v Kotih se je odtujil in se odselil na Brezovico. Tam je umrl kot vdovec brez otrok, star 66 let. Tako je leta 1783 posestvo v Kotih ostalo brez neposrednih naslednikov. Tamkajšnji rod Cankarjev je nadaljeval Martinov stric Matija (29. 1. 1677–5. 1. 1768), drugi od dveh otrok v zakonu Janeza Cankarja in Katarine Ogrin. Kot drugi sin je moral mlad s trebuhom za kruhom od doma. Kje je hodil, ni znano. Najverjetneje je bil večino življenja vojak. V Veliki Ligojni ga najdemo šele na stara leta. Leta 1737 se je poročil z neko Marijo (~1704–1. 5. 1764)²⁰ in šele pri njegovih šestdesetih letih se mu je rodil sin Anton. Od češeniške graščine je imel najeto kočjo in je plačeval 2 forinta 33

krajcarjev in 2 vinarja tlake na leto. Nekaj malega sveta je imel najetega tudi od logaške gosposčine, saj ji je za to dajal 2 forinta in pol.²¹ Kje natanko je stala njegova kočja, ni znano. Zelo verjetno je, da je bila blizu Kotnikove in Mrlakove kmetije, saj je bila žena Marija dvakrat krstna botra v družini Mihe Verbiča. Sina Antona pa je nesla h krstu Helena Verbička, gospodinja na Mrlakovi domačiji.²² Matija je dočakal zelo visoko starost, 91 let, in tudi 27 let mlajšo ženo je preživel za štiri leta.

Matijev in Marijin sin Anton (prapraded pisatelja Ivana)²³ se je rodil kot edinec (9. 1. 1737–27. 4. 1776)²⁴. Čisto drugače kot njegov oče, se je poročil že pri rosnih petnajstih letih. Njegovo starost so kaplanu Jerneju Stenovcu verjetno zamolčali, saj se takrat niso smeli poročati pred dopolnjenim šestnajstim letom. Oče mu je prepustil tudi kajžo in ga s tem rešil dolgoletne vojaške službe.²⁵ Žena Urša Slovša (1738–7. 9. 1801)²⁶ je bila hčerka kmeta Janeza iz Zaplane.²⁷ Poročila sta se 6. 2. 1752²⁸ v vrhniški podružnični cerkvi v Podlipi.²⁹ Par je imel sedem otrok. Pavel se je rodil štiri leta po poroki (3. 1. 1756–), nato še Martin (29. 2. 1759–), Elizabeta (21. 8. 1762–), Jurij (28. 3. 1764–), Štefan (22. 12. 1765–) in dvojčka Anton in Boštjan (roj. 12. 1. 1770).³⁰

Zapis Kotnikovih dvojčkov Antona in Boštjana, rojenih v Veliki Ligojni, v vrhniški krstni knjigi 1769–1784. Približen prevod: »/Rojena/ v Veliki Ligojni 12. 1. 1770 okoli 8. ure zvečer in naslednji dan krščena dvojčka Anton in Sebastjan, zakonska sinova Antona Cankarja in Uršule. Krstna botra Antona sta Matija Japelj in Jera Oblak, Sebastjana pa Primož Oblak in Marija Japelj. Krstil Matija Smuk.« (hrani: Nadškofijski arhiv Ljubljana)

Vsi otroci so se rodili pri Kotnikovih sosedih v Veliki Ligojni 31, pri Mrlaku, in ne v Mali Ligojni, kot je očitno pomotoma zapisal Franc Cankar.³¹ V Veliki Ligojni sta od sedmih otrok ostala samo dva, in sicer najstarejši Pavel, kasnejši gospodar na Kotnikovi kmetiji, in najmlajši Boštjan (12. 1. 1770–19. 2. 1813),³² praded Ivana Cankarja. Ta se je priženil v Veliko Ligojno 18, na Raspotju.

Leta 1783, ob smrti strica Martina, ki je bil brez naslednikov, se je prvorojenec Antona in Uršule, Pavel, potegoval za njegov grunt v Kotih. V tem času je prišlo pri češeniški graščini do večjih posestnih sprememb, ki so zadevale tudi podložnike v Veliki Ligojni. Tako je tudi Cankarjeva mitenska kmetija prešla v last logaške gosposčine. Tedaj so uvedli zemljiško reformo in dotedanje zakupne kmetije so postale kupne.³³ Tako je Pavel leta 1784 postal celo delni lastnik kmetije v Kotih.³⁴ Ob prevzemu kmetije je bil star 27 let, že več let poročen in imel dva otroka. Pavel se je poročil 1778. leta s petnajstletno Jerico Oblak (roj. 1763). Ta je bila hčerka Primoža Oblaka iz Velike Ligojne 32, gospodarja na eni od kmetij na pobočju nad Kotnikovo domačijo. Pavel in Jerica sta imela šest otrok. Prva dva sta se rodila še v kajži na hišni številki 31, preostali štirje pa že na številki 30, pri Kotniku. Sledili so si takole: Marija (21. 11. 1780–), Nikolaj (6. 12. 1783³⁵–16. 5. 1817), Pavel (25. 7. 1886–), Jera (24. 3. 1789–31. 11. 1806), Blaž (30. 1. 1792) in Jožef (19. 3. 1797–4. 5. 1809)³⁶.

Polgrunt v Kotih je podedoval Pavlov sin Nikolaj – Miklavž (1783–16. 5. 1817). Miklavž se je leta 1805 poročil z Marijo Velkavrh (1786–1837)³⁷. Zakonca Miklavž Cankar in Marija Velkavrh sta imela sina Janeza in štiri hčere.³⁸ Prva se je rodila Ana (8. 1. 1806–6. 11. 1839³⁹), nato Marija (21. 12. 1808–24. 12. 1808)⁴⁰, tretji otrok je bila spet Marija (roj. 28. 12. 1810, poroka 1831. leta)⁴¹, četrtojevine pa sin Janez (5. 6. 1813–1824)⁴².

Kot zadnja se je že po očetovi smrti rodila Marija (roj. 25. 8. 1817, 1841. poročena Gregorka v Blatno Brezovico).⁴³

1817. leta je za posledicami živčne mrzlice umrl gospodar Miklavž. Tedaj je po deželi zaradi izredno slabe letine pustošila tudi huda lakota. Ko je sušica leta 1824 pokosila še sina Janeza, je polgrunt v Kotih ostal brez moškega naslednika. Naprej je gospodarila vdova Marija.⁴⁴ K hiši se je 1825. leta priženil Lovrenc Gutnik (10. 8. 1795⁴⁵–20. 3. 1840⁴⁶), ki je poročil domačo hčerko Ano Cankar (1806–1839). Gospodar v Kotih pa je postal šele po smrti njene matere Marije, 1837. leta. Odtlej na tem posestvu ni več priimka Cankar, rod Cankarjev pa se nadaljuje po ženski liniji.⁴⁷

Ana Cankar in Lovrenc Gutnik sta imela sedem otrok: Franca (27. 11. 1825–16. 3. 1826), še enega Franca (7. 11. 1827⁴⁸–12. 1. 1883), Ano (19. 6. 1830–), Marijo (8. 8. 1833–), Jožefa (16. 2. 1835–), Marijo (8. 8. 1836–) in Janeza (6. 2. 1838–15. 3. 1840). Leta 1839 je za koleru umrla mati Ana, stara 33 let. Slabega pol leta za njo je v 45. letu starosti zaradi tumorja na pljučih umrl še gospodar Lovrenc.⁴⁹ Drugorojeni Franc je bil ob smrti staršev v trinajstem letu starosti. Kasneje je prevzel domačijo, se poročil z Marijo Šebeničnik (19. 6. 1830⁵⁰–23. 11. 1900) s Plešivice in imel z njo osem otrok: Frančiško (27. 2. 1852–), Ivano (30. 4. 1858–), dvojčka Marijo in Frančiška (24. 10. 1860–), Janeza (6. 12. 1862–14. 1. 1925), Antona (11. 5. 1869–21. 6. 1871), Jakoba (7. 7. 1873–24. 4. 1874) in Nežo (~1867–11. 10. 1868).⁵¹

Šolo na Vrhnikih so leta 1866 obiskovali samo trije otroci iz Ligojne in med temi tremi sta bila dva vnuka Ane Cankar, Kotnikova dvojčka Franc in Marija.⁵² Gutniki so bili znani tudi kot dobri kolarji, ki so popravljali in izdelovali mline v vsej okolici.⁵³

Na domačiji je naprej gospodaril Janez Gutnik (6. 12. 1862–14. 1. 1925). 11. 2. 1889 se je poročil s Frančiško Rogelj (14. 4. 1870–30. 1. 1944), Tegljevo iz Preserja 8 pod Krimom. V tem zakonu se je rodilo kar 15 otrok: Marija (4. 8. 1889–), Janez (3. 1. 1891–), Frančišek (22. 9. 1892–), Jožef (10. 3. 1895–), Anton (25. 12. 1896–), Marija (20. 10. 1898–), dvojčka Jernej in Ivana (20. 8. 1900–), drugič dvojčici Antonija in Frančiška (5. 6. 1902–), Frančiška (12. 4. 1904–), tretjič dvojčka Stanislav in Angela (2. 4. 1906–), Avgust (4. 9. 1908–) in Alojzij (3. 6. 1911–).⁵⁴

Predzadnji, Avgust (4. 9. 1908–6. 10. 1980), je nasledil domačijo. Z ženo Ivano nista imela potomcev. Posestvo je prevzel nečak Jožef Gutnik (14. 12. 1937–), sin Avgustovega brata Jožefa (10. 3. 1895–), ki je bil poročen pri Mihelcu na Stari Vrhniki. Dom je med drugo

svetovno vojno, leta 1942, pogorel. Gutnikovi so svojo domačijo "Kotnik" obnovili. Tisti, ki se še spominjajo prejšnjega doma, pravijo, da sta si hiši precej podobni.⁵⁵ Kakšna je bila hiša, v kateri so živeli Cankarji, ne vemo, ve se le, da je stala nekoliko stran od zdajšnje, na vogalu sedanjega gospodarskega objekta, v smeri proti Mrlakovim.⁵⁶ V Kotih zdaj živi Jožefova hčerka Mojca s hčerko Sašo in sinom Primožem Albrehtom.

Velika Ligojna 31, nova št. 37, pri Mrlaku, koča na Mrlakovem vrtu

Cankarji so se rojevali in umirali tudi pri sosedih Kotnikove domačije, to je na naslovu Velika Ligojna 31, pri Mrlaku. V vrhniških krstnih knjigah je zabeleženih kar nekaj krstov s priimkom Cankar na tem naslovu.

Mrlakova kajža. Domnevamo, da je bila ta - danes razpadajoča - kajža zavetje družine Matije Cankarja (roj. 1677) in kasneje družine njegovega sina Antona (roj. 1737), prapradedna pisatelja Ivana Cankarja (foto: Ambrož Koderman, 2005).

Na Mrlakovem vrtu še danes stoji kajža, ki ima na prečnem tramu vdolbeno letnico 1755. Domnevamo, da je bila prav ta kajža zavetje družine Matije Cankarja (roj. 1677) in kasneje družine njegovega sina Antona (roj. 1737).

Letnica 1755 na enem od notranjih tramov. (foto: Amrož Koderman, 2005)

Velika Ligojna 2 (Mežnija), nova št. 6, pri Židank

Židankova hiša, zgrajena leta 1959. (foto: Franci Dovč, 2012)

Koča na naslovu Velika Ligojna 2 je tičala na robu vasi, ob klancu, kjer se je tedanja stara cesta iz Velike Ligojne spuščala proti Vrhniški. Dom je bil majhen, hiša in hlev v enem.⁵⁷ Bila je last podružnične cerkve sv. Lenarta v Mali Ligojni. V njej naj bi prebival cerkovnik, ki je oskrboval obe cerkvi; cerkev sv. Lenarta v Mali Ligojni in cerkev sv. Jurija v Veliki Ligojni.⁵⁸ Od tod verjetno tudi domače ime Mežnija.

Tu je živel Štefan Cankar (12. 12. 1643–). Bil je tretji sin Andreja Cankarja iz Kotov in brat Janeza (1641–), gospodarja iz Kotov. To so predniki rodu pisatelja Ivana Cankarja v ravni črti.⁵⁹ Štefan naj bi imel 1674. leta z Marjeto Rupnico nezakonsko hčerko Marušo.⁶⁰ Ko se je kasneje, leta 1675, z njo lahko poročil, sta dobila še pet otrok: Andreja (1677–25. 12. 1749), Jero (15. 2. 1679–2. 12. 1749), Elizabeto (17. 10. 1682–), Janeza (22. 5. 1685–) in Marušo – Marijo (29. 9. 1690–).⁶¹

Tudi Janez, sin Štefana in Marjete, je družino začel z nezakonskim otrokom: z Uršo Lužarico je 11. 12. 1712 dobil nezakonsko hčerko Lucijo. 29. 11. 1714 se je poročil z Uršo Kavčič iz Rovt (~ 1685–28. 4. 1715). Najverjetneje je šlo za isto dekle in Lužar je bilo njeno hišno ime. Po njeni smrti se je 20. 9. 1718 drugič poročil s sovaščanko Heleno Želodec (1690–5. 1. 1760) in imel z njo še hčerko Dorotejo (3. 12. 1719).⁶²

Najemništvo na hišni številki 2 je nasledil prvorojeni sin Štefana in Marjete, Andrej (1677–25. 12. 1749), ki naj ne bi bil vpisan v vrhniško krstno knjigo. Izsledil ga je Franc Petre po zemljiških knjigah, saj je bil kot prvorojeni moški potomec naslednik na omenjeni hišni številki 2. Iz rektifikacijskih aktov iz leta 1752 je razvidno, da je k bajti spadal kos travnika, vpisan kot »gartelc«. Ti Cankarji so bili edini podložniki, ki jih je imela v Ligojni vpisane vrhniška farna cerkev. Od vseh vaščanov so plačevali najmanj tlake, samo 46 krajcarjev na leto. Mernik pšenice je takrat stal od 128 do 130 krajcarjev, mernik rži od 83 do 88 krajcarjev, star ovsa (tj. štirje merniki) pa od 169 do 183 krajcarjev. Iz tega vidimo, da so bajtarski Cankarji plačevali za en mernik ovsa tlake. Vrhniški župnik si je od vseh svojih podložnikov po vaseh samo pri Andreju Cankarju zabeležil, da hrani eno kravo in dve ovci s kupljeno krmo in da je brez dela. Menda je hotel s tem povedati, da ne hodi niti na dnino. Nekaj malega zemlje je imel Andrej najete tudi od logaške graščine. Zanj je plačeval petnajst krajcarjev na leto.⁶³

Andrej se je oženil dvakrat. Prvič z domačinko Nežo Turk (~ 1710–1741) in imel z njo tri otroke: Primoža (3. 6. 1736–), Matijo (30. 1. 1739–) in Heleno (24. 4. 1741–). Po smrti prve žene se je Andrej 23. 4. 1742 poročil v drugo, in sicer s Heleno Mele iz Žažarja (~ 1710–5. 2. 1760) in imel z njo sina Lovrenca (2. 8. 1744–19. 5. 1816).⁶⁴

Andrejev prvorojenec Primož se je poročil trikrat. Njegov sin Pavel (20. 1. 1758–25. 3. 1850)⁶⁵ iz prvega zakona je prvi Cankar, ki je zapustil vas, in se 1805. leta oženil na Vrhnikih. Oprijel se je krojaške obrti in prešel iz kmečkega dninarstva v obrtniški stan.⁶⁶

Sin Lovrenc iz Andrejevega drugega zakona je nasledil rojstno kajžo v Veliki Ligojni 2. Na dom je pripeljal nevesto Heleno Mrzlikar (1740–23. 1. 1818) iz Male Ligojne. Poroka je bila 2. 3. 1772. Lovrenc in Helena sta imela sedem otrok: Marijo (13. 8. 1773–18. 7. 1831), Luka (29. 9. 1775–16. 9. 1777⁶⁷), še enega Luka (29. 2. 1778–16. 4. 1779), Elizabeto (8. 11. 1781–), Janeza (18. 6. 1784–2. 5. 1844), Jožefa (13. 3. 1786) in Uršo (7. 9. 1789–18. 9. 1789).⁶⁸

Dom je nasledil Janez Cankar (1784–), ki se je 4. 2. 1807 poročil z Nežo Krvina (1775–27. 9. 1832) iz Podlipe.⁶⁹ V zakonu Janeza in Neže Cankar se je prva rodila Marija (8. 8. 1808–1851⁷⁰), ki se je 1837.⁷¹ leta poročila s Florjanom Celarcem (3. 5. 1810–13. 3. 1890⁷²), od Zgornjega Celarca iz Smrečja 4⁷³, nato Maruša (13. 12. 1810–), pozneje poročena Smuk, tretji je bil sin Matija (3. 8. 1813–29. 3. 1814), ki ni dočakal prvega leta starosti, zadnja pa je bila Barbara (2. 9. 1818–), pozneje poročena Medved.⁷⁴ Marijin mož Florjan Celarc je pozneje gospodaril na Raspotju⁷⁵ in se 23. 2. 1852 ponovno poročil z Elizabeto Treven. Matija, edini moški potomec v družini, ki bi prišel v poštev za nasledstvo, je torej umrl, hčere pa so se poročile in odselile. Oče Janez je bil tako zadnji

Cankar na tedanjem naslovu Velika Ligojna 2, in cerkvena bajta, ki je stala na mestu, kjer danes stoji Židankov kozolec⁷⁶, je že v tej generaciji prešla v tujo posest.⁷⁷

Na domu je ostal Florjanov in Marijin sin Johan (28. 8. 1838–13. 12. 1919), ki se je 24. 2. 1873 poročil z Nežo Petkovšek (11. 1. 1846–29. 5. 1923) s Stare Vrhnike. Dom je kasneje kupil Jože Osredkar (?–1942), Hribarjev iz Šentjošta, in z nakupom hiše prevzel tudi preužitkarico Nežo. Jože je bil prvič poročen z Marijo Gantar (2. 4. 1879–29. 11. 1908) iz Rovt. Skupaj sta bila v Ameriki, in ko sta se leta 1908 s sinom Janezom vračala domov, je Marija na ladji umrla. Jože se je nato 25. 7. 1909 drugič poročil z vdovo Ivano Martinšek, roj. Trček (24. 5. 1879–). Jožetu in Ivani se je v zakonu rodilo šest otrok: Tone, Peter, Alojzij, Jožefa, Ana in Frančišek (27. 11. 1919–1965). Slednji je prevzel domačijo in se poročil z Angelo Plečnik (1922–2011) iz Brezj pri Dobrovi. Zdaj na domu gospodari sin Franc, eden izmed njenih treh otrok. Vojna vihra družini ni prizanesla. Leta 1942 so italijanski vojaki kot talca ustrelili očeta Jožeta in sina Janeza, ob požigu vasi pa je pogorel tudi njihov dom. Hišo, ki je tedaj pogorela, so obnovili, nato pa jo leta 1959 podrli in sezidali novo.⁷⁸

Velika Ligojna 8, nova št. 11, pri Šimnovcu

Šimnovcova hiša leta 2011, v ozadju gospodarsko poslopje. (foto: Franci Dovč)

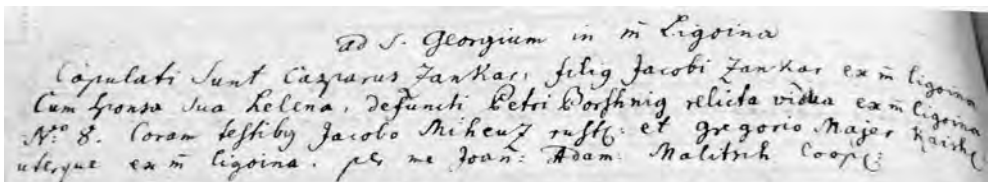

Šimnovcova domačija, zgrajena po požigu Ligojne leta 1942
in porušena leta 1988. (foto hrani: Boštjan Rus)

Na številko 8⁷⁹ v Veliki Ligojni se je v predpustu 13. 2. 1775⁸⁰ priženil dvajsetletni Gašper Cankar (1755–20. 1. 1813⁸¹).⁸² Bil je sin Jakoba, ki je sicer živel v Veliki Ligojni, a je bil brez posesti. Od kod izhaja ta Jakob, ni raziskano.

Gašper se je poročil z vdovo Heleno Borštnik (1735–2. 9. 1776⁸³). Helena je bila 20 let starejša od Gašperja in lastnica kajže. V letu po poroki, 1. 9. 1776⁸⁴, sta Helena in hčerka Marija umrli po porodu. Mladi vdovec se je takoj dvignil med kajžarje in se mesec dni po smrti prve žene, 2. oktobra 1776⁸⁵, drugič poročil z Jero Pajsar (28. 2. 1741–25. 4. 1791⁸⁶), hčerko bajtarja Matije s Stare Vrh-

nike.⁸⁷ Druga žena Jera mu je rodila sedem otrok: Matevža (? 9. 1777–18. 12. 1777), Marijo (? 9. 1777–), Štefana (25. 12. 1779–1. 5. 1780), Jakoba (14. 7. 1781–20. 6. 1785), Uršulo (12. 10. 1783–6. 8. 1788), Mino (24. 1. 1787–) in Heleno (31. 3. 1790–)⁸⁸. Le dobra dva meseca po smrti druge žene, 1. 7. 1791⁸⁹, se je Gašper poročil tretjič. Tokrat z Mico Gorjanc iz vasi, po domače Vrhovko⁹⁰, in imel z njo še sinova Franca (28. 11. 1792–) in Lovrenca (29. 7. 1795–)⁹¹. Tudi ta ni dolgo živela, in Gašper se je leta 1810 poročil še četrtič, tokrat z Marušo Velkavr⁹². Žene so mu rodile skupaj deset otrok, pet jih je umrlo že v otroštvu. Cankarjem s hišne številke 8 so rekli po domače Šimnovci.

Zapis poroke Jakobovega sina Gašperja Cankarja in Helene Borštnik v vrhniški poročni knjigi 1764–1783, datum poroke 13. 2. 1775. Približen prevod: »Poroči se Gašper Cankar, sin Jakoba Cankarja iz Velike Ligojne, s svojo nevesto Heleno pokojnega Petra Borštnika, vdovo iz Velike Ligojne št. 8. Poročni priči: Jakob Mihevc, kmet, Gregor Majer, kajžar iz Velike Ligojne. Poročil Janez Adam Malič.« (hrani: Nadškofjski arhiv Ljubljana)

Franc Cankar (28. 11. 1792–30. 1. 1832), sin iz tretjega Gašperjevega zakona, je nadaljeval rod Cankarjev na hišni številki 8. Franc se je 16. 2. 1813 poročil z Nežo Velkavrh (1788–1. 4. 1849). V zakonu se jima je rodilo šest otrok: Gregor (26. 2. 1814–), Mihael (25. 2. 1815⁹³–4. 10. 1891⁹⁴), Marija (30. 6. 1819–), Franc (1821–), Barbara (30. 4. 1823–21. 1. 1897) in Uršula (15. 9. 1826–1833).⁹⁵ Na domu je ostal drugorojeni Mihael, ki se je 8. 2. 1841 poročil z Marjano Gutnik s Korena (17. 2. 1812–18. 8. 1852) in imel z njo sinova Matijo – Matevža (20. 9. 1844–1918) in Franca (13. 9. 1849–).⁹⁶

Ta veja Cankarjev se je po moških potomcih v Ligojni ohranila najdlje. Še v dobi po prvi svetovni vojni je bil lastnik bajte Matevž Cankar (20. 9. 1844–1918). Poročen je bil z Jero Malavašič (11. 2. 1851–16. 10. 1917⁹⁷) iz Podlipe. Poroča je bila 5. 11. 1877. Jera je opravljala posle ligojnske babice⁹⁸. Jera je Matevžu rodila šest otrok: Simona (21. 10. 1877–30. 3. 1879), Marijo (30. 9. 1881–6. 8. 1882), Jožefa (18. 3. 1884– 1920 v ZDA), Janeza (3. 1. 1887–31. 12. 1963 v ZDA), Marijo (9. 11. 1890–8. 6. 1976 v ZDA) in Ano (23. 6. 1893–28. 10. 1895).⁹⁹ Trije otroci so umrli v otroški dobi, Jožef in Janez sta se prva odselila v Ameriko, kamor se je 1913. leta za njima podala še njuna sestra Marija.¹⁰⁰ Ker ni bilo po smrti staršev v Ligojni nikogar več, sta revno hišico, ki je stala v kotu med staro in novo cesto proti Vrhniki, Janez in Marija 1923. leta prodala.¹⁰¹ Kupil jo je Anton Košir iz Velike Ligojne.¹⁰² Med drugo svetovno vojno, leta 1942, je domačija pogorela. Koširjevi so dom obnovili. Ker Anton Košir, kasnejši lastnik, ni imel potomcev, je dom podedovala njegova sestra Bernarda in ga izročila sinu Boštjanu. Boštjan Rus je staro hišo leta 1988 porušil in se z ženo Marijo in sinovoma Tomažem in Andražem leta 1993 vselil v novo. Domače ime pri Šimnovcu pa se je ohranilo do danes.

Otroci Matevža Cankarja in Jere Malavašič v ZDA¹⁰³

Kot rečeno, so se trije otroci Matevža Cankarja in Jere Malavašič odselili v Združene države Amerike. To so bili Jožef (Josephus), Janez (Joannes) in Marija (Mary). Jožef (Josephus) Cankar, rojen 18. 3. 1884 v Veliki Ligojni 8, pri Šimnovcu, umrl leta 1920 v ZDA, je bil poročen z Jožefino Pleško, rojeno 2. 3. 1890 v Šmihelu pri Novem mestu. Bila je hči Janeza Pleška in Jožefe Rogelj. Jožefina je umrla 25. 11. 1958 v Victory Memorial Hospital v Waukeganu, Lake, v zvezni državi Illinois. Imela sta sedem otrok.

Janez (Joannes) Cankar se je rodil 3. 1. 1887, prav tako v Veliki Ligojni 8, pri Šimnovcu. V Ameriko je odšel 1906.¹⁰⁴ leta in tam 31. 12. 1963 tudi umrl. 10. 4. 1910 se je v Waukeganu oženil s Frančiško Gregorka, rojeno 3. 12. 1887. Frančiška se je rodila v Blatni Brezovici, staršema Jakobu Gregorki in Ivani Lenaršič. Umrla je 14. 10. 1979 v St. Therese Hospital v ZDA. V družini je bilo osem otrok.

Marija (Mary) Cankar, se je rodila 9. 11. 1890 v Veliki Ligojni 8, pri Šimnovcu. V Ameriko je prišla 1913. leta, stara 22 let¹⁰⁵. Umrla je 8. 7. 1976 v Winchester Housu v Libertyvillu v zvezni državi Illinois. Njen mož je bil Valentin (Egidij) Gosar, rojen 1. 9. 1890 v Podsmreki 15 pri Dobrovi, očetu Francu in materi Mariji Kušar. Valentin je preminil 15. 12. 1977 v Winchester Housu v Libertyvillu v zvezni državi Illinois. Marija in Valentin sta imela dva otroka. Petorojeni otrok iz zakona Janeza Cankarja (1887) in Frančiške Gregorka je bil Joannes Cankar, rojen 25. 12. 1910 v Waukeganu v Illinoisu, preminil pa je 30. 6. 1992. Z Mary Mozina (Možina) se je poročil 14. 6. 1945 in imel z njo sina Johna. Mary je bila hči Jakoba Možine. Ta se je rodi 25. 4. 1882 v Podlipi 17, pri Rožancu. Bil je šesti otrok iz prvega zakona Janeza Možine z Ivano Mlinar in se je prav tako odselil v ZDA.¹⁰⁶

3-29-79

Draga Frančiška:

Daljša smo iskali in sprašovali, če imamo še kakšno žlahto na Slovenskem. Že dve leti delamo in še pisavamo družinske zgodovine od naše strani kakor tudi na strani mojega moža.

Naj prva naj povem kdo sem jaz. Moje ime je bilo Mary Možina hčer Jakob in Antonia (Tisaar) še domaše pri antoničev na Vahnicki. Mate moje mame se je pisala Elizabeta Krašovec.

Odstavek iz pisma Mary Cankar, roj. Mozina, teti Frančiški Žakelj, roj. Možina. V pismu navaja, da je bil možev oče John rojen pri Šimnovcu v Veliki Ligojni, mama pa v Blatni Brezovici, Gregorkova. (Hrani: Venceslav Cankar)

**Pismo Mary Cankar (roj. Mozina)
teti Frančiški¹⁰⁷**

**Velika Ligojna 18, nova št. 47,
pri Cankarju**

Leta 1979 je Frančiška Žakelj, roj. Možina, prejela pismo Mary Cankar iz North Chicaga v ZDA. V njem Mary piše, da je stara 63 let in da je poročena z Johnom Cankarjem. Možev oče Janez Cankar je bil rojen v Veliki Ligojni pri Šimnovcu in je že umrl. Moževa mama Frančiška Gregorka je bila rojena v Blatni Brezovici in je stara 91 let.¹⁰⁸

Pisateljev rod se je nadaljeval v Veliki Ligojni 18, pri Cankarju na Raspotju.¹⁰⁹ Dom je bil podložen graščini Čeplje. Ta je bila v gozdovih pri Glincah blizu Šentvida pri Ljubljani.¹¹⁰ Posestvo Cankarjev je premoglo tri in pol hektarja zemlje in malo gozda v Lipalici. Imeli so dve njivi, eno na pobočju MrI, drugo v globeli za hišo.¹¹¹

Domačija pri Cankarju na Raspotju, fotografirana iz zraka. (foto: Jože Balant, 2013, hrani: Janez Verbič)

Raspotje je starodavno križpotje nad vasjo, kjer se cepi cesta na levo proti horjulski dolini, na desno proti Žažarju.¹¹²

Tudi Neža Pivk, mati pisatelja Ivana Cankarja je hodila tod, se vzpela čez Mavsarjev hrib in nadaljevala pot proti rojstnemu Vrzdencu,¹¹³ saj je Cankar zapisal, da sta se z materjo ustavljala pri Sedejevih na Mavsariji, kjer je mati imela daljno sorodstvo.¹¹⁴

Boštjan Cankar (12. 1. 1770–19. 2. 1813), praded pisatelja Ivana, je bil mlajši brat Janezovega (roj. 1813) deda Pavla (roj. 1756) iz Kotov. 28. 2. 1793 se je poročil z Uršo Oblak (1764–24. 4. 1811), gospodinjo z Raspotja. Za Uršo je bil to že tretji zakon. Bila je šest let starejša od ženina in iz vsakega zakona je imela že po enega otroka.

Boštjanu in Urši se je nato rodilo še šest otrok: Katarina (8. 11. 1793–29. 8. 1795), Jera (17. 2. 1796, leta 1829 poročena z Gašperjem Štantom), Jurij (4. 4. 1799–3. 1. 1816), Jakob (8. 7. 1801–8. 2. 1885, ded Ivana Cankarja), Marija (28. 7. 1805) in Marjeta (3. 7. 1808, prvič poročena leta 1835 s Tomažem Smrekarjem iz Podlipe, drugič pa leta 1844 s Primožem Moletom iz Žažarja).¹¹⁵

Cankarji so v tej poroki verjetno videli gmočno korist, saj je Urša prepisala tretjinski grunt na Boštjana še pred poroko, kakor je razvidno iz ženitovanijske pogodbe z datumom 12. 12. 1792,¹¹⁶ poroka pa je bila čez dobra dva meseca, v predpustu 1793. Boštjan je moral preživeti osem otrok. Poleg dveh ženinih iz prejšnjih zakonov še svojih šest. Boštjan je živel na Raspotju v nemirni dobi francoske okupacije. Po cesti od Vrhnike so bežale čete, pomešane s kočijami nemških princev in aristokracije, ki se je iz severne Italije umikala pred Francozi, za njimi pa se je privalila Napoleonova vojska. Menjajoče se oblasti so nalagale kmetom nove dajatve vseh vrst.¹¹⁷

Boštjan je bil dober gospodar. K posestvu je priključil travnik Vrtec, ki so ga imeli dotlej v najemu od vrhniške farne cerkve Cankarji, ki so bili najemniki na številki 2. Ti so morali biti v hudi stiski, da so prodali travnik, ki so ga komaj dobili v svojo last. Kmalu se mu je ponudila priložnost, da ga je prodal Boštjanu Vogrinu kot pripravno parcelo za vaško kovačijo. Za ta košček sveta je dobil 25 forintov deželne veljave.¹¹⁸ Skrbel je za zaokrožanje svoje posesti in kupoval svet, ki je ležal blizu njegove posesti. V logaških knjigah¹¹⁹ je zabeleženo, da je kupil rovte Valentina Bizjaka in del zemljišča, ki je bil do tedaj soseskina last.

Po družinski strani pa je teklo življenje v znamenju velike umrljivosti otrok. Tudi žena Urša je umrla aprila 1811. Že čez poldrugi mesec, 3. junija 1811, se je Boštjan drugič poročil z vdovo Uršo Remžgar¹²⁰ (1735–18. 9. 1831¹²¹). Tudi ta je bila pet let starejša. Otrok nista imela. Boštjan je umrl 1813. leta, star komaj 42 let. Verjetno je bila kriva nesreča, saj je kot vzrok smrti navedena izkrvavitev.¹²²

Po Boštjanovi smrti se je kmetija znašla v škripcih. Za naslednika je veljal starejši sin Jurij iz prvega zakona, ki pa še ni dopolnil štirinajst let. Gospodarila je mati, čeprav posestvo ni bilo prepisano nanjo, temveč je v novih pravnih razmerah za časa francoske okupacije čakalo na moškega naslednika. Čas, ki je deželi prinesel toliko sprememb, ni prizanesel niti hiši vrh klanca v Ligojni. Božič 1815. leta je bil tesnoben. Šestnajstletni naslednik na gruntu, Jurij, je umiral za sušico. Vzelo ga je 3. januarja 1816. Dedištvo se je s tem preneslo na mlajšega brata Jakoba, edinega moškega potomca družine, deda pisatelja Ivana Cankarja. Toda Jakob ni bil že od začetka določen za naslednika, zato se je verjetno že zelo mlad odpravil od doma. V tistih časih so se ženili s petnajstimi leti, za pastirje in hlapčiče pa so odhajali zdoma še

mlajši. Tako je odšel tudi Jakob in se mu je po smrti brata zdelo že prepozno, da bi se vrnil v življenje, ki se mu je že enkrat odrekel. Na Vrhniki se je izučil za krojača. V vrhniških župnijskih knjigah najdemo zapis, da se je leta 1823 poročil z domačinko Marijo Kos (1799–1. 2. 1840), ki je bila ob poroki že v visoki nosečnosti. Izhajala je iz bajtarske družine na vrhniškem Klanecu. Drugič se je poročil 22. 2. 1841, in sicer z Gorenjko Barbaro Bernot (10. 12. 1811–19. 1. 1880). Jakob je imel v prvem zakonu 12, v drugem pa še devet otrok.¹²³

Ko je Jakob izvedel, da je brat umrl in da je podedoval tretjinski grunt v Ligojni, ni niti pomislil, da bi se vrnil v rojstno vas. Posestva, ki ga je priženil in dokupil njegov oče, se je želel čim prej znebiti. Pol leta po tem, ko je prevzel kmetijo, je izrabil možnost, ki jo je dopuščal prevedbeni patent, in 28. 2. 1825 kmetijo pred bistriško gosposko zamenjal z Gašperjem Pajsarjem, in sicer za kajžo brez zemlje na Vrhniki. Jakob Cankar z zamenjavo ni bil zadovoljen in se v svojo kajžo ni vselil. Z Andrejem Pajsarjem se je po štirih letih, 11. decembra 1829, dogovoril, da sta drug drugemu vrnila prvotni posesti.¹²⁴

Jakob je, medtem ko sta se z Andrejem Pajsarjem dogovarjala za vrnitev posesti, že našel kupca za domačijo na Raspotju. Takoj ko je bil dogovor veljaven, jo je prodal Jakobu Vogrinu oz. Ogrinu (28. 7. 1808–) za 340 forintov.¹²⁵ V sorodstvu Vogrinovih se je ohranil spomin, da se je hotel Cankarjev stari oče po vsej sili otresti svoje kmečke posesti, tako da so oni kupili posestvece zelo poceni, tako rekoč zastonj.¹²⁶

Po štirideset forintov in osem krajcarjev je bil dolžan izplačati svojima mlajšima sestrama¹²⁷, za preostalo pa je leta 1834¹²⁸ za 193 goldinarjev kupil od Tomaža Podlipca hišo s hišno številko 141¹²⁹ na Bregu na Vrhniki in dva laza s kozolcem na Košacih. Hiša je stala na klanecu tik za cerkvijo sv. Lenarta. S prodajo svoje zemlje, s poroko s tržanko

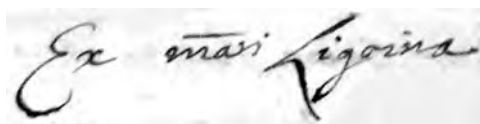
in z naselitvijo v trgu, je Jakob Cankar in z njim celotna rodbina Cankarjev prešla iz kmetov v tržane. Domačiji nad Veliko Ligojno pa še danes rečemo pri Cankarju, čeprav so se Cankarji od tod že davno odselili.

Jakob Ogrin (28. 7. 1808–), ki je kupil domačijo na Raspotju, je bil poročen dvakrat. Posestvo je prevzel sin Matevž (13. 9. 1829–25. 4. 1876) iz Jakobovega prvega zakona.¹³⁰ Matevž se je 29. 8. 1859 poročil z Ano Verbič (27. 12. 1838–), Mrlakovo. Matevžu in Ani se je v zakonu rodilo pet otrok: Anton (12. 1. 1861–4. 8. 1896), Marija (5. 8. 1864–), Johana (28. 4. 1868–), Jera (12.3.1870–) in Frančiška (12. 9. 1873–6. 7. 1878).¹³¹ Prvorojeni Anton je bil ob smrti očeta star šele petnajst let. Posestvo je 30. 10. 1877 uradno prešlo v njegovo last,¹³² 9. 2. 1885 pa se je poročil z Marijo Marolt (9. 11. 1859–12. 05. 1922) iz Horjula. Imela sta štiri otroke: Janeza (14. 12. 1886–10. 3. 1937), Ivano (1. 5. 1888–), Marijo (10. 2. 1890–) in Martina (13. 11. 1892–). Po moževi smrti se je mati Marija poročila še enkrat, in sicer z Janezom Leskovcem s Stare Vrhnike, ter imela z njim še tri otroke.¹³³

Za posestvo je bila 10. 1. 1891 razpisana dražba¹³⁴ in je na podlagi prisodnega pisma z dne 1. 7. 1891 prešlo v last Franceta Novaka¹³⁵ iz Ligojne (16. 10. 1863–23. 8. 1912). Franc se je 11. 2. 1889 poročil z Marjano Potočnik iz Zadobja v župniji Lučine (21. 1. 1851–8. 11. 1934). Marjana je v zakon pripeljala hčerko iz prvega zakona, Frančiško Kucler (3. 12. 1884).¹³⁶ S Francem Novakom sta imela še tri sinove: Franca (15. 6. 1891–), Jožeta (24. 3. 1893–) in Andreja (6. 12. 1896–).¹³⁷ Ker so njihovi otroci pomrli, je domačijo 1913. leta na podlagi prisojilne listine podedovala mati Marjana.¹³⁸ Leta 1930 je posestvo na Raspotju prodala za 76.150 dinarjev¹³⁹ Mrlakovemu Janezu Verbiču (3. 7. 1896–12. 8. 1948). Slednji se je leta 1922 poročil s Frančiško Jurjevčič (16. 2. 1896–4. 1. 1972) iz Žirovskega Vrha. V družini je bilo devet otrok.

Kot večina domačij v Ligojni, se tudi ta med drugo svetovno vojno, leta 1942, ni izgnila ognjenim zubljem. Na obnovljenem domu je ostal petorojeni Janez Verbič (2. 11. 1927–28. 11. 1992)¹⁴⁰ in se leta 1955 poročil z Jožefo Kogovšek (3. 4. 1932–30. 7. 2000), Štrajtovo iz Žažarja. Janez in Jožefa sta imela tri otroke. Na domu zdaj gospodarja njun sin Janez z ženo Veroniko.¹⁴¹

Res je, da priimka Cankar v Ligojni ni več, vendar pa se rod po ženski strani nadaljuje, in to ne samo v Kotih, saj so se dekleta iz Cankarjevega rodu poročala v vasi in bližnji okolici. Tudi France Cankar iz Omersove ulice v Ljubljani, ki je raziskoval Cankarjev rod, je zasledil veliko porok v kraju in okolici. Zmotna je samo navedba kraja rojstva mnogih Cankarjev, saj navaja, da so se rodili v Mali Ligojni 31. V resnici gre za Veliko Ligojno 31, v Kotih, kakor se je takrat reklo. To je stara hišna številka Mrlakove domačije v Kotih. Očitno ga je zavedel zapis »m̄ Ligoina«, ki v resnici pomeni Velika in ne Mala Ligojna. V matrikah vrhniške župnije so namreč Ligojno včasih zapisovali takole: črtica nad črko m je pomenilo Velika Ligojna (*maiori* = velika), črtica pod črko m pa Mala Ligojna (*minori* = mala).¹⁴² Mala Ligojna v tistem času ni imela toliko hišnih številk. O tem se lahko prepričamo, če prelistamo status animarum za župnijo Vrhnika z vami od leta 1834 do 1847. Velika Ligojna je imela tedaj 32 hišnih številk, Mala Ligojna pa 16. V leksikonu Vojvodine Kranjske za leto 1874 je zapisan podatek, da je bilo v Veliki Ligojni 35 hišnih številk, v Mali pa 18.¹⁴³

»Ex maori Ligoina« – »Iz Velike Ligojne«.
(Zapis iz krstne knjige vrhniške fare, 1769–1784,
str. 21/12)

VIRI IN LITERATURA

Ambrožič, Matjaž: *Sv. Jurij in sv. Lenart v Ligojni*. Vrhnika: Župnija Vrhnika, 2004.

Anžič, Sonja: *Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja - 4. del (Hrib)*. V: *Vrhniški razgledi 8*. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika, 2007.

Arhiv župnišča na Vrhniki: *Status animarum, župnija Zaplana 1896-*.

Cankar, Franc, Omersova ulica Ljubljana: *Izpis družinskega drevesa za družino iz Velike Ligojne, stara št. 8, nova št. 11*. Družinski arhiv: Venceslav Cankar, Selo 50, Žiri.

Cankar, Franc, Omersova ulica Ljubljana: *Rodovnik Ivana Cankarja na internetni strani Slovenskega rodoslovnega društva*. Peter Hawlina: *Rodovniki znanih Slovencev*.

Cankar, Ivan: *Novele in črtice*. Celje: Mohorjeva družba Celje, 1977.

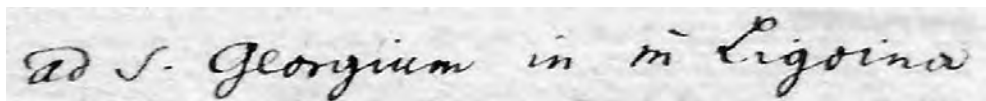
Dobrovoljc, Franc: *Cankarjev album*. Maribor: Obzorja Maribor, 1972.

Dovč, Franci; Koderman, Cvetka: *Velika Ligojna in njeni prebivalci*, Vrhnika: rokopis, samozaložba 2012.

Etnološka interpretacija itinerarija »Po poteh Cankarjeve matere«. V: *Vrhniški razgledi 12*. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika, 2011.

Goričan, Ema, Stara Vrhnika 36A, Vrhnika: *Rodoslovna zbirka (družinski arhiv)*.

Goričan, Ema: *Rod slikarja Simona Ogrina 1620-2001*. Vrhnika: samozaložba, 2001.

»Ad S. Georgium in m̄ Ligoina« pomeni »pri sv. Juriju v Veliki Ligojni«.
(Zapis iz poročne knjige vrhniške fare, 1764–1783, datum poroke 13. 2. 1775)

- Koderman, Ambrož: *Rodovnik za družine Verbič vulgo Mrlak, Gutnik vulgo Kotnik, Verbič vulgo Cankar, rodoslovna zbirka (družinski arhiv)*.
- Košir, Tone: *Dediščina župnije Šentjošt. Ljudje, domačije in znamenitosti*. Šentjošt: Župnija 2013.
- Nadškofijski arhiv Ljubljana: *Krstne knjige Vrhnika, 1725-1745, 1745-1769, 1769-1784*.
- Nadškofijski arhiv Ljubljana: *Mrliške knjige Vrhnika, 1757-1784, 1836-1847, 1886-1902*.
- Nadškofijski arhiv Ljubljana: *Poročna knjiga Vrhnika, 1764-1783*.
- Nadškofijski arhiv Ljubljana: *Status animarum, župnija Vrhnika - vasi, 1834-1847*.
- Petre, Franc: *Rod in mladost Ivana Cankarja*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod v Ljubljani, 1947.
- Pismo Mary Mozina, poslano 30. 3. 1979 iz North Chicaga, naslovljeno na Franciško Žakelj, Selo 13, Žiri. Družinski arhiv Venceslav Cankar, Selo 50, Žiri.
- Pivk, Olga, Žitko, Janez: *Vodni pogoni na Podlipščici in njenih pritokih*. V: *Vrhniški razgledi* 8. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika, 2007.
- Slovensko rodoslovno društvo: indeks porok: <http://www.genealogy.si/marriages/C01.html>
- Special-Orts-Repertorium von Krain, Obširen imenik krajev na Kranjskem*. Dunaj, 1884.
- Švajncer, Janez: *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba, 1992.
- Ladijski dnevnik: www.ellisiland.org.
- Zadnik, Vesna: *Rodbina Ivana Cankarja*. Vrhnika: Skupščina občine Vrhnika, 1993.
- Zajec, Alfonz, Loška cesta 56, Žiri: *Družinski arhiv*.
- Žitko, Janez: *Rodoslovna zbirka (družinski arhiv)*.
- Žitko, Janez: *Seznam priimkov iz krstnih matičnih knjig Vrhnike*. V: *Vrhniški razgledi* 10. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika, 2009.
- 10 Prav tam, str. 15.
- 11 Prav tam, str. 21.
- 12 Vrhniški razgledi 12/2011, str. 336.
- 13 Petre 1947, str. 20, 23, in Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 14 Petre 1947, str. 24.
- 15 Petre 1947, str. 23, 24, in Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 16 Petre 1947, str. 24, in Švajncer 1992, str. 68, 69.
- 17 Petre v knjigi *Rod in mladost Ivana Cankarja* na strani 24 navaja, da sta se Štefanu in Jeri Reven rodili dve hčerki, F. Cankar pa v *Rodovniku Ivana Cankarja* na internetni strani Slovenskega rodoslovnega društva, da je imel Štefan z Jero Reven štiri otroke.
- 18 Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 19 Petre 1947, str. 24.
- 20 Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 21 Petre 1947, str. 31.
- 22 Helena Verbič, rojena Trček, leta 1689 na Trčkovem griču v Zaplani, se je 9. 1. 1713 poročila z Štefanom Verbičem, gospodarjem na Mrlakovi kmetiji v Kotih, Velika Ligojna, stara št. 31. (Koderman, A.: *Rodoslovna zbirka*.)
- 23 Zadnik 1993, priloga 2.
- 24 Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 25 Petre 1947, str. 32.
- 26 Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 27 Arhiv župnišča na Vrhniku: *Status animarum, župnija Zaplana 1896-*. Mali Slovšar, Zaplana 1, nova št. 51, vulgo Bogataj (zdaj Trčkov grič 35, op. a.); Veliki Slovšar, Zaplana 2, nova št. 52, vulgo Železnik (zdaj Trčkov grič 36, op. a.).
- 28 Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 29 Petre 1947, str. 32.
- 30 Prav tam in Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 31 Nadškofijski arhiv Ljubljana: *Status animarum, župnija Vrhnika - vasi, 1834-1847*: Velika Ligojna ima v tem obdobju 32 hišnih števil, Mala Ligojna pa 16 hišnih števil.
- 32 Cankar, F.: *Rodovnik Ivana Cankarja ...*
- 33 Petre 1947, str. 32, 34.
- 34 Prav tam, str. 35.
- 35 Vesna Zadnik v knjigi *Rod in mladost Ivana Cankarja* v prilogi št. 2 navaja, da je bil Nikolaj rojen 1785. leta.

- 36 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 37 Prav tam.
- 38 Fran Petre na str. 41 sicer navaja zgolj tri otroke, v internetni rodoslovni zbirki Franca Cankarja pa sta navedeni še Ana (roj. 1806) in Marija (roj. 1810).
- 39 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Mrliška knjiga Vrhnika, 1836–1847, str. 37.
- 40 Petre 1947, str. 41, in Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 41 Prav tam.
- 42 Prav tam.
- 43 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 44 Petre 1947, str. 41.
- 45 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka: Lovrenc Gutnik, rojen Koreno 1, župnija Polhov Gradec.
- 46 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Mrliška knjiga Vrhnika, 1836–1847, str. 37.
- 47 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 48 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Status animarum, župnija Vrhnika – vasi, 1834–1847.
- 49 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 50 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Status animarum, župnija Vrhnika – vasi, 1834–1847.
- 51 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 52 Petre 1947, str. 55.
- 53 Vrhniški razgledi št. 8/2007, str. 128.
- 54 Koderman, A.: Rodoslovna zbirka.
- 55 Zadnik 1993, str. 18.
- 56 Povedal Jožef Gutnik – Mihelčev, Stara Vrhnika, novembra 2013.
- 57 Petre 1947, str. 25.
- 58 Ambrožič 2004, str. 9, 10.
- 59 Zadnik 1993, priloga 2.
- 60 Petre 1947, str. 25.
- 61 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 62 Petre 1947, str. 26, 27, in Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 63 Petre 1947, str. 26.
- 64 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 65 Prav tam.
- 66 Petre 1947, str. 27.
- 67 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Mrliška knjiga Vrhnika, 1757–1784, str. 166.
- 68 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 69 Prav tam.
- 70 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Status animarum, župnija Vrhnika – vasi, 1834–1847.
- 71 Slovensko rodoslovno društvo: indeks porok na spletu: <http://www.genealogy.si/marriages/C01.html>
- 72 Dovč, Koderman 2012, str. 23, 57.
- 73 Košir 2013, str. 437, 438.
- 74 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 75 Danes Velika Ligojna 43, stara 35, po domače Židank, Rudl, priimek Sedej. (gl. Dovč, Koderman 2012, str. 23, 57.)
- 76 Povedal Franc Osredkar, Velika Ligojna 6, decembra 2013.
- 77 Petre 1947, str. 27.
- 78 Dovč, Koderman 2012, str. 23, 24.
- 79 Zdaj Velika Ligojna 11, priimek Rus.
- 80 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Poročna knjiga Vrhnika, 1764–1783, str. 37, in Petre 1947, str. 28.
- 81 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 82 Petre 1947, str. 28.
- 83 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 84 Prav tam.
- 85 Petre 1947, str. 28.
- 86 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 87 Petre 1947, str. 28.
- 88 Cankar, F.: Cankar, F.: Izpis družinskega drevesa ..., in Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 89 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 90 Petre 1947, str. 28, in Goričan, E.: Rodoslovna zbirka: Poroka 1. 7. 1791: Gašper Cankar in Marija Verhovec, župnija Horjul, poročni indeks 1787–1956.
- 91 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 92 Petre 1947, str. 28.
- 93 Cankar, F.: Izpis družinskega drevesa ...
- 94 Nadškofijski arhiv Ljubljana: Mrliška knjiga Vrhnika, 1886–1902, str. 69.
- 95 Cankar, F.: Izpis družinskega drevesa ...
- 96 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 97 Prav tam.
- 98 Petre 1947, str. 28.
- 99 Cankar, F.: Izpis družinskega drevesa ...

- 100 Ladijski dnevnik: www.ellisland.org.
- 101 Petre 1947, str. 28.
- 102 Dovč, Koderman 2012, str. 28.
- 103 Podatki dopolnjeni iz: Cankar, F.: Izpis družinskega drevesa ...
- 104 Ladijski dnevnik: www.ellisland.org.
- 105 Prav tam.
- 106 Žitko, J.: Rodoslovna zbirka.
- 107 Pojasnil Alfonz Zajec, Loška cesta 56, Žiri, v telefonskem pogovoru novembra 2013: Frančiška Možina, rojena 13. 12. 1897 – Rožančeva iz Podlipe 17, poročena z Jakobom Žakljem – Lavrovim iz Lavrovca. Živela je na Selu 13 v Žireh in umrla stara več kot devetdeset let, pri hčerki v Trziču. Bila je sestra Jakoba Možine – Rožančevega iz Podlipe 17, očeta Mary Možina, poročene Cankar v Ameriki.
- 108 Pismo hrani Venceslav Cankar, Selo 50, Žiri.
- 109 Zadnik 1993, str. 25.
- 110 Petre 1947, str. 36.
- 111 Prav tam, str. 38.
- 112 Prav tam, str. 37.
- 113 Prav tam, str. 61.
- 114 Cankar 1977, str. 14–15, glej še op. 12.
- 115 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 116 Petre 1947, str. 37.
- 117 Prav tam, str. 38.
- 118 Prav tam in Goričan 2001, str. 21.
- 119 Petre 1947, str. 38.
- 120 Prav tam, str. 39.
- 121 Cankar, F.: Rodovnik Ivana Cankarja ...
- 122 Petre 1947, str. 39.
- 123 Petre 1947, str. 40, ter Dobrovoljc 1972, str. 234.
- 124 Petre 1947, str. 48.
- 125 Prav tam, str. 49.
- 126 Prav tam.
- 127 Prav tam, str. 48.
- 128 Dobrovoljc 1972, str. 234: kupna pogodba, datum 9. 3. 1834, hrani arhiv Temeljnega sodišča v Ljubljani, enota Vrhnika, zemljiška knjiga.
- 129 Prvotna (prava) rojstna hiša Ivana Cankarja: Na klancu 141, pozneje št. 94, danes št 1 (gl. Dobrovoljc 1972, str. 234).
- 130 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 131 Koderman, A.: Rodoslovna zbirka.
- 132 Arhiv Temeljnega sodišča v Ljubljani, enota Vrhnika, zemljiška knjiga za posest Velika Ligojna št. 18/47, odgovorno pismo z dne 30. 10. 1877, vlož. št. 1345.
- 133 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 134 Arhiv Temeljnega sodišča v Ljubljani, enota Vrhnika, zemljiška knjiga za posest Velika Ligojna št. 18/47, 10. 1. 1891, vlož. št. 180.
- 135 Arhiv Temeljnega sodišča v Ljubljani, enota Vrhnika, zemljiška knjiga za posest Velika Ligojna št. 18/47, prisodno pismo z dne 1. 7. 1891, vlož. št. 4652.
- 136 Goričan, E.: Rodoslovna zbirka.
- 137 Vrhniški razgledi 8/2007, str. 280.
- 138 Arhiv Temeljnega sodišča v Ljubljani, enota Vrhnika, zemljiška knjiga za posest Velika Ligojna št. 18/47, prisojilna listina z dne 24. 2. 1913, vlož. št. 253.
- 139 Arhiv Temeljnega sodišča v Ljubljani, enota Vrhnika, zemljiška knjiga za posest Velika Ligojna št. 18/47, notarska pogodba z dne 29. 7. 1930, vlož. št. 253.
- 140 Arhiv Temeljnega sodišča v Ljubljani, enota Vrhnika, zemljiška knjiga za posest Velika Ligojna št. 18/47, sklep o dedovanju z dne 21. 7. 1955, vlož. št. 1270.
- 141 Koderman, A.: Rodoslovna zbirka.
- 142 Način zapisa za obe Ligojni je prijazno pojasnil g. Tone Krampač iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani.
- 143 Special-Orts-Repertorium von Krain, Obširen imenik krajev na Kranjskem, Dunaj 1884 (podatek je vzet iz izdaje leta 1874).

MLINI IN ŽAGE NA VRHNIŠKEM

Mlinarstvo in žagarstvo na Vrhniki je bilo v 19. in 20. stoletju ena izmed pomembnih dejavnosti in virov zaslužka, ki je naprej izkoriščala vodno silo Ljubljanice in njenih pritokov, kasneje pa se je preusmerila tudi na parni in električni pogon svojih naprav.¹ Ponekod so mleli in žagali samo za lastne potrebe, drugod tudi za prodajo na trgu doma in v tujini. Žage so lahko imele tudi po več lastnikov hkrati, drugi so svoje naprave dajali v najem, jih prodajali, ker so zašli v dolgove ali pa so preprosto opustili obrt in danes o njihovem obstoju priča samo nekaj kamenja in kakšna orumenela fotografija. Nekaterim obratom so sčasoma spremenili prvotno namembnost in so postali tovarna za izdelavo lesnih izdelkov, usnjarna, destilarna, izdelovalnica sveč itd. Večje so po drugi svetovni vojni nacionalizirali in nastali so: Liko, Droga, IUUV, Žito, ki pa so z novimi političnimi in gospodarskimi spremembami konec 20. stoletja eden za drugim prenehali obratovati. Deluje le še pekarna Vrhnika kot del Žita d. d.

Oblast je izdajala razne predpise, ki so urejali postavljanje in delovanje vodnih naprav. Tako so leta 1858 predpisali obvezno postavitve vizirnih kolov oz. jezilne mere, s katero je bilo točno določeno, do katere višine sme biti zajezena voda, da so vsi lastniki vodnih pravic na določenem vodotoku še lahko nemoteno upravljali svoje vodne naprave.

Že naslednje leto je gradbena direkcija Ljubljana, ki je bila zadolžena za izvedbo, poslala na Vrhniko komisijo, ki je imela nalogo, da skupaj z zainteresiranimi določi mesta za postavitev vizirnih kolov. O vsakem ogledu so sestavili zapisnik, kjer je bilo natančno določeno, kje in kako bo kol stal ter kako bo izgledal.²

LJUBLJANICA S PRITOKI

Ljubljano napaja več podzemnih tokov iz skupnega kraškega zaledja oz. skupin izvirov, ki se najprej združijo v štiri močne tokove: Mala in Velika Ljubljana, Ljubija in Bistra.

V Malo Ljubljano pritečejo vode iz Malega Močilnika, ki izvira pod Drčo in Velikega Močilnika, v katerem vre voda na dan iz treh izvirov. Na dvorišču nekdanje IUUV pa se vanjo zlijeta Hribski potok, ki izvira pri nekdanjem Kožuhovem mlinu, in Klis, ki se v zgornjem delu imenuje Vaški potok in ga napajata Primcov in Bečkajev studenec. V Vaški potok se steka tudi Bela, ki izvira v Lintvernu pod Ulovko in teče po ravnini med Raskovcem in sv. Trojico. Malo Ljubljano napaja tudi voda iz Furlanovih toplih na Mirkah.

Velika Ljubljana priteče iz Retovja in dobiva vodo iz Velikega okenca, Malega okenca ali Kotla, izvira Pod skalo, izvira Pod orehom,

Maroltovega izvira. Veliko in Malo okence se včasih imenujeta tudi Veliko in Malo Retovje. Voda v Velikem Retovju priteka iz široke odprtine, oknu podobne, v dnu velike navpične skalne stene, in na poletje popolnoma usahne. V Malem Retovju pa pod strmo odrezano steno stoji voda tudi v najhujši vročini.

Ljubija se napaja z vodo iz Gradarjevega brezna, Smukovega izvira in Ceglarjevega potoka.

Četrti tok predstavljajo izviri Bistre, ki dobi vodo iz Zupanovega izvira, skupine majhnih izvirov Trebinje, tudi Galetovega izvira, Pasjega in Ribičevega studenca.³

V Ljubljano se na Tojnicah pred Sinjo Gorico izliva tudi Lahovka (Tunjica), za Sinjo Gorico pa Črna mlaka, v katero se steka Podlipščica s pritoki.⁴ Ob vseh teh vodotokih so nekoč stali številni obrati na vodni pogon, vendar o nekaterih vemo zelo malo.

Skica voda in vodnih objektov na Vrhnikih in Verdu ok. 1877 (ZAL LJU 360, fasc. 38).
(Skico na naslednji strani objavljamo pomanjšano, z naknadno poudarjenimi številkami vodnih objektov.)

I. Velika Ljubljana

1. Zadržna žaga Podruženska žaga
2. Žaga Franca Goloba
3. Zadržna žaga Mirška žaga
4. Zadržna žaga Pod skalo
5. Zadržna žaga Srednja žaga
6. Zadržna žaga Pod orehom
7. Žaga in mlin Jakoba Petriča

IV. Ljubija

8. (14) Žaga Jakoba Petriča
9. (15) Tovarna parketa Franc Kotnik
10. (16) Zadržna žaga Pertiska

V. Bistra (potok)

11. (17) Žaga Karla Galleta
12. (18) Mlin in žaga Jožefa Verbiča
13. Mlin in žaga Karla Galleta

II. Mala Ljubljana

14. (8) Žaga Franca Kotnika,
15. (9) Žaga Pirnata in Verbiča,
16. (10) Žaga Lenarčičevih dedičev

VII. Hribski potok

17. Stope Mihaela Tomšiča
18. Žaga in mlin Johana Obreze
19. Žaga Ignaca Marka Jelovška
20. Žaga Gregorja Umka

VIII. Klis

21. Mlin in stope Ignaca Simona
22. Mlin Jelovškovih dedičev

III. Tunjica (Podlipska voda)

23. (13) Mlin in žaga dedičev Karla Simona,
24. (12) Mlin Martina Verbiča,
25. (11) Mlin Franca Verbiča.

Klis s pritoki

Bela	mlin	Star maln
Bečkajev studenec	mlin, stope	Anton Jerina, Janez Keržič
Klis	stope	Franc Zakovšek, Peter Keržič
	mlin, stope	Jelovšek, Debevc, Habe
	mlin, stope, destilarna	Simon, Pišler, Droga

Hribski potok

Kožuhov mlin	mlin, žaga	Kožuh, Umek, Tomšič, Žito
Čempuhov mlin	mlin, žaga	Jelovšek, Stržinar
Tomšičev mlin	mlin, žaga	Obreza, Mihael Tomšič
Mlin v vrbah	mlin, usnjarna	Oblak, Ivan Tomšič, IUV

Mala Ljubljanica s pritokoma

Mali Močilnik	2 žagi	Lenarčič, Oblak
Veliki Močilnik	žaga	Franc Kotnik - Verd
Mala Ljubljanica	žaga	Josip Kotnik - Mirke

Velika Ljubljanica

Retovje	Mirška žaga	Več lastnikov
	Podruženska žaga	Več lastnikov
	žaga	Stampetta, Golob
	Pod skalo	Več lastnikov
	Ta sredna	Več lastnikov
	Pod orehom	Več lastnikov
Maroltova žaga	mlin, žaga	Žitko, Petrič, Marolt

Ljubija

Žitkov mlin	mlin, žaga	Žitko, Petrič
Kotnikova žaga	mlin, žaga, tovarna parketa	Kotnik, Lenarčič
Žaga na Pertisk	žaga	Več lastnikov

Bistra	žage, mlini žage, mlini	Galle Lovrenc Verbič
---------------	----------------------------	-------------------------

Tunjica

Mesarjev mlin Tojnski mlin Podčelski mlin	mlin, strojarna, ščetinarna mlin, žaga mlin, žaga	Klemenčič, Anton Verbič Simon, Slabe, Žlogar Franc Verbič, Stara Vrhnika
---	---	--

Star malen leta 1903 (foto hrani MDV).

VODNI POGONI NA KLISU IN PRITOKIH

V bližini izvira potoka Bele se je nahajal mlin, ki je mlel do 1. svetovne vojne, danes pa na njega spominja samo ime kraja Star maln in restavrirano mlinsko kolo na ruševinah nekdanjega mlina. Ime Stari maln kot ime potoka prvič omenja Baucer, ki pravi, da so leta 1650 opazovali strugo potoka, ki se je nenadoma napolnila z vodo. 30 let kasneje podoben pojav opisuje Valvazor, ki pa potok že imenuje Bela, lokacijo pa Pri starem mlinu v jarku.⁵

Leta 1824 se na Vrhniki 45, pri Bečkaj, omenja žitni mlin Antona Jerine (1779–1856). Kasneje je Janez Keržič na levem bregu Bečkajevega studenca, na parceli št. 185, Vrhnika 45, postavil stope za phanje prosa, ki jih je poganjalo podlivno mlinsko kolo.⁶

Ob potoku Klis je leta 1859 Franc Zakovšek na parceli št. 208 preuredil kajžo Vrhnika 224 in pod isto streho naredil še stope. Poganjalo jih je podlivno kolo, ki je bilo nameščeno v strugi nezajezenega potoka. Leta 1903 je bil lastnik Peter Keržič.⁷

Nižje na levem bregu potoka je na Stari cesti 52 (Vrhnika 31, Vrhnika 185, Stara cesta 53)

stala stavba z mlinom, ki je zamenjala kar nekaj domačih imen (Pr Galetovc, Pr Malnar, Habe). Mlin, ki je prenehal mleti ok. 1970, je imel 3 kamne z dvema podlivnima kolesoma in stope, ki jih je poganjalo eno kolo. Prvič je omenjen leta 1824, njegov lastnik pa je bil Janez Jelovšek. Mleli so razne vrste žita, tudi koruzo za polento. Konec 19. stoletja je Marija Jelovšek odkupila od Franca Lukmana, po domače Šprickramarja, njegov delež in mlin nato prodala Tomažu Debevcu, ki ga je nasledil zet Tomaž Habe.⁸

Leta 1859 je imel Paul Simon na Vrhniki 49 (Klis 2, Krožna pot 6) stope za valjanje kož. Poslopje je stalo na parceli št. 2037, stavbna parcela 290/1 na desnem bregu mlinščice, ki se je 55 m višje odcepila od potoka Klis.

Pri odcepu mlinskega kanala je bil postavljen jez z dvema zapornicama. Stope je gnalo podlivno kolo, do katerega je pritekla voda po pokritem koritu. Leta 1866 je njegov sin Ignac Simon dogradil še mlin, ki je imel 2 tečaja in 4 stope, ki jih je gonilo kolo na vodo, ki je pritekla po kanalu z leseno, 70 x 46 cm veliko zapornico. Po njegovi smrti leta 1876 je obrt prevzela vdova Gertruda (Jera) Simon. Kasneje je dajala mlin v najem. Deloval

Hiša Janeza Kržiča (Bečkajeva) s stopami, leta 1910 (*Kržič-Noč*, VR 2004, št. 5, str. 101); Po novejši informaciji je fotografija iz leta 1904 (*Niko Šušteršič*).

je do leta 1903. Takrat naj bi ga pregledala zidar Ogrin s Stare Vrhnike ter mlinar in žagar Lovro Istenič – Matevžetov Lovre. Ugotovila sta, »da je v dobrem stanju«. Prav kmalu pa so se pritožili sosedje, da je mlin star in nevaren za okolico. Hoteli so ji tudi odvzeti dovoljenje za obrat in vodne pravice. Pritožila se je, češ da je mlin poškodovan potres leta 1895 in da ga bo obnovila. Uspelo ji je podaljšati obrt do leta 1909. Gašper Petkovšek je prevzel zidarska dela, notranjost pa Lovro Istenič.⁹

Uspešna je bila tudi pri sporu z mlinarjem Tomažem Debevcem glede čiščenja struge.

Kaj se je z mlinom dogajalo naslednjih 20 let, ni znano. Leta 1932 ga je od Marije Simon kupil Edvard Pišler, trgovec z zdravilnimi zelišči na Vrhniki 111, in ga preuredil v destilarno eteričnih olj. Mlinsko kolo je poganjalo rezilni stroj in sesalko za vodo. Naprava je imela 2 konjski sili. Ker pa vode ni bilo dovolj, jo je moral pripirati, da je nato lahko delal 4 ure. Ohranjena domača imena (Prdelov, Palancov in Pišlerjev maln, na Klisu, pri Drogi) kažejo, da je poslopje zamenjalo več lastnikov. Destilarna je delovala do leta 1967, nato je obrat

prevzela prehrabna industrija Droga Portorož, danes pa je tam kovinarsko podjetje.¹⁰

ŽAGE IN MLINI NA HRIBSKEM POTOKU

Mitničar Janez Flak je leta 1593 kupil mlin ob izviru Hribskega potoka, ki je bil nekdanj last Lambergov in deluje še danes (Žito). Ob Hribskem potoku sta stala še druga dva mlina, ki pa sta bila podložna škofijskemu palatinatu. Prvega so imeli Jelovski od leta 1631 dalje, drugi je pogosto menjal lastnike. Flakovo premoženje je prešlo v roke Mureggerjev, Kunstov in Kalinov. Po smrti zadnjega Kalina leta 1736 se je vdova znova omožila, njen sin pa je zapravil celo premoženje. Posest so počasi razprodajali in mlin ob izviru Hribskega potoka je kupil Franc Kožuh.¹¹ Čeprav so se lastniki kasneje večkrat zamenjali, pa je hišno ime Kožuhov mlin še dolgo ostalo.

Leta 1887 sta na tem mestu (Hrib št. 53, Vrhnika 333, Idrijska cesta) obratovala mlin na 4 kolesa in žaga s pokončnim listom, katerih lastnik je bil Ignac Umek. Naprave je gnala voda, ki je pritekla do koles po lesenih rakah. Le-te so bile speljane od lesenega jezua v ne-

Tomšičev (Kožuhov) mlin in žaga leta 1908. Na fotografiji družina Tomšič, od leve: Vinko (r. 1898), Nace (r. 1896), za njima oče Ignacij Tomšič, sledi mati Marija, r. Stržinar (Čempuhova), pesterna s hčerko Ano Tomšič (r. 1901) in hčerka Marija Tomšič (r. 1893). Z njimi so na fotografiji žagarji in mlinarski pomočniki (foto last: Vinko Tomšič).

posredni bližini. Jez je ležal čez cel potok in je imel štiri zapornice. Prve tri na desni strani so spuščale vodo za pogon mlinskih koles in so bile ožje, leva pa za žago in je bila široka 2,36 m. Spodnji vodi, ki sta pritekli izpod prvega in drugega mlinskega kolesa, sta združeni poganjali četrto kolo. Pred jezom se je na levem bregu potoka odcepil kanal za odvajanje odvečne vode z dvema 1,58 m širokima zapornicama. Umek je načrtoval modernizacijo mlina tako, da bi štiri kolesa za pogon mlina nadomestil z enim na srednjo vodo, širine 0,70 in velikosti 3,8 m. Svoj mlin je želel spremeniti v t. i. »kunstmühle«.¹² Za žago bi zgradil novo 12 x 6 m veliko zgradbo in za njen pogon namestil vodno kolo 1,3 m širine in 3,8 m premera. Med mlinom na desni in žago na levi bi namestil korito za odvajanje odvečne vode.¹³

Načrtov mu ni uspelo izpeljati, zaradi prezdolženosti je moral posest prodati. Kupil jo je Ignac Tomšič, ki je leta 1894 poročal, da mlin poganjata prvi dve kolesi, tretje in četrto pa služita za pogon cirkularke in mlatilnice. Zadnji dve kolesi je nato zamenjal z enim in naredil transmisijo na cirkularno

žago za obrezovanje desk in na mlatilnico. Vodna žaga z enim jarmom je ostala nespremenjena še nekaj let, potem pa je posodobil pogon tako, da je staro vreteno nadomestil s turbino. Zabetoniral je tudi mlinsko strugo in namesto starih zapornic naredil nove: eno za dovajanje vode k turbini, drugo za odvajanje odvečne vode v primeru povodnji.

Leta 1907 je za pogon svojih naprav zgradil strojnico za parno lokomobilno z močjo 17–22 konjskih sil in z 18 m visokim dimnikom. Istočasno pa so še vedno uporabljali tudi vodno silo. Ko je naslednje leto Ignacij umrl, je žagarsko in mlinarsko obrt ter prodajo moka na debelo in drobno prevzela žena Marija. Prodajala je tudi doma pečen kruh. Od leta 1929 so za pogon uporabljali 15 kW elektromotor.¹⁴ Marijo je nasledil sin Vinko, ki je posodobil mlin tako, da so mlinske kamne zamenjali z valji. Najprej sta bila dva para železnih valjev, ki sta se vrtela drug proti drugemu, kasneje so mlin povečali na 4 valje. Oba sta imela zarez, prvi večji za grobo moko, drugi manjši za fino moko. Za prodajo so mleli tudi žito iz Banata, ker ga v okolici Vrhnike niso pridelali dovolj.¹⁵

Po drugi svetovni vojni so oblasti mlin nacionalizirale. Obratovanje je prevzelo podjetje Žito, ki je najprej opravljalo samo mlinarsko dejavnost, kmalu pa sta se ji pridružili še pekovska in testeninarska. Danes deluje na tem mestu Pekarna Vrhnika, ki je del d. d. Žito.

Takoj po vojni je bilo delovanje žagarskih obratov še dovoljeno, pozneje pa so manjše začeli omejevat, obratovanje z venecijanskimi¹⁶ žagami pa je bilo v petdesetih letih prepovedano. Tako je nehala obratovati tudi Tomšičeva žaga.

Hiša Gradišče 1 (Hrib 10, Vrhnika 264) je bila leta 1870 last Antona Stržinarja (1834–1887), ki je bil rojen v sosednji hiši pri Čempuhu. S seboj je prinesel tudi svoje domače ime, staro Čempuhovo hišo so pa kasneje podrl. Del Stržinarjevega posestva sta leta 1937 postala tudi nekdanja Jelovškova žaga in mlin ob Hribskem potoku, Hrib 17. Kot prvi znani lastnik teh naprav je leta 1631 naveden Janez Jelovšek. Anton Jelovšek je posedoval mlin leta 1824. Leta 1877 je bil lastnik žage in mlina Ignacij Marko Jelovšek in za njim njegovi dediči.¹⁷

Mlin na spodnjo vodo je imel štiri mlinske kamne in 2–4 stope. Vsak kamen je imel svoje vodno kolo, ki je hkrati gnalo tudi eno stopo. Leta 1937 je novi lastnik Franc Stržinar (1911–1983) predelal mlin tako, da je eno vodno kolo (premer 4 m, širina 0,7 m) hkrati gnalo 8 mlinskih kamnov in 4 stope. Trije kamni so bili beli za fino mletje pšenice v belo moko in 4 črni za grobo mletje pšenice v črno moko, mletje koruze v moko, zdrob, otrobe in kamen za luščenje ječmena. Nekaj časa so za potrebe bližnjega mlina in pekarnje Žito mleli tudi rdečo papriko in poper. Zadnje kolo je poganjalo žago in brus za njeno brušenje. Kolo je bilo kupljeno v Kožuhovem mlinu in so ga prikotalili v Stržinarjev mlin. V poletnem času je mlin zaradi nizke vode stal 2–3 tedne. Ta čas so opravili vzdrževalna dela na vodnih napravah in jezcu. Mlin je prenehal delati leta 1967.

Žaga je bila opremljena z žago venecijanko, ki je lahko razžagala do 5,5 m dolge hlode. Leta 1943 so zraven žage naredili lopo za spravilo desk in letev. Leta 1947 je država žago zapečatila, žagali so le za potrebe Splošnega mizarskega podjetja Vrhnika. Ponovno je začela obratovati leta 1960. Delala je do leta 1978, ko je v novi hali stekla proizvodnja sveč in plastike. Od leta 1993 pa v teh prostorih izdelujejo zidarsko orodje.

Mlin v Gradišču 12 (Hrib 7, Vrhnika 257, Gradišče 11) se omenja že leta 1787, ko ga je kupil Jožef Karl Garzaroli. Ta družina je opravljala državno poštno službo in zato se je mlina oprijel vzdevek poštni mlin. Po 10 letih je vse skupaj prodal Jožefu Obrezi iz Logatca. Obrezovi so opravljali poštno službo, mlin pa so dali v najem. Poleg mlina se je nahajala tudi žaga.¹⁸

Leta 1886 je imel mlin 4 mlinske kamne in 6 stop, ki so jih gnala 3 kolesa in 2 žagi z navpičnimi listi z 2 kolesoma. Za pogon obeh žag se je na levem bregu delovnega kanala odcepil dovodni kanal z dvema zapornicama, širokima ok. 1,5 m. Za pogon 4 mlinskih kamnov je pritekla voda po kanalu z 2 manjšima ok. 40 cm širokima zapornicama. Dva mlinska tokova sta poganjala prvi dve kolesi in nato še tretje kolo, ki je gnalo dva mlinska kamna. Odvod za odvečno vodo je bil na parceli št. 1951. Leta 1903 je bil lastnik mlina in žage Mihael Tomšič, ki je vodna kolesa nadomestil z vodno turbino Kaplan.¹⁹ Mlin je deloval še nekaj let po 2. svetovni vojni, potem pa ga je leta 1958 kupil Janez Celarc in ga predelal v stanovanjsko hišo.²⁰

Nasproti mlina je ob Hribskem potoku stala žaga, ki se prvič omenja leta 1877. Njen lastnik Mihael Tomšič, Hrib 24 (Vrhnika 51), jo je leta 1919 preuredil v moderno parno žago. Nadzor nad objektom je opravila komisija pod vodstvom Pfeiferja, zraven pa so bili še stavbni nadzornik ing. Hilbert, obrtni nadzornik ing. Stebo, zastopnik občine Pečkaj, sosed Franc Tršar in podjetnik Tomšič.²¹

Na parceli št. 1930 so vzporedno z dotedajšo žago zgradili novo 25 x 10 x 7 m veliko leseno parno žago, zraven pa je bila zidana in s pločevino krita strojnica. Wolfova lokomobilna z močjo 45–60 konjskih sil je imela tako dolgo transmisijo, da je v suši stroj po potrebi gonil tudi staro žago. Za odpadke in pepel so zgradili 2 x 1 m veliko betonirano shrambo z železnimi vrati. Leta 1920 je bila nova žaga dokončana in pripravljena za delo.

S parno žago in drugimi pomožnimi stroji je upravljal Ivan Dobrovoljc iz Verda. Na žagi je bilo zaposlenih 14–16 delavcev, v skladišču 6 delavcev in 2 v kurilnici. Delali so od 6. do 18. ure z opoldanskim enournim odmorom. Včasih jih je gospodar poslal sekati v gozd ob Štampetovem mostu. Strojnik je prihajal na delo ob 4. uri, da je zakuril pod kotlom, da je bilo do 6. ure dovolj pare za začetek dela. Hlude so razkladali in skladiščili deske na nasprotni strani ceste pod kostanjema, les pa so do žage vozili po tračnicah, ki so bile speljane ob potoku.²²

Obrat je po 2. svetovni vojni prevzel Litostroj. Uporabil ga je za izdelavo kock za tlakovanje tal v Litostroju. Pozneje so to svojo enoto ukinili in zemljišče je prevzela IUUV. Žago so začeli podirati ok. leta 1955, opeko pa uporabljali za gradnjo lovskega doma v Jamniku. Stroje z lokomobilno so odpeljali v Gorski Kotar, turbino so prodali.

Mlin v vrbah se prvokrat omenja leta 1596, ko ga je grof Lamberg prodal vrhniškemu sodniku Janezu Flaku, njegovi nasledniki pa leta 1660 samostanu Bistra. Ko je bil ta leta 1782 razpuščen, je posestvo prešlo v državno last. Mlin s travnikom je na javni dražbi kupil Mihael Oblak, po njegovi smrti pa ga je prevzel njegov sin, ki se je ukvarjal z mlinarstvom. Ker pa je bil breg obraščen z vrbami, so mlin imenovali »Vrbji maln«. Ob gradnji nove cesarske ceste (Tržaška cesta) 1805–1806 ga je odkupila cestna uprava in zaradi poteka ceste podrla.²³

Ko so se Oblakovi ok. 1813 preselili v novo hišo Hrib 67, na drugo stran glavne ceste poleg mostu čez Hribski potok, so hišo pri nekdanjem mlinu prodali kajžarju in gostilničarju Andreju Dolencu. Leta 1857 jo je kupil in se tja preselil usnjar Gašper Tomšič s Hriba 24 s svojo drugo ženo, na domu pa je še naprej ostal sin Mihael iz prvega zakona. Po Gašperjevi smrti je posest podedovala vdova Ana Tomšič, njo pa je nasledil sin Ivan Tomšič (1860–1930), ki se je ukvarjal z usnjarstvom.

Ana je leta 1880 dobila dovoljenje za žago na desnem bregu Hribskega potoka, blizu izliva v Malo Ljubljano. Za pogon je služilo podlivno kolo s polmerom 2,2 m, širine 1,26 m in s 30 lopatami, na katerega je pritekla voda po 45 m dolgem in 1,36 m širokem koritu. Ivan je leta 1888 zaprosil za dovoljenje, da poleg žage postavi mlin za mletje čresla, ki bi ga poganjalo 0,5 m široko kolo, s polmerom 2,5 m. Dobrih 50 m stran je imel mlin za mletje čresla tudi Mihael Tomšič.²⁴

PARNA ŽAGA JOSIPA LENARČIČA

Leta 1891 je Josip Lenarčič na Lošci, na parceli št. 2812, postavil parno žago. V prostoru za žaganje je bila tračna žaga, 4 cirkularke in skobeljni stroj, vse to pa je poganjal parni stroj. Žagali so predvsem les iz njegovih gozdov, ki so ga v Retovju spustili po Ljubljani do pristana na Lošci in od tu prepeljali do žage. Ker so bili gozdovi zelo oddaljeni, dostikrat ni bilo dovolj materiala za delo. Da bi zaposlil delavce, so kmalu začeli izdelovati različne lesne izdelke, tudi harmonije. V začetku so to počeli kar na črno, pozneje je pridobil ustrezno dovoljenje. Med delavci je bilo precej žensk, ki so imele lažje delo in so bile manj plačane od moških. Povečini so lakirale deske z mešanico špirta in šelaka. Izdelovali so tudi gajbice in najemali mlade fante, da so jih zbijali skupaj. Tovarna je delovala dobrih deset let, nato je obrat nekaj časa sameval, dokler ga ni leta 1913 vzel v najem Josip Kunstelj in ga ponovno preuredil v parno žago.²⁵

Lenarčičeva tovarna in žaga na Lošci okoli leta 1900 (foto last: Janez Verbič).

Delavci na Lenarčičevi žagi na Lošci okoli leta 1913 (foto last: Ciril Petrič).

Jez pri Oblakovi žagi na Malem Močilniku (foto hrani MDV).

MALA LJUBLJANICA S PRITOKOMA

Na desni strani Malega Močilnika, na travniku s parcelno št. 95, sta imela svojo žago Marija Verbič in Avguštin Pirnat, malo naprej pa je imel žago tudi Jožef Dormiš, s katerim so si delili vodne pravice. Malo pred tema žagama je bil čez potok postavljen lesen jez s tremi dvižnimi zapornicami. Od prve je po koritu tekla voda na podlivno kolo, ki je poganjalo prvo žago, od druge na kolo druge žage, tretja pa je služila za odvajanje odvečne vode. Ko je Dormiš umrl, je žago podedovala vdova Marija, ki se je poročila z Alojzom Stampetto.

Marija je žago z dvema listoma, ki je bila zgrajena sredi 18. stoletja, prodala. Leta 1889 je bila v lasti Andreja Lenarčiča in dedičev. Stala je na gradbeni parceli 308/3. Z žago na parceli 308/2 je imela skupno streho in jez. Tudi prva žaga je zamenjala lastnike. Najprej jo je kupil Jakob Debevč, ki jo je nato prodal Janezu Oblaku.²⁶

Tristo metrov nižje je imel ob desnem bregu Male Ljubljanice žago tudi Josip Kotnik

z Mirk. Že ko so jo leta 1879 postavljali, je Lenarčič zelo nasprotoval. Spor pa se je zaostril vsakič, ko Lenarčič zaradi zvišanja zajezene vode ni mogel žagati. Poseči so morale oblasti in zaukazati Kotniku, da mora t. i. podboje, s katerimi dviguje vodo čez dovoljeno mejo, odstraniti, zagrozili so tudi z globo. On pa se je branil, da so ob nizki vodi vedno na ta način zviševali vodo, ker sicer niso mogli rezati; če pa je bila voda visoka, so jih vedno odstranili.

Leta 1875 je želel na pritoku na desnem bregu Velikega Močilnika postaviti žago tudi Johan Krištof, malo nižje od žage Franca Kotnika, ki je stala na levem bregu od leta 1841. Dostop bi imel po cesti, ki je vodila mimo žage Marije Stampetta ob Malem Močilniku proti žagi Franca Kotnika. Naredili bi odcep čez travnik Tomaža Javornika in nov most čez Veliki Močilnik, ki bi bil dovolj visok, da ne bi oviral pretoka vode. Kotnik je temu odločno nasprotoval in je hotel imeti prost dostop do svoje žage tudi z mirške strani. Ker so bili proti tudi lastniki poti čez Mali Močilnik, Krištof ni dobil dovoljenja.²⁷

Kotnikova žaga na Velikem Močilniku (foto hrani MDV).

ŽAGE IN MLINI NA LJUBIJI

Na desnem bregu blizu izvira Ljubije je leta 1853 postavil mlin z dvema kolesoma na spodnjo vodo Jožef Žitko iz Verda 16, čeprav je temu zelo nasprotoval Jožef Kotnik iz Verda, ki je imel ob Ljubiji že od leta 1834 poslopje z 2 žagama in kasneje tudi mlin. V naslednjih letih je Žitko mlin še povečal, postavil pa je tudi žago, ki jo je gnalo podlivno kolo.²⁸ Kotnik je po letu 1860 svoje naprave spremenil

v tovarno za izdelavo masivnega hrastovega parketa in sčasoma je Parketarna Verd za svoje izdelke začela dobivati najvišja mednarodna priznanja.²⁹ Nekaj nižje na desnem bregu Ljubije, na prostoru, imenovanem »na Pertisk«, so imeli 2 vodni žagi tudi prebivalci Verda in Mirk. Lastniki so bili Anton Furlan, Lovrenc Osvald, Matija Sedmak, Tomaž Furlan, Franc Kristan, Avgust Pirnat, Jožef in Marija Žitko, Jakob Kette in dediči Jožefa Kotnika.

Kotnikova parketarna ob Ljubiji konec 19. stol.
(Kronika Prostovoljnega gasilskega društva Verd, Verd 2013).

Žage v Retovju: spredaj žaga Pod skalo, zadaj levo Podruženska žaga, desno Mirška žaga. (foto last J. Žitko).

ŽAGE NA VELIKI LJUBLJANICI

Leta 1859 je bila Ljubljana v Retovju posejana z žagami. Pod 12 m širokim jezom je na levi strani stala Mirška žaga z enim listom, katere lastniki so bili Gašper in Ana Tomšič z Vrhnike, Štefan Furlan, Jakob Susman, Lovrenc Nagode in Franc Kotnik. Od tega jezusa so bile speljane 1,25 m široke rake na desno stran, do t. i. Podruženske žage in zraven nje

stoječe žage Alojza Stampetta (1877 je bil njen lastnik Franc Golob, Vrhnika 12, 1896 pa Emilija Golob z Lesnega Brda 1). Podružensko žago so si delili Gašper Tomšič, Georg Telban, Jakob Japel, Bartolomej Levč, Franc Kristan, Jakob Opeka, Tomaž Logar, Mihael Ogrin, Jožef Žitko in Kotnikovi dediči.³⁰

Z desne strani je Veliko Ljubljano napajalo še nekaj izvirov. Pri prvem je stala žaga Pod

Levo žaga Pod orehom, desno Ta sredna žaga, v ozadju danes že poseljen Konjski klanec (foto last: Janez Žitko, 1909).

skalo, ki je pripadala Štefanu Furlanu, Lovrencu Nagodetu, Jakobu Susmanu, Paulu Simonu, Gašperju in Jakobu Žitku, Jakobu Petrovčiču, dedičem Jožefa Kotnika in Andreju Petriču.

Ob naslednjem izviru je bila na levi strani Ta sredna žaga, na desni strani pa žaga Pod orehom. Lastniki prve so bili Anton Furlan, Lovrenc Osvald, Matija Sedmak, Tomaž Furlan, Franc Kristan, Avgust Pirnat, Jožef in Marija Žitko, Jakob Kette in dediči Jožefa Kotnika; drugo pa so si delili Jakob Maček, Matija Unk, Jakob Žnidaršič, Andrej Petkovšek, Matija Hren in dediči Jožefa Kotnika. Obe žagi sta imeli skupni jez.

MAROLTOVA ŽAGA IN MLIN

Žaga in mlin sta stala poleg stanovanjske hiše v Verdu 16. Poganjala ju je voda, ki je izvirala pod hišnim dvoriščem in se izlivala v Veliko Ljubljano. Leta 1847 je bil lastnik Tomaž

Žitko, za njim pa Jakob Petrič (1870–83), ki se je poročil z vdovo Marijo. Ta je preživela tudi njega in po njegovi smrti sama prevzela upravljanje žage in mlina (1883–1911). Njo je nasledil zet dr. Janko Marolt (1911–1932). Nazadnje je žago prevzel njegov sin Marjan.³¹

Mlin je imel 4 mlinske tečaje, ki so jih poganjala 3 kolesa, 6 stop, žago z 2 navpičnima listoma, ki sta ju poganjali dve kolesi na vodo s hrbtni strani (eno za višjo in eno za nižjo vodo) in cirkularno žago. Prenos preko jermena je poganjal mlinski kamen, stope in cirkularko. Prvo mlinsko dovodno korito je bilo široko 36 cm, drugi dve po 40 cm, korito za žagi pa 1,8 m. Korito za odvečno vodo je bilo obloženo s kamnitimi ploščami in splejano v Ljubljano. Zapornica je bila široka 1,3 m. Ker je imela Marija s popravilom 6 koles velike stroške in oteženo delo, če je bila voda previsoka ali prenizka, je leta 1901 kolesa nadomestila s Haagovo turbino in zgradila hišico za žagarja oz. mlinarja.³²

Posestvo Maroltovih (*Marjan Marolt, Jožef Petkovšek, Življenjepisna povest, Buenos Aires, 1975*)

Maroltova žaga pred Krnico v Verdu (kopijo hrani: Tatjana Oblak Milčinski).

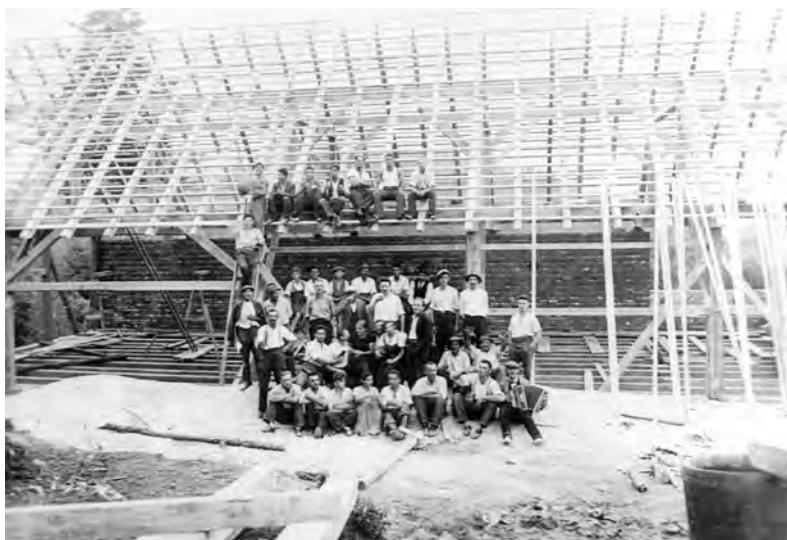
Žaga je ves čas obratovala, vendar so žagali samo les iz lastnih gozdov. Že v času Janka Marolta so rezali manj lesa kot prej, ker zastareli venecijanki pri obstoječem vodnem stanju in glede na poškodbe pri turbini, ki so nastale v teku desetletij, nista bili več rentabilni in so zato raje prodajali hlode. Les so žagali le za hišno uporabo in kurjavo. Leta 1934 je Marjan namesto starih venecijank postavil polnojarmenik³³, pri turbini je popravil ležaje in osi ter zakrpal cementno korito, po katerem je pritekla voda v turbino. Podstavek prve venecijanke je ojačal, da je nanj lahko namestil polnojarmenik, podstavek druge pa odstranil. Stavba žage je ostala po obliki nespremenjena, potrebno pa je bilo zamenjati več tramov in jo opaziti z novimi deskami. Še vedno so žagali samo les iz domačih gozdov in za svoje potrebe, ker zaradi zastarele turbine več ni bilo možno.³⁴

Komisija, v kateri so bili navzoči vodja komisije Oton Kette, stavbni izvedenec Avrelj

Kobal, strojno-tehnični izvedenec Hubert Golob, zastopnik inšpekcije dela ing. Josip Gorjanc, podpredsednik občine Ivan Voljč in prosilec Marjan Marolt, posestnik in odvetnik, je 22. 10. 1936 odobrila izdajo uporabnega dovoljenja.

PARNA ŽAGA IGNACIJA HRENA

Januarja 1928 je zaprosil Ignacij Hren, lesni trgovec iz Verda 16, za dovoljenje za parno žago na parceli št. 1736 k. o. Vrhnika. Na komisijski ogled so bili vabljeni mejaši: podobčina Verd, posestniki Ignacij Žnidaršič, Anton Hren, Josip Kržišnik, Josip Lenarčič in dr. Janko Marolt iz Verda ter Ivana Grampovčan z Vrhnike, vendar se ga ni nihče udeležil. Obrat pa si je ogledala komisija pod vodstvom okrajnega glavarja Mirka Brezgarja ter stavbnega izvedenca ing. Avreljja Kobala, strojno-elektrotehničnega izvedenca ing. Josipa Stolfa, zastopnika inšpekcije dela ing. Evgena Baraga, zastopnika občine Josipa

Gradnja žage Lesne zadruge Ljubljanski vrh Verd, 1937 (foto hrani MDV).

Brenčiča, podjetnika Ignacija Hrena in zapiski-
nikarja Kamila Kratochwilla.³⁵

Parna žaga je bila velika 20 x 12,3 m, v pro-
storu za stroje pa je bil nameščen polnojar-
menik in krožna žaga. Poleg žage je bila lo-
komobilnica, ki je bila od drugih prostorov
ločena s 60 cm zidom brez odprtin. Zraven
strojnice je bila shramba za orodje, brusilni-
ca in prostor za delavce. Pod žago je bil na-
meščen rezervoar za vodo za pogon lokomo-
bile, ki je bila v obratu že od leta 1922, z mo-
čjo 26/35/42 KS in 10 atmosfer pritiska. Za
razsvetlavo je nameraval podjetnik napeljati
elektriko od Maroltove žage ali pa postaviti
na svoji žagi primeren dinamo.

Hren je leta 1930 obrt prestavil na Verd 33.
Zaposlenih je imel 40 domačih delavcev, le-
tno pa so narezali 8000 m³ lesa za domači in
tuji trg.³⁶

PARNA ŽAGA LESNE ZADRUGE LJUBLJANSKI VRH, VERD

Domačini so zadrugo ustanovili leta 1937.
Kmalu so zaprosili za stavbno dovoljenje za

postavitev parne žage na parceli št. 277/1 in
277/2 k. o. Verd. Komisija je vodil Anton Ket-
te, prisotni pa so bili tudi stavbni izvedenec
Avrelj Kopal, strojno-elektrotehnični izvede-
nec ing. Hubert Golob, zastopnik inšpekcije
dela ing. Josip Gorjanc, zastopnik občine
Ignacij Hren, zastopniki lesne zadruge Franc
Furlan, Verd 23, Ignacij Žnidaršič, Verd 6,
in stavbni mojster Ivan Petkovšek, ki je tudi
pripravil tehnično poročilo o zgradbi parne
žage in strojnice.³⁷

Stavba je bila že v začetku naslednjega leta
dokončana in je dobila obratovalno dovolje-
nje. Pri delu so sodelovali člani zadruge, ki
so vse voznine opravili zastonj. Na razpolago
so dali potrebni les za ostrešje, lesene stene
in pod. Kamen za zidavo so dobili pri planira-
nju in izkopu stavbne jame. Zgradba je stala
ok. 30 m oddaljena od ceste, ki je vodila proti
postaji Verd, ob Mirški poti, na t. i. Konjskem
klancu. Temelje in klet so zabetonirali, zid
med žago in strojnico sezidali iz opeke in
kamenja v apneni malti. Ostalo zidovje stroj-
nice in treh prostorov so naredili iz opeke v
navadni malti, stebre pod žago pa iz opeke
v podaljšani cementni malti. Lesene stene

žage so stale na betonskem zidu, stike med deskami so zabili s stičnimi letvami, streho pa prekrili z vrhniškim strešnikom. Žaga in strojnica sta bili brez stropa, pod žago so napravili rezervoar za vodo, na žago pa so vodile lesene stopnice. Temelji in podstavki za lokomobilo, venecijanko, jarmenik ter ležaji so bili betonirani, prav tako tla v strojnici, v nadsvetlobi oken pa so montirali ventilacijo. Žaga je imela polnojarmenik, venecijanko in krožno žago, ki jih je poganjala parna lokomobilna z močjo 60 KS.

Iz skladišča okroglega lesa, ki je bilo na južni strani, so hlode dovažali po poljskem tiru na vozičkih. Debelejše od 65 cm so najprej obžamali na venecijanki, nato na jarmeniku, deske pa še na krožni žagi. Obdelan les so nato prepeljali v skladišče za žago, da se je sušil.

Leta 1941 so na poizvedovanje oblasti sporočili, da je sedež tvrdke v Verdu 65, lastniki so člani zadruge z načelnikom Francom Furlanom iz Verda 23, žagarsko obrt pa izvršuje Jože Suhadolnik iz Verda 65, ki ima zaposlenih 33 delavcev, les pa žagajo za domač in tuji trg.³⁸

PARNA ŽAGA IVANA MAGUŠARJA

Lesni trgovec Ivan Magušar je leta 1928 zaprosil za dovoljenje, da poleg obstoječe žage, ki je last bivše tovarne konzerv Globus d. d. na Vrhniki 9, zgradi novo lokomobilnico in sušilnico. Žago je postavil Globus že leta 1921, vendar ni bila nikoli odobrena, ker niso upoštevali danih navodil, pa tudi sicer je bila zlasti električna inštalacija že potrebna obnove. Ker je Magušar nameraval obratovanje žage popolnoma ločiti od začasno

Prevoz lokomobile na žago Lesne zadruge Verd leta 1938. Kupljena je bila v Madenburgu (foto last Ivanke Levec, na sliki prva na desni).

ustavljenega drugega dela tovarniške celote, je bilo treba za žago priskrbeti ločen pogon. Zato so zgradili opečnat prizidek, kamor so postavili novo parno lokomobilo. Za sušenje tankih desk za zaboje so postavili sušilnico, oboje pa prekrili z zarezano strešno opeko. V lokomobilnici so namestili novo Lanz lokomobilo 68/78/96 KS z napetostjo 10 atmosfer. Tako so lahko opustili dotedanji električni obrat žage, ki je dobival elektriko iz tovarne Globus, ker je glavno transmisijo gnala lokomobila. Za pogon motorjev v mizarnici so v lokomobilnici postavili generator 3 x 220 V, učinka 18 kW, ki je služil tudi za pogon prečne nihalne žage, nameščene v predprostoru žage in za razsvetljavo vseh obratnih prostorov.³⁹

Magušar je izdeloval gajbice za pomaranče za Izrael, ki so bile spodaj malo ožje in so imele vžgan napis. Zaposloval je 20–23 ljudi, ki jih je včasih tudi pogostil, npr. za novo leto. Vozil se je z motorjem, njegova gospa pa je imela kočijo, s katero se je vozila v Ljubljano v opero. Pred 2. svetovno vojno je kupil gozd v Delnicah, kamor je potem preselil tudi svojo tovarno.⁴⁰

PARNA ŽAGA JELOVŠEK

V začetku 20. stoletja so poleg Jelovškove opekarne na Tojnicah zgradili tudi parno žago, ki pa ni ves čas delovala. Leta 1923 je Jožef Jelovšek z Vrhnike 6 prijavil opravljane žagarske obrti na tem naslovu. Iz popisne pole iz leta 1939 lahko preberemo, da je bila parna žaga pomembna za narodno brambo. Zaposlenih je imela ok. 10 ljudi in letno so nažagali ok. 1000 m³ lesa.⁴¹

Ko se je po letu 1922 odprl trg z Italijo, so delali na žagah vse dni v tednu, tudi ob nedeljah do 12. ure. Deske so vozili na postajo v Verd ali na Vrhniko, od tam pa do Brezovice in po tržaški progi v Italijo.⁴²

MLINI IN ŽAGE NA BISTRI

Na Bistri in njenih pritokih je imel sredi 19.

stol. mlin in tri poslopja s 4 žagami graščak Franc Galle, ter 2 žagi in 2 mlina Lovrenc Verbič.⁴²

Leta 1909 je Galletu pogorela parna žaga, pri čemer so ostali lokomobila in stroji nepoškodovani. V obnovljeno stavbo so postavili 3 jarmenike in cirkularsko. Tu je bila tudi delavnica za izdelavo zabojev, medtem ko sta bili strojnica in brusilnica v ločenem prostoru.

Mlin je bil star in ni več deloval, so pa še uporabljali mlinsko kolo za pogon dinam, ki je dajalo elektriko za razsvetljavo posestva in pogon motorjev. Ker je bilo tudi vodno kolo že dotrajano, so se odločili, da ga zamenjajo z dvojno Francisovo turbino. Podrli so tudi mlin in tam postavili strojnico.⁴³ Danes so te naprave del Tehničnega muzeja Bistra in še vedno delujejo.

Arhivski viri:

Arhiv Republike Slovenije (AS):

SI AS 133 Okrajno glavarstvo Ljubljana-okolica

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL):

LJU 360 Okrajno glavarstvo Ljubljana-okolica

Literatura:

1. Martin Baucer, Zgodovina Norika in Furlanije, Sveta gora nad Gorico 1663, Ljubljana 1991
2. Peter Habič, Vrhniški izviri in njihovo kraško zaledje, Vrhniški razgledi 1, Vrhnika 1996.
3. Janez Kos, Zapisnik gradbenih parcel in hiš ter posestnikov v k. o. Vrhnika 1824, Vrhniški razgledi 8, Vrhnika 2007.
4. Janez Kos, Vrhniško prebivalstvo po popisu duš sredi 19. stoletja, Vrhniški razgledi 12, Vrhnika 2011.
5. Angela Noč Kržič, Amerika, objubljena dežela, Vrhniški razgledi 5, Vrhnika 2004.
6. Rafael Ogrin, Vrhniški mitničarji, Vrhniški razgledi 1, Vrhnika 1996.
7. Nataša Oblak, Veliki ljudje v malem kraju, Vrhniški razgledi 4, Vrhnika 2003.
8. Olga Pivk, Tovarna za lesne izdelke in harmonije Josip Lenarčič, Vrhniški razgledi 13, Vrhnika 2012.
9. Olga Pivk, Janez Žitko, Vodni pogoni na Podlip-

- ščici in njenih pritokih, Vrhniški razgledi 8, Vrhnika 2007.
10. Polona Roblek, Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo I, Vrhniški razgledi 9, Vrhnika 2008.
 11. Polona Zalokar, Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo II, Vrhniški razgledi 10, Vrhnika 2009.
 12. Polona Zalokar, Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo III, Vrhniški razgledi 12, Vrhnika 2011.
 13. Mlini na Vrhnikih in okolici, OŠ Ivana Cankarja, zgodovinski krožek, 1998/99, mentorica Nuška Železnik, hrani MDV.
 14. Barbara Šinigoj, Topografija mlinov in žag na vodni pogon, Področje vodotokov Vrhnik in Verda, seminarska naloga, Vrhnika 2009, hrani MDV
 15. Janez Vajkard Valvazor, Slava vojvodine Kranjske, Izbrana poglavja, Mladinska knjiga, Ljubljana 1994
- Opombe**
- 1 Več o obeh obrteh v Pivk, Žitko, 2007, str. 117–119.
 - 2 ZAL, LJU 360, fasc. 38, p. e. 25.
 - 3 Habič, 1996, str. 43.
 - 4 Glej opombo 1, str. 117.
 - 5 Baucer, str. 32; Valvazor, str. 94–96
 - 6 Kos, 2007, str. 186; Kos, 2011, str. 37; Kržič, 2004, str. 101.
 - 7 ZAL, LJU 360, fasc. 38, p. e. 13, in izpis iz vodne knjige.
 - 8 Roblek, 2008, str. 90; ZAL, 360 LJU, fasc. 38, p. e. 25.
 - 9 ZAL, LJU 360, fasc. 38, p. e. Jera Simon; Roblek, 2011, str. 122.
 - 10 ZAL, LJU 360, fasc. 38, p. e. 9.
 - 11 Ogrin, 1996, str. 167.
 - 12 Wikipedia razlaga izraz *kunstmühle* kot moderniziran mlin, kjer so namesto mlinskih kamnov valji, namesto vodnih koles pa turbine oz. se za pogon uporablja parni stroj ali elektromotor, vendar je tovrstne izboljšave naredil precej kasneje šele Tomšič.
 - 13 ZAL LJU 360, fasc. 38, p. e. 14, Ignac Tomšič, 11.
 - 14 AS 133, gradbene zadeve, škatla 107, p. e. Ignac Tomšič; informator Vinko Tomšič.
 - 15 Mlini na Vrhnikih ... 1998/99.
 - 16 Venecijanka ali žaga samica je žaga z enim listom in lesenim ogrodjem za žaganje hlodov v deske.
 - 17 Roblek, 2011, str. 68; Roblek, 2009, str. 14.
 - 18 Roblek, 2009, str. 35–37.
 - 19 ZAL LJU 360, fasc. 38, p. e. Mihael Tomšič.
 - 20 Glej opombo 18.
 - 21 AS 133, gradbene zadeve, škatla 34, p. e. Mihael Tomšič.
 - 22 Glej opombo 18.
 - 23 Roblek, 2009, str. 46–47.
 - 24 ZAL LJU 360, fasc. 38, p. e. Mihael Tomšič.
 - 25 Pivk, 2012, str. 175; informator Ciril Petrič.
 - 26 AS 133, škatla 124, Karel Kotnik-Lenarčič; ZAL 380, fasc. 38, p. e. 16.
 - 27 ZAL LJU 360, fasc. 38, p. e. 15, p. e. 16.
 - 28 ZAL LJU 360, fasc. 38, p. e. 17.
 - 29 Oblak, 2003, str. 25.
 - 30 ZAL LJU 360, Okrajno glavarstvo Ljubljana-okolica, fasc. 38, p. e. 3, 25.
 - 31 AS 133, gradbene zadeve, škatla 51, Marjan Marolt.
 - 32 ZAL LJU 360, fasc. 38, p. e. Marija Petrič.
 - 33 Polnojarmenik je stroj za istočasno žaganje celega hloda v deske z elektromotornim pogonom.
 - 34 Glej opombo 31.
 - 35 AS 133, škatla 10, gradbeni načrti Ignacij Hren.
 - 36 AS 133, škatla 323, popisne pole.
 - 37 AS 133, škatla 29, škatla 300, Lesna zadruga Ljubljanski vrh.
 - 38 Glej opombo 36.
 - 39 AS 133, gradbene zadeve, škatla 19, Ivan Magušar.
 - 40 Informator Ciril Petrič, r. 1922.
 - 41 AS 133, škatla 323, popisne pole.
 - 42 Glej opombo 40.
 - 43 ZAL LJU 360, fasc. 38, p. e. 25.
 - 44 AS 133, škatla 146, 129, gradbeni načrti, Franc Gale.

VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (III. DEL)

OD PRELOMA STOLETJA DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE 1900–1918

Uvod

V vrhniških razgledih št. 12 in 13 sta bila objavljena dva prispevka o vrhniški šoli. Prvi je obsegal obdobje od 1796 do 1870 in drugi od 1870 do 1900. V tem tretjem bo obravnavano obdobje med leti 1900 in 1918. Članek je nadaljevanje prejšnjih dveh. Zaradi vsebinsko bogatega zapisa dogodkov v šolski kroniki ne bo mogoče prikazati vsega obstoječega gradiva, zato bralce opozarjamo še na članek Janeza Kosa.¹ V šolski kroniki najdemo imena učiteljev, število učencev, kronist nas seznanjajo tudi z organizacijo pouka, s problemi šolskega poslopja in z drugimi zanimivimi podatki, ki so vezani na šolo in na sam kraj. Pisec kronike se ni ognil niti opisom političnih dogodkov, kot so atentat na prestolonaslednika, napoved in potek vojne. Vrhnika je bila vpletena v vojno dogajanje bolj kot marsikateri drug kraj na Kranjskem. Skoznjjo so se valile trume vojakov, ranjencev, invalidov, bolnikov, italijanskih, ruskih in romunskih ujetnikov ter beguncev. Opis medvojnih dogodkov bo bralec našel v prispevku Olge Pivk.²

OD ENORAZREDNICE LETA 1796 DO ŠESTRAZREDNE ŠOLE LETA 1912

Šola na Vrhniku je bila ustanovljena leta 1796 kot enorazrednica. Učilnica je bila v mežnariji. Z ustanovitvijo dvorazrednice leta 1824 je nastala prostorska stiska. Ker ni bilo denarja za gradnjo novega poslopja, so učenci dobili dva prostora v Jelovškovi hiši. Šele leta 1852, ko je občina zbrala dovolj denarja, so mežnarijo preuredili. V njej so poleg dveh učilnic uredili še učiteljevo stanovanje. Stavbo so znova preuredili leta 1876. Ob prenovi so pridobili dodatne učne prostore. S pridobitvijo prostorov se je vrhniška dvorazrednica razširila v šolo s štirimi razredi. V tej prenovljeni stavbi je potekal pouk do leta 1904.

Vrhniška šola je bila do leta 1886 mešana ljudska šola, v omenjenem letu je bila razdeljena na deško in dekliško šolo. Deška je bila štirirazredna, imela je celodnevni pouk. Dekliška je bila trirazredna. V prvem je imela poldnevni, v drugem in tretjem razredu pa celodnevni pouk. V obdobju od 1900 do

Poslopje stare šole na Vrhniki, danes Hrib št. 2 (foto: Dobrovoljc F., Cankarjev album, str. 29).

1918 pa je šola postala šestrazredna. Želja po ustanovitvi osemrazredne šole je bila uresničena šele v novi državi leta 1919. Vzrokov, da vrhniška šola ni dobila že prej osem razredov, je bilo več; najtehtnejša razloga sta bila pomanjkanje prostorov in finančna stiska. Nadaljnji razvoj je prav gotovo zavrla tudi prva svetovna vojna.

Število učnih ur, predmete in učni smoter je za deško šolo predpisoval Učni načrt za štirirazredne ljudske šole. Za trirazredno dekliško šolo pa sta veljala dva Učna načrta. Prvi je bil za trirazredne ljudske šole s poldnevni poukom. Drugi je bil za oba višja razreda drugega in tretjega, in sicer za trirazredne ljudske šole s celodnevni poukom. V šolskem letu 1900/01 so uvedli nemščino kot obvezni predmet. Veljal je za drugi deželni jezik. Dijaki so se učili nemščino od tretjega razreda dalje. V šolskem letu 1904/05 so šolo preselili v novo stavbo z desetimi učilnicami in drugimi pomožnimi prostori. Dekliška šola je postala štirirazrednica januarja 1905, s poukom pa je začela 10. februarja. Naslednja sprememba je sledila leta 1909³, ko se je razširila šola na petrazrednico s paralelkami, v šolskem letu 1910/11⁴ pa v šestrazrednico.

Hiša Janeza Jelovška (skrajno desno, danes Turšič), kjer je vrhniška šola leta 1824 dobila dva prostora (Polona Zalokar, *Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo* (III. del), Vrhniški razgledi 2011, 12, str. 76).

Na šoli so imeli celodnevni pouk. V izjemnih primerih, ko šolsko vodstvo ni moglo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev najeti zunanje suplente in bi bili zaposleni na šoli preobremenjeni, so uvedli poldnevni pouk. V letu 1901 so od marca do konca šolskega leta imeli poldnevni pouk v vseh razredih, v višjih deških in dekliških pa je pouk ostal celodnevni, tj. v tretjem in četrtem deškem in v drugem in tretjem dekliškem. Deželni šolski svet je januarja leta 1912 v vseh razredih dokončno uvedel nerazdeljen dopoldanski pouk. V tem letu so prenehali deliti opoldansko toplo kosilo revnim otrokom.

OD STARE ŠOLE DO NOVEGA SODOBNEGA ŠOLSKEGA POSLOPJA 1904

Šolsko leto 1904/05 je za Vrhniko in predvsem za šolsko mladino pomenilo prelomnico, saj so po dolgem času dobili sodobno šolo. Načrt zidave novega šolskega poslopja si je Komisija za graditev nove šole zadala že v letu 1876. V ta namen si je ogledovala zemljišča, ki bi bila primerna za šolsko stavbo. A problema niso rešili do leta 1898, ko so se ga lotili resneje. Odločilni sestanek so imeli 24. marca 1898. Prisotni so bili člani

Poslopje nove ljudske šole na Vrhniki, zgrajene v letih 1904–1905 (foto v MDV).

okrajnega in krajevnega šolskega sveta, zastopniki okoliških vasi, ki so spadale v takratni vrhniški šolski okoliš: Zaplana, Podlipa, Bevke, Blatna Brezovica, Ligojna, Drenov Grič. Razpravljali so o dveh vprašanih oziroma problemih. Prvo vprašanje, ki so ga želeli razrešiti, so bile šole v manjših krajih. Krajevni šolski svet je predlagal, da bi se kraji Velika in Mala Ligojna, Drenov Grič, Lesno Brdo, Sap, Sinja Gorica in Blatna Brezovica izločile iz vrhniškega šolskega okoliša in da bi se v omenjenih vaseh zgradila nova šolska poslopja.⁵ Tako stanje na področju vrhniškega šolskega okoliša je ostalo do leta 1900. Nova šolska poslopja pa so ti kraji dobili šele 1909. Druga tema tega sestanka pa je bilo poslopje šole na Vrhniki. Prisotni so sklenili, da je nujno sezidati novo deško in dekliško šolo, ker je bilo tedanje poslopje očitno premajhno, zastarelo, dotrajano in kot tako neprimerno za šolski pouk. Vsi so se zavzemali za kvalitetno izpeljavo zidave nove stavbe, zato se je župan Jelovšek podal

na strokovno-študijsko potovanje. Obiskal je Dunaj in si ogledal tamkajšnje sodobno opremljene šole. Zanimala ga je zidava poslopij in razporeditev prostorov, učilnic, kabinetov, knjižnic, telovadnic, učiteljskih stanovanj in oprema učilnic, način ogrevanja in vse drugo, kar je sodilo k urejeni šolski stavbi. Po vrnitvi na Vrhniko je svoje izkušnje predstavil članom komisije. Po resnem premisleku so izbrali načrtovalca in izvajalca del. Izdelavo načrtov so zaupali stavbnemu mojstru Francu Kaudelu.⁶ Načrte je izdelal po navodilih komisije. Šola naj bi sprejela v svoje bodoče učilnice 700 dijakov. Šola naj bi imela 10 učilnic, stanovanje ravnatelja in šolskega sluga. Poleg šole bi bilo telovadno igrišče in vrt. Projekt je bil narejen po naj-sodobnejših izkušnjah, vzor so bili načrti dunajskih ljudskih šol. Učilnice naj bi se grele na centralno parno kurjavo, poskrbljeno je bilo za primerno zračenje vseh šolskih prostorov. V načrtu ni smela manjkati telovadnica, kopalnica, knjižnica in kabineti za

učila. Mnogi so nasprotovali tem idejam, saj niso verjeli, da bo na Vrhniki stala ena od najmodernejših šol. Župan je ideje o sodobni šoli zagovarjal s trditvijo, da je treba zgraditi šolo, ki bo služila svojemu namenu in naslednjim generacijam.

Načrti so bili izdelani leta 1901. Poslali so jih v pregled in odobritev deželni šolski oblasti.

Občinski odbor je določil tri odbornike, ki so sklenili kupno pogodbo s Hribarjem, ki je bil lastnik želenega zemljišča. Pogodba je bila sklenjena 10. oktobra 1902. Za zemljišče v izmeri 7524 m² so odšteli 10.040 K. Občina ni imela dovolj finančnih sredstev, zato je pooblastila šolski odsek, da je pri Kranjski hranilnici v Ljubljani najel kredit. Kredit so vračali več let z amortizacijo in obrestmi vred. Ko so bile zadeve glede načrta in denarja urejene, je šolski stavbni odbor oddal vsa zidarska dela največjemu stavbnemu podjetju v Ljubljani Gustav Tönnies.⁷ Zidava šole je bila za takratne razmere kakovostna in zelo draga. Začetna cena je znašala 118.147,95 K. Mnogi so zmajevali z glavo, a znesek se je do konca zidave še zvišal. V mesecu decembru 1902 je dobilo stavbno podjetje strokovno pregledane in popravljene načrte. Zidava se je začela v marcu 1903. Začeli so s pregledom zemljišča in ugotovili, da bo morala zaradi talne vode stavba stati na pilotih. Za odtok vode so ob zunanji strani stavbe naredili tudi drenažo. Na gradbišču šolskega poslopja so bili mojstri, obrtniki in delavci z vseh koncev Avstrije. Centralno gretje so vpeljali mojstri iz okolice Dunaja, tesarji in zidarji pa so bili večinoma s Kranjske in Primorske. Zidava je napredovala zelo hitro. Menili so, da se bodo učenci lahko selili v nove prostore že v začetku šolskega leta 1904/05. Predvideno je bilo, da se bo pouk začel v novi stavbi 16. septembra; toda okoliščine so nanesle, da se je otvoritev odložila na nedoločen čas. V upanju na selitev pa občina ni več odpravlja-

la napak v stari šolski stavbi. Staro poslopje res ni bilo več primerno za pouk, težave so nastale v zimskih mesecih. Ko je januarja nastopil hud mraz, dotrajane stare peči niso več grele in v razredih je bilo hladno. V četrtem in drugem deškem ter v tretjem dekliškem razredu pa je bilo ledeno mraz, torej nevdržno. Okna in vrata v teh učilnicah se niso zapirala, otroci so se zaradi mraza tresli. Učiteljstvo se je pritožilo in zahtevalo, da se v takih razmerah s poukom prekine. Ravnatelj šole je takoj sklical izredno konferenco, na kateri so sklenili na osnovi 21. § ministrskega ukaza 19. julija 1875/2868, da bodo prekinili s poukom, dokler se zadeve ne bodo uredile. Sklep konference je ravnatelj predal krajevnemu šolskemu svetu in hkrati zaprosil za pomoč. Kmalu je vodstvo šole dobilo odgovor, da so prostori v stari šoli še dovolj dobri za pouk. Županstvo je to naznanilo okrajnemu šolskemu svetu, ki je izdalo ukaz, naj se pouk takoj začne. Vodstvo šole je upoštevalo to odločitev. V četrtem deškem razredu, kjer se je peč podrla, je pouk odpadel. Zadeva se je glede mraza uredila, ker je mraz kmalu pojenjal in je pouk potekal v milejših razmerah. Zaradi navedenega je krajevni šolski svet sklenil, da se mora nova šola v januarju nemudoma odpreti. Ing. Kirchsclager, ki ga je poslala vlada, je na podlagi pregleda podal uradno mnenje. Očitno je bil z ogledom zadovoljen. Rezultat tega je bil dopis deželnega šolskega sveta krajevnemu šolskemu svetu, s katerim je višji šolski organ dovolil, da se prične pouk v poslopju nove šole. Stavba je bila blagoslovljena 26. januarja 1905 ob 16. uri. Navzoči so bili vsi pomembni občani, učitelji in učenci. Za selitev v nove prostore so imeli le tri dni časa, in sicer 26., 27. in 28. januarja. Redni pouk se je pričel v 30. januarja 1905.⁸ Novi šolski prostori so omogočili vodstvu šole, da je trem razredom dekliške šole dodalo še četrti razred. Štirirazredna dekliška šola je začela s poukom 10. februarja tega leta.

Šolsko leto **1908/09** je prineslo novost na vrhniškem področju šolstva. Kraji Velika in Mala Ligojna, Drenov Grič, Lesno Brdo, Sap, Sinja Gorica in Blatna Brezovica so se izločili iz vrhniškega šolskega okoliša. Kot smo že v prispevku, objavljenem v Vrhniških razgledih št. 13, omenili, se je potreba po ustanavljanju šol za oddaljene otroke v manjših krajih pokazala že konec 19. stoletja. Leta 1896/97 so odprli že omenjeno ekskurentno postajo v Bevkah, ki je bila sestavni del šole na Vrhniku. Leta 1909 so se po enajstih letih dogovarjanj le ustanovile tri šole za oddaljene otroke na Drenovem Griču (enorazrednica), v Ligojni (enorazrednica) in v Blatni Brezovici (dvorazrednica).⁹ Vse tri šole so imele prostore v kmečkih hišah. Otroci, ki so prej hodili na Vrhniko, bilo jih je približno 230, so začeli 2. aprila 1909 obiskovati te tri nove šole. Na osnovi odloka krajevnega šolskega sveta¹⁰ pa je bila ukinjena ekskurentna šola v Bevkah, namesto nje se je 15. septembra 1909 ustanovila v Bevkah enorazredna šola.

V tem šolskem letu se je vrhniška šola razširila v petletnico¹¹, naslednje šolsko leto pa v šestrazrednico.¹² Deška in dekliška ljudska šola sta se reorganizirali v šestrazredno, v letu 1910/11 se je petima razredoma pridružil še šesti mešani razred; ni se ločil po spolu.¹³

V začetku leta 1912 je dobil peti razred še vzporednico.¹⁴ Hkrati pa je sklenil, da se uvede v vseh razredih nerazdeljen dopoldanski pouk.¹⁵ Šola je bila do leta 1919 šestrazredna z dopoldanskim poukom.

Na učiteljski konferenci 29. novembra 1918 so sklenili zaprositi oblasti za razširitev šole v osemrazrednico. Šolski svet je 24. septembra 1919 dovolil razširitev šole.

OBDOBJE PRVE SVETOVNE VOJNE IN VPLIVI NA POUK NA VRHNIŠKI ŠOLI 1913–1918

Povod za začetek vojne je bil atentat na avstrijskega prestolonaslednika nadvojvodo Franca Ferdinanda in njegovo ženo Sofijo von Hohenberg.¹⁶ Posledica je bila, da je Avstrija napovedala vojno Srbiji 28. julija 1914. Napovedi pa je sledila mobilizacija. Vrhnika se vojnemu vrvežu ni izognila in je bila ves čas vojne precej aktivno vpeta v dogajanje. Nepregledno število ljudi se je ves čas valilo skozi Vrhniko. Bili so: vojaki, ranjenci, bolniki, ruski, romunski, italijanski ujetniki, begunci, živina, vojaška tovorna vozila, motorji, kolesa, konji ... mnogi so se na Vrhniku ustavili za dan ali dva, nekateri so ostali dlje – dlje časa so se na Vrhniku zadrževale vojaške enote, ki so poleg ostalih poslopij zasedle tudi šolsko poslopje.

V začetku je pouk na šoli potekal po ustaljeni navadi. 23. oktobra 1914, ko je prišla iz Ljubljane komisija v sestavi dvornega in vladnega svetnika ter vojaškega predstavnika, pa se je to spremenilo. Komisija je po pregledu poslopja sklenila, da je šolsko poslopje primerno za vojsko in sledil je ukaz o izpraznitvi šole. V poslopiju je ostala le šolska pisarna, obe službeni stanovanji in soba, kamor so shranili šolska učila. Pouka ni bilo, vodstvo šole in šolske oblasti so začele iskati primerne učne prostore. Okrajni šolski svet je ukazal 10. novembra 1914, da se mora pouk takoj začeti v katoliškem Domu¹⁷ in v stari šoli. Tej odločitvi je nasprotoval krajevni šolski svet, ki so se mu zdeli tako kot vodstvu šole prostori v mlekarni in v kavarni primernejši, čeprav je bila kavarna¹⁸ temna in vlažna, mrzla in okoli nje ropot. Celokrajni zdravnik Pregel je menil, da ni primerna za pouk in da svojega otroka v take prostore že ne bi pošiljal k pouku, a žal šolska oblast ni imela druge izbire. Tudi v mlekarni ni bilo

Vojaki pri zadnjem vhodu v vrhniško šolo, 1915
(foto: last Janeza Žitka).

dosti bolje. V njej je bila stara in neuporabna železna peč. Ko so učitelji to ugotovili, so z dovoljenjem ravnatelja spustili otroke domov že po prvi šolski uri. Šolski ravnatelj je prosil za novo peč, a lepe besede niso zalegle. Šele na energično zahtevo je župan kupil novo peč. Pouk za nižje razrede se je začel 1. decembra 1914. Pedagoški kader je skupaj z ravnateljem skušal v teh bolj toplih prostorih organizirati pouk za vse razrede. V mlekarni sta imela pouk oba peta in šesti razred. S poukom so začeli 7. januarja 1915. Delili so ga na dopoldanski in popoldanski. Vsak razred je imel na teden le tri dni pouka. V kavarni je bil pouk v dopoldanskih urah. Oba četrta razreda sta imela na teden tri dni pouka.

Šele 1. februarja 1915 so dokončno razporedili vse razrede in prilagodili pouk razmeram primerno. V **kavarni** so imele pouk vse paralelke prvega, drugega in tretjega razreda. Prvi v ponedeljek in torek, drugi v sredo in četrtek in tretji v petek in soboto. V **mlekar-
ni** so imeli pouk paralelki četrtega in petega razreda ter mešani šesti razred in ponavljalna šola. Četrti so imeli pouk v ponedeljek in torek, peti v sredo in četrtek, šesti v petek in soboto dopoldne in popoldne ponavljalna šola. Krajevni šolski svet je 17. marca sklenil, da se preneha pouk v višjih razredih, in sicer v 4., 5. in v 6. razredu ter v ponavljalni šoli, ker so se na polju začela kmečka dela. V nižjih ra-

Slovo na vrhniški železniški postaji pred odhodom na rusko bojišče, v Karpate, 1915 (foto: last J. Žitka).

zredih se je pouk nadaljeval, in sicer z dopoldanskim in popoldanskim turnusom po štiri dni na teden. Marca so prekinili s poukom tudi v obeh tretjih razredih, ker je krčmarica v kavarni šoli odpovedala najem prostorov. Ostali nižji razredi so s poukom nadaljevali, vendar so se preselili v mlekarno. Na teden so imeli tri dni pouka, dopoldne so hodili dečki, popoldne pa deklice. Pouk se je za nižje razrede kot običajno zaključil v mesecu juliju. Šolskih spričeval niso razdelili. Na deški in dekliški šoli so si pedagoški delavci razmeram primerno razdelili učne obveznosti v posameznih razredih, kar nam kažejo spodnje razpredelnice.

V *deški šoli* so poučevali: Amalija Komotar: 1. a – 61 dečkov, Ana Pleško, ki je bila edina začasna učiteljica na šoli: 2. a – 56 dečkov, Karel Matajec: 3. a – 57 dečkov, Milan Schiffrer: 4. a – 50 dečkov, Ivan Michler: 5. a – 55 dečkov, Ivan Štrekelj: 6. – 18 dečkov in 17 deklic.

V *dekliški šoli* so učile učiteljice: Marija Mlakar: 1. b – 55 deklic, Angela Petrič: 2. b – 55 deklic, Pavla Götzl: 3. b – 56 deklic, Marija Marinko: 4. b – 49 deklic, Darinka Franke: 5. b – 42 deklic. Na *ponavljalni šoli* pa so učili: Matajec in Michler – 20 dečkov, Mlakar in Götzl – 22 deklic. *Verouk*: Frančišek Zabret in Ivan Primar.

Jeseni **1915** se je vojska umaknila iz petih učilnic. V izpraznjenih učilnicah so takoj začeli z rednim poukom, in sicer v obeh paralelkah prvih, drugih in tretjih razredih. Šesti razred je imel še vedno pouk v prostori h mlekarni. Pouk so ukinili februarja, in sicer ob torkih tretjemu in ob petkih četrtemu razredu, zato da so lahko organizirali pouk za ponavljalno šolo. Z aprilom 1916 so prekinili s poukom v šestem razredu in ponavljalni šoli. Pouk ni potekal po ustaljenem redu, saj so bili v šolskem poslopju še vedno nastanjeni vojaki. Mnogokrat je odpadel, ker je vojska uporabljala šolske prostore za mobilizacijo. V letu 1915 so učili na *deški šoli*: Albina Malavašič: 1. – 65 dečkov, Amalija Komotar: 2. – 56 dečkov, Ana Pleško: 3. – 43 dečkov (nadomeščala sta Schiffrer, Ana Kaus), Darinka Franke: 4. – 56 dečkov, Karel Matajec: 5. – 48 dečkov, Emil Schiffrer: 6. – 32 dečkov in 27 deklic. V *ponavljalni šoli* je bilo 15 dečkov. Na *dekliški šoli* pa učiteljice: Julija Spitzer: 1. – 57 deklic, Marija Mlakar: 2. – 45, Angela Petrič: 3. – 47, Pavla Götzl: 4. – 56, Marija Marinko: 5. – 42 deklic. Ponavljalna šola: Malavašič (Komotar) in Spitzer (Petrič) – 15 deklic.

V začetku **1917** pa se je v šolsko poslopje naselila vojaška bolnišnica, konec leta pa se je izselila. Učenci so ostali znova brez učilnic. Krajevni šolski svet in vodstvo šole sta iskala primerne prostore. Na sejah so menili, da so primerni prostori za pouk v Verdu in na Stari Vrhniki. A žal do realizacije idej ni prišlo. Začasne prostore so našli v prejšnjih prostorih mlekarni in društvenega doma. Šolski pouk se je začel šele 23. marca. Pouk so razdelili: prvi dekliški razred je imel pouk v ponedeljek, torek in sredo dopoldne. Prvi deški razred pa v istih prostorih, le v popoldanskem času. Četrtek, petek in sobota pa sta si delila drugi deški in dekliški razred. Prve tri dni v tednu sta si delila prostor v mlekarni oba tretja razreda, druge tri dni pa četrta razreda.

V obeh petih razredih in mešanem šestem se je pouk začel šele 11. aprila 1917. Prostore so imeli v pritličju društvenega doma, in sicer štiri dni na teden, eni so imeli pouk dopoldne, drugi popoldne. Ko je šesti razred po dvajsetih dneh zaključil s poukom, sta si oba peta razreda delila dopoldanski in popoldanski pouk vseh šest dni v tednu.

V mesecu maju so razrede znova razporedili, kot je razvidno iz spodnje razpredelnice. Iz nje lahko razberemo, da je šola obiskovala za vojne razmere zelo veliko otrok.

Tako na deški kot na dekliški šoli so v tem letu učile učiteljice, z izjemo ravnatelja Matajca in Emila Schiffrerja. *Na deški so učile*: Marija Marinko: 1. a – 89 dečkov, Albina Malavašič: 2. a – 60, Amalija Komotar: 3. a – 54, Ana Kaus: 4. a – 50, Karel Matajec: 5. a – 68. Na dekliški pa: Darinka Franke: 1. b – 78 deklic, Ana Pleško: 2. b – 54, Marija Mlakar: 3. b – 69, Angela Petrič: 4. b – 48, Pavla Götzl: 5. b – 44, Emil Schiffrer: 6. – 62 dečkov in 47 deklic.

Dekliška ponavljalna šola: Darinka Franke in Marija Marinko – 12 deklic. Deška ponavljalna šola: Emil Schiffrer – 21 dečkov. *Verouk*: katehet Franček Golmajer. V prvih, četrlih in petih razredih je učil Ciril Zamar.

Težave niso bile le prostorske, ampak tudi kadrovske. Učitelji so bili vpoklicani, opravljati so morali razna zunajšolska dela: sodelovati pri nabirkah, vojnem posojilu, popisovanju zalog hrane itd. V vojnem obdobju so dobivali učitelji razne naloge. Tako sta novembra 1917 deset dni učitelj Schiffrer in ravnatelj Matajec popisovala zaloge krompirja, pri pouku so ju nadomeščali drugi učitelji. Učitelja Schiffrerja so nadomeščali tudi, ko je sodeloval kot komisijski vodja pri popisovanju sena, ovsa, krompirja, žita itd. v vaseh Borovnica in Horjul. Bil je mobiliziran za šest mesecev v letu 1914 in znova

1917, a so ga kmalu oprostili služenja, ker je opravljal aprovizacijsko oskrbo. O mobilizaciji učiteljev in njihovi obveznosti med vojno je več napisanega v poglavjih Domoljubno delo in učitelji.

V šolskem letu 1917/18 so pouk organizirali v mlekarni in društvenem domu, ker je

vojska izpraznila šolske prostore šele konec leta. Ob koncu vojne so imeli prebivalci tudi hude težave s kurjavo. Ker ni bilo mogoče dobiti za šolo kurjave, ni bilo pouka od 14. januarja do 3. aprila 1918. Kako so si učitelji razdelili dopoldanske in popoldanske učne ure, preden so se znova preselili v šolske učilnice, je razvidno iz spodnjih tabel.

DOM v zgornjih prostorih

Dopoldne

Popoldne

Ponedeljek	1. b	Kaus	1. a	Kaus
Torek	1.	Kaus	1.	Kaus
Sreda	1.	Kaus	1.	Kaus
Četrtek	1.	Franke	2.	Marinko
Petek	2.	Franke	2.	Marinko
Sobota	2.	Franke	2.	Marinko

DOM v spodnjih prostorih

Dopoldne

Popoldne

Ponedeljek	5. b	Petrič	6.	Schiffrer
Torek	5. b	Petrič	6.	Schiffrer
Sreda	5. a	Matajec	5. b	Petrič
Četrtek	5. a	Matajec	5. b	Petrič
Petek	6.	Schiffrer	5. a	Matajec
Sobota	6.	Schiffrer	5. a	Matajec

MLEKARNA

Dopoldne

Popoldne

Ponedeljek	3. b	Pleško	3. a	Malavašič
Torek	3.	Pleško	3.	Malavašič
Sreda	3.	Pleško	3.	Malavašič
četrtek	4.	Mlakar	4.	Komotar
Petek	4.	Mlakar	4.	Komotar
Sobota	4.	Mlakar	4.	Komotar

V razpredelnicah na strani 81 so razporejeni razredi po lokacijah in navedeni priimki učnega kadra, ki je v teh razredih poučeval. Izpustili pa smo število učencev, ki so te razrede obiskovali. Spodaj pa navajamo poleg učiteljevih priimkov in imen navedeno še število učencev v posameznem razredu na deški in dekliški šoli. Deško šolo je obiskovalo: Ana Kaus – 87dečkov (19. novembra jo je nadomeščala Albina Levstik), Marija Marinko – 63 dečkov, Albina Malavašič – 55 dečkov, Amalija Komotar – 47 dečkov (nadomeščala jo je Hermina Kobal), Karel Matajec – 58 dečkov in šesti mešani razred Emil Schiffrer – 55 dečkov in 47 deklic. Dekliško šolo pa je obiskovalo: Ana Kaus – 80 deklic (15. aprila jo je zamenjala Marija Čuk), Darinka Franke – 60 deklic, Ana Pleško – 59 deklic, Marija Mlakar – 47 deklic, Angela Petrič – 48 deklic. Ponavljalna šola: Emil Schiffrer 9 deklic in 22 dečkov, tj. 31 otrok, skupaj s šestim razredom. Verouk: katehet Frančišek Golmajer je poučeval oba prva, oba tretja in oba četrta razreda. Cirila Zamarja je zamenjal katehet Anton Selan. Prevzel je učne ure verouka v drugem deškem, v obeh petih in v šestem razredu ter v ponavljalni šoli.

Ob koncu vojne še ni bilo rednega pouka, čeprav so že januarja 1918 spraznili šolsko poslopje. Zaradi pomanjkanja premoga ni bilo pouka do 3. aprila. Jeseni, v začetku šolskega leta 1918/19 ni bilo pouka od 30. oktobra do 18. novembra, ker je obstajala za otroke na poti v šolo nevarnost. Vzrok pa je bil gost vojaški tovorni promet. Vojska se je z vso opremo vračala z bojišč. Na cesti so bile nepregledne kolone vozil, starši in učitelji so se bali, da bi v takratni prometni zmedhi lahko prišlo do prometne nesreče. V povojnih poročilih je najti tudi podatke, da je bila cesta zaradi pretežkega in gostega prometa tako poškodovana, da so izvajali na njej nujna obnovitvena dela.

Domoljubno delo

V vojnem času so ljudje z zbiralnimi akcijami skušali izraziti svoje domoljubje. V prvih letih je bila zavest o pripadnosti monarhiji zelo na visoki stopnji, a trajanje vojne in izčrpavanje zaledja je pustilo posledice, saj je začetno navdušenje splahnelo, prostovoljno delo in zbiranje denarja se je zmanjšalo. Kmalu po začetku vojne se je začelo domoljubno delo za otroke in učitelje, vanj so se vključili tudi učenci in učitelji vrhniške šole. Vsa leta so pridno zbirali. Nabirali in izdelovali so potrebščine, ki so jih potrebovali vojaki na bojišču. V času počitnic 1914 so učenke hitele v šolske klopi, kjer so pletle zapestnike, dokolenke, oglavnice in drugo za vojake. Za uspešno izdelovanje toplega pletenega perila za vojake na bojišču so dekleta prejela priznanje in zahvalo okrajnega šolskega sveta. Poleg priznanja pa so dekletom za nadaljnje delo podarili 60 K. Dekleta niso samo pletla, ampak so, da bi zbrala čim več denarja, uprizorila v šolski telovadnici gledališko predstavo »Na Marijinem srcu«. Z zbiranjem denarja je vrhniška mladina pomagala vdovam in sirotam. Sodelovala je tudi z Rdečim križem. V času počitnic je šolska oblast poklicala učitelje, naj sodelujejo pri domoljubnih akcijah. Ravnatelj Matajec je bil vpoklican v komisijo za spravljanje pridelkov in obdelovanje polja. Učitelja Michler in Schiffrer pa sta bila imenovana v krajevni odbor za nabiranje kovin. Schiffrer je bil tudi zastopnik za popisovanje zalog pšenice, koruze itd. Šola je v času vojne dobivala razne tiskane oklice, brošure, ki so poročale o uspehu domoljubnega dela.

Dekleta so v mesecu oktobru leta **1915** pod vodstvom učiteljic izdelale za vojake na bojišču 175 parov zaščitnih krp (obujk), 82 parov dokolenk, 129 kosov kap, 390 parov zapestnic in 2 (predvideno) ledvična pasova. Izdelke so večinoma pošiljali v Ljubljano ali

Stotnija Sedmega lovskega bataljona na Vrhniki 1915 (foto: last Janeza Žitka).

pa so jih oddali vojakom, ki so bili nastanjeni na Vrhniki. Dekleta so dobila januarja iz ljubljanskega zbirnega centra 5 kg volne. Iz te količine volne so spletle še 12 parov nogavic in 10 parov dokolenk. Učitelji in učenci so pobirali tudi denarne prispevke po hišah, zbirali so cunjje, volneno blago, kavčuk in kovine. Poleg denarja, cunj in kovin je šolska mladina nabirala liste robid in jagod. Lističe zelišč, ki so bili namenjeni za čaj, so pošiljali na Dunaj v vrečah po 12 kg. V letu 1915 so poslali na Dunaj še 908 kg cunj, 4 kg volnenga blaga, 61 kg kavčuka in 300 kg bakra, 250 kg medi, 100 kg cina, 4 kg cinka, 1 zlat prstan, 1 star srebrn novc, 1 srebrni predmet in 1.30 K. Leta 1916 pa so poslali vojnemu ministrstvu 5.510 kg cina, medi. Julija pa 900 kg cunj ter 10 kg kavčuka. Med zbranim materialom so bili tudi možnarji. Za vojaško letno perilo so avgusta 1915 zbrali 214.20 K, denar so poslali okrajnemu glavarstvu. Deželni vladi so poslali denar, ki so ga zbrali po razredih v domovinske namene v času od februarja do julija, in sicer 239.01 K. Dvanajst otrok je darovalo razne zlate in srebrne predmete – denar, uhane, broške, kose zlata itd., zbrali so zlate, kovinske prstane. Otroci so izdelali 2100 papir-

natih podplatoev za vojake, ki so jih poslali v Ljubljano na zbirni center v Gregorčičevi ulici 20. Na Dunaj so poslali 210 spominskih listov, vrednih 21.22 K. Novembra so za vojake na fronti poslali božična darila, tj. 248 paketov (74 kg) daril. S prodajo knjig so nabrali 10.50 K, ki so jih poslali generalu Matanoviču. V akciji tedna »Rdečega križa«, ki je trajal od 30. aprila do 7. maja 1916, so sodelovali učitelji in učenci, zbrali so 594.38 K. Dekleta so prodajala cvetje, razglednice. Pri tej akciji so zbrala 1937. 92 K. Za prodane značke so dobili 40 K, ki so jih poslali na Dunaj. Za vestno in požrtvovalno opravljeno delo je dobila šola pohvalo in zahvalo.

Domovinsko delovanje šole se je nadaljevalo tudi v šolskem letu **1916/17**. Šolska mladina je nabirala liste zdravilnih zelišč za čaj. V mesecu septembru so nabrana zelišča oddali etapnemu poveljstvu. Dijaki so tako kot prejšnje leto sodelovali v dobrodelni akciji, namenjeni invalidom, jetičnim vojakom, vdovam in sirotam. Od prodaje značk so otroci zbrali 358.58 K. V vinarskih dnevih pa so zbrali 120.54 K. Poleg nabiranja zelišč in zbiranja denarja so začeli tudi z zbiranjem papirja. V tej akciji so nabrali 40 kg papirja,

der in der Gemeinde untergebrachten Flüchtlinge
Bezirkshauptmannschaft

Post Nr.	Vor- und Zuname	Geschlecht		Alter	Beruf	Nationalität	Ob in staatlicher Unterbringung	Domizil vor Kriegsausbruch	Derzeitiger Wohnort (Adresse)	Anmerkung
		männl.	weibl.							
253	Koylot Fran			57	Kmet			Witofen	Werd 105	
254	" Katar.			41	zigeje			"	"	
257	" Lopa			18	Otrci			"	"	
258	" Bivim			16				"	"	
257	" Danyel			14				"	"	
258	" Olga			12				"	"	
255	" Lopa			9				"	"	
260	" Liza			4				"	"	
261	" Marija			6 mnd				"	"	
262	Melani Alberta			32	Kammerfrau			Sabotins	Werd 118	
263	" Tomel			10	Otrci			"	"	
264	" Julan			5				"	"	
265	" Sabotins			3				"	"	
266	" Stefanija			1 1/2				"	"	
264	Virabe Fran			41	Kmet mit Witwe			Konien	Werd 107	
268	" Alojzij			11	Otrci			Sveto	"	
269	" Marija			9				"	"	
270	" Zranda			3 mnd				"	"	
271	" Marija			56	mit			"	"	
272	" Miter			17	Scholar			"	"	
273	Frijo Fran			54	Kmet			Wojavica	Werd 118	
274	" Rozina			14	Scholar			"	"	
275	" Marija			19				"	"	
276	Haus Albina			36	Scholar			Portica	Vrhnik 180	
277	" "			10				"	"	
278	" blvira			11	Otrci			"	"	
279	" Oreste			9				"	"	
280	" Artur			8				"	"	

Na Vrhniko je leta 1917 s soškega bojišča pribežalo nekaj sto beguncev (kopijo seznama 459 oseb hrani MDV).

a žal ga na zbirnem mestu niso prevzeli, ker je bila količina zbranega papirja premajhna. Na zbirnem mestu so prevzemali le 100 kg bale papirja. Oktobra so otroci za 256 kg divjega kostonja dobili po 20 h. Nadaljevala se je tudi akcija zbiranja kovin. Zbrali so zlate in srebrne predmete. Za zbrano so jim obljubljali spominske značke, ki jih nikoli niso dobili. Za božična darila so pripravili 134 daril. K vsakemu darilu so priložili razglednico za morebitni odgovor obdarovancev. Šolska mladina je tudi to leto sodelovala pri akciji Teden Rdečega križa, darovali so 17 K. V juniju 1917 pa so priredili dan žepnih robcev. Otroci so za ta dan zbirali denar, rjuhe, srajce, cunje (108 žepnih robcev, 10 rjuh, 8 srajc, 72 cunj in 132.23 K); dobrotnica Elza Galle pa je k zbranemu denarju dodala še 10 K. Bakrene kotle je popisal učitelj Schiffrer. Oblast je zahtevala od učiteljev in posredno tudi od učencev, da bi pobirali kosti, a so pobirali le cunje. Ministrstvo za uk in bogočastje se je vodstvu šole in učencem zahvalilo za zbrano zlato in srebro. Deželni šolski svet je podelil posebno pohvalo ravnatelju Karlu Matajcu.

Ravnatelj je 10. oktobra 1917 kot darilo v vojaške namene poslal okrajnemu šolskemu svetu šolski zvonec, ki je bil težak 3.35 kg. V cerkvi sv. Pavla pa so 23. oktobra 1917 za vojne namene sneli zvon v zvoniku.

Vojno posojilo

Vsaka vojna zahteva svoj davek. Kmetje so oddajali ali pa so bili primorani oddajati pridelke, kot so bili oves, ječmen in pšenica. Vojska je zahtevala tudi seno za konje, konji in živina so se pasli na pašnikih in travnikih domačih kmetov itd. Posesniki so morali les oddajati za potrebe kurjave. Posamezniki so darovali tudi denar. Poleg vseh teh dajatev in davka so morali plačevati tudi vojni pribitek. Že v letu 1914 je bilo razpisano prvo vojno posojilo, v letu 1915 pa sta

bili razpisani še dve posojili, in sicer tretje in četrto. Učitelji so po ukazu deželne vlade morali nagovarjati ljudi k posojilu. Kljub vloženi trudu je bilo njihovo delo precej neuspešno. Ravnatelj je imel v stavbi mlekarnarne propagandno predavanje za vpis tretjega in četrtega vojnega posojila. Učitelji so imeli tudi nalogo hoditi od hiše do hiše, od posameznika do posameznika, in deliti brošure »Zopet kliče domovina« ter tako prepričevati ljudi o dobronamernosti posojila. Naslednje leto 1916, ko je bilo razpisano že peto vojno posojilo, je vladni svetnik Cron z veliko vnemo pritiskal na vodstvo šole in učitelje. Prebivalce naj bi vabili na predavanja s temo domoljubja v Ljubljano, a nihče se ni odzval. Tudi predavanja na šoli so bila slabo obiskana. Ob tej neljubi nalogi nagovarjanja ljudi je moral ravnatelj vsak teden še poročati o uspešnosti akcije. Podobno je bilo tudi ob razpisu naslednjega 6. vojnega posojila. Na organizirano predavanje ni prišel nihče. Na davčnem uradu je podpisalo le 56 strank 102.000 K. Zadnje leto vojne je bilo hudo, saj je primanjkovalo hrane, petroleja, kuriva, naraščala je lakota.¹⁹ Mnogi so padli, nekateri so bili ranjeni, drugi bolni. Mnogo je bilo otrok brez staršev, družine brez očetov. Prebivalstvo je bilo sestradano, lačno, naveličano vojne, nastrojeno proti vojni, vladi, Italijanom in Srbom, a gojili so simpatije do cesarja. V takih razmerah ni čudno, da je popustila navdušenost učiteljev, ki so vsa leta spodbujali k domoljubnim akcijam. Glavarstvo je v namen pospešitve 7. vojnega posojila poslalo novembra 1917 domoljubne brošure »In zopet kliče domovina«. Razdelili so jih 60. Ravnatelj Karel Matajec je imel še isti mesec predavanje, decembra se je pri davkariji prijavilo 67 strank, tj. pomenilo 117.000 K. Ko je vlada razpisala 8. vojno posojilo, je izdala brošuro »Kmetom in meščanom v državi«, brošuro je dopolnila še s knjižico, ki je bila namenjena »delavstvu«, in sestavila govor za učitelje, ki naj bi ga brali ob agitacijah.

Majniška deklaracija

Konec vojne je slovensko ljudstvo zaznamovalo množično politično gibanje, ki se je začelo s podpisovanjem majniške deklaracije Jugoslovanskega kuba. Ta je predvidevala združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov v novo državo pod okriljem habsburške monarhije. Podpisovanje pa je preraslo v deklaracijsko gibanje, ki je trajalo od leta 1917 do pomladi 1918. S podpisovanjem so ljudje izražali svojo predstavo o bodoči državi. Zvesti so bili habsburškemu vladarju, večina je ob podpisu izrazila svojo željo po ohranitvi monarhije. Izjave ob podpisih kažejo na takratno mnenje prebivalstva o gospodarstvu in vojni. Akcijo zbiranja podpisov majniške deklaracije so v glavnem organizirale ženske in se tudi podpisovale, saj so si želele, da bi bilo vojne konec in da bi se možje vrnili domov. Oblast je ovirala to gibanje, zbiranje in podpisovanje deklaracije. V času tega gibanja pa je bilo kljub težavam zbranih na Slovenskem okoli sto trideset tisoč podpisov. Meseca junija so na Vrhniki pripravili vse potrebno za zbiranje podpisov. Navdušenje je bilo veliko, okrasili so šolsko poslopje in obesili narodno zastavo. Slavnostni govornik je bil dr. Korošec. Množici je spregovoril z balkona pri Črnem orlu. Oblast je prireditve prepovedala, a je potekala v celoti in brez težav. In kot piše v šolski kroniki, so se domači in tuji žandarji poskrili. Po končani prireditvi so dekleta v narodnih nošah vpogle konje in odpeljale dr. Korošca na kolodvor.

UČITELJI

V obeh že objavljenih prispevkih Vrhniška šola skozi čas (I. in II. del) smo omenili vse učitelje, ki so poučevali na vrhniški šoli, in sicer od ustanovitve do leta 1900. S širjenjem šole se je povečalo tudi število učiteljev. Po letu 1870, ko je bilo ustanovljeno učiteljišče za oba spola, so na šoli zaposlili

prvo učiteljico Terezijo Drašler,²⁰ z odprtjem dekliške šole na Vrhniki se je število učiteljic še povečalo. Ves čas je bilo razmerje med pedagogi v korist moškega spola, a tik pred prvo svetovno vojno se je to razmerje počasi izenačilo in v šolskem letu 1912/13 so na šoli prevzele primat ženske.

V obdobju od ustanovitve šole do 1900 so se učitelji izmenjavali, nekateri so odhajali na boljša delovna mesta, nekateri med njimi so v epidemijah zboleli in umrli. Na izpraznjena delovna mesta so prihajali novi, mnogi med njimi so si na Vrhniki ustvarili družine in ostali tam do upokojitve. V drugi polovici 19. stoletja in na začetku 20. stoletja so učitelji odhajali na Dunaj na izobraževanje na področju ročnih del, likovnega pouka, telovadbe, nekateri pa so izpolnjevali svoje znanje na področju kmetijstva. V času odsotnosti so na šoli najeli nadomestne učitelje. Velikokrat pa so te vrzeli zapolnili domači učitelji, kar je pomenilo zanje dodatno obremenitev. Zaradi pomanjkanja kadra so v mnogokrat namesto celodnevnega uvedli le dopoldanski pouk.

S pomočjo besedila vrhniške šolske kronike bomo skušali slediti vsem menjavam učiteljic in učiteljev, ki so učili na vrhniški šoli od 1899. do 1918. leta.

V letu **1899/1900** sta odšla katehet Ivan Rihteršič in učitelj **Anton Arko**.²¹ Veroučni pouk je prevzel Juri Karlin. Ob odhodu Antona Arka v Šentvid pri Ljubljani so uvedli v drugem deškem razredu dopoldanski pouk, a že novembra so na šoli zaposlili učiteljico **Marijo Janša**. Na ekskurendni šoli v Bevkah pa je Arka zamenjal **Fran Stojec**,²² sicer učitelj tretjega deškega razreda.

Na deški šoli so v šolskem letu 1899/1900 učili: ravnatelj **Vinko Levstik** (1844–1925)²³ je bil oskrbnik šolskega vrta, šolske knjižnice in razrednik IV. razreda. V tem razredu

je poučeval vse predmete. Dve uri na teden je vodil sadjarstvo v deškem in vrtnarstvo v dekliškem oddelku ponavljalne šole. Katehet **Juri Karlin** je učil verouk v deški šoli osem ur in eno uro na teden v ponavljalni šoli. Stalni učitelj Fran Stojec je poučeval vse predmete v tretjem razredu in v ekskurzorni šoli v Bevkah. Skupaj dvaintrideset ur tedensko. Začasna nova učiteljica Marija Janša, ki je nadomestila učitelja Arka, je učila vse predmete v drugem in v tretjem deškem razredu. Skupaj dvaindvajset ur na teden. Stalni učitelj **Alojz Luznik**²⁴ je poučeval sedemnajst ur na teden vse predmete v prvem deškem razredu.

Na dekliški šoli so učili: Vinko Levstik – vrtnarstvo in petje v ponavljalni dekliški šoli. **Fran Bernik** je učil verouk sedem ur tedensko. **Ana Pour** (1862–1931)²⁵ je učila vse predmete v tretjem razredu in vse predmete v ponavljalni šoli. Skupaj 25 ur tedensko. Tudi **Iva Vidic**²⁶ je učila dvaindvajset ur tedensko vse predmete v drugem dekliškem razredu. Tretja stalna učiteljica je bila **Franja Eržen (Furlan)**, ki je učila vse predmete v obeh oddelkih prvega razreda, in sicer v prvem oddelku enajst ur in pol, v drugem pa štirinajst ur in pol na teden, skupaj šestindvajset ur na teden.

V začetku šolskega leta **1900/01** so nadaljevali s svojim pedagoškim delom vsi učitelji in učiteljice z izjemo **Alojza Luznika** in **Ive Vidic**. Alojz Luznik je bil odsoten zaradi bolezni od septembra do konca decembra, zato je bil spremenjen predmetnik za prvi in drugi deški razred. Konec leta 1900 je po štiritedenski bolezni umrla dolgoletna vrhniška učiteljica Iva Vidic, ki je službovala na Vrhniki od 18. septembra 1885 do svoje smrti 25. decembra 1900. Bila je vzorna učiteljica, vneta za svoj poklic in učenkam prava mati. Zato so jo učenke imele neizmerno rade. Kako je bila priljubljena, je kazal njen

pogreb, ki se ga je udeležila velika množica. Učiteljsko društvo Ljubljana-okolica ji je postavilo nagrobnik.

Na deški šoli so učili: Vinko Levstik je poučeval še v II. oddelku III. razreda, to je bilo 25 ur tedensko. Fran Stojec je v tem letu poučeval še petje v tretjem dekliškem razredu, in sicer po 31 ur in pol na teden. Marija Janša je kot pomožna učiteljica poučevala vse predmete v drugem deškem razredu, po 22. marcu je učila še v prvem deškem razredu, skupaj 21 ur na teden. Juri Karlin je poučeval verouk v vseh razredih in v deškem oddelku ponavljalne šole po devet ur na teden.

Tudi na dekliški šoli ni prišlo do bistvenih sprememb. Na mesto umrle Ive Vidic je okrajni šolski svet že 28. decembra 1900/1639 imenoval za pomožno učiteljico **Olgo Martinec**. Učiteljica Martinec ni prišla učiti na vrhniško šolo, namesto nje so zaposlili **Roza Rössmann**, ki je na šoli učila od 4. marca 1901 do konca šolskega leta. Vinko Levstik je opravljal dela ravnatelja tudi na dekliški šoli. Anka Pour je poučevala vse predmete v tretjem dekliškem razredu. V tretjem deškem razredu pa je poučevala prirodopis in nemščino, na teden je imela 23 ur. Fani Eržen je poučevala vse predmete v drugem razredu in v ponavljalni dekliški šoli, to je bilo na teden 24 ur. Roza Rössmann je poučevala vse predmete v obeh oddelkih prvega dekliškega razreda, skupaj 25 ur in pol. Fran Bernik je poučeval verouk v vseh razredih in v dekliškem oddelku ponavljalne šole, skupaj sedem ur na teden.

Spremembe v šolskem letu **1901/02**: na mesto umrle učiteljice Ivane Vidic so v tem šolskem letu zaposlili učiteljico **Ano Moos**. Nova učiteljica je imela že izkušnje na pedagoškem področju, saj je prej učila na šoli v Šmartnem pri Litiji. Deželni šolski svet je na tretje učiteljsko mesto na deški šoli imenoval **Roberta Zieglerja**.²⁷ Pred imenovanjem za

učitelja na vrhniški šoli je poučeval na ljudski šoli v Ratečah pri Škofji Loki. Učiteljica Marija Janša je bila določena za suplentko učitelja Luznika, ki ga je deželni šolski svet z dopisom 23. januarja 1902 upokojil.

Deška šola: Vinko Levstik je v tem šolskem letu poučeval vse predmete v drugem, pisanje v četrtem in petje v tretjem deškem razredu; imel je enaindvajset ur na teden. Fran Stojec je poučeval vse predmete v četrtem deškem razredu in ekskurendni šoli v Bevkah; imel je 30 ur in pol na teden. Robert Ziegler je poučeval vse predmete v tretjem razredu, razen petja, in nemščino v četrtem razredu, vse predmete v ponavljalni šoli, skupaj trideset ur na teden. Marija Janša je bila pomožna učiteljica do 23. januarja 1902. Po upokojitvi učitelja Luznika je bila suplentinja. Učila je vse predmete v prvem deškem razredu, sedemnajst ur na teden.

Pedagogi na dekliški šoli so bili: Vinko Levstik, Ana Pour, ki je poučevala z izjemo petja vse predmete v tretjem dekliškem razredu in vse predmete v ponavljalni šoli, tj. 24 ur na teden. Ana Moos je poučevala vse predmete v drugem dekliškem razredu in petje v prvem in tretjem dekliškem razredu po 24 ur na teden. Franja (Fani) Eržen se je tekom službovanja na Vrhnikih poročila in njen nov priimek je bil Furlan. V kroniki so jo odslej vodili pod priimkom Furlan. Kot stalna učiteljica je poučevala vse predmete, razen petja, v obeh oddelkih prvega dekliškega razreda. Fran Bernik je poučeval ve-rouk v dekliški in ponavljalni šoli po osem ur na teden.

V šolskem letu **1902/03** je pri pedagoškem kadru prišlo do večjih sprememb kot v prejšnjih letih, in sicer je okrajni šolski svet **Amaliji Komotar** z dopisom 26. avgusta 1902/1285 dovolil, da je poučevala na šoli kot prostovoljka ali kot so zapisali v kroniki radovoljka. Ani Pour je okrajni šolski svet z

dopisom 10. septembra 1902/1515 podaljšal dopust in jo na njeno prošnjo 12. februarja 1903 upokojil. Na njeno mesto je bila začasno imenovana Marija Janša. Učiteljica je vrhniško šolo zapustila 14. februarja 1903, zaposlila se je kot provizorična učiteljica na Igu. Deželni šolski svet pa je na mesto upokojenega učitelja Alojzija Luznika imenoval **Antona Smrdelja**,²⁸ ki se je v času od februarja do julija v Gradcu izpopolnjeval v tehniškem risanju. Nadomeščali sta ga učiteljici Amalija Komotar in **Pavla Götzl**. Po letu dni službovanja na Vrhnikih je deželni šolski svet z dopisom 25. oktobra 1902/3515 Ano Moos premestil v Šiško. Deželni šolski svet je svojo odločitev spremenil in ji prestavil nastop novega delovnega mesta na začetek prihodnjega šolskega leta, in sicer zaradi pomanjkanja kadrov na vrhniški šoli. Učiteljicama Pavli Götzl in **Mariji Mlakar** (1868–1940)²⁹ je deželni šolski svet podelil učni mesti na dekliški šoli. Učiteljica Götzl je nastopila službo 1. marca 1903. Svojo učiteljsko pot pa je Marija Mlakar začela šele z novim šolskim letom 1903/04.

Konec šolskega leta 1902/03 se je upokojil dolgoletni ravnatelj šole Vinko Levstik. Deželni šolski svet je 22. junija 1903/2259 ugodil njegovi prošnji za upokojitev. Ob tej priložnosti so mu čestitali in se mu zahvalili za njegovo enainštiridesetletno zvesto in uspešno delovanje na ljudsko-šolskem področju. Svoje delovanje je zaključil 31. julija 1903. Dolgoletni ravnatelj vrhniške šole Vinko Levstik je 5. novembra 1902 praznoval 28-letnico svojega službovanja na Vrhnikih in 40-letnico svojega delovanja na ljudsko-šolskem področju. Župan Gabrijel Jelovšek³⁰ je na ta slavnostni dan prišel v razred učitelja Levstika z občinskim svetnikom Hočevarjem in učiteljem Franom Stojcem ter mu ob njegovem visokem jubileju čestital. Jubilanta je povabil na častni večer, ki so ga slavljenca v čast priredili v gostilni Mantova. Večera so se udeležili mnogi

pomembni možje Vrhniko, saj se je zbralo 60 povablencev. Med zbranimi so bili župan Jelovšek, veleposestnik in predsednik trgovinske zbornice Kobal, Lenarčič, učitelj Stojec. Slavljencu so nazdravili, za kar se je slavjenec primerno zahvalil. Večer se je v zadovoljstvo vseh prisotnih lepo zaključil.

Šolsko leto 1902/03 se je zaključilo kot vsako leto konec julija z mašo, zahvalno pesmijo in cesarsko himno. Po maši so otrokom razdelili šolska naznanila in ob tej priložnosti se je ravnatelj Vinko Levstik v sobi tretjega dekliškega razreda poslovil od šolske mladine. Od stanovskih kolegov se je poslovil dan prej na zadnji konferenci. Po naročilu okrajnega šolskega sveta je uradne spise, šolski inventar in vodstvo šole prevzel učitelj Fran Stojec. S prvim avgustom je postal ravnatelj šole na Vrhniko.

Deška šola: Vinko Levstik je poučeval vse predmete v prvem in petje v četrtem deškem razredu, tj. 18 ur na teden. Stalni učitelj Fran Stojec je poučeval vse predmete v drugem deškem razredu 19 ur na teden. Poučeval je tudi na ekskurendni šoli v Bevkah, in to sedem ur in pol na teden. Skupaj 26 ur in pol na teden. Stalni učitelj Anton Smrdelj je poučeval vse predmete v tretjem deškem razredu, in sicer 24 ur na teden, in na deški ponavljalni šoli 6 ur, skupaj torej 30 ur na teden. Stalni učitelj Robert Ziegler je poučeval vse predmete, razen petja v četrtem deškem razredu, 24 ur na teden. Juri Karlin, duhovnik pomočnik in katehet na deški šoli in v ponavljalni, je poučeval verouk v vseh razredih 9 ur na teden.

Dekliška šola: Ana Moos, stalna učiteljica, je poučevala vse predmete v tretjem dekliškem razredu, in sicer 23 ur in vse predmete v ponavljalnem oddelku 2 uri, skupaj 25 ur na teden. Pavla Götzl, stalna učiteljica, je poučevala vse predmete v drugem dekliškem razredu 22 ur na teden. Franja Furlan, stalna

učiteljica, je poučevala vse predmete v obeh oddelkih prvega dekliškega razreda 26 ur in pol na teden. Fran Bernik je poučeval verouk v vseh razredih dekliške in ponavljalne šole 8 ur na teden.

Leta **1903/04** je bil na mesto ravnatelja imenovan **Fran Stojec**. Tudi novi ravnatelj je 3. oktobra 1903 obhajal 40-letnico službovanja na ljudsko šolskem področju in svojo 25-letnico učiteljevanja na vrhniški šoli. Praznovanje je organiziral župan Gabrijel Jelovšek. Sedeminšestdeset povablencev se je zbralo v gostilni »Mantova«. Slavljencu so čestitali, za kar se jim je zahvalil. Slavje se je končalo v jutranjih urah naslednjega dne.

Tudi v tem letu je bilo nekaj kadrovskih novosti. Marija Mlakar, učiteljica na Mlaki, je prevzela delovno mesto na vrhniški šoli s pričetkom šolskega leta. **Ivanu Štreklju**³¹, učitelju na Sorici, je okrajni šolski svet podelil na Vrhniko začasno delovno mesto. Za opravljanje strokovnega izpita je dobil dopust. V času priprav nanj ga je nadomeščal učitelj Ziegler. Po opravljenem izpitu ga je 23. februarja 1904/625 deželni šolski svet z dekretom imenoval za stalnega učitelja na vrhniški šoli. V času bolezni učiteljice Franje Furlan je na šoli poučevala prostovoljka Amalija Komotar. Anton Smrdelj je prevzel pouk v Bevkah 29. septembra 1903. Z dopisom 22. decembra 1903/5566 je bil učitelj Smrdelj povišan v III. plačni razred. V tem šolskem letu sta zapustila vrhniško šolo oba kateheta, nova veroučna učitelja pa sta bila **Matej Sušnik** in **Josip Lavtar**.

Deška šola: Fran Stojec je bil novi šolski ravnatelj, poučeval je vse predmete v tretjem deškem razredu in petje v drugem deškem razredu, 25 ur tedensko. Robert Ziegler je poučeval vse predmete, razen petja, 18 ur na teden. Anton Smerelj je poučeval vse predmete v četrtem deškem razredu, in sicer 24 ur na teden, in na ekskurendni šoli v Bevkah

7 ur in pol na teden, skupaj 31 ur in pol. Ivan Štrekelj je poučeval vse predmete v prvem deškem razredu, tj. 17 ur na teden. **Stanko Premerl**, duhovniški pomočnik in katehet na deški šoli, je poučeval tudi verouk v deškem oddelku ponavljalne šole, 9 ur na teden.

Dekliška šola: Marija Mlakar, stalna učiteljica, je poučevala vse predmete v tretjem dekliškem razredu, 23 ur na teden. Pavla Götzl, stalna učiteljica, je poučevala vse predmete v drugem dekliškem razredu, 22 ur na teden. Franja Furlan, stalna učiteljica, je poučevala od 1. marca 1904 vse predmete v prvem dekliškem razredu, 26 ur in pol na teden. Amalija Komotar, prostovoljka, je poučevala od 16. septembra 1903 do 1. marca 1904 v prvem in drugem oddelku prvega dekliškega razreda vse predmete, 26 ur in pol na teden. Kasneje je dobila le 15 ur in je učila v tretjem razredu dekliške šole. **Matej Sušnik** je poučeval verouk v dekliškem oddelku ponavljalne šole, skupaj 9 ur na teden.

V šolskem letu **1904/05** se žal pouk ni mogel začeti v novem šolskem posloplju, zato so morali pouk v prvem dekliškem razredu razdeliti v dva oddelka, in sicer v a. in b. paralelko. Pouk pa ni bil celodnevni, ampak poldnevni. V b. razredu je prevzela pouk prostovoljka Amalija Komotar, ki jo je okrajni šolski svet 24. januarja 1905/204 imenoval za provizorično učiteljico. Vrhniško šolo je zapustil **Anton Smrdelj**, na njegovo delovno mesto je bila imenovana suplentinja **Gabrijela Šimenc**. Stojec je prevzel posle ravnatelja 9. septembra 1903. Šolo je vodil le kratek čas, saj se je zadnji dan šolskega leta 1904/05 poslovil od učencev. Konec šolskega leta 29. julija 1905 je odšel v pokoj. Začasno vodstvo je prevzel Robert Ziegler.

Učitelji deške šole: ravnatelj Fran Stojec, Robert Ziegler, Anton Smrdelj, ki ga 1. marca 1905 zamenja Gabrijela Šimenc, Ivan

Štrekelj in katehet Josip Lavtar.

Dekliška šola: ravnatelj Fran Stojec, Marija Mlakar, Pavla Götzl, Franja Furlan, Amalija Komotar in katehet Matej Sušnik.

Tudi v šolskem letu **1905/06** je prišlo do nekaterih sprememb v učnem zboru, saj je Stojec po dveh letih vodenja vrhniške šole odšel v pokoj. Vodenje šole je prevzel 2. marca **Karel Matajec** (1863–1923).³² Prej je služboval v Brežicah in Rečiči na Štajerskem, Šmartnem pri Litiji, Gornjem Logatcu, Tržiču in nato znova v Gornjem Logatcu ter v Radovljici. Z dekretom deželnega šolskega sveta 16. septembra 1906/4550 je bil imenovan za ravnatelja vrhniške šole. Na vrhniško šolo sta prišla še dva nova učitelja: **Milan Schiffrer** (1881–1930)³³ in **Darinka Franke**. Učitelj Schiffrer je prej služboval v Trstu in Ljubljani, na šolo je prišel 6. septembra. Darinka Franke je prišla iz Tomišlja poučevat 26. avgusta, še prej pa je službovala v Škocijanu (Mokronog). V bolniškem staležu sta bili Amalija Komotar in Franja Furlan. Schiffrer je dobil dopust za obisk trgovskega tečaja. Ravnatelj Matajec je dobil dopust, ko je odšel in Przemysl na bratov pogreb. Amalija Komotar je prosila za bolniško 15. oktobra, odsotna je bila do 15. februarja, ko je dobila odpustni dekret. Kljub dekretu je ostala v povezavi s šolo, odslej je namreč nadomeščala pedagoške delavce vrhniške šole, če so bili zaradi kakršnegakoli vzroka odsotni.

Deška šola: Karel Matajec, Emil Schiffrer, Ivan Štrekelj, Robert Ziegler. Ponavljalna: Emil Schiffrer – 5 dečkov; verouk: Jožef Lavtar. *Dekliška šola:* Karel Matajec, Pavla Götzl, Darinka Franke, Franciška (Franja) Furlan, Marija Mlakar. *Ponavljalna:* Darinka Franke – 8 deklic; *verouk:* Matej Sušnik.

V šolskem letu **1906/07** so zaradi prevelikega števila otrok oblikovali paralelke a. in b.

Kljub temu so bili nekateri razredi še vedno prepolni. Z odlokom 12. oktobra 1906/2114 je okrajni šolski svet dovolil, da so lahko učitelji v prvem in drugem razredu posebej poučevali otroke iz oddaljenih krajev. Na šoli so zaposlili tri nove učiteljice **Emo** in **Ano Pleško**³⁴ ter **Marijo Marinko** (1886–1934).³⁵ Marija Marinko je bila rojena 30. novembra 1886 na Vrhniki. Službovala je v Trnju na Notranjskem, zrelostni izpit je opravila 28. julija 1906. Na vrhniški šoli je začela poučevati 1. marca 1907 kot provizorična učiteljica.³⁶ Ema Pleško je bila rojena v Novem mestu 18. junija 1882. Zrelostno preizkušnjo je opravila 11. julija 1901, učno usposobljenost pa 9. maja 1904. Začasno je službovala pri sv. Petru v Ljubljani. Na vrhniški šoli je bila le mesec dni. Že 27. novembra 1906 je bila imenovana za učiteljico v Šmartnem pri Kranju. Njena sestra Ana Pleško je bila rojena 18. junija 1880 v Litiji, poučevati je začela v Nadanjem selu pri Postojni; zrelostni izpit je opravila 17. septembra 1899 v Ljubljani. Službo na Vrhniki je nastopila kot pomožna učiteljica 11. decembra.³⁷ V tem šolskem letu je zbolela Franja Furlan, pouk v njenem razredu je prevzela že prej omenjena upokojena učiteljica Amalija Komotar. Učiteljica Furlanova je bolehalo vse od 8. oktobra 1906. Ker ni ozdravela, so ji bolniško podaljšali do konca februarja. V času od decembra pa do februarja je učiteljico nadomeščala nova učiteljica Ana Pleško. V mesecu februarju pa je učiteljica Furlanova zaprosila za pokoj. Deželni šolski svet³⁸ je sklenil, da učiteljica Furlanova z 31. marcem odhaja v začasni pokoj z letno plačo 800 K.

Deška šola: Ziegler – paralelka Ana Pleško, Karel Matajec, Milan Schiffrer, Ivan Štrekelj.

Ponavljalna: Matajec in Ziegler; verouk: Janko Sedej.

Dekliška šola: Amalija Komotar, Pavla Götzl – paralelka Ema Pleško in kasneje Marija Marinko, Darinka Franke, Marija Mlakar.

Ponavljalna: Marija Mlakar in Pavla Götzl; verouk: Matej Sušnik.

V šolskem letu **1907/08** je postala Amalija Komotar definitivna učiteljica (okrajni šolski svet, 27. decembra 1907/3096). Učitelj Robert Ziegler je bil postavljen v višji plačilni razred 16. decembra 1907 (okrajni šolski svet, 27. decembra 1907/3115). Učiteljica Marija Mlakar je zbolela, nekaj dni jo je nadomeščala Ana Pleško. A ker ji je okrajni šolski svet 2. februarja 1908 podaljšal dopust do konca leta, je bila imenovana za suplentinjo – nadomestno učiteljico **Ivana Mesec**, ki je službo nastopila takoj³⁹ z mesečno plačo v višini 50 K.

S tem šolskim letom v šolski kroniki naletimo na novost, saj je začel kronist podajati podatke o številu otrok v posameznem razredu, morda zato ker so bili razredi prenapolnjeni, kar je razvidno iz spodaj navedenih podatkov.

Deška šola – v prvem razredu učitelja Ivana Štreklja je bilo 88 otrok, med njimi 43 iz oddaljenih krajev. Robert Ziegler je učil v drugem razredu, kjer je bilo 114 učencev in med njimi 60 otrok iz oddaljenih krajev. Karel Matajec je imel v tretjem razredu 63 učencev, od teh 10 iz oddaljenih krajev, v paralelki je Marija Marinko učila 14 dečkov in 40 deklic. Emil Schiffrer je imel v četrtem razredu 68 dečkov in le dva iz oddaljenih krajev. *Ponavljalna šola:* vsak četrtek sta 22 dečkov poučevala Schiffrer in Ziegler. *Verouk:* kaplan Janko Sedej.

Dekliška šola: odsotno Marijo Mlakar sta nadomeščali Ivana Mesec, ki je učila 96 deklic, iz oddaljenih krajev je bilo 45 deklic. Ana Pleško je v paralelki učila 24 dečkov in 23 deklic. Drugi razred je učila Amalija Komotar, obiskovalo ga je 116 deklic, 40 jih je bilo iz oddaljenih krajev. Pavla Götzl je učila v tretjem razredu 71 deklic, med njimi

jih je bilo 9 iz oddaljenih krajev. V četrtem razredu je Darinka Franke imela 63 deklic. *Ponavljalna šola*: 29 deklic sta poučevali Ana Pleško in Amalija Komotar. Verouk: kaplan Anton Skubic.

Deželni šolski svet je leta 1908 upokojenemu učitelju Franu Stojcu podelil častno sve-tinjo za 40-letno zvesto službovanje.⁴⁰

V šolskem letu **1908/09** ni prišlo do bistve-nih sprememb med učnim kadrom. Na me-sto kateheta Skubica je bil imenovan kaplan Frančišek Vovko. Marija Marinko je meseca novembra opravila strokovni izpit, nadome-ščala jo je učiteljica Götzl. Učiteljici Darinki Franke so priznali prvo starostno, ravnateljju Matajcu pa četrto starostno dokaldo. Amalija Komotar je zbolela in je dobila bolniško do konca šolskega leta. Na njeno me-sto je prišla kot suplentka brezplačna prakti-kantka **Pavla Završnik**.

Deška šola: Ana Pleško je poučevala v pr-vem razredu 111 otrok, med njimi je bilo 47 oddaljenih, Ivan Štrekelj je poučeval v dru-gem razredu 121 otrok, med njimi 59 odda-ljenih, Robert Ziegler je poučeval v tretjem razredu 74 otrok, med njimi 20 oddaljenih, Karel Matajec je poučeval v četrtem razredu prvi oddelek s 53 otroki, Emil Schiffrer je po-učeval v četrtem razredu drugi oddelek z 48 otroki, med njimi sta bila 2 iz oddaljenega kraja.

Ponavljalna šola: v ponavljani šoli je bilo 16 otrok. Poučevala sta učitelja Karel Matajec in Robet Ziegler ter katehet Janko Sedej.

Dekliška šola: Darinka Franke je poučeva-la v prvem razredu 72 otrok, med njimi 54 oddaljenih, Marija Mlakar je bila v drugem razredu s 130 otroki in med njimi je 50 odda-ljenih. Amalija Komotar je učila tretji razred s 77 otroki, med njimi je bilo le 9 oddaljenih. Pavla Götzl je poučevala v četrtem razredu

v prvem in drugem oddelku, kjer je bilo 66 otrok. Marija Marinko je učila otroke v če-trtem razredu v prvem in drugem oddelku, kjer je bilo 63 otrok.

Ponavljalna šola: šolo je obiskovalo 24 otrok, ki sta jih učili učiteljici Marinko, Franke in katehet Skubic. V kroniki je poudarjeno, da so otroci iz oddaljenih krajev obiskovali šolo le dvakrat na teden.

V šolskem letu **1909/10** ni bilo posebnih sprememb med učiteljskim kadrom, le ka-tehet Sedej je odšel v Križ na Dolenjsko. V tem šolskem letu so podelili nagrade, in si-cer so dodelili dve starostni dokladi. Učitelja Štrekelj in Ziegler sta bila pohvaljena za vo-denje ponavljalne šole in kmetijskega tečaja. Štrekelj je dobil Metelkovo ustanovo. Šolo je obiskovalo **594 otrok** obeh spolov: **310 de-klic, 284 dečkov**.

Dekliška šola: Marija Marinček: 1. b – 70 de-klic, Darinka Franke: 2. b – 62 deklic, Marija Mlakar: 3. b – 68 deklic, Amalija Komotar: 4. b – 51 deklic, Pavla Götzl: 5. b – 52 deklic.

Ponavljalna šola: Götzl in Mlakar – 7 deklic (na začetku je obiskovalo šolo 28 otrok). Verouk: katehet Frančišek Vovko.

Deška šola: Ana Pleško: 1. a – 71 dečkov, Karol Matajec: 2. a – 56, Ivan Štrekelj: 3. a – 53,

Robert Ziegler: 4. a – 51, Robert Schiffrer: 5. a – 48. Ponavljalna šola: Štrekelj in Schiffrer – 5 dečkov (v začetku šolskega leta je bilo 16 dečkov). Verouk: Katehet Janko Sedej.

Učitelja verouka šolskem letu **1910/11** sta bila **Frančišek Vovko** in **Leopold Turšič**.

Posebnih kadrovskih sprememb ni bilo. Marija Marinko je zbolela, zato so vpeljali v prvem in drugem razredu namesto celodnevnega poldnevni pouk. Učiteljica je dobila v

mesecu februarju dodatne tri dni dopusta zaradi smrti v družini (oče). Deželni šolski svet jo je z odlokom 21. junija 1911/3784 imenoval za definitivno učiteljico na Vrhniki. V prvem in četrtem razredu so uvedli pol-dnevni pouk, ko je zbolela učiteljica Mlakar. Učitelju Zieglerju so dodelili dopust v času od 9. do 10. januarja in 16. in 17. januarja 1911, ko ga je okrajno glavarstvo imenovalo za komisarja za ljudsko štetje. Z odlokom okrajnega šolskega sveta (29. september 1910/2199) je dobil učitelj Schiffrer provizorično prvo stopnjo starostne doklade, kasneje pa še definitivno (okrajni šolski svet, 3. maj 1911/3519). Tako je napredoval v tretji plačni razred. Učiteljici Götzl in Mlakar sta na osnovi odloka deželnega šolskega sveta (5. december 1910/8290) napredovali v drugi plačni razred. Amaliji Komotar je okrajni šolski svet priznal (odlok, 5. maj 1911/3875) provizorično prvo starostno doklado. **Jožefo Franke**⁴¹ je okrajni šolski svet 1. aprila 1911/1196 imenoval za suplentinjo. Pouk v četrtem razredu na vrhniški šoli je prevzela 3. aprila 1911. Učitelj Štrekelj je bil sprejet v učiteljski tečaj na kmetijsko-vinarski šoli Grm. Za vestno oskrbovanje šolskega vrta je dobil iz šolskega sklada 90 K podpore (okrajni šolski svet, 17. januar 1911/70). Za sadjarskega nadzornika v šolskem vrtu in za poučevanje je bil v času učiteljeve odsotnosti imenovan **Martin Humek**.

Deška šola: Amalija Komotar: 1. a – 78 dečkov, Ana Pleško: 2. a – 54, Karel Matajec: 3. a – 59, Janez (Ivan) Štrekelj: 4. a – 57, Robert Ziegler: 5. a – 36 dečkov in 35 deklic, Emil Schiffre: 6. a – 24 dečkov in 29 deklic. Ponavljana šola: Matajec in Ziegler – 10 dečkov.

Dekliška šola: Pavla Götzl: 1. b – 59 deklic in 10 dečkov, Marija Marinko: 2. b – 68 deklic, Darinka Franke: 3. b – 60 deklic, Marija Mlakar: 4. b – 70 deklic. Ponavljalna šola: Komotar in Marinko – 15 deklic.

V šolskem letu **1911/12** je učiteljstvo 1. januarja 1911 prvikrat prejelo plače po pošti na podlagi plačilnega lista »Deželnega knjigovodstva«. Vsi učitelji na šoli so bili definitivno nastavljeni, z izjemo učitelja **Maksa Jovana** in učiteljice Ane Pleško. Z odlokom deželnega šolskega sveta, 5. decembra 1911/8256 je bila učiteljica Amalija Komotar postavljena v tretji plačilni razred. Učiteljici **Angeli Petrič** je okrajni šolski svet dodelil prvo starostno doklado (8. julij 1912/1400). V tem šolskem letu pa je prišlo do nekaterih sprememb med učiteljskim kadrom. Robert Ziegler je odšel 26. februarja 1912 v Višnjo Goro za ravnatelja na tamkajšnjo šolo. Na mesto Zieglerja so sprejeli Maksa Jovana. Na vrhniški šoli je ostal le kratek čas. Odšel je 13. julija 1912, ko je bil imenovan za provizoričnega učitelja na šoli v Šentvidu pri Ljubljani. Takoj po njegovem odhodu je nastopil službo novoimenovani učitelj **Francišek Zupan**. Ana Pleško je bila v tem šolskem letu imenovana za začasno učiteljico (okrajni šolski svet, 14. januar 1912/143).

Deška šola: Angela Petrič: 1. a – 66 dečkov in 2 deklici, od 20. januarja 1912 jo je nadomeščala Ana Pleško, Amalija Komotar: 2. a – 74 dečkov, Robert Ziegler: 3. a – 54 dečkov, od 1. marca 1912 ga je nadomeščal Maks Jovan, Karel Matajec: 4. a – 61 dečkov, Janez Štrekelj: 5. a – 46 dečkov, Emil Schiffrer: 6 – 22 dečkov in 20 deklic.

Dekliška šola: Angela Petrič: 1. b – 14 dečkov in 50 deklic, Pavla Götzl: 2. b – 61 deklic, Marija Marinko: 3. b – 66 deklic, Darinka Franke: 4. b – 61 deklic, Marija Mlakar: 5. b – 49 deklic. Ponavljalna šola: Schiffrer in Štrekelj – 8 dečkov, Franke in Petrič – 18 deklic. Verouk sta poučevala kateheta Francišek Vovk in Lepold Turšič.

Učiteljici Angeli Petrič so na osnovi odloka okrajnega šolskega sveta v šolskem letu **1912/13** priznali prvo, učiteljicama Pavli

Götlz in Mariji Mlakar pa četrto starostno doklado. Provizorični učiteljici v Grahovem **Hermi Kopal** so omogočili brezplačno šolsko prakso, ki jo je opravljala od 4. do 30. novembra v tretjem razredu vrhniške šole. Po opravljeni praksi jo je okrajni šolski svet imenoval za suplentinjo v Blatni Brezovici (okrajni šolski svet, 25. november 1912/4256). A že dva meseca kasneje jo je okrajni šolski svet (15. februarja 1913/752) imenoval za suplentinjo bolne Marije Mlakar. Hermina Kopal je nastopila službo na vrhniški šoli 17. februarja 1913. Zanimiv je podatek, ki ga zasledimo v vrhniški šolski kroniki. Deželni šolski svet je učitelju Štreklju dodelil 25 % draginjsko doklado za oženjene. Predvsem za poročene učitelje je veljalo, da za vzdrževanje družine potrebujejo več. Vsi učitelji niso dobivali tako visokih draginjskih doklad, pravzaprav jih nekateri sploh niso dobivali. Posebno samske učiteljice so bile pri dodatkih prikrajšane. Po mnenju nekaterih niso potrebovale dodatkov. Znano je, da so prenehale učiti, ko so se poročile. S poučevanjem so nadaljevale le učiteljice, ki so bile poročene z učitelji.

Deška šola: Amalija Komotar: 1. a – 58 dečkov, Ana Pleško: 2. a – 64 dečkov, Karel Matajec: 3. a – 60 dečkov, Frančišek Zupan: 4. a – 48 dečkov, Emil Schiffrer: 5. a – 52 dečkov, Janez Štrekelj: 6. – 24 dečkov in 27 deklic.

Dekliška šola: Marija Mlakar: 1. b – 62 deklic in 12 dečkov, od 17. februarja pa je učila Hermina Kopal, Angela Petrič: 2. b – 50 deklic in 10 dečkov, Pavla Götlz: 3. b – 58 deklic, Marija Marinko: 4. b – 63 deklic, Darinka Franke: 5. b – 43 deklic. Ponavljalna šola: Zupan in Matajec – 12 dečkov, Götlz in Marinko – 20 deklic. Verouk: Vovko je poučeval do 1. aprila, za njim je vodil obe veroučni skupini Leopold Turšič. Varuha knjižnice sta bila Štrekelj in Schiffrer. Varuh učiteljske knjižnice je bil učitelj Janez Štrekelj,

vodil je tudi matriko proti nagradi 50 K. Varuh učil in knjižnice za učence pa je bil Emil Schiffrer. Za to delo je dobival nagrado po 25 K, tj. skupaj prav tako 50 K.

V šolskem letu **1913/14** je obiskovalo šolo (1. oktober 1913) 331 dečkov in 300 deklic. Leto je prineslo kar nekaj sprememb. Ko je učiteljica Marija Mlakar ozdravela, je bila Hermina Kopal (rojena je bila 24. decembra 1893 v Senožčah) imenovana za brezplačno praktikantko za suplentinjo na Log, ker je opravljala delo učiteljice do 6. januarja 1914. V začetku leta 1914, ko je učiteljica Mlakar znova zbolela, se je na Vrhniko vrnila kot suplentinja, kjer je učila do 15. julija 1914. V času od 16. do 20. marca je učila tudi v 2. in 5. razredu. **Albino Levstik** (1893–1983, rojena je bila 16. decembra 1893 na Vrhniku)⁴² je deželni šolski svet z odlokom 25. avgusta 1913/5621 nastavljal kot brezplačno praktikantko. Poučevala je v 3. b razredu. V decembru je prevzela pouk v razredu, kjer je poprej učila učiteljica Mlakar. Deželni šolski svet ji je odobril dopust do 15. julija 1914. Kasneje je delo Albine Levstik prevzela že zgoraj omenjena Hermina Kopal. Dne 17. februarja 1914 je zbolela učiteljica Marija Marinko, nadomeščali sta jo do 1. marca učiteljici Pleško in Petrič, od 1. marca do 15. julija pa **Frančiška Božič** (rojena je bila 8. januarja 1893 v Ljubljani). Prej je službovala v Vodichah in Mengšu. Okrajni šolski svet jo je 28. marca 1914/1105 imenoval za suplentinjo. Frančišek Zupan (rojen je bil 6. novembra 1887 v Ljubljani) je po letu dni učiteljevanja zapustil šolo. Konec šolskega leta je odšel na novo delovno mesto. Z odlokom deželnega šolskega sveta 26. junija 1913/3765 je bil imenovan za učitelja na šestrazrednici na Viču v Ljubljani. **Ivan Michler** (1891–1982,⁴³ rojen 10. novembra 1891 v Ljubljani) je začel kot provizorični učitelj na I. mestni deški šoli v Ljubljani, leta 1914 je bil imenovan za definitivnega učitelja na Vrhniku.⁴⁴ Pred prihodom na vrh-

niško šolo je obiskoval na Dunaju telovadni tečaj, in sicer od 1. marca do 15. julija 1914. Službo na vrhniški šoli je nastopil dejansko šele 21. julija 1914. **Ivan Verbič** je bil provizorični učitelj v Borovnici, s 1. avgustom 1913 pa je bil imenovan za provizoričnega učitelja na Vrhniki. Kot suplent je nadomeščal odsotnega učitelja Michlerja, ki je bil na izobraževanju. Poučeval je do 15. julija, ko je bil kot prvi učitelj vrhniške šole mobiliziran. Po odhodu sta ga nadomeščala Štrekelj in Schiffrer. Petletnice sta dobili dve učiteljici in dva učitelja: drugo petletnico je dobila Darinka Franke, prvo Marija Marinko, peto Karel Matajec ter drugo Janez Štrekelj.

Deška šola: Ana Pleško: 1. a - 64 dečkov, Amalija Komotar: 2. a - 63 dečkov, Karol Matajec: 3. a - 66 dečkov, Ivan Verbič: 4. a - 59 dečkov, Ivan (Janez) Štrekelj: 5. a - 40 dečkov.

Dekliška šola: Angela Petrič: 1. b - 62 deklic, Marija Mlakar: 2. b - 55 deklic, Pavla Götzl: 3. b - 48 deklic, Marija Marinko: 4. b - 48 deklic, Darinka Franke: 5. b - 43 deklic, Milan Schiffrer: 6 - 22 dečkov in 22 deklic.

Ponavljalna šola: Štrekelj in Schiffrer - 17 dečkov, Petrič - 22 deklic. V ponavljalni šoli in v razredih 1. a, 3. a, 4. b in 5. b je učil verouk katehet Ivan Primar. V ostalih razredih pa katehet Frančišek Zabret. Leopold Turšič je bil v šolskem letu 1913/14 premeščen v Šentvid pri Ljubljani.

V začetku šolskega leta **1914/15** je učitelj Schiffrer služil pri vojaki. Nadomeščal ga je učitelj Ivan Michler, ki je poučeval tudi svoj razred. Od 30. septembra 1914 pa so nadomeščale učiteljice Mlakar, Pleško in Petrič, in sicer od 1. do 4. razreda, vsaka po eno uro. Schiffrer je dobil zaradi bolezni vojaški dopust. 2. oktobra je začel znova poučevati. Decembra je bil zopet pri vojaki, tokrat pa ni bilo pouka v višjih razredih. Potem je

bil kot črnovojnik za leto dni mobiliziran še učitelj Ivan Štrekelj. Nadomeščal ga je Schiffrer, ki je bil znova na dopustu. Učitelj Ivan Michler je odšel 11. marca kot enoletni prostovoljni učitelj, vrnil se je 21. julija 1915. Ko je odšel, je pouk v njegovem razredu odpadel, nadomeščanja ni bilo. Učiteljica Götzl je bila od 19. do 21. oktobra na dopustu, znova je zaprosila za 14-dnevni dopust 5. decembra (odlok okrajnega šolskega sveta 9. decembra 1914/3574 ji je dovolil ta dopust), nadomeščala jo je praktikantka Albina Levstik. Ko ji je dopust potekel, je ob koncu leta zanj znova zaprosila. Šolska oblast ji ni hotela podaljšati dopusta z razlago, da januarja v nižjih razredih ne bo pouka in da bo prosta, ne da bi podaljšala dopusta. Albina Levstik je bila z odlokom deželnega šolskega sveta 5. oktobra 1914/6874 imenovana za brezplačno praktikantko in je začela znova poučevati na vrhniški šoli. Albina Malavašič (1895-1964)⁴⁵ je dobila delo na vrhniški šoli 24. oktobra 1914. Z ravnateljevim dovoljenjem je začela s prakso že 16. oktobra 1914. Za mesto praktikantke je zaprosila tudi **Julija Spitzer**, a njeni prošnji niso ugodili.

Vsi učitelji so bili v šolskem letu **1915/16** stalno zaposleni. Provizorična učiteljica je bila le Ana Pleško, suplentinji pa Albina Malavašič in Ana Kaus. Katehet Ivan Primer je bil prestavljen v Kamnik, namesto njega je poučeval verouk pater Branko Kavčič. Novembra je po opravljenem zrelostnem izpitu Albina Levstek prenehala poučevati. Namesto Albine Levstik pa je decembra prevzela poučevanje na šoli kot brezplačna praktikantka Julija Spitzer. Albina Malavašič je nastopila službo kot suplentinja. Bolno Amalijo Komotar je nadomeščala suplentinja Ana Kaus, begunka iz Gorice (rojena 29. aprila 1885 v Komnu). Medtem ko je okrajni šolski svet imenoval učiteljico Kaus za suplentinjo, je Marija Mlakar nadomeščala odsotno učiteljico Komotar. Pavlo Götzl, ki

je bila osem dni na dopustu, je nadomeščala Ana Petrič. Odsotno Julijo Spitzer je nadomeščala Ana Kaus. V mesecu januarju je ostal doma učitelj Schiffrer, nadomeščal ga je ravnatelj Matajec. Ano Pleško je od aprila do konca šolskega leta nadomeščal Schiffrer. Na tem mestu moramo omeniti dolgoletnega ravnatelja vrhniške šole Vincenca Levstika, ki je kljub odhodu v pokoj in svojim letom vodil že 40 let cerkveno petje, organist pa je bil že 50 let.

Šolsko leto 1915/16 se je zaradi vojnih razmer začelo šele 21. oktobra. Šolske prostore je zasedla vojska, učencem in učiteljem so bili na voljo le prostori v **mlekarni**. V teh prostorih so učitelji poučevali prvi in drugi razred. Kako so si učitelji razdelili ure in organizirali pouk v teh dveh razredih, je razvidno iz spodnje preglednice:

Pavla Götzl	1.	prve tri dni;
Darinka Franke	1.	popoldne, deklice
Karel Matajec	2.	zadnje tri dni;
Marija Marinko	2.	popoldne, deklice

Vojaštvo je v šolskem poslopu za potrebe poučevanja otrok meseca oktobra odstopilo pet sob, v katerih se je nemudoma organiziral redni pouk. Začel se je pouk v desetih razredih, le šesti razred si je delil učilnico v mlekarni z nižjimi razredi. Februarja pa so združili pouk obeh petih in šestega razreda. Pouk je potekal samo v dopoldanskem ali popoldanskem času, in sicer štiri dni v tednu. S prvim aprilom pa sta zaradi pomanjkanja prostora prekinila s poukom šesti razred in ponavljalna šola.

Na šoli so bile v šolskem letu **1916/17**⁴⁶ začasno zaposlene Malavašič, Kaus in Pleško. Vsi ostali učitelji so bili stalno nameščeni. Pouk ni potekal po ustaljenem redu, saj so bili v šolskem poslopu še vedno nastanjeni vojaki. Pouk se je začel v obeh paralelkah prvih, drugih in tretjih razredov. V eni sobi so imeli

na teden štiri ure pouka. Oba četrta razreda zaradi pomanjkanja prostora nista imela pouka. V začetku leta 1917 je šolsko poslopje zasedla vojaška bolnišnica in učenci so ostali brez učilnic. Krajevni šolski svet je začel iskati primerne prostore. Končno se je pouk začel 23. marca v društvenem domu in mlekarni. Pouk so razdelili, in sicer je imel prvi dekliški razred pouk v dopoldanskem času v ponedeljek, torek in sredo; prvi deški razred pa v istih prostorih, le v popoldanskem času. Četrtek, petek in sobota pa sta si delila drugi deški in dekliški razred. V prostorih mlekarnice so imeli pouk tretja razreda prve tri dni v tednu, druge tri dni pa oba četrta razreda. V obeh petih razredih in šestem se je pouk začel šele 11. aprila. Prostore so imeli v prtiličju društvenega doma, in sicer po štiri dni – eni zjutraj, drugi popoldne. A že po dvanajstih dneh je šesti razred zaključil s poukom, tako sta imela oba peta razreda pouk ves teden, eden popoldne, drugi dopoldne. Znova so razporedili vse razrede 9. maja. Prostore so imeli v mlekarni in društvenem domu.

V šolskem letu 1916/17 so učitelji kot vsa leta prej imeli dopuste zaradi bolezni ali smrti v družini. Ana Pleško je bila tudi v tem šolskem letu na bolniški, nadomeščali sta jo Ana Kaus in Julija Spitzer. Ker je učiteljica Spitzer zbolela, se je vrnila v suplenco Ana Kaus. Učiteljica Spitzer se po bolezni ni vrnila. Vpletena je bila v disciplinsko preiskavo in po preiskavi tudi suspendirana. Učiteljica Malavašič je novembra delala zrelostni izpit, nadomeščala jo je učiteljica Mlakar. V mesecu juniju je bila učiteljica Mlakar dva dni odsotna zaradi birme v Ljubljani. Ob koncu šolskega leta je učiteljica Pavla Götzl zaprosila za stalno upokožitev. Po odloku okrajnega šolskega sveta je za nedoločen čas dobila dopust, v pokoj je odšla na osnovi odloka deželnega šolskega sveta z dne 26. oktober 1917/7067. Za 26

službenih let je dobila pokojnino v znesku 1261.60 K. Ob tej priložnosti se ji je okrajni šolski svet (12. november 1917/2302) zahvalil za njene uspehe na področju vzgoje. Ko je bila Pavla Götzl na bolniškem dopustu, jo je nadomeščala Ana Kaus. Učiteljica je novembra zbolela za legarjem (tifus, griža), zaprosila je za štiritedenski dopust. Po bolezni se je odločila vrniti k staršem v Sežano, službo na vrhniški šoli je odpovedala 15. aprila. V času bolezni jo je v obeh prvih razredih nadomeščala Albina Levstik, ki je bila pred tem suplentinja v Blatni Brezovici. Ob upokojitvi učiteljice Götzl pa je bila imenovana za provizorično učiteljico, po odhodu učiteljice Kaus je prevzela še popoldanski pouk. Učiteljici Komotar in Pleško pa sta nadomeščali odsotno učiteljico Petrič. Za trimesečni dopust je 2. februarja prosila učiteljica Komotar. Okrajni šolski svet ji je dopust 23. februarja 1918/380 odobril. Za njeno namestnico je imenoval Hermino Kobal, ki je bila pred tem provizorična učiteljica v Podlipi. Službo je nastopila 28. februarja 1918. Amalija Komotar je zaradi bolezni zaprosila 22. marca za podaljšanje dopusta. Okrajni šolski svet ji je podaljšal dopust do 15. julija 1918. Do konca šolskega leta jo je nadomeščala učiteljica Kobal. Ravnatelj Matajec je nadomeščal učitelja Schiffrerja, ki popisoval zaloge krompirja. Učitelj Emil Schiffrer je bil 5. februarja 1918 oproščen za nedoločen čas vojaškega službovanja (odlok domobranskega ministrstva 18. decembra 1917/3048). Ivan Michler je bil v tem letu pomočnik pri oddelku za raziskovanje podzemnih jam. Učitelj Ivan Štrekelj je bil kot enoletni narednik pri vojni cenzuri v Ljubljani, Trstu in Gorici. Nadomeščala ga je Marija Čuk (rojena v Ljubljani). Bila je suplentinja v Tomišlju, na vrhniški šoli pa je začela poučevati 23. maja 1918.

Leta 1917 sta bila odlikovana Vinko Levstik z zlatim zaslužnim križcem in Karel Matajec z vojnim križcem III. reda.

UČENCI

Po 21. členu državnega zakona z dne 14. maja 1869 je trajala šolska obveznost od šestega do štirinajstega leta starosti. Državni zakon pa je v 35. členu prepustil presojo glede izvajanja 21. člena deželnim zakonom. Med deželne zakonike, katerih določbe so odstopale od določila osemletnega izobraževanja, je bil tudi deželni zakonik za Kranjsko. V 17. členu deželnega zakona o ustanavljanju, vzdrževanju in obiskovanju osnovnih šol (29. april 1873) najdemo določilo o šestletni šolski obveznosti. Šolanje je trajalo do dopolnjenega štirinajstega leta le v mestih in trgih s trirazrednimi ali večrazrednimi šolami. Zakon je dovoljeval okrajnim šolskim svetom, da so priredili tudi starost pri vpisu v šolo, in sicer glede na posebne terenske in klimatske razmere kraja. V omenjenih primerih so dovolili vpis šele s sedmim ali celo osmim letom. Državni zakon z dne 2. maja 1883 je vseboval določene olajšave pri obiskovanju šole za otroke podeželja in za otroke iz revnih slojev prebivalstva. Ti otroci so lahko obiskovali šolo le nekaj dni na teden. Na šolah s celodnevним poukom pa so zanje imeli organiziran le poldnevni pouk. Pouka so bili oproščeni tudi otroci s telesnimi ali duševnimi težavami. V mestih in trgih so dovoljevali učencem končati šolanje z dvanajstim letom, če so ti obvladali vso osnovnošolsko snov.

Vrhniška šola je imela kot večina večjih krajev na Kranjskem šestletno šolsko obveznost. Šolski okoliš je pokrival zelo široko področje z velikim številom šoloobveznih otrok. V manjših okoliških krajih ni bilo šole, razen ekskurendne v Bevkah, zato so vsi šoloobvezni otroci hodili na vrhniško šolo, razen redkih izjem. Šolsko poslopje na Vrhnikih prostorsko ni ustrezalo tolikšnemu številu otrok. Zaradi prenapolnjenih učilnic so dovoljevali do šolskega leta 1904/05 vpis

le sedemletnikom ali celo osemletnikom. Hkrati pa so dovolili oddaljenim otrokom, da so prihajali k pouku le dvakrat na teden. Velika večina otrok je prekinila s poukom še pred zaključkom šolskega leta zaradi domačih del na polju. Pouk so zapuščali, ker je bil na vrhniški šoli celodnevni pouk, tj. pomenilo, da so otroci zjutraj odšli v šolo in se predvsem v zimskih mesecih vračali domov pozno zvečer.

Na vrhniški šoli so ves čas vodili natančno evidenco vseh šoloobveznih otrok, tudi tistih dečkov in deklic, ki šole niso obiskovali. Koliko teh otrok je obiskovalo šolo? Otroci so bili zaradi hujših telesnih ali duševnih težav oproščeni pouka. Šole niso obiskovali tudi otroci, ki so bili oddaljeni. Mnogi pa niso obiskovali šole, ker so bili njihovi starši malomarni in jih niso pošiljali v šolo. Nekaj učencev je hodilo k pouku le dvakrat tedensko.⁴⁷ Vse to je kronist vrhniške šolske kronike natančno vpisoval v razpredelnico. Oblika zapisa statističnih podatkov o obisku šole, učencih na celodnevni in ponavljalni šoli se je v šolskem letu 1892/93 precej spremenila, postala je zelo natančna in pregledna. To obliko vodenja evidence so obdržali do vključno šolskega leta 1904/05. Kaj je botrovalo spremembi? Odgovora ni najti v Kroniki, lahko le domnevamo – selitev v novo poslopje, vpis v šolo vseh šestletnikov in nadalje morda ustanovitev šol. Leta 1909 v manjših krajih in s tem manjši vpis na vrhniško šolo, vojna in prihod vojaštva, pomanjkanje prostorov za izvajanje pouka. Evidenco šoloobveznih otrok so vodili tudi po letu 1905, tj. deklet in fantov, ki so redno obiskovali šolo in ponavljalni pouk, a evidenca nima več tako natančnih in podrobnih informacij. Kot primer natančno vodene evidence je na naslednji strani objavljena tabela iz leta 1899/1900.

- 1900/01: 271 dečkov, 264 deklic, skupaj 535. Ponavljalna šola: 24 dečkov, 32 deklic, skupaj 56.

- 1901/02: 250 dečkov, 250 deklic, skupaj 500. Ponavljalna: 41 dečkov, 31 deklic, skupaj 72.

- 1902/03: 305 dečkov, 290 deklic, skupaj 595. Ponavljalna: 23 dečkov, 26 deklic, skupaj 49.

- 1903/04: 360 dečkov, 322 deklic, skupaj 682. Ponavljalna 20 dečkov, 21 deklic, skupaj 43.

- 1904/05: 336 dečkov, 325 deklic, skupaj 661. Ponavljalna: 20 dečkov, 15 deklic, skupaj 35.

- 1905/06: 380 dečkov, 384 deklic, skupaj 764. Ponavljalna: 5 dečkov in 8 deklic, skupaj 13.

Šolski obisk 1906/07

Otroci, vpisani v šolski matici – od šestega leta do štirinajstega leta. Dečkov 443, deklic 462, skupaj 905. Ponavljalna šola: dečkov 20, deklic 28, skupaj 48. **Bevke:** na šoli je poučeval učitelj Štrekelj dvakrat na teden. Dečkov na šoli je bilo 45, deklic pa 42, skupaj 87.

V šolskih letih od **1907/08 do 1910/11** so vodili evidenco števila otrok skupaj z evidenco učiteljev in njihovimi obveznostmi v posameznih razredih – število ur, predmetov. Ti podatki so v prispevku navedeni pri poglavju učiteljstvo.

Zanimivo je, da so začeli znova v šolskem letu **1910/11**, sicer ne v natančnih razpredelnicah, voditi evidenco otrok, ki so se učili doma ali v neki drugi šoli. V tem letu je obiskovalo vsakdanjo šolo 299 dečkov in 306 deklic. Ponavljalno šolo so obiskovali: deček in dve deklici. Domači – zasebni pouk sta imela en deček in ena deklica. Dve deklici se nista udeleževali pouka, in sicer je imela ena duševne, druga pa telesne težave.

šolski obisk 1899/1900

OBISK	ŠTEVILO					
	Ljudska šola			Ponavljalna		
Spol	deč.	dekl.	skupaj	deč.	dekl.	skupaj
- I. Od 6. do 14. leta	420	435	855	82	85	167
- II. Redni	267	263	530	35	52	87
- Na drugo šolo	7	14	21	7	9	16
- Privatne šole	2	-	2	-	-	-
- Višje-obrtno, poljedelske ...	-	-	-	7	-	7
- Telesna, duševna bol.	3	3	6	-	-	-
- §17 ⁴⁸ . - 7., 8. let oproščeni	49	59	108	-	-	-
- Pomanjkanje prostora	-	-	-	-	-	-
- Zaradi oddaljenosti	92	96	188	20	15	35
- Starši ⁴⁹	-	-	-	13	9	22
- §17 - po 12. letu ⁵⁰	-	-	-	-	-	-
-						
- III. Število otrok, ki ne bivajo na Vrhniki	23	17	40	-	-	-
-						
- IV. Niso vpisani v š. matici - hodijo na vr. šolo	-	-	-	1	1	2
-	46	54	100	-	-	-
- V. Le 2-krat tedensko						
- VI. Po uspehu	53	168	221	14	43	57
a) Zelo pridni	40	18	58	7	6	13
b) Pridni	65	42	107	7	3	10
c) Povprečni	132	52	184	7	-	7
d) Zanikrni	178	180	358	-	-	-
VII. Konec leta						
- V višji razred	64	66	130	-	-	-
- Nesposobni						
- Neizprašani	48	34	82	-	-	-

Šestrazredna mešana ljudska šola na Vrhniki.

Dežela: Kranjska.

Solsko leto: 1913/14.

Solski okraj: Ljubljanska okolica.

Kat. štev. 7.

Odpustnica.

Krašovca Francišek

rojen - dne 13. septembra 1901 na Vrhniki
na Kranjskem, rimsko-katol. veroizpovedanja, je hodil - v ljudsko
šolo od 16. septembra 1908 do 15. julija 1914, nazadnje
v Šesti razred, - skupino, prvi oddelek na tukajšnji ljudski šoli.

Ob svojem izstopu iz šole je prejel - naslednje rede:

Vedenje: hvalovredno

Pridnost: dovoljna

Veronauk: prav dober

Branje: dober

Pisanje: dober

Slovenski učni jezik: sadosten

Nemški jezik: sadosten

Računstvo in geometrijsko oblikoslovje: sadosten

Prirodopis in prirodoslovje: dober

Zemljepis in zgodovina: dober

Risanje: sadosten

Petje: dober

Telovadba: prav dober

Zenska ročna dela:

Meteljstvo: prav dober

Neobvezni učni

predmeti:

Zunanja oblika pismenih izdelkov: lina

Ta učenec je zadostil - zahtevam § 21, odstavek 6, državnega zakona o ljudskih šolah z dne 2. maja 1883, drž. zak. štev. 53, ter se po § 17 zakona z dne 29. aprila 1873, dež. zak. štev. 21, z dovolilom c. kr. okrajnega šolskega sveta z dne 1. 8. 1914, štev. 240, predčasno odpušča iz šole.

Vodstvo šestrazredne mešane ljudske šole na Vrhniki,

dne 1. avgusta 1914

Uradni pečat:

[Signature]
šolski voditelj.

[Signature]
veroučitelj.

[Signature]
razredni učitelj.

Obrazec: 47 b.

2474 12

Odpustnica Šestrazredne mešane ljudske šole na Vrhniki za Franciška Krašovca ob izstopu iz šole 1914 (last: Inka Krašovec).

Na koncu tega zelo kratkega seznama otrok je bila dodana informacija, da na področju šolskega okoliša ni bilo ne slepih ne gluho-nemih otrok. To poročilo je bila napisano sredi meseca julija 1911.

Šolski obisk 1911/12 (15. 7. 1912).

Šoloobveznih otrok je bilo 321 dečkov in 301 deklic. V šolo je hodilo 308 dečkov in 282 deklic, skupaj 590 otrok. Doma sta ostala en deček in ena deklica. Zaradi bolezni nista obiskovala vrhniške šole en deček in ena deklica. Šolo so obiskovali štirje dečki in štiri deklice, ki so bili starejši kot štirinajst let. Ostalih sedemnajst je ostalo doma, v kroniki ni navedenega vzroka.

Šolski obisk 1912/13 (15. 7. 1913).

Šolo je obiskovalo 297 dečkov in 282 deklic, skupaj 556 otrok. K ponavljalnemu pouku so hodili 4 dečki in 8 deklic, skupaj 12. Dve deklici sta obiskovali drugo šolo in ne vrhniško. Dvanajst otrok zaradi različnih vzrokov ni obiskovalo šole.

Šolski obisk 1914/15. Šolo je obiskovalo 314 dečkov, 291 deklic, skupaj 605 otrok.

Kljub nemogočim razmeram je pouk potekal ves čas vojne, sicer nekoliko okrnjen in ne ravno v primernih prostorih. **1915/16** je obiskovalo šolo 315 dečkov in 274 deklic, **1916/17** pa 321 dečkov in 249 deklic in zadnje leto **1917/18** 365 dečkov in 293 deklic.

BOLEZNI

V drugi polovici 19. stoletja so začeli bolj skrbeti za zdravje šolskih otrok. Priredili so mnoga predavanja, zdravstvene komisije so si ogledale šolsko poslopje, v to skrb je bilo vključeno tudi cepljenje proti kozam. V šolskem letu 1891/1892 so prvič opravili cepljenje šolskih otrok na Vrhniki. Vsa leta do vojne in tudi med njo je cepil šolske otroke zdravnik Janko Marolt. Po cepljenju je pre-

veril zdravstveno stanje cepljenih otrok.

Kronist je vestno vodil evidenco bolnih otrok in učiteljstva. Če se je pojavila epidemija, so šolo po zdravnikovem navodilu tudi zaprli, včasih tudi za mesec ali več. Prav na prelo-mu stoletja je bilo kar dve leti zdravstveno stanje mladine in učiteljev dokaj slabo.

V šolskem letu 1899/1900 je razsajala škrlatinka. Epidemija se je pojavila maja leta 1900. Bolezen se je širila, zato se je krajevni šolski svet odločil, da z razglasom dne 10. junija 1900/13111 zapre šolo. Šola je bila zaprta do 1. septembra 1900. V tem letu je umrlo na področju Vrhnike štirideset **otrok**. V šolski kroniki je poimensko naštetih le enajst učencev: Fran Nagode, Istinič Daniel, Ivana Petkovšek, Marija Rihar, Marija Japel, Uršula Šušteršič, Viktorija Nič, Jožef Novak, Franja Igljč, Marija Homan, Marija Pelan. Med **učitelji** so bili tudi primeri različnih bolezni in temu primerno so bili dolgi tudi dopusti: Iva Vidic 22 dni, Fani Eržen 3, Ana Pour 1, Mara Janša 1, Vinko Levstik 8, Alojzij Luznik 5.

V jeseni 27. novembra so šolo znova zaprli, saj se je novembra začel širiti poleg škrlatinke še tifus. Pouka ni bilo od 27. novembra do 7. januarja **1901**. V tem letu so zboleli tudi **učitelji**.

Učitelj Luznik je 23. marca zaradi poslabšanja zdravstvenega stanja podaljšal bolniški dopust do 1. novembra 1901 in pozneje celo do konca decembra 1901. Fran Stojec je bil odsoten od 4. do 7. novembra in nato še od 8. do 18. marca. V tem nesrečnem letu hudih nalezljivih bolezni sta umrli žena in edina hči učitelja Stojca. Bolezen ni prizanesla tudi dolgoletni predani učiteljici vrhniške šole Ivi Vidic. Bila je prešibka, da bi se bolezni zoperstavila, umrla je 25. decembra. Roza Rössmann je bila bolna od 1. do 9. aprila, Marija Janša od 3. do 26. junija.

V času bolezni so ostali učitelji nadomeščali manjkajoče sodelavce. Šolsko poslopje je bilo zaprto kar dva meseca.

Po dveh letih hude epidemije je bilo zdravstveno stanje učencev in učiteljev v letu **1901/02** dobro. Na šoli je bilo le nekaj manjših izostankov: Vinko Levstik je zaradi očesne bolezni manjkal tri dni. Učiteljica Fani Furlan je manjkala 8 dni, Ana Pour je bila odsotna le nekaj dni po 21. juliju. Reden pouk zaradi bolezni ni bil prekinjen ali mor- da oviran.

A že naslednje šolsko leto **1903/04** je zbolelo 188 otrok za davico, ošpicami, škrlatin- ko, vnetjem ledvic in ušesne slinaste žleze (Parotitis). Za tuberkuloznim vnetjem možganske opne je umrl deček, o njegovem imenu in priimku ni podatkov. Na bolniškem dopustu so bili učitelji: Franja Furlan je bila na bolniški tri mesece in pol dneva (109 dni in pol). V času odsotnosti jo je nadomeščala učiteljica Komotar. Ivan Štrekelj 14 dni, Fran Stojec 2 in pol dni, Pavla Götzl le 3 ure, gos- spod Anton Smrdelj dan, Amalija Komotar pol dneva.

Bolezen ni prizanesla otrokom niti nasle- dnje šolsko leto, ko je za ošpicami zbole- lo devetnajst otrok s Stare Vrhnike. Med šolskim letom pa so zboleli učitelji: Franja Furlan je bila odsotna dva dni zaradi influ- ence, en dan Robert Ziegler, dva dni pa je bil odsoten zaradi šena Ivan Štrekelj.

Leta **1905/06** je bilo zdravstveno stanje otrok zelo dobro. Med učitelji sta bili bolni učiteljici Fani Furlan in Amalija Komotar. Tudi naslednje leto je bilo malo bolezenskih primerov, nekaj otrok je zbolelo v aprilu 1906, a še to ne hudo. Jeseni 1907 so otroci zbolevali za davico (v kroniki omenjena kot vratna bolezen croup). Tudi učitelji so bili v tem šolskem letu bolj bolehnii. Nadučitelj Matajec je manjkal en dan, dva dni učiteljica

Komotar. Skoraj štiri mesece je bila na bolni- ški učiteljica Mlakar. Pet dni je bila odsotna tudi učiteljica Franke, trinajst dni učiteljica Pleško. Zaradi smrti v družini je Schiffrer dobil tri dni dopusta.

Za medvojni čas ni posebnih podatkov o bo- lezni med učenci in učiteljstvom. Leta 1914 je nekaj deklic zbolelo za ošpicami. V kro- niki je podatek, da je zdravstvena komisija pregledovala vrhniške hiše 26. in 27. julija 1915. V mesecu maju **1916** je zbolel učenec za škrlatinko. Vojaške oblasti so zahtevale, da se pouk prekine in šolsko poslopje za- pre. Šola je bila zaprta do srede junija, v tem času so pregledali vse dijake. Jeseni so na Stari Vrhniki zboleli za grižo, med njimi je bilo tudi več smrtnih žrtev. Otroci pa so ime- li ošpice in oslovski kašelj. Šola je bila zaprta med 29. januarjem in 18. februarjem zaradi škrlatinke. Škrlatinka je bila tudi vzrok za zaprtje šole maja in junija **1917**. V jeseni sta zboleli dve učiteljici, ki sta prenehali učiti na vrhniški šoli, in sicer učiteljica Kaus, ki je zbolela za tifusom in se vrnila v svojo rodno Sežano, ter učiteljica Pavla Götzl, ki je zara- di bolezni odšla v pokoj.

Leta **1918** pa se je po Evropi širila španska gripa.⁵¹ Umrlo je veliko ljudi. Na Vrhniki je zbolelo približno 100 otrok, zboleli so tudi učitelji in katehet. Umrlo je enajst ljudi. Tudi ob izbruhu te bolezni so šolo zaprli, in sicer oktobra 1918 za tri dni in novembra. V prvem deškem razredu je bilo enajst pri- merov ošpic in dvanajst dušljivega kašlja. Po novem letu se je pojavila še škrlatinka. Šele sredi marca 1919 so znova začeli s poukom. V tem obdobju se je začela še epidemija koz. Okrajno glavarstvo je uvedlo obvezno cepljenje otrok in odraslih.

POGREBI

Učenci z učitelji so spremili k zadnjemu počitku preminule učitelje in sošolce, ki so

umrli večinoma zaradi bolezni. V času od 1900 do 1918 so se poslovili:

1900 – 25. decembra je po dolgi bolezni umrla učiteljica Iva Vidic.

1905 – 8. januarja 1905 je za pljučnico umrl učenec pravega razreda Josip Štržinar.

9. februarja je preminil učenec drugega razreda Karel Suhadolnik.

7. aprila je umrla učenka drugega razreda Karolina Kraševc. Pogreba so se udeležile njene sošolke z razredničarko in ravnateljcem šole.

1906/07 – 7. oktobra je utonil učenec Frančišek Melle in isti mesec se je poslovil tudi šolski sluga Karel Stuller.

1907/08 – 8. novembra se je zadušil učenec četrtega razreda Jože Leskovec.

13. novembra je umrl Ivan Jurjevčič iz drugega razreda.

1908/09 – 20. decembra 1908 je umrl učenec drugega razreda Ivan Gutnik s Sapa.

1909/10 – 22. oktobra je umrla učenka tretjega razreda Ivana Voljč in 28. junija Frančiška Jerina, učenka prvega razreda.

1912 – 16. junija so Vrhničani svečano pričakali novega dekana Frančiška Hoenigmána, a žal se je ob slovesnosti zgodila nesreča. Ko so streljali s topičem, se je vnel smodnik, nekaj ljudi je bilo poškodovanih. Tri osebe so bile hudo opečene. Odpeljali so jih v ljubljansko bolnišnico, kjer sta dve podlegli hudim opeklinam.

1913 – 5. avgusta 1913 je umrl učenec Frančišek Dobrovoljc iz Verda. Sodni nadsvetnik Matej Kobal je umrl 15. avgusta.

1914 – Od posmrtnih ostankov Franca Ferdinanda in njegove žene so se Vrhničani poslovili na Verdu, ko se je vlak 2. julija ustavil na tamkajšnji postaji. Učenci z učitelji so poklekli in molili. Naslednji dan pa je bila v farni cerkvi žalna maša. Šolska vrata so bila ta dan zaprta.

1915 – 25. januarja 1915 je umrla učenka petega razreda Mira Miletič.

1916 – 21. novembra 1916 je v starosti 86 let umrl cesar **Franc Jožef I.** (18. avgusta 1830–21. novembra 1916). Monarhiji Avstro-Ogrski je vladal 68 let. Leta 1914 je napovedal vojno Srbiji, ki se je dve leti po njegovi smrti končala z razpadom monarhije. 29. novembra je bila na Vrhnikih v farni cerkvi žalna maša. Na maši so bili učenci s šolsko zastavo, zavito v črno tančico. V znak žalovanja na šoli ni bilo pouka dva dni. Ob obletnici njegove smrti so imeli na Vrhnikih spominsko mašo. V šolski kroniki je ravnatelj šole posvetil cesarju več strani dolgo posvetilo. Kot je bilo v navadi, da so ob pomembnih dogodkih lepili v Kroniko časopišne izrezke, tako so poročilu dodali časopišne izrezke. Nasledil ga je cesar Karel I., ki je v letu 1917 skupaj s cesarico obiskal svojo vojsko na fronti 17. maja ter 2. in 3. junija. Ob tej priložnosti se je peljal skozi Vrhniko. Skozi Vrhniko se je zadnjikrat peljal 22. avgusta 1917. Junija so mu prebivalci Vrhnik postavili slavolok pred Mantovo, trg pa so okrasili z zastavami. Ko se je peljal mimo, so ga glasno pozdravljali, cesar pa jim je z roko prijazno odzdravljajal. Tudi ob zadnji vožnji so mu Vrhničani pripravili topel sprejem, a žal zaradi pozne ure prireditve ni uspela. Dijaki in občani so ga pričakali, a žal zaradi teme ni bilo videti svečanega vzdušja, ozaljšanega trga s cvetjem.

1917 – 15. novembra je umrl učitelj in ravnatelj France Stojec. Pokopali so ga na farnem pokopališču 17. novembra. Zapeli so mu tri žalostinke. Pogreba se je udeležila

va šolska mladina z učitelji, namesto venca so darovali 20 K za trške reveže.

1920 – 29. avgusta je za tifusom umrla učiteljica Ana Pleško.

Država je vodila evidenco **mrtvih, pogrešanih in bolnih vojakov** skozi vse obdobje vojne. To ni bila naloga kronista vrhniške šolske kronike, a kljub temu je zabeležil nekaj nesrečnih dogodkov s smrtnim izidom. Navedli bomo le primere, ki so bežno omenjeni v šolski kroniki.

Na Vrhniki je za pljučnico 4. decembra 1914 umrl prvi vojak, pokopali so ga na vrhniškem pokopališču. Pet dni kasneje so na Vrhniki zvedeli, da je na bojišču umrl sodnik Ivan Kerč.

V noči s 6. na 7. december 1915 je iz drugega nadstropja skozi šolsko okno skočil hrvaški korporal in obležal mrtev. Februarja 1916 je z Lenarčičevega kozolca padlo nekaj vojakov, in sicer zaradi pomanjkanja prostora. Vojaki so mnoge kozolce zadelali z ilovico, da so bili podobni hišam, a večina jih je ostala v prvotni obliki. Vojaki, ki so bili utrujeni od bitk, mraza in hoje, so si takoj ob prihodu na Vrhniko našli primeren prostor za prenočitev, mnogi na kozolcih. Ti so bili prenatrpani. Ne dolgo potem, ko so utrujeni vojaki legli k počitku in trdno zaspali, je iz Lenarčičevega kozolca padlo več vojakov. Eden med njimi se je smrtno ponesrečil, drugi si je polomil ude. Ostali pa so bili nepoškodovani. Na Vrhniko je februarja 1917 prišla žalostna vest. Na soški fronti je padel domačin-medicinec Mirko Verbič. Njegove posmrtne ostanke so pripeljali na Vrhniko. Pogreba so se poleg Vrhničanov udeležili tudi vojaki.

Pomembna občana Vrhnike **Karol Kotnik in Karol Jelovšek** sta preminula v letu 1910 in 1911.

Karol Kotnik (1875–1910) je bil veliki dobrotnik šolske mladine. Veleposestnik in tovarnar iz Verda je umrl 28. februarja 1910. Bil je star komaj 34 let. Posest je prevzel po smrti očeta in starejšega brata Franca leta 1891. Že v času šolanja na gimnaziji v Ljubljani se je izkazalo, da je prav tako rahlega zdravja kot starejši brat. Bolehal je za jetiko. Klub slabemu zdravju je končal šolanje na realki in se odločil za študij tehnike na Dunaju. Tam je ustanovil Klub slovenskih tehnikov. Po uspešno končanem študiju se je vrnil in prevzel vodenje domačega veleposestva in tovarn. Umrl je kot zadnji potomec podjetnikov Kotnik. Družbi Cirila in Metoda⁵² je v oporoki in volilu zapustil več kot 400.000 K. Od pokojnika so se poslovili pri sv. Antonu. Pogreb je bil veličasten; poleg posameznikov od blizu in daleč so se pogreba udeležili ljudje, ki so bili člani različnih društev. Kmalu po njegovi smrti se je sestal ljubljanski mestni svet. Njegov predsednik, župan Ivan Hribar, je predlagal, da bi se po Karolu Kotniku v slovenski prestolnici poimenovala ena izmed ulic. Predlog je bil enoglasno sprejet. Kotnikova ulica (preimenovana iz Karola Kotnika v Kotnikovo 1923) še danes povezuje Komenskega ulico z Masarykovo.

Rodbina Kotnik je imela v Verdu v posesti opekarno in tovarno parketa. Že njegov oče Fran Kotnik je v svoji oporoki zapustil veliko vsoto družbi sv. Cirila in Metoda, ki je zbirala denarna sredstva za zidavo šolskih poslopij. Revnim učencem vrhniške šole in gasilcem pa je namenil 400 K. Po očetovi smrti je prevzel podjetje devetnajstletni sin Franc, a žal je bolehal in 2. avgusta 1891, leto dni po očetovi smrti, umrl. Prav tako kot oče v oporoki ni pozabil na šolsko mladino, v narodne namene je zapustil okrog 100.000 K.⁵³

Karol Jelovšek (1862–1911)⁵⁴

Dvorni založnik, tovarnar in veleposestnik Karol Jelovšek je umrl 13. maja 1911. Bil je

velik dobrotnik šole in odkritosrčen prijatelj učiteljstva. 15. maja so se učitelji skupaj z učenci udeležili pogreba, ki je bil tako veličasten, »da je Vrhnika prav malo takih imela – videla«. Vdova gospa Ivana Jelovšek je darovala šolski kuhinji 200 K.

Hrana za revne učence

V šolskem letu 1886/87 so prvič na vrhniški šoli z zbranimi sredstvi organizirali prehrano za revne otroke. Učitelji in duhovniki so menili, da je revnim otrokom iz oddaljenih krajev v času opoldanskega odmora v zimskem času nujno nuditi topli obrok. V ta namen so začeli zbirati prostovoljne prispevke. Z njimi so omogočili otrokom topli opoldanski obrok v bližnji gostilni.⁵⁵ Ta dobrodelna akcija je trajala vse do šolskega leta 1911/12, ko so na šoli uvedli dopoldanski pouk. V času opoldanskega obeda so bili odslej učenci že doma.

Ubožni otroci so v zimskem času od decembra do konca februarja v bližnji gostilni pri Stržinarju dobivali toplo kosilo. V decembru 1900 so razdelili v sedmih dneh 229 kosil, januarja v enaindvajsetih dneh 941 kosil in februarja v šestnajstih dneh 694 porcij. Skupno so v štirinštiridesetih dneh razdelili 1864 porcij. Stroški za hrano so znašali 149,12 K. Račun pri gostilničarju je poravnal krajevni šolski svet.

Podporniki in dobrotniki šolske mladine so tudi v naslednji dveh šolskih letih zbrali sredstva, da je v zimskem času od novembra do konca marca dobivalo opoldne od 40 do 50 otrok toplo jed.

Elza Galle, graščakinja	60 K
Leopoldina Muley, posestnica	5 K
M. Žitko, posestnica	8 K
Fran Kotnik, tovarnar	10 K

Teodor Froelich, pivovar	10 K
Weigel, inženir	10 K
C. Bendar, tovarniški ravnatelj	10 K
Feliks Jelovšek, posestnik	10 K
Josip Lenarčič, veleposestnik	10 K
Makso Jelovšek, veleposestnik	6 K
Dr. Anton Furlan, sodni pristav	4 K
Dr. Janko Marolt, zdravnik	4 K
J. R. Hočevar, lekarnar	4 K
Gabrijel Jelovšek, veleposestnik in župan	5 K
Mihael Tomšič, veleposestnik	2 K
Feliks Nitsch, davkar	2 K
Vinko Premk, davčni adjutant	2 K
Jv. Gruden, davkar	2 K
Anton Komotar, notar	2 K
Bogdan Kobal, deželni sodni svetnik	2 K
Karol Jelovšek, posestnik	2 K
SKUPAJ	170 K
Vrhniška posojilnica	60 K
SKUPAJ	230 K
Ostanek prejšnjega leta	20.12 K

Gostilničarju so plačali 166,3 K, za zahvalo v časopisu pa 2.10 K.

V letu 1902/03 so razdelili 2698 kosil. Ostalo je 81.70 K, ki so jih vložili v posojilnico.

Naslednje šolsko leto so revni, oddaljeni otroci dobivali kosila od 15. januarja do 20. marca v Hribu pri gostilničarju Jakobu Stržinarju, ki je razdelil med otroke 1896 porcij.

Razen graščaka Frana Galleta, ki je vsako leto daroval 60 K, so ostali dobrotniki darovali še 93 K – skupni znesek je bil 153 K. Kosila so leta 1904/05 delili od 20. novembra do 26. marca. Prostovoljnih prispevkov niso zbirali, ker se je v hranilnici nabralo že 350 K, le Galle je prispeval vsakoletnih 60 K. V novem šolskem posloplju so delili opoldanski topli obrok v šoli, v obednici, tj. v prostoru poleg telovadnice. Kosila je pripravljala žena šolskega sluge. Tudi v šolskem letu 1907/08 je ostalo dovolj denarja od preteklih let. Darovali pa sta le kmetijska posojilnica 60 K in Galle 60 K. V šolski kuhinji so kuhali za sto, včasih tudi za več otrok, in sicer od decembra do 21. marca. Zadnji dve leti, 1909/10 in 1910/11, so kuhali za revne otroke od 20. novembra do 28. februarja – 62 dni. V tem času so v šolski jedilnici razdelili 6097 kosil, ki so stala 294 K. To je bilo zadnje leto. Kuhinjo so zaprli 28. februarja. V mesecu dni so porabili za kosila približno 70 K, kosilo pa je bilo vredno 4 h. Šolsko kuhinjo so zaprli z uvedbo nerazdeljenega pouka leta 1911/12.

Šolski vrt

Pouk poljedelstva so imeli na šoli pri rednem in ponavljalnem pouku. Prve podatke o šolskem vrtu najdemo v šolski kroniki 1887/88. Šolski vrt je meril 428 m². Na njem so v šolskem letu 1899/1900 gojili 525 požlahtnjelih dreves, gredico divjakov, 125 enoletnih dreves, ki so jih posejali spomladi, 7 maternih dreves. Na vrtu so imeli tudi čebelnjak s 3 plemenjaki. Na gredice v drevsnici, ki so jih namenili za počitek, so posadili zelenjavo.

Na pomlad 1900 so izkopal 137 visoko debelih dreves, ki so jih razdelili med starejše učence. Nekaj so jih oddali tudi posestnikom.

V šolskem letu **1900/01** so nadaljevali z delom v šolskem vrtu. Imeli so 750 požlahtnje-

nih dreves in 6 pritlikavcev. Pomladi so požlahtnili še 250 divjakov. Gredice, namenjene počitku, so namenili zelenjavi. Po tolikih letih uporabe vrta je bila ograja dotrajana in na nekaterih mestih tako poškodovana, da so okoliške živali imele prost vstop na vrt. Mnoga drevesa in povrtine so bile poškodovane ali celo uničene. Občina bi morala ograjo popraviti, a za to ni imela interesa, saj bi bil vsakršen strošek odvečen ob predvideni gradnji nove šole. Popravilo bi stalo približno 100–160 K. Splet okoliščin je nanese, da šola ni bila več zainteresirana skrbeti za vrt in lastnik ni želel več podaljšati najemne pogodbe za zemljišče. Ker ni bilo več interesa za vzdrževanje vrta, so ga opustili. Drevje z vrta pa so razdelili med šolske otroke oziroma občane, in sicer:

140 dveletnih jabolk in hrušk, 82 triletnih, 84 štiriletnih, 62 petletnih, 180 enoletnih – **skupaj 548**. Vrtnarsko orodje so pospravili v šolsko shrambo pod stopnicami, kjer je počakalo na bodočo rabo. Ostanke razpadlega plota pa je porabila postrežnica za kurjavo. Z novo šolo je bila povezana tudi ureditev šolskega vrta. Predvideno je bilo, da bo novi vrt ob posloplju nove šole. V šolskih letih **1902, 1903, 1904, 1905** vrta ni bilo, zato je odpadel tudi pouk kmetijstva.

V šolskem letu **1905/06** je bil šolski vrt že na novi lokaciji, vendar je bil še nerazdeljen. Na njem so pokosili le travo. Šele v šolskem letu **1907/08** so pripravili načrt ureditve šolskega vrta. Okrajni šolski svet je omenjeni načrt potrdil 16. julija 1908/1504. Na podlagi sprejetega načrta so vrt zorali, pognojili in ga razdelili.

Z delom na šolskem vrtu so začeli že v času počitnic leta **1908** in nadaljevali v pomladnih mesecih. Okrajno gozdno nadzorništvo v Ljubljani je podarilo šoli 700 dreves: smrek, jelk, macesnov, jesenov in borovcev. V vrt so postavili čebelnjak in shrambo za vrtno

orodje. Čebelnjak, ki ga je izdelal brez panjev Ivan Voljč za 250 K, so postavili 1. aprila 1911. Čebele je šola dobila iz Kranja. Konec šolskega leta je čebelnjak štel že 13 panjev. Šolski vrt je bil večji kot prejšnji, saj je meril 32 arov, drevesnica pa je bila zasajena na 516 m². Šolski vrt je vodil Štrekelj, pomagal mu je Schiffrer, ki je oskrboval čebelnjak. Oba učitelja sta poučevala tudi kmetijstvo. V ponavljalni šoli učitelj Štrekelj, v ljudski šoli pa Schiffrer, in sicer 6 mesecev 48 ur teoretično in 96 ur praktično. Dobila sta vsak po 80 K nagrade za poučevanje kmetijstva. Iz deželne blagajne pa so šoli nakazali 100 K za uspešno delovanje na šolskem vrtu. Učitelj Ivan Štrekelj je poučevali sadjarstvo, vrtnarstvo, cvetličarstvo in čebelarstvo. Obiskoval je dvodnevni kmetijski tečaj v Zalogu in enomesečni na grmski kmetijski šoli.⁵⁶ Tečaja na grmski šoli se je udeležil tudi Schiffrer, ki je začel na vrhniški šoli poučevati 1. februarja 1911 sadjarstvo, vrtnarstvo in cvetličarstvo. Pouk je potekal ob sredah in sobotah od 15. do 16. ure.⁵⁷ Prvo jabolko na vrtu je dozorelo avgusta 1912.

Učitelja sta odšla na izobraževanje tudi v letu 1914/15, zato kmetijskega pouka ni bilo. Učenci so čas, ko ju ni bilo, izkoristili za barvanje železne ograje, kar je stalo 300 K. V šolskem letu **1915/16** je čebelnjak imel 21 panjev. Kmetijski tečaj je vodil Schiffrer po 4 ure na teden teoretično in praktično.

Vojno obdobje je vplivalo na pouk kot tudi na vzdrževanje in obdelovanje vrta. Podatkov o vrtu ni, najdemo pa podatke o čebelnjaku. V šolskem letu 1916/17 je število panjev padlo na 11 panjev. Šolsko poslopje je zasedla vojska, kmetijskega pouka ni bilo, saj tudi vrt ni bil več v oskrbi šole. Na njem je imela vojska poljsko kuhinjo, kamor so na kosilo prihajali tudi učenci vrhniške šole.

V pregledu dogajanj med letom 1899 in 1918 je ostalo še mnogo zanimivih tem za obrav-

navo, kot na primer ustanovitev in organizacija obrtnonadaljevalne in gospodinjske šole. V tekstu ni omenjena telovadba kot eden izmed novih učnih predmetov osnovnošolskega zakona, niti šolska knjižnica z nakupi knjig, učbenikov in učil, ki so jih uporabljali pri pouku. Na šoli so skrbeli tudi za učbenike revnih otrok, ki so jih vsako leto dopolnjevali z nakupi in darili. V prispevku nismo omenili državnih in cerkvenih praznikov, ki so jih praznovali v Avstro-Ogrski monarhiji, kot na primer cesarjev in cesaričin god ter cerkvene praznike. V času vojne so praznovali priložnostne praznike ob posameznih zmagah avstrijske vojske.

Mnogi podatki in dogodki so ostali neomejnjeni. V upanju, da bodo Vrhniški razgledi še izhajali, se bomo nekaterim temam posvetili v prihodnjih številkah.⁵⁸

Opombe:

- 1 Janez Kos, Iz kronike ljudske šole na Vrhniku 1900–1920. Vrhniški razgledi 5 (2004) Vrhnika, str. 45–61.
- 2 Glej: Olga Pivk, Topovi so začeli pokati in silno grmenje se je slišalo do Vrhnike. Vrhniški razgledi 7 (2006), str. 133. Olga Pivk, Konec 1. svetovne vojne in kako so Italijani zasedli Vrhniko. Vrhniški razgledi 9 (2008), str. 28–34.
- 3 Obvestilo okrajnega šolskega sveta 16. avgusta 1909/2044. Deželni šolski svet je z razpisom 11. avgusta 1909/3868 dovolil, da se štirirazredna deška in štirirazredna deklška ljudska šola na Vrhniku preoblikujeta v petrazrednici vsaka z eno vzporednico in v eno šestrazredno ljudsko šolo. Osemrazrednica se ni ustanovila, zanjo sta prosila krajevni šolski svet in občina. Odločilna odloka krajevnega šolskega sveta z dne 16. julija 1909/2044 in 28. avgusta 1909/2151. Deželni šolski svet je z razpisom 6. decembra 1910/7566 sistemiziral šestrazredno ljudsko šolo na Vrhniku s štirimi vzporednicami in dve novi učni moči.
- 4 Deželni šolski svet, 11. avgusta 1909/3868.
- 5 Glej tudi Vrhniške razgleda št. 13, str. 95–96.
- 6 Vlado Valenčič, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja. Kronika (Ljubljana), 1970/3, str. 135. Franc Kaudela je bil rojen na Dunaju, kjer je tudi opravil izpit za stavbnega moj-

- stra in pridobil koncesijo za obrt. Predno je prišel v Ljubljano, je opravljal stavbno obrt v Gablonzu. Od maja 1896 do leta 1898 je opravljal službo stavbnega mojstra v Ljubljani pri Kranjski stavbni družbi. Po letu 1898 je dobil koncesijo za samostojno obrt.
- 7 Prav tam, str. 138–139. Precejšnjo vlogo v ljubljanskem stavbeništvu so imeli člani družine Tönnies. Njen začetnik v Ljubljani je bil Gustav Tönnies iz Stralsunda v Prusiji. Bil je tesarski mojster, ki je v Ljubljani ustanovil stavbno podjetje. Kot prvi si je pridobil koncesijo za obrt stavbni mojster sin Adolf leta 1883 pri namestništvu v Trstu. Leta 1900 je podjetje prevzel njegov brat Gustav. Po prvi vojni je bilo podjetje preoblikovano v družbo z omejeno zavezo in je delovalo vse do druge vojne.
- Vlado Vilman, Gustav Tönnies, pionir slovenske strojogradnje v 19. stoletju, v: Zgodovina strojništva in tehniške kulture na Slovenskem. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za strojništvo: Ljubljana 2010, str. 184–191.
- 8 Grega Novak, Ob petdesetletnem jubileju vrhniške šole 1904–1954. Vrhnika: tisk tiskarne narodne banke v Ljubljani, 1954.
- 9 Odlok deželnega šolskega sveta, 24. februarja 1909.
- 10 Odlok deželnega šolskega sveta, 14. septembra 1909/2362.
- 11 Obvestilo okrajnega šolskega sveta, 16. avgust 1909/2044.
- 12 Razpis deželnega šolskega sveta, 11. avgust 1909/3868. Deželni šolski svet je s tem razpisom dovolil, da se preoblikujeta štirirazredna deška in štirirazredna dekliška ljudska šola na Vrhniki v eno šestrazredno ljudsko šolo.
- 13 Odlok krajevnega šolskega sveta, 16. julij 1909/2044.
- 14 Deželni šolski svet je z razpisom 7. januarja 1912/6772 ex 1911 dovolil, da se odpre peta začasna vzporednica.
- 15 Dopoldanski pouk se je uvedel 20. januarja 1912.
- 16 Glej opombo 2.
- 17 Prejšnji Rokodelski dom.
- 18 Kavarna pri Črnem orlu.
- 19 Premogovni oddelek deželne vlade je poslal 14. decembra 1917 10.000 kg premoga (400 K); 5.000 kg, nekaj tega je premoga je dobila oz. kupila sodnija. Šola je dobila 31. januarja 1918 15.000 kg premoga, a ga je oddala 3.000 kg pošti v Borovnici in sodniji.
- Okrajno glavarstvo je ukazalo 28. avgusta 1917/20402 nabirati nadomestilo za seno (koruzna slama, liste lesk, lipe, hrasta, topole, vrbovja itd.), a tega ni počel nihče.
- 20 Glej: Vrhniški razgledi 13, str. 72.
- 21 Tatjana Hojan, Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah, v: Vrhniški razgledi 5 (2004), str. 70. Anton Arko je deloval na Vrhniki od 1894 do 1899.
- 22 Prav tam, str. 71. Fran Stojec je učil na šoli od 1878 do 1905. Bil je skladatelj, ukvarjal se je z glasbo.
- 23 Prav tam, str. 64 in 71. Vinko Levstik je učil na vrhniški šoli od 1875 do 1903. Tudi Levstik se je ukvarjal z glasbo in skladal. 63 let je deloval kot organist, 50 let v vrhniškem cerkvenem koru. Za zasluge na področju cerkvenega petja je bil odlikovan z zlatim zaslužnim križcem »Pro ecclesiae et pontifice«. Glej še: Tatjana Hojan, Vrhniška učiteljska rodbina Levstik-Michler, v: Vrhniški razgledi 11 (2010), str. 108–115.
- 24 Prav tam, str. 71. Alojz Luznik je učil na Vrhniki od 1896 do 1902. Izumil je didaktofon, v tistih časih enega najboljših glasbenih instrumentov. Glej tudi: Učiteljski tovariš 1902, str. 183.
- 25 Prav tam, str. 66, 68. Ana Pour je bila članica društva učiteljic, ki je bilo ustanovljeno 1897. Za Ivano Vidic je prevzela zastopstvo za področje Ljubljana-okolica. Bila je tudi članica ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda, tajnica društvene podružnice 1892–1901, odbornica 1892–1894. Pisala je strokovne članke v revijo Učiteljski tovariš in mladinsko revijo Vrtec. Glej še: Tatjana Hojan, Ana Pour Suhadolc, vrhniška učiteljica, v: Vrhniški razgledi 8 (2007), str. 137–139. Na vrhniški šoli je učila do leta 1903. Po poroki je tako kot večina učiteljic (izjeme so bile učiteljice, ki so se omožile z učiteljem) prekinila s poučevanjem.
- 26 Prav tam, str. 66, 68. Ivana Vidic je sodelovala v društvu učiteljic, zbrana je bila za zastopnico učiteljic za Ljubljana-okolico. Bila je tudi članica ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda.
- 27 Tatjana Hojan, Robert Ziegler (1864–1930), učitelj, v: Vrhniški razgledi 12 (2011), str. 149–152. Rojen je bil v Ljubljani. Učiteljišče je končal leta 1885, strokovni izpit pa leta 1889. Leta 1901 je prišel na Vrhniko in tam ostal deset let. Leta 1911 je odšel v Višnjo Goro na tamkajšnjo šolo za ravnatelja. Objavljal je članke v Učiteljskem tovarišu in Slovenskem učitelju.
- 28 Tatjana Hojan, Anton Smrdelj (1874–1939), učitelj, v: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 102–104. Rojen je bil v Ljubljani, učiteljišče je končal 1894. Na Vrhniki je služboval od 1902 do 1905. Poučeval je vse predmete v 4. deškem razredu in na ekskurendni šoli v Bevkah. Leta 1905 je odšel na novo delovno mesto v Ljubljani. Zanimivo je, da je opravil izpit iz metodike poučevanja gluhih in slepih.
- 29 Tatjana Hojan, Marija Mlakar, vrhniška učiteljica, v: Vrhniški razgledi 8 (2007), str. 140–143.
- Izobraževanje na učiteljišču je zaključila leta 1898.

- Leta 1903 je bila imenovana za učiteljico na vrhniški dekliški šoli. Na šoli je ostala dvajset let. Bila je dobra pedagoginja. Na vrhniško šolo je prinesla v dekliške razrede izdelovanje čipk in klekljanje. Med vojno pa je z dekleti pletla za vojake na fronti. Bila je dejavna tudi v društvu, imela je nekaj zanimivih predavanj, ki so bila tudi objavljena.
- 30 Marija Oblak Čarni, Gabrijel Jelovšek – vrhniški župan v letih 1889–1908, v: *Vrhniški razgledi* 5 (2004), str. 11–18.
- 31 Tatjana Hojan, Ivan Štrekelj (1880–1959), učitelj in šolski upravitelj, *Vrhniški razgledi* 12 (2011), str. 146–148. Maturiral je leta 1901. Že leta 1903 se je zaposlil na vrhniški šoli, isto leto je opravil tudi strokovni izpit. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, nemščine, petja in telovadbe. Dvakrat na teden je poučeval na ekskurendni šoli v Bevkah, na ponavljalni šoli je začel učiti v šolskem letu 1909/10. Na posebnem tečaju se je izobrazil še za poučevanje na umetnoobrtni strokovni šoli. Izpopolnil je tudi svoje znanje na področju kmetijstva. Ravnatelj vrhniške šole je bil med leti 1921 in 1924.
- 32 Tatjana Hojan, Karel Matajec, (1863–1923), *Vrhniški razgledi* 11 (2010), str. 119–123. Leta 1895 je maturiral na učiteljski šoli, kjer je opravil tudi izpit iz metodike za gluhoneme in slepe. Leta 1905 je bil imenovan za ravnatelja vrhniške šole. Zaradi bolezni je bil leta 1923 upokojen, a še isto leto novembra je umrl.
- 33 Tatjana Hojan, Emil Milan Schiffrer (1881–1930), učitelj in šolski upravitelj, v: *Vrhniški razgledi* 10 (2009), str. 84–87. Rojen je bil v Selu pri Ljubljani, obiskoval je gimnazijo 1893/94 – 1897/98, nato učiteljske, kjer je opravil zaključni izpit 1902. Na vrhniško šolo je bil sprejet septembra 1905. Leta 1906 je obiskoval nadaljevalni tečaj za trgovsko učno stroko in opravil izpit za poučevanje trgovskih predmetov na obrtnonadaljevalni šoli. Kasneje je tudi poučeval na vrhniški obrtnonadaljevalni šoli. Leta 1924 je postal ravnatelj vrhniške šole. V obdobju 1926–1927 je bil predsednik Čebelarškega društva. Glej še: Olga Pivk, *Sto let čebelarjenja na Vrhniki*, v: *Vrhniški razgledi* 7 (2006), str. 125–126. Glej še knjigo Jerneja Černeteta, *Umno čebelarstvo*, 1895.
- 34 Tatjana Hojan, Marija Pleško (1888–1964), *Vrhniški razgledi* 9 (2008), str. 176. V prispevku sta Ema in Ana Pleško omenjeni le kot Marijini sestri.
- 35 Tatjana Hojan, Marija Marinko (1886–1934), učiteljica, v: *Vrhniški razgledi* 10 (2009), str. 81–83. Rojena je bila 30. novembra 1886 na Vrhniki, stanovala je na Vrhniki št. 251/139. Hišno ime je bilo »Jelovškova štala«. Učiteljske je obiskovala od leta 1902 do 1906. Poleg zaključnega izpita je opravila tudi izpit iz metodike pouka za gluhoneme in slepe. Strokovni izpit je opravila leta 1908 in postala stalna učiteljica na Vrhniki leta 1911.
- 36 Odlok okrajnega šolskega sveta z dne 7. februarja 1907/3649.
- 37 Dekret okrajnega šolskega sveta z dne 3. decembra 1906/2831.
- 38 Sklep deželnega šolskega sveta z dne 4. marca 1907/843.
- 39 Odločba okrajnega šolskega sveta, 2. april 1908/691.
- 40 Okrajni šolski svet, 6. junij 1908/1230, sklene podeliti častno svetinjno za 40-letnico službovanja.
- 41 V šolski kroniki vrhniške šole je napisano: ... »se je imenovala do konca leta za suplentko (K 66.66) brezplačna šolska praktikantka na mestni ljudski šoli v Ljubljani Jožefa Franke, ki je v četrtem razredu prevzela pouk ...« Ali je to učiteljica Darinka Franke? Tega ne moremo z gotovostjo trditi. Po letu 1912 je na vrhniški šoli učila Darinka Franke. V kroniki ni omenjena sprememba med pedagoškim kadrom po letu 1912, zato predvidevamo, da gre za isto osebo.
- 42 Tatjana Hojan, Vrhnika učiteljska rodbina Levstik-Michler, Vinko Levstik (1844–1925), Zora Albina Levstik-Michler (1893–1983), Ivan Michler (1891–1982), v: *Vrhniški razgledi* 11 (2010), str. 108–118.
- Albina Levstik je bila hčerka dolgoletnega ravnatelja vrhniške šole Vinka Levstika. Po končanem učiteljski se je zaposlila na vrhniški šoli sprva kot brezplačna praktikantka. Po opravljenem strokovnem izpitu je leta 1918 postala stalna učiteljica vrhniške šole. Leta 1919 se je poročila z zelo dejavnim učiteljem Ivanom Michlerjem. Na vrhniški šoli je učila od 1914. do 1926. leta.
- 43 Tatjana Hojan, Vrhnika učiteljska rodbina Levstik-Michler, Vinko Levstik (1844–1925), Zora Albina Levstik-Michler (1893–1983), Ivan Michler (1891–1982), v: *Vrhniški razgledi* 11 (2010), str. 108–118.
- Znan je bil kot speleolog. Odkril in raziskal je številne slovenske jame in o njih pisal številne članke, razprave. Bil je predstojnik Društva za raziskovanje jam Jugoslavije in častni član Zveze speleologov Jugoslavije in zunanji sodelavec Inštituta za raziskovanje krasa v Postojni. Glej tudi: Branko Stanovnik, nagovor ob odkritju spomenika vrhniškim krasoslovcem: Ivanu Michlerju, Francetu Habetu in Petru Habiču, v *Močilniku*, 13. decembra 2008, v: *Vrhniški razgledi* 10 (2009), str. 167–168.
- Rojen je bil v Ljubljani (Hrenova 17). Učiteljske je končal leta 1910, strokovni izpit leta 1912. 1913/1914 je opravil tečaj za učitelja telesne vzgoje za srednje šole. Tečaj je obsegal plavanje, lahko atletiko, telesno vzgojo, higieno in prvo pomoč. Po letu 1920 je poučeval na obrtnonadaljevalni šoli. Med vojno je bil tudi v komisiji za popisovanje živil. Bil je mobiliziran marca 1915, vrnil se je no-

- vembra 1918. Bil je prvi predsednik elektrifikacijskega odbora. 1919 se je poročil z Albino Levstik. Od leta 1932 je nekaj časa služboval na Vrtači, nato je bil na osnovni šoli Prule, upokojil se je 1948.
- 44 Na osnovi določila deželnega šolskega sveta 8. januarja 1914/8865 in okrajnega šolskega sveta 31. januarja 1914/281.
- 45 Tatjana Hojan, Albina Malavašič Zakrajšček (1895–1964), vrhniška učiteljica, Vrhniški razgledi 11 (2010), str. 124–128. Rojena je bila na Vrhnikih, šolo je obiskovala v zavodu Lichtenthurn, kjer je na tamkajšnjem učiteljskem maturirala leta 1914, isto leto je dobila zaposlitev na vrhniški šoli kot neplačana praktikantka.
- 46 ZAL, VR 48, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhnikih. Kronika ljudske šole na Vrhnikih, IV. knjiga, š. 1.
- 47 Glej še: Vrhniški razgledi 13, str. 80–86.
- 48 Zakon 29. aprila 1873 – nekateri učenci so bili oproščeni pouka v starosti od 7. do 8. leta.
- 49 Malomarnost ali upornost staršev, ki otrok niso pošiljali v šolo.
- 50 Zakon, 29. april 1873, je dovoljeval okrajnim šolskim svetom, da so dvanajstletnikom dovolili zapustiti šolo.
- 51 Enciklopedija, Zagreb 1968. Španska gripa je bila najboljšežnejša pandemija influence v zgodovini. Zaradi vojne in slabe evidence ni bilo mogoče ugotoviti, kje se je pandemija začela. Ponekod je navedeno, da naziv španska gripa ni ustrezen, ker se gripa ni začela v Španiji. Kot naj bi bilo znano, se je gripa začela istočasno v Ameriki in Franciji, a je v zelo kratkem času zajela ves svet. V nekaj mesecih je obšla svet in za posledicami je umrlo 20 milijonov ljudi. Smrtnost je bila najvišja med prebivalstvom, starim med 20 in 40 let.
- 52 Družba sv. Cirila in Metoda je bila ustanovljena 1885. V posameznih krajih je tudi ustanovila svoje podružnice. Le-te so vrsto let zbirale denar za zidavo šol in vrtcev. Leta 1910 je na Slovenskem delovalo 168 podružnic družbe.
- 53 www.rtvsl.si/index.php?c_mod=news&op, www.karolkotnik
- 54 Olga Pivk, Vrhniške opekarne, Vrhniški razgledi 12 (2011). Jelovšek, str. 201–204, in Kotnik, str. 204–208.
- 55 Glej več: Vrhniški razgledi št. 13, str. 86–87.
- 56 Učitelj **Štrekelj** je dobil Metelkovo ustanovo v znesku 80.41 K (deželni šolski svet, 14. julij 1909/3550) in državno renumeracijo za šolski vrt v znesku 50 K (okrajni šolski svet, 26. julij 1910/2130). Z odlokom okrajnega šolskega sveta, 29. julij 1909/465, so mu priznali prvo starostno doklado. Z odlokom deželnega šolskega sveta 22. decembra 1909/7616 je bil povišan v tretji plačni razred (okrajni šolski svet 24. januarja 1910). Učitelj **Schiffner** je bil pohvaljen za uspešno vodenje ponavljalne šole (odlok deželnega šolskega sveta, 1. junij 1910/2202, in okrajni šolski svet, 31. julij 1910/1744).
- Učitelj **Ziegler** je dobil četrto starostno doklado (okrajni šolski svet, 16. november 1909/25189).
- 57 Hojan, Štrekelj, str. 147.

MARIJA ARRIGLER (1893–1967), UČITELJICA

Marija Arrigler (1893–1967).

Rojena je bila 27. septembra 1893 v Kamniku, očetu Antonu in materi Frančiški, rojeni Medved. Mati je bila sestra pesnika Antona Medveda. Oče Anton je bil gozdar. Družina se je kmalu po rojstvu otrok preselila na Primorsko. Učitelja sta bila tudi Marijina starejša sestra Roza, poročena Ribičič, in brat Anton. Oba sta prva leta poučevala na Primorskem in bila v letih 1923 in 1924 odpuščena, zato sta prišla v Jugoslavijo. Roza je poučevala na Rakeku in v Ljubljani, Anton pa v Skaručni, Trzinu, Kamniku, Slovenj Gradcu in Ljubljani. Nekaj let je bil

šolski upravitelj in šolski nadzornik v kamniškem okraju. Marija je osemrazredno osnovno šolo obiskovala v Gorici. Učiteljišče v Gorici je obiskovala med letoma 1909 in 1913. Maturirala je 11. julija 1913. Od 15. septembra 1914 do 15. septembra 1916 je poučevala na šoli Družbe sv. Cirila in Metoda v Gorici, od 16. septembra do 4. oktobra 1916 na osnovni šoli Erzelj, od 8. oktobra 1916 do 22. septembra 1917 v Loškem Potoku, od 22. oktobra 1917 do 15. septembra 1918 v Ribnici. »Usposobljenostni« izpit je opravila 4. maja 1918 pred goriško izpraševalno komisijo na ženskem učiteljišču v Ljubljani. Od 16. septembra 1918 do 12. oktobra 1924 je poučevala v Trstu na šoli Družbe sv. Cirila in Metoda. Prav tako kot njena sestra Roza in brat Anton je tudi Marija zaprosila za italijansko državljanstvo, a so ga vsem trem odklonili.¹ Zato je bila leta 1924 odpuščena. Od 13. oktobra 1924 do 31. avgusta 1931 je poučevala na osnovni šoli v Trebnjem. Na vrhniško šolo je prišla 1. septembra 1931.²

Tu je na šolskih proslavah vodila pevski zbor. Posebej je omenjen mladinski koncert, ki ga je priredil 10. maja 1933 Podmladek Jadranske straže v šolski telovadnici. V opisu prireditve na vrhniški šoli je zapisano, da je petje vodila učiteljica Marija Arrigler, »ki je žela z otroci največje priznanje«.³

USLUŽBENSKI LIST

I. Ime in priimek uslužbenca *Marija Arrigler - Antonov*

II. Rojen dne *dvajset - sedmega* meseca *septembra* 18 *desetdeset - tujega leta**
19
v kraju *Kamnik*, sreza *Kamnik*, oblasti *Guljauske*

III. Narodnost *Slovenska*, vera *xiii. kat.*, pristojnost *Trebuje*

Položaj v državni službi, kategorija in skupina, mesto službovanja**
II. kategorija, 3. grupa, II. stopnja, stalna
učiteljica v Trebujem.
Školska uč. I. kat. 2. skup. - Trebuje,
" " VII. skup. - " -
" " VII. skupina, na Vrtniki;
" " VI. skp. - Veluška
Kat. uč. služ. prijavitelja s 20. 9. 42. / V. 36241-42. / 9. univ. / II. 34 1/2 43. /
Učiteljica VII/2. skup. - na mes. osn. š. Vrtača s Ljubljano

Zapis v uslužbenem listu učiteljice Marije Arrigler (Arhiv Republike Slovenije, AS 231, škatla 54).

V šolskem letu 1935/36 je bila razredničarka 3. b razreda, vodila mladinski pevski zbor z 90 pevci in poučevala petje v 3. a in 4. a in b razredu. Sodelovala je tudi pri Mladinskem odru, ki so ga na novo ustanovili na šoli v šolskem letu 1936/37.⁴ V šolskem letu 1938/39 je poučevala 4. a razred z 38 dečki, naslednje leto pa 1. b razred z 41 deklicami. V 2. in 3. razredu višje narodne šole je učila petje, v 2. b razredu pa gospodinjstvo. Ocenjena njenega delovanja v šoli v letu 1940/41 je bila: »Poučuje nazorno in praktično in daje prav lepe uspehe, upošteva samodelavnost. Imá resen in miren nastop ter postopa z mladino zelo ljubeznivo.« Njen odnos do dela so ocenili: »Točna, redna, skrbna.«⁵

Med drugo svetovno vojno je bila 4. julija 1942 aretirana. Nekaj časa je bila zaprta v Ljubljani, nato poslana v italijansko koncentracijsko taborišče v Treviso. Po kapitulaciji Italije se je vrnila v Ljubljano. V šolskem letu 1943/44 je nekaj časa poučevala na drugi dekliški ljudski šoli v Ljubljani. V šolski kroniki piše, da ni dobila potne dovolilnice za prehod bloka mesta Ljubljane, zato so jo na tej osnovni šoli Graben zaposlili kot korektorico domačih nalog.⁶ 17. oktobra 1944 je bila začasno dodeljena na osnovno šolo v Notranjih Goricah. Po vojni je od 10. oktobra 1945 do upokojitve 31. maja 1947 učila na osnovni šoli Vrtača v Ljubljani. V poročilu o njenem zunajšolskem delu so zapisali,

Marija Arrigler (1893–1967), učiteljica.

da opravlja na terenu kulturno-prosvetno delo, v svoji četrti je odbornica organizacije AFŽ in nadzornica komisije za socialno skrbstvo.⁷ Stanovala je na Dobrilovi cesti 22, zdaj je ta ulica Gradaška.

Njena službena ocena je bila odlično. Zunaj šole je bila zelo aktivna. Članica učiteljske organizacije Udruženje jugoslovanskega učiteljstva je bila od leta 1925, kjer je bila tudi v pevskem zboru. V Trebnjem je bila članica društva Sokol in v letu 1930/31 tajnica in knjižničarka. Tudi na Vrhniki je takoj postala članica društva Sokol. V njem je bila aktivna igralska skupina z otroškimi predstavami. Vodila je režijsko delo in glasbene točke in bila tudi članica sokolske igralske

skupine.⁸ Vodila je mladinski in mešani pevski zbor. Od leta 1934 je bila članica Rdečega križa, članica podružnice Cirilmethodove družbe od 1933, Branibora pa od leta 1935.

Leta 1939 je bila med učiteljicami, ki so prispevale denar za izgradnjo Doma učiteljic v Ljubljani.

Umrla je 19. novembra 1967. Pokopana je na ljubljanskem pokopališču Žale.

Vrhničanka Majda Opačić, rojena Koprivnikar, se spominja Marije Arrigler kot učiteljice deškega razreda in kot članice Sokola. Povsod je bila izredno priljubljena.

Opombe:

- 1 Lavrenčič Pahor, Minka, Primorski učitelji 1914–1941. Trst, 1994, str. 38.
- 2 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Osnovna šola Vrtača Ljubljana, LJU-233, t. e., 5/70, personalne mape.
- 3 Slovenski šolski muzej, mapa osnovne šole Janeza Mraka na Vrhniki. Razne mladinske prireditve in roditeljski večeri.
- 4 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Zapisniki sej učiteljskega zbora 1935–1937, škatla 1.
- 5 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Ocenjevalni list, škatla 4.
- 6 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48. Kronika osemrazredne osnovne šole na Vrhniki. VI. knjiga, škatla 1.
- 7 ZAL, Osnovna šola Vrtača Ljubljana, LJU-233, Poročilo o šolskem in izvenšolskem delu 1945/46, t. e. 2/28.
- 8 Živec, Milena: Sokolsko gibanje na Vrhniki. Vrhnikiški razgledi, št. 10, 2009, str 145.

ELEONORA KERKOČ KRIŽMAN (1893–1983), UČITELJICA

Eleonora Kerkoč Križman (1893–1983).

Rojena je bila 13. novembra 1897 v Trstu, očetu Frančišku in materi Frančiški, rojeni Slokar. Oče Frančišek je bil uradnik na železnici.

13. decembra 1942 se je omožila z učiteljem Nazarijem Križmanom v Rojanu pri Trstu.¹

O svojem šolanju je napisala: »Že izza mladih let sem si želela postati učiteljica, zato sem po meščanski šoli odšla v Gorico na slovensko učiteljsko, ker ga v Trstu ni bilo. V šolskih letih 1912–1915 sem absolvirala tam

tri letnice, ko me je presenetila napoved vojne 1914–1918. Vrnila sem se takoj v Trst, a zaradi družinskih razmer smo morali v Ljubljano. Študirala sem privatno še eno leto in 1916 maturirala v Ljubljani pred goriško komisijo. Takoj sem bila nameščena v Šentjerneju na Dolenjskem in ostala tam dve leti.« Nato je zapisala, da je bila leta 1918 sprejeta na Ciril-Metodovo šolo na Acquadottu v Trstu, šolo pa so odprli šele v šolskem letu 1920/21.

Učila je prvi deški razred. Morala je poučevati tudi italijanščino, zato je leta 1929 opravila izpit iz italijanščine kot učnega jezika. V letu bazoviškega procesa 1930 sta bila ustreljena tudi učenca njihove šole. To sta bila Bidovec in Marušič. 23. septembra so šolo zaprli. Ostala je brez službe. Odšla je v Jugoslavijo.² Učenka na tej šoli je v spominih napisala, da jih je Eleonora Kerkoč Križman učila telovadbo v vseh višjih razredih z izredno mladostno vnemo.³

Strokovni izpit je opravila v Tolminu 19. novembra 1920. 10. oktobra 1922 je bila imenovana za voditeljico otroškega vrtca v Rocolu, ki ga je vodila do leta 1924.⁴

Od 24. septembra 1930 do 17. junija 1932 je aktivno sodelovala v prosvetnem oddelku Kraljevske Banske uprave v Ljubljani. Od junija 1931 do 1. junija 1932 je delovala tu pri

USLUŽBENSKI LIST

Križman ^{Mazarijuna} *Kerkoč Francetova Eleonora*

I. Ime in priimek uslužbenca

II. Rojendne: *(trinajstega)* meseca *novembra*, 1897 *devetdeset leta*) p. n. k.*
19 *7 sedmega*
v kraju *Trst*, sreza *Trst*, oblasti *Trst*

III. Narodnost *slovenska*, vera *rim. kat.*, pristojnost *Ljubljana*

Položaj v državni službi, kategorija in skupina, mesto službovanja**)

učiteljica - 8. skupine
na osnovni šoli na Vrhniki
Ital. nit. 10. skp. - Ligojna, dav. na Vrhniki,
- - 10. skp. - Vrhnika
- - 11. skp. - - -
učit. 11. skup. - Gradac (Cunov lj.)
- - - Rojan (Trst)

Zapis v uslužbeniškem listu učiteljice Eleonore Kerkoč Križman (Arhiv Republike Slovenije, AS 231, škatla 54).

izdelavi statistik oziroma pri pregledovanju proračunov in obračunov krajevnih šolskih odborov. Njeno delo ni bilo plačano.⁵

Na Vrhniki je poučevala od 20. junija 1932 do 28. julija 1945. Vmes je med 21. decembrom 1934 in 3. marcem 1935 učila v Ligojni. Več let je bila varuhinja Ubožne knjižnice.

Na Vidov dan, 28. junija 1935, je bila šolska proslava v telovadnici. Poleg ostalih točk so igrali tudi igro Kosovo, ki so jo izvajali pod vodstvom E. Kerkoč.⁶

Prav tako je pripravila dramski prizor ob komemoraciji ob obletnici smrti kralja Aleksandra I. leta 1937. Sodelovala je tudi v novoustanovljenem Mladinskem odru leta 1936.⁷

V višji narodni šoli je poučevala slovenščino in gospodinjstvo. V šolskem letu 1943/44 je bila razredničarka 2. b razreda višje ljudske šole. Njeno delovanje v šoli so lepo ocenili in zapisali, da je »vestna, skrbna in materinska«.⁸

Po vojni je od 28. julija 1945 učila v Rojanu. V šolskem letu 1945/46 je učila 2. b razred s 27 učenci. Oktobra 1945 so v Rojanu ustanovili dramski odsek, ki ga je skupaj z drugimi učiteljicami vodila tudi Kerkočeva. Teh let se je spominjala tako: »Že v šolskem letu 1945/46 je šola vprizorila spevoigro, ker so otroci lažje peli kot govorili v slovenščini. Uprizorili so Kuncičevo Ali je kaj trden most v Rikreatoriju. Pozneje je šola vprizorila v Rikreatoriju Ribičičevo mladinsko igro v treh dejanjih Kraljica Palčkov, s katero je v večmesečnih presledkih gostovala v Narodnem

domu pri Sv. Ivanu, v Škednju, na Kontovelu, v Domu pristaniških delavcev in na Opčinah v letih 1946 in 1947. V naslednjih letih smo imeli na šoli in v Marijinem domu lepo uspele akademije in bogate razstave.»⁹

Od 1962 do upokojitve 1. oktobra 1963 je učila v Repentabru. Delovala je v raznih društvih. V Šolskem društvu Trst je bila odbornica od leta 1922 do 1924, od leta 1929 pa članica Učiteljskega pevskega zbora v Julijski Benečiji. Od tega leta dalje je bila članica pevskega odseka delavskega prosvetnega in podpornega društva Tabor, kjer je sodelovala v pevskem in socialnem odseku. Na Vrhniki je postala leta 1932 članica Ženskega dobrodelnega udruženja in podružnice Cirilmetodove družbe. Od leta 1935 je bila v telovadnem društvu Sokol tajnica prosvetnega odbora in režiserka Mladinskega odra. V društvu Branibor je bila v letu 1938/39 blagajničarka.

Umrla je 31. maja 1983 v Ljubljani. Pokopana je na ljubljanskih Žalah.

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana, (v nadaljevanju ZAL) Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Uslužbenki list, škatla 5.
- 2 A ravnateljca ni bilo za nami. Stoji učilna zidana ... Spomini in pričevanja. Trst, 1988, str. 32-34.
- 3 Skok, Viktorija, Preteklosti ni mogoče zbrisati. Stoji učilna zidana ... Spomini in pričevanja. Trst, 1988, str. 48.
- 4 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Ocenjevalni listi, škatla 4.
- 5 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Uslužbenki list, škatla 5.
- 6 Slovenski šolski muzej, mapa osnovne šole Janeza Mraka na Vrhniki, Mladinske prireditve in roditeljski večeri.
- 7 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Zapisniki sej učiteljskega zbora 1935-1937, škatla 1.
- 8 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, škatla 4.
- 9 Rojan skozi čas po spominih, slikah in zgodovinskih virih. Rojan, 1978, str. 61.

GREGOR NOVAK (1901–1974), UČITELJ IN ŠOLSKI UPRAVITELJ

Gregor Novak (1901–1974).

Rojen je bil 12. marca 1901 v Dolenjem Logatcu, očetu Jakobu, delavcu na železnici, in materi Ani, rojeni Mele. Bil je najmlajši med sedmimi otroci. Osnovno šolo je obiskoval v Dolenjem Logatcu, med letoma 1912/13 in 1914/15 je končal 3 razrede meščanske šole v Postojni, v Ljubljani je obiskoval pripravniški tečaj v šolskem letu 1915/16, 3 letnike učiteljišča med 1916/17 in 1918/19 in počitniški tečaj od 18. avgusta do 4. oktobra 1919. Učiteljišče je končal 9. oktobra 1919. Med študijem je prejemal 520 K ustanove na učiteljišču in se zavezal, da bo poučeval šest let na javnih ljudskih šolah.

18. julija 1932 se je v Dobu pri Domžalah poročil z učiteljico Cecilijo Novak.¹ 21. maja 1933 se jima je rodila hčerka Neda Marija, 3. septembra 1934 pa hčerka Gorka Franciška.

Med 8. novembrom 1919 in 30. septembrom 1922 je poučeval v Črnomlju kot začetni učitelj, kot nadomestni učitelj na trirazredni šoli v Dragatušu med 1. oktobrom 1922 in 1. februarjem 1923, kot začetni učitelj v Metliki med 1. februarjem in 1. septembrom 1923. Strokovni izpit je opravil 6. maja 1922. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, petja in telovadbe. Na Vrhniko je prišel 1. septembra 1923.²

Z družino je stanoval na Švabičevi cesti št. 4 (zdaj Ljubljanska cesta 22), ki je bila last družine Oroszy, kasneje družine Sedej. Po drugi svetovni vojni je hišo kupilo državno podjetje DES in družina se je leta 1948 preselila v vrhniško šolo.

31. oktobra 1926 je v Ljubljani uspešno opravil trimesečni prvi delni strokovni tečaj za učitelje risanja na obrtnih šolah.

Učence 2., 3. in 4. razreda višje narodne šole je poučeval v praktičnem vrtnarstvu, sadjarstvu in cvetličarstvu. Na obrtnonadaljevalni šoli je v šolskem letu 1934/35 v prvem razre-

USLUŽBENSKI LIST

I. Ime in priimek uslužbenca Gregor Novak *of. skrbnik*

II. Rojen dne dvainajstega meseca marca ¹⁸/₁₉₂₀ prvega leta*) *
v kraju Ob. Logatec, šreza Logatec, oblasti Ljubljanske

III. Narodnost Slovenska, vera rim.-kat., pristojnost Vrhniška

Položaj v državni službi, kategorija in skupina, mesto službovanja**) stalni učitelj - druge kategorije - četite
skupine - Vrhnika.

Stalni učitelj - I. kat. 3. skup. - na Vrhniki (Ljub. ok.)

--- VIII. skup. - na Vrhniki; ---

--- IV. skup. ---

--- VI. skup. ---

Učitelj v služb. prejemkov | II. 4791/3-42. | Prilici oddala. | II. 2297/3-42.

Uslužbenik službenih prejemkov | Iw. 1263/1-1.3.45.

Učitelj in skup. - na Vrhniki

Vkrajini pol. poslo. po okraj Rakice z mes. prejem. 4.000 din

Zapis v uslužbeniškem listu učitelja in šolskega upravitelja Gregorja Novaka
(Arhiv Republike Slovenije, AS 231, škatla 54).

du poučeval vse predmete, v drugem vse, razen obrtnega računstva, spisja in telovadbe. Naslednje leto je bil razrednik 2. razreda in v njem učil vse predmete. Šola je delovala do šolskega leta 1936/37.³ Ponovno je začela delovati šele po vojni v šolskem letu 1945/46, se nato preimenovala v Šolo za učence v gospodarstvu raznih strok, leta 1952 pa v Vajensko šolo za razne stroke. Novak je poučeval tudi na tej šoli.

Leta 1939 so ga ocenili tako: »Popolnoma predan šolskemu delu, poučuje zelo nazorno in je pouk zanimiv in praktično usmerjen. Se posveča delu z vso ljubeznijo in dosega odlične uspehe. Postopa z mladino očetovsko strogo. Ima prav dobro disciplino.«⁴

Leta 1940 je omogočil vrhniškim otrokom, da so se učili igrati na harmoniko. Poučeval jih je Tone Sameja iz Domžal, ki se je na Vrhniko vozil z motorjem.⁵

Že v prvem letu druge svetovne vojne je bil 14. marca 1942 aretiran in poslan v taborišče Gonars. Vrnil se je 24. avgusta istega leta. V spominih na taborišče je profesor France Planina napisal, da je bil Novak vodja vrhniške skupine zapornikov. Ker je bilo v taborišču precej mladincev, so za tiste, ki niso bili stari 19 let in niso imeli nižje srednje ali meščanske šole, organizirali taborno šolo. Grega Novak je v šoli, ki so jo odprli 17. maja 1942, poučeval računstvo.⁶

Orožne vaje v Bohinjski Beli. 15. 8. 1940 so prišle na obisk žena in hčerki (foto last: družinski arhiv).

Nikolaj Pirnat, Grega Novak, Gonars, C. 89, (1942), (risba last: družinski arhiv).

Leta 1944 so ga internirali Nemci. 31. decembra 1944 so mu ustavili službene prejemke, žena pa je dobivala podporo v višini polovične plače. Bil je v delovnem taborišču Dresden, kjer so zapornikom dajali tudi nekaj denarja. Uspelo mu je pobegniti in s tem denarjem si je kupil vozovnico za vlak, da se je lahko odpeljal na Jesenice. To mu je uspelo, ker je znal nemško. Na Jesenicah mu je pomagal Vrhničan Avgust Seliger.

Po končani vojni se je vrnil na Vrhniko. Vključil se je v reševanje vprašanj na področju kulture in izobraževanja. Leta 1945 je delal v odseku za propagando pri Okrajnem odboru OF Vrhnika, leta 1946 pa je bil predsednik Ljudskega izobraževalnega sveta Vrhnika.⁷ Leta 1951 je bil član Sveta za kulturo KLO Vrhnika in leta 1952 predsednik Sveta za prosveto in kulturo mestnega ljudskega odbora Vrhnika.⁸

Med tem je bil 21. maja 1946 imenovan za okrajnega šolskega nadzornika za okraj Rakke.⁹

V šolskem letu 1948/49 je poučeval v 7. razredu zemljepis in zgodovino, vodil je tudi telovadbo. S šolskim letom 1949/50 je bil imenovan za šolskega upravitelja in bil na tem mestu do šolskega leta 1960/61. Na seji učiteljskega sveta 3. septembra 1960 je predstavil novega upravitelja Karla Podhostnika.¹⁰

Leta 1947 ustanovljeni vrhniški vrtec je bil vse do leta 1951 pod upravo osnovne šole, nato pa je postal samostojen.

Leta 1949 je v šoli odstopil prostore za poučevanje glasbe. Stane Habe je poučeval harmoniko in klavir, violino pa nekaj časa Milan Stibilj iz Ljubljane. Ta je kmalu prenehal poučevati. Njegove učence je prevzel Grega Novak, dokler ni leta 1952 prišel na Vrhniko Drago Bitenc.¹¹

Na Triglavu, 1931. Od leve: stoji Grega Novak, x, x, Cilka Novak, zadaj Marija Petkovšek in Josip Bricelj (foto last: družinski arhiv Novakovih).

Dolga leta je bil poverjenik Podmladka Jadranske straže, pripravljaj izlete na morje z učenci višje narodne šole in 4. razreda osnovne šole. Posebno odmeven je bil zlet med 20. in 24. julijem 1937. Udeležilo se ga je 30 strazarjev in 9 članov. Ogledali so si Kras, Kraljevico, Sušak, Trsat, letovali pa v Mariborskem domu v Bakru. Za izvedbo zleta je sprožil nabalno akcijo, ki je bila zelo uspešna.¹²

Podmladek Jadranske straže je 16. junija 1934 razvil svoj prapor. Na slovesnosti v parku pred šolo je bil Novak med govorniki.

Večkrat je sodeloval na praznovanjih »Zednjenja« 1. decembra. Leta 1930 je na slovesnosti v Rokodelskem domu predaval o Čehoslovaški s skioptičnimi slikami, leta 1932 je pripravil telovadne točke.¹³

Sestavil je brošuro ob petdesetletnici vrhniške šole, ki je izšla 1954. V njej je opisal zgodovino šolstva na Vrhniki, statistični prikaz šolskega obiska v 100 letih, vrhniško okolico in gospodarsko dejavnost Vrhnike. V brošuri je tudi Cankarjeva črtica Tičkov Grega in članek Franceta Habeta Kratak oris zgodovine Vrhnike in njene okolice.¹⁴

Deloval je v učiteljskem društvu. Ko je služboval v Črnomlju, je bil na zborovanju belokranjskega učiteljskega društva 27. maja 1920 izbran za delegata na prvem učiteljskem kongresu po vojni v Beogradu. Tam je bilo ustanovljeno skupno društvo Udruženje jugoslovanskega učiteljstva. Na zborovanju belokranjskega društva 14. oktobra je poročal o tem. V zapisniku so zapisali: »Tovariš Novak prav zanimivo poroča o učiteljskem kongresu v Beogradu; marsikaj smo čuli, česar niso poročali časopisi. Predsednik opozori tovariše, ki so zaostali s svojimi prispevki k potnini v Beograd, da to v kratkem poravnajo, ker ni nikakor prav, da bi moral tovariš Novak večino potnih stroškov trpeti sam.«¹⁵

Že v Črnomlju je bil od 1919 do 1923 član telovadnega društva Sokol, deloval v pevskem, dramskem in glasbenem odseku. Tam je bil tudi član Narodne čitalnice in podružnice Jugoslovanske matice. Tudi na Vrhniki je bil član podružnice Jugoslovanske matice, nekaj časa blagajnik Cirilmetodove družbe, tajnik Šahovskega kluba, član Rdečega križa, Olepševalnega društva, Branibora, odbornik »Seljačke družine« in režiser prostovoljne Gasilske čete Drenov grič - Ligojna - Lesno Brdo. Najbolj se je udejeval pri društvu Sokol. Od leta 1935 je bil starosta, režiser, član prednjaškega zbora in vaditelj moške dece. Leta 1935 je odprl, opremil in uredil gledališki oder Sokola. Bil je tudi knjižničar javne sokolske knjižnice. Zanimiv je podatek, da je imel domoljubni govor ob izbruhu druge svetovne vojne na telovadišču, kjer so se zbrali vsi sokoli. Društvo je bilo nato razpuščeno.¹⁶

Leta 1961 se je z družino preselil v Ljubljano. Umrli je 27. februarja 1974 v Ljubljani. Pokopan je v Dolenjem Logatcu.

Opombe:

- 1 Hčerka Neda Novak je povedala, da je oče takoj, ko je učiteljica Cecilija Novak po novem letu 1926 prišla na vrhniško šolo, rekel svojemu kolegu: »Ta bo moja žena, že sedaj se piše Novak.«
- 2 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Osebnostna popisnica, škatla 4.
- 3 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Kronika osemrazredne osnovne šole na Vrhniki, VI. knjiga, škatla 1.
- 4 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Ocenjevalni list, škatla 4.
- 5 Podatek hčerke Nede Novak.
- 6 France Planina: V italijanskih zaporih, Loški razgledi 1978, str. 269, 277.
- 7 ZAL, Krajevni ljudski odbor Vrhnika, VRH 13, škatla 5 in 6.
- 8 ZAL, Krajevni ljudski odbor Vrhnika, VRH 13 fasc. 1.
- 9 Arhiv Slovenije, AS 231, Ministrstvo za prosveto, personalne mape, škatla 54.
- 10 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Zapisniki sej učiteljskega sveta 1948/49, škatla 2.
- 11 Razvoj Glasbene šole Vrhnika do leta 1976, Glasbena šola Vrhnika, 1996, str. 6.
- 12 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Zapisniki sej učiteljskega zbora 1935–1937, škatla 1.
- 13 Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, Mapa osnovne šole Janeza Mraka na Vrhniki, Razine mladinske prireditve in roditeljski večeri.
- 14 Grega Novak: Ob petdesetletnem jubileju vrhniške šole, Vrhnika, 1954, 55 str.
- 15 Belokranjsko učiteljsko društvo ... UT 1920, (28. 10.), št. 41, str. 3.
- 16 Milena Živec: Sokolsko gibanje na Vrhniki, Vrhnikiški razgledi št. 10, 2009, str. 149.

MARIJA PETKOVŠEK (1897–1982), UČITELJICA IN ŠOLSKA UPRAVITELJICA

Marija Petkovšek (1897–1982).

Rojena je bila 6. decembra 1897 na Vrhniki. Njen oče Gašper je bil zidar, mati pa Ivana, rojena Bartelj. Ta je že leta 1901 umrla in zapustila poleg Marije še tri otroke. Stanovali so na Mrakovi cesti, številka 6.¹ Marija je na Vrhniki hodila v 6-razredno osnovno šolo, nato pa tri leta obiskovala dekliško nadaljevalno šolo pri šolskih sestrah de Notre Dame v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Nato je odšla na učiteljsiše pri uršulinkah v Ljubljani, kjer je opravila zaključni izpit na državnem učiteljskišču 6. julija 1917. Od 16. septembra 1917 do 15. julija 1920 je poučevala na zasebni de-

kliški šoli šolskih sester v Trnovem pri Ilirski Bistrici, medtem je 14. novembra 1919 opravila strokovni izpit. Usposobljena je bila za poučevanje nemščine, slovenščine, petja in telovadbe na osnovnih šolah.

Na Vrhniko je prišla 5. septembra 1920.²

Skupaj s kolegico Marijo Pleško je poučevala praktični pouk gospodinjstva v gospodinjski učilnici v ubožnici na Novi cesti. Poučevali sta učenke 4. razreda višje narodne šole vsak četrtek od 10. do 17. ure. Decembra 1935 je občina odpovedala nadaljnjo uporabo teh prostorov v ubožnici.

Na šoli je bila nekaj let poverjenica Mladih junakov in prirejala predavanja o treznosti. Leta 1937 je za revne učence dobavljala zvezke, risarske potrebščine in pribor za ročna dela.³

V šolskem letu 1939/40 so na šoli ustanovili pripravljalni evakuacijski odbor, v katerem je bila tudi Petkovškova. Pripravili so tečaj, na katerem se je 150 deklet usposobilo za samaritanke. Bila je tudi poverjenica mladinskega lista Vrtec.

V šolskem letu 1940/41 je učila 3. razred ljudske šole s 46 učenci. Okrajno glavarstvo jo je 21. marca 1942 imenovalo za začasno upravi-

teljico šole. Posle je prevzela 11. aprila 1942. V šolskem letu 1942/43 je tudi poučevala v 1. razredu višje ljudske šole 36 učencev.

Njeno delo so ocenili tako: *»Stremi za izpolnitvijo ob vsaki priliki in se mnogo bavi s študijem pedagoško-didaktičnih načel. Je vestna in delavna. Resna in dobrohotna. Prežeta z materinsko ljubeznijo do svojega poklica.«*⁴

Sodelovala je pri božičnicah, ki jih je organizirala Elizabetina konferenca. Zbrala je sredstva, da so bili revni učenci obdarovani z obleko, obutvijo in živili. 22. decembra 1934 je bilo tako obdarovano 150 učencev.⁵

Iz obdobja druge svetovne vojne je znan dogodek, povezan z njo. Na kresni večer leta 1941 so novovaški fantje na križišču pri štirni zakurili kres. Ko je kres že lepo gorel, je pridiral na konju italijanski oficir. Začel je kričati. Udaril je novomašnika Jožeta Cukaleta z bičem po hrbtu. K oficirju je nato stopila Petkovškova. Oficirju je v italijanščini pojasnila, da je to slovenski običaj na kresni večer. Oficir ni več vpil, a je ukazal ogenj pogasiti.⁶

Med drugo svetovno vojno si je prizadevala dobiti potrebna sredstva za pogostitev otrok ob svetem prvem obhajilu, kar ji je leta 1943 in 1944 tudi lepo uspelo.

Med njenim vodenjem šole je bil pouk zelo otežen. Že 7. julija 1942 je italijanska vojaška uprava zasedla šolo in jo do 4. oktobra spremenila v vojaško bolnico. Nato so šoli odstopili polovico stavbe. 16. oktobra 1943 je šolo zasedla nemška okupacijska vojska, pouk je moral potekati v drugih stavbah na Vrhniki. V poročilu o stanju šolskega vrta leta 1942/43 je Petkovškova zapisala: *»Ker so jeseni l. 1942 vojaki ruvali iz drevesnice drevesa in jih kurili, so se vsa še ostala odstranila. Na novo se ni sadilo ničesar, ker je na šolskem vrtu postavljen »bunkar« in ima vojaštvo prost dostop na vrt. Tudi vrtnice, ki*

*so krasile šolski vrt, so uničene. Vrtnice plezalk v šolskem parku so prav tako uničene, ker se je vozilo s težkimi vozovi čez gredice.«*⁷

Od 15. maja 1945 je upraviteljstvo šole prevzel Franc Pavletič. Na 8. redni seji učiteljskega sveta, 30. maja 1945, se ji je zahvalil za vodenje šole. Poudaril je, da je *»šolo vodila z vnemo, bila točna in natančna«*. Na sklepni seji, 27. junija 1945, je učiteljica Petra Petrovčič opozorila, da Petkovškova na Vrhniki poučuje 25 let *»kot najboljša, delavna in požrtvovalna učiteljica in tovarišica«*. Vsi navzoči so ji za ta jubilej čestitali.⁸

V šolskem letu 1948/49 je v vseh višjih razredih sedemletke učila slovenščino. Bila je tudi članica izpitne komisije za nižji tečajni izpit.

Po drugi svetovni vojni je na obrtnonadaljevalni šoli poučevala slovenščino po 6 ur na teden in bila razredničarka prvega razreda. Šola se je nato preimenovala v Šolo za učence v gospodarstvu raznih strok. Leta 1949 je Petkovškova tam poučevala v 1. in 3. razredu slovenščino in higieno.⁹ Istega leta se je tudi upokojila.

Leta 1921 je postala članica Slomškove družbe, od 1926 pa Udruženja jugoslovanskega učiteljstva. Bila je članica Društva učiteljic.

Od 24. januarja 1930 do 25. maja 1932 je bila članica Prosvetnega društva, društva Sokol od 6. februarja 1931, odbornica Elizabetine konference od 1929, članica Rdečega križa od 1934, Jadranske straže od 1934, podružnice Cirilmetodove družbe od 1933 in Branibora od 1935.¹⁰

V jubilejni publikaciji, ki je izšla ob 30-letnici postavitve šolskega poslopja 1934, je objavila članek Zgodovina vrhniške šole. V njem je opisala začetke šole na Vrhniki in prizadevanja za postavitve novega šolskega poslopja. Zapisala je, da je Vrhnika dobila *»novo,*

moderno, vsem predpisom ustrežajoče šolsko poslopje, in kaj čuda, da je šel po deželi glas, da nobena občina nima enakega.¹¹

Obiskovala je naslednje tečaje: v Šentjurju na kmetijsko-gospodinski šoli med 6. in 31. avgustom 1934, Uvodni in metodični tečaj za učiteljice gospodinjkonadaljevalnih šol na zavodu Vesna v Mariboru med 5. in 17. avgustom 1935 in Tečaj za prirojavanje v Ljubljani med 5. in 17. julijem 1937.

Na prvem tečaju, ki ga je organizirala banska uprava, so udeleženske poleg kuhanja opravljale tudi praktične vaje iz vseh panog kmetijstva in vsa praktična opravila, ki jih mora poučevati voditeljica na gospodinjkonadaljevalnih šolah.¹²

Drugi tečaj je priredil odbor učiteljic gospodinjkonadaljevalnih šol. Obsegal je predavanja iz življenja na vasi, kmetske psihologije, pedagogike in kulture, narodopisja, socialnega skrbstva, zdravstva, nege otrok in bolnikov, narodnega gospodarstva, metodike in organizacije gospodinjkonadaljevalnih šol.¹³

Tretji tečaj je prav tako priredil odbor učiteljic gospodinjkonadaljevalnih šol. Bil je na Tehnični srednji šoli v Ljubljani pod vodstvom strokovne učiteljice Marije Hübl. Snov na tečaju je bila uporabna za ljudske, gospodinjkonadaljevalne in obrtnonadaljevalne šole (oddelek za šivanje).¹⁴

Poučevala je na kmetijsko-gospodinskem tečaju na Vrhniki med 5. novembrom 1929 in 30. januarjem 1930.

Umrla je 16. marca 1982. Pokopana je na Vrhniki.

Opombe:

- 1 Petkovšek, Ančka, 100 let Nove vasi. Nova vas – Vrhnika, 2005, str. 31–32.
- 2 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Osebna popisnica, škatla 5.
- 3 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Zapisniki sej učiteljskega zbora 1935–1937, škatla 1.
- 4 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Ocenjevalni list, škatla 4.
- 5 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Kronika osemrazredne osnovne šole na Vrhniki. Šolsko leto 1934/35, V. knjiga, škatla 1.
- 6 Petkovšek, Ančka, 100 let Nove vasi. Nova vas – Vrhnika, 2005, str. 11–12.
- 7 Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka. Mapa osnovne šole Janeza Mraka na Vrhniki. Poročilo o stanju in oskrbovanju šol. vrta in zemljišča v šol. letu 1942/43.
- 8 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Zapisniki sej učiteljskega sveta 1945–1950, škatla 2.
- 9 ZAL, Šola za učence v gospodarstvu raznih strok. Konferenca, 8. septembra 1949.
- 10 ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, Ocenjevalni list, škatla 4.
- 11 Tridesetletni jubilej državne narodne šole na Vrhniki 1904–1934. Zgodovina trga in šole. Vrhnika 1934, str. 8.
- 12 Učiteljski počitniški tečaji. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1933/34, (28. 6.), št. 45, str. 2.
- 13 Tečaji za učitelje kmetsko in gospodinjkonadaljevalnih šol. UT 1934/35, (20. 6.), št. 45, str. 3.
- 14 Tečaj za prirojavanje. UT 1936/37, (17. 6.), št. 44, str. 3.

MOJI SPOMINI NA ŠOLO

Osnovno šolo sem obiskovala na Vrhnikih. V prvem razredu me je učila Nuša Rape, v drugem Ivana Dekleva, nato pet let Marija Petkovšek, zadnje leto pa Grega Novak. V šolo sem šla jeseni 1927. *Prvčkov* nas je bilo tisto leto za tri razrede. Najprej smo bili pomešani, nato pa so nas razdelili, *en* razred samo deklice, *en* razred dečki in *en* mešani razred. V dekliškem razredu sem bila sedem let, osmo leto pa v mešanem.

Dobro se spominjam učiteljice Marije Petkovšek. Bila je skrbna in natančna. Dosti nas je naučila, ne le predpisane šolske snovi, spremljala nas je tudi v našem odraščanju. Pripovedovala nam je o življenju, dolžnostih in odgovornosti, o spoštovanju, zlasti do matere, kar je posebej poudarjala. Sama je mamu zgodaj izgubila. Sicer pa je bila stroga. Včasih je bilo treba tudi »nastaviti roko« za palico. Take kazni jaz nisem nikoli dobila. Spomnim pa se, da sem se nekoč med poukom pod klopjo sezula, ker so me od ozeblin zelo srbele noge. Slabo obuti smo pozimi hodili v šolo. Sedela sem v drugi klopi, zato je opazila, kaj počnem. Za kazen me je odvlekla v višji razred, kjer sem morala povedati, kaj sem delala med poukom. Kaj hujšega pa ni bilo.

Spomnim se nekaterih zaključkov pouka. Enkrat, najbrž je bilo ob koncu petega ra-

zreda, smo se zbrale v Močilniku. Učiteljica Petkovšek nam je naročila jerbas češenj, povezanih v šopke po 6 češenj. Za vsako je bil šopek. Konec šestega ali sedmega razreda smo se skupaj s fantovskim razredom z vlakom peljali do Trbovelj. Od tam smo šli peš čez hrib v Hrastnik, kjer smo si v steklarni ogledali, kako se tali steklo. Nekaj fantov si je opeklo prste ob stekleni masi, ki jo je steklar potegnil iz peči. Domov smo si lahko odnesli majhne steklene kozarčke. Na začetku osmega razreda pa smo šli gledat, kako je arheolog Walter Schmid izkopal rimsko naselbino Nauportus na Dolenjih njivah ob Ljubljanci, blizu Kotnikove opekarne. Spomnim se, da smo šli skupaj s fanti nekega vročega dne gledat arheološko najdišče. Videli smo samo odkopane jame. Govorili pa so, da so izkopali cel lonc denarja. Tega nismo videli. Za 1. november nas je učiteljica vodila na pokopališče krasit križe v prvi svetovni vojni padlih vojakov. Grobov takrat ni bilo več, le križi z imeni so še stali ob pokopališkem zidu.

Ko smo se čez leta srečale sošolke, smo se učiteljice Marije Petkovšek hvaležno spominjale. Ob koncu šolskega leta pa se ji nismo nikoli posebej zahvalile. To včasih ni bila navada. Ob njeni smrti sem spletla venec in ji ga nesla na grob.

V osmem razredu smo bili s fanti skupaj. Učitelj Grega Novak nas je posedel po učnih uspehih, slabše v prve klopi, dobre zadaj. Imeli smo različne klopi, večje in manjše. Dekleta smo dobila boljše, večje. Tudi učitelj Novak je bil strog, vendar kaznovanja s palico ni bilo več. Bili smo že večji in je zaleglo že, če je povzdignil glas.

Takrat smo imela dekleta v šoli tudi gospodinjski pouk, fantje pa so delali v sadnem vrtu. Šola je imela velik vrt, kjer je učitelj Novak fante učil obrezovanja in cepljenja sadnih dreves. On in učitelj Slavko Vuk sta bila znana, da delo v sadnem vrtu odlično

obvladata. Tako sta fante za to delo prav navdušila. *Pevcarje*, ki so jih sami cepili, so učenci lahko odnesli domov in jih posadili v domačem sadovnjaku.

Dekleta smo dve uri tedensko obiskovala gospodinjstvo šolo v Butenkovi hiši, v tednji ubožnici. V pritličju smo imele na razpolago kuhinjo z velikim prostostoječim štedilnikom in posodo ter veliko jedilnico. Učila nas je Marija Pleško. Navadno smo si skuhale kosilo. Kar smo potrebovale, smo si prinesle od doma. Spomnim se, da sem nekoč nesla glavo zelja. Učile smo se tudi, kako pogrniti mizo, kako servirati, ...

Učenke gospodinjstva, konec šol. leta 1934/35. V Močilniku, fotografiral Gregor Novak.

Prva vrsta (sedijo): Ana Žitko iz Verda, Marica Istenič z Vrhnike, Minka Dobrovoljc, Stana Kržišnik Žon-tova iz Verda, Franja Mihevc z Vrhnike; druga vrsta: Ema Kette, Slavka Možina, Vida Grom z Vrhnike, Tinca Birtič Plonova, Francka Markelj, za njo učiteljica Marija Pleško, Tončka Brenčič, učiteljica Marija Petkovšek, Marija Gruden, Marija Per Novak, Zofija Slabe; tretja vrsta: Pepca Tomažin, Angela Kržič, Mici Podobnik, Marija Nagode s Stare Vrhnike, Marija Remžgar iz Sinje Gorice, Mrlakova iz Sinje Gorice, Pepca Voljč, Francka Grom s Stare Vrhnike (*foto in podatki: F. Zalaznik*).

Za zaključek pouka ob koncu leta smo povabile starše. Pripravile smo jim praznično kosilo ter jim ga lepo, po pravilih postregle. Ob zaključku šolanja pa smo se zbrale v Močilniku z učiteljicama Marijo Pleško in Marijo Petkovšek za spominsko fotografijo.

V osmem razredu smo šli na tridnevni izlet na morje, kar je bilo takrat nekaj posebnega. Učitelj je vse dobro pripravil. Denar smo zbirali vse leto, »da staršem na koncu ne bo treba dosti prispevati«, nas je spodbujal. Pripravili smo igrico Čudežne gosli, ki smo jo uprizorili v Sokolskem domu in z vstopnino znatno povečali »izletniški fond«.

Prispevek je dal tudi krajevni odbor Jadranske straže. Obiskali smo Kraljevico. S kamionom nas je peljal vrhniški prevoznik Štirn. Dvakrat smo prespali v domu Kraljice Marije, kjer so nam kar po tleh postlali s slamo. Zato nam je učitelj naročil, da smo vzeli s seboj *deke*. Iz Kraljevice smo se s čolnom peljali na Sušak in obiskali Trsat. Na Reko nismo mogli, ker je spadala pod Italijo.

Po pripovedovanju Francke Zalaznik zapisala Marija Oblak Čarni, oktobra 2013.

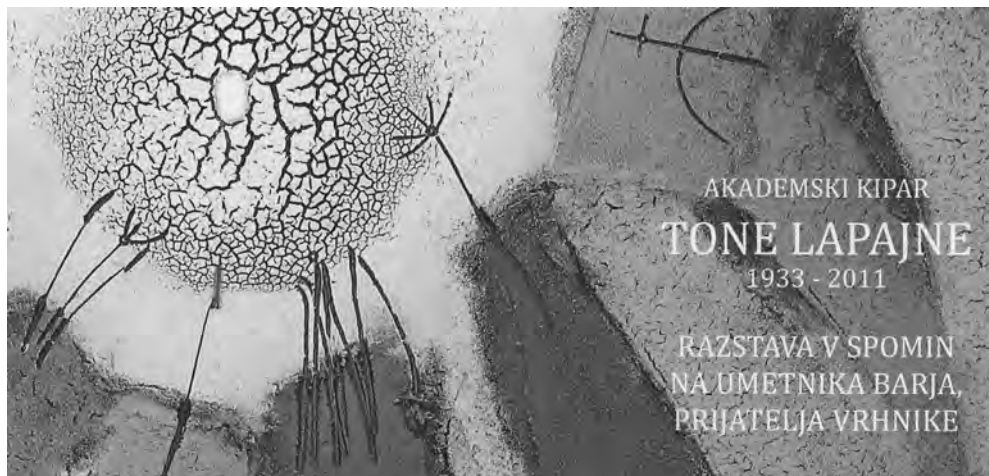
Srečanje nekdanjih sošolcev, letnikov 1920, 1921, iz razredov Marije Petkovšek in Gregorja Novaka, v gostilni Marinčič v Verdu, pred letom 1974.

Prva vrsta: x, Mihevčeva, Minka Polanšek, Malči Knapič Vincetič, učitelj Grega Novak in učiteljica Marija Petkovšek, Franica Zupan-Koblar, Marija Modrijan, Marica Istenič; 2. vrsta: x, Vidmar iz Verda, Rafael Mihevc, Franc Moškon, Rudi Papež, Ančka Markelj, Mihela Tomšič, Tončka Jurjevčič Seljak, Pepca Voljč, Mici Per Novak, za njo Mrlakova, Angela Kenk, Angela Kržič Noč, Vinko Kržič, Marija Gruđen; 3. vrsta: x, Škof, Slabe, Tinca Birtič Ribačenko, Ančka Hladnik Štefinova, Tone Mesec, Francka Zalaznik, x, Mara Nagode Lezgejeva; 4. vrsta: Ciril Nagode, Franc Popit, Stanko Habe, x (foto in podatki: Francka Zalaznik).

RAZSTAVA TONE LAPAJNE (1933–2011)*

TONE LAPAJNE se je rodil 16. 6. 1933 v Ljubljani, od leta 1956 do 1961. je študiral kiparstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri profesorjih Karlu Putrihu in Borisu Kalinu. Po diplomi je leta 1961 nadaljeval študij na specialki za kiparstvo, ki ga je končal leta 1964. Istega leta se je študijsko izpopolnjeval v Franciji ter kasneje na potovanjih po Belgiji, Nizozemski, Nemčiji, Italiji in Angliji. Od leta 1965 je živel in

delal kot svobodni umetnik. Sodeloval je na številnih mednarodnih kiparskih simpozijih in razstavah. V letu 1965 je razstavljal s skupino BE - 54, v letih od 1968 do 1972 pa s skupino Neokonstruktivisti. Lapajne se v slovenski umetnosti ni uveljavil le kot kipar, ampak tudi kot slikar. Za njegovo slikarstvo je bila značilna posebna tehnika slikanja z naravnimi barjanskimi zemljami, ki jih je sam poiskal in pripravil za slikanje.

*AKADEMSKI KIPAR TONE LAPAJNE 1933–2011. RAZSTAVA V SPOMIN NA UMETNIKA BARJA, PRIJATELJA VRHNIKE. Cankarjev dom Vrhnika, od 22. 10. 2013 do 10. 11. 2013. Razstavo pripravila: Pavel Mrak, Gašper Mrak.

Barjan in barjanka, 1984, Vrhnika.

Iz uvodnega nagovora Tatjane Oblak Milčinski ob odprtju razstave 22. 10. 2013:

»...Tone Lapajne, akademski kipar bi letos praznoval osemdeseti rojstni dan. Rodil se je 16. junija 1933. Na Vrhniki se je prvič predstavil leta 1977 s svojimi lesenimi kipi, za katere je tega leta dobil nagrado Prešernovega sklada. Leto kasneje je na Barju izkopal zemljo v več kot petdesetih različnih barvah, odtenkih. Mešal jo je z lepilom in nanašal na juto. Zemljo je tako dvignil v vertikalo in začel svoje slikanje z barjanskimi zemljami. Kipar po študiju je izdeloval izredne reliefne in taktilne slike, nanje je vpenjal elemente lesa in z vtisnjenimi žigi potrjeval originalnost zemlje.

V spomin na 9. maj 1945, ko je s prijatelji tekel, od še z žico obdane Ljubljane, proti Vrhniki, je 9. maja 1979 na Vrhniki prvič predstavil svojo novo tehniko slikanja z zemljo. Do leta 2003 se je v našem kraju predstavil še sedemkrat.

V letih 1981 in 1984 je na Vrhniki izdelal dve večji hrastovi skulpturi. Na Vrhniki je dobil hrast, izdelal ju je v edinstveni Formi Vivi ob bazenu in v Bistri in ju podaril Vrhniki. Leta 1982 je Tone Lapajne prejel PLAKETO IVANA CANKARJA od občine Vrhnika in PETKOVŠKOVO PLAKETO Kulturne skupnosti Vrhnika leta 1983 ...«

SEDEČA, plastika, 29 x 12 x 4 cm, beton, 1963.

BARJAN, plastika, 95 x 27 x 13 cm, varjeno železo, 1965.

SEDEČA, plastika, 45 x 19 x 22 cm, les, 1976.

"ZA METO", relief, 41 x 27 x 5 cm, les, 1981.

ŽIVAL, slika, 50 x 40 cm, barj. zemlja na juti, 1981.

BARJE, slika, 40 x 50 cm, barj. zemlja na juti, 1978.

AVTOPORTRET, slika, 50 x 40 cm, barj. zemlja na juti, 1978.

BARJAN + BARJANKA, slika, 130 x 107 cm, barj. zemlja na juti, 1979.

ROŽNIK, slika, 108 x 105 cm, barj. zemlja na juti, 1978.

DVAJSETA SLIKA, slika, 119 x 134 cm, barj. zemlja na juti, 1994.

FIGURA, slika, 107 x 130,5 cm, barj. zemlja na juti, 1991.

BARJE, slika, 130 x 107 cm, barj. zemlja na juti, 1994.

TESNOBA "KRTINA", slika, 130 x 107 cm, barj. zemlja na juti.

NJIVA, slika, 200 x 109,5 cm, barj. zemlja na juti.

BILKE, slika, 120,5 x 104,5 cm, barj. zemlja na juti, 1986.

SEČOVLJE, SOL IN BLATO, slika, 80 x 65 cm, barj. zemlja in sol na juti, 2006.

SKRBNIK, slika, 130 x 107 cm, barj. zemlja na juti, 1981.

ORAČ, slika, 130 x 108 cm, barj. zemlja na juti, 1983.

RAZOR, slika, 200 x 110 cm, barj. zemlja na juti.

MODRI MLIN, slika, 51 x 61 cm, barj. zemlja na juti, 1992.

DOKUMENTACIJA BARJANSKA ZEMLJA, silka, 40,5 x 50 cm, barj. zemlja na juti, 1978.

BARJANCI, slika, 36 x 53 cm, gлина, tuš na papir, 1958.

JEVŠE, slika, 19 x 16,5 cm, akvarel, 1949.

ZEMLJA ŠT. 25 + 2 + 18 + 45, slika, 120 x 105 cm, barj. zemlja na juti.

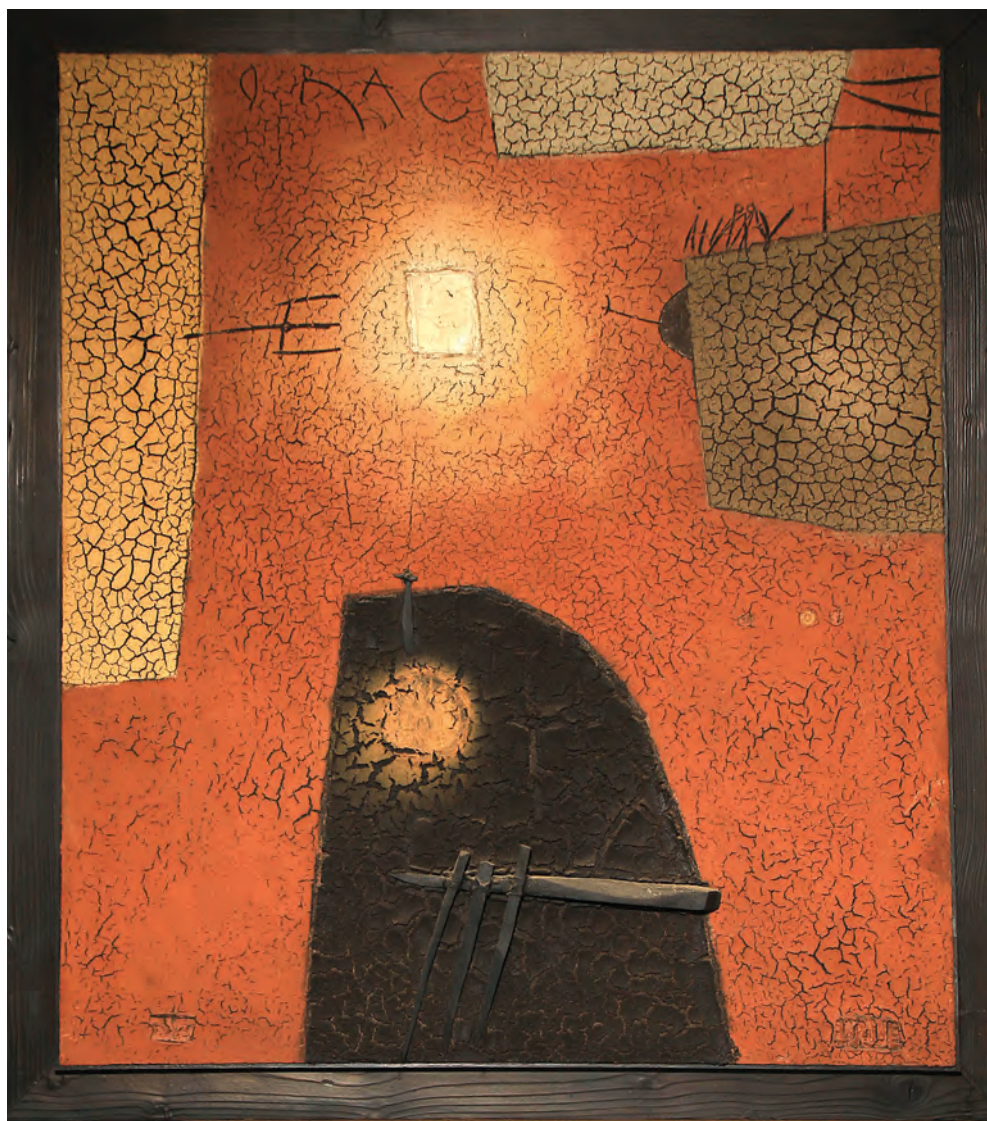
NA BARJU, slika, 200 x 300 cm, barj, zemlja na juti.

SONCE, slika, 50 x 40 cm, barj. zemlja na juti.

PAR, silka, 65 x 80 cm, barj. zemlja na juti.

BARJANEC, slika, 120 x 105 cm, barj. zemlja na juti.

SAMOSTOJNE RAZSTAVE

- 1964 Galerija v Prešernovi hiši, Gorenjski muzej, Kranj (kipi)
- 1968 Mala galerija, Ljubljana (kipi)
- 1976 Mala galerija, Ljubljana (kipi)
- 1977 Galerija Labirint, Ljubljana (leseni reliefi z barjansko zemljo)
- Razstavní salon Rotovž, Maribor (kipi)
- Likovni salon, Ravne na Koroškem (kipi)
- Razstavní salon IUV, Vrhnika (kipi)
- 1978 Dortmund, Nemčija (kipi)
- Galerija Hoffman, Köln, Nemčija (kipi in barjanska zemlja)
- 1979 Dom JLA, Vrhnika (barjanska zemlja)
- 1980 Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Atelje 80, Ljubljana (barjanska zemlja)
- Kulturni center l. Napotnik, Titovo Velenje (barjanska zemlja)
- Dolenjska galerija, Novo mesto (barjanska zemlja)
- 1981 Galerija Doma, Vrhnika (barjanska zemlja)
- Likovni salon, Celje (barjanska zemlja)
- Atrij Magistrata, Ljubljana (barjanska zemlja)
- Beograd (barjanska zemlja)
- 1982 Galerija Dubrava, Dubrovnik (barjanska zemlja)
- Galerija Kašča, Verd, Vrhnika (barjanska zemlja)
- 1983 Mala galerija, Ljubljana (barjanska zemlja)
- Salon Meblo, Nova Gorica (barjanska zemlja)
- 1984 Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Ljubljana (barjanska zemlja)
- Galerija Hoffman, Köln, Nemčija (barjanska zemlja in kipi), Galerija Omladinskog centra, Titograd (barjanska zemlja)
- Moderna galerija, Budva (barjanska zemlja)
- Inštitut Jožef Štefan, Ljubljana (barjanska zemlja)
- ZRMK, Ljubljana (barjanska zemlja)
- 1985 Galerija TKG, Trst (barjanska zemlja)
- 1987 Inštitut Jožef Štefan, Ljubljana (barjanska zemlja)
- 1988 Galerija Equrna, Ljubljana (barjanska zemlja)
- Cankarjev dom, Vrhnika (barjanska zemlja)
- Galerija Borbe, Beograd (barjanska zemlja)
- 1989 Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka (barjanska zemlja)
- Galerija Šivčeva hiša, Radovljica (barjanska zemlja)
- 1992 Galerija Equrna, Ljubljana (barjanska zemlja)
- 1993 Cankarjev dom, Vrhnika (barjanska zemlja)
- Kosovelova knjižnica, Sežana (barjanska zemlja)
- Grajska cerkev, Kostanjevica na Krki (barjanska zemlja)
- 1994 Slovenski informacijski center, New York, ZDA (barjanska zemlja)
- 1995 Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Ljubljana (barjanska zemlja)
- 1998 Galerija Equrna, Ljubljana (akril na platnu 1995/97)
- 1999 Galerija Miklova hiša, Ribnica (akril na platnu 1998)

- Galerija DSLU, Ljubljana (akril na platnu, 1998)
- 2000 Jakopičeva galerija, Ljubljana (akril na platnu 1999)
- 2002 Galerija Equrna Ljubljana (zemlja na platnu)
- 2003 Galerija TR3, Ljubljana (zemlja na platnu)
Cankarjev dom, Vrhnika
- 2004 Galerija Banke Koper (barjanska zemlja na 1979)
- 2005 Galerija TR3, Ljubljana (barjanska zemlja, 1979)
- 2006 Galerija Lek Ljubljana 'Genius loci Lera 2004-2006' (sol, blato in zemlja na platnu)
Galerija Equrna, Ljubljana (zemlja na platnu)
- 2007 Galerija Prešernovih nagrajencev, Kranj (zemlja na juti in platnu)
Galerija Kazamate, Ljubljanski grad, Ljubljana (zemlja na platnu)
- 2009 'Caserma' v KPSS na Leri, Sečoveljske soline, 'Slike Genius loci Lera' (solinsko blato, sol, okoliške zemlje na platnu)
Galerija Inštituta Jožef Štefan, Ljubljana
- 2010 Razstavišče Monfort, Portorož (zemlja na platnu)
- 2011 Vila Bianca, Velenje, Spominska razstava
- 2012 'Caserma' v KPSS na Leri, Sečoveljske soline, 'In memoriam Tone Lapajne', 'Slike Genius loci Lera' (solinsko blato, sol in okoliške zemlje na platnu)
- SIMPOZIJI IN AMBIENTALNE SKULPTURE**
- 1967 Forma viva Maribor, 'Sožitje', beton, 600 x 420 x 160 cm
- 1971 Kiparski simpozij – les, Prilep, Makedonija, skulptura v Skopju, 'Strukturni objekt', les, 250 x 90 cm
- 1972 Forma viva – les, Kostanjevica na Krki, 'Sožitje', les, 540 x 450 x 350 cm
- 1973 Šmohor – Preseka v Ziljski dolini (Avstrija) 'Bilka', les, 700 x 150 cm
- 1975 Kiparski simpozij Zreče, Zreče, 'Utrip', les, 700 x 500 cm
- 1981 Kiparski simpozij Vrhnika, 'Barjanec', les, 550 x 250 cm
- 1982 Kiparski simpozij Ribnica, 'Domačija', les, 250 x 110 cm
- 1984 Kiparski simpozij Vrhnika: 'Barjan in Barjanka', les, 270 x 225 x 470 cm
- 1991 Vrhnika: Orač, les, 77 x 52 x 60 cm
- NAGRADE IN PRIZNANJA**
- 1961 Prešernova nagrada za študente ALU, Ljubljana, Odkupna nagrada ALU v Ljubljani (za najboljšo delo v letu 1961)
- 1963 1. nagrada za kiparstvo na Bienalu jugoslovanskih likovnih akademij Ljubljane, Zagreba, Beograda v Beogradu (za skulpturo Skupina I)
- 1969 Nagrada za sceno (Arrabal: Asir-ski cesar in arhitekt) na festivalu mladih in eksperimentalnih odrov, Sarajevo
- 1977 Nagrada Prešernovega sklada, Ljubljana
- 1981 Nagrada mesta Ljubljane, Ljubljana Odkupna nagrada na 10. jesenskem salonu v Banja Luki
- 1982 Plaketa Ivana Cankarja, Vrhnika
- 1983 Petkovškova plaketa, Vrhnika
- 1997 Velika odkupna nagrada EX TEMPORE, Piran

MUZEJSKA DEJAVNOST NA VRHNIKI V 30. LETIH 20. STOLETJA¹

UVOD

Vrhnika je bila med kraji, ki je že zelo zgodaj imel svoje muzejsko društvo in muzejsko zbirko. Po izkopavanjih prof. Schmida na desnem bregu Ljubljane po letu 1934 se je namreč pri nekaterih vrhniških intelektualcih, med katerimi je bil še posebej zaslužen dr. Marijan Marolt, porodila zamisel o zbiranju gradiva oz. o ustanovitvi muzejskega društva, katerega prvenstvena naloga je bila urediti krajevni muzej z arheološko zbirko. Vest o ustanavljanju vrhniškega muzeja je od vseh, v tistem času izhajajočih, dnevnih in tedenskih časnikov in časopisov, prinesel le članek, objavljen v časopisu Slovenec, septembra leta 1935.² V njem piše, da so dala vzpodbudo za »ustanovitev Muzejskega društva na Vrhniki, čigar naloga je urediti krajevni muzej«³, lanskoletna uspešna arheološka izkopavanja prof. Schmida.

Podatke o muzejski dejavnosti na Vrhniki v 30. letih 20. stoletja smo črpali iz časopisa, ki smo ga našli v NUK-ovi Zbirki tiskov Slovencev zunaj Republike Slovenije. V največji meri pa smo uporabili dokumente iz arhiva Narodnega muzeja Slovenije. Pri tem smo se v muzejskem arhivu soočali z

delnim pomanjkanjem gradiva o tej tematiki. Pomembna ustna vira v povezavi z raziskovalno temo sta bili arheologinji dr. Jana Horvat in ga. Barbara Jerin, ki sta nam osvetlili težave v zvezi s sestavo občinske zbirke. Verjetno bi nekaj gradiva o društvu in njegovem delovanju našli tudi v občinskem arhivu, vendar je bil ta po vsej verjetnosti leta 1945 sežgan oz. danes velja za izgubljenega.

Pred opisom nastanka društva in muzeja se najprej seznanimo z arheološkimi izkopavanji oz. arheološkimi najdbami v letih 1934–1936, ko je bil na Vrhniki izkopavan antični Nauportus, in problematiko pridobitve finančnih sredstev za izkopavanja.

ARHEOLOŠKA IZKOPAVANJA NAUPORTA V LETIH 1934–1936

Za rekonstrukcijo nekdanjega Nauporta so bila najpomembnejša raziskovanja Walterja Schmida, ki je na Dolgih njivah izkopaval med 12. 10. in 12. 11. 1934 in nadaljeval še septembra leta 1936. Osnovne dokumentacije o njegovem izkopavanju je zelo malo, zato so pomemben vir tudi časopisna poročila.⁴

Vodstvo Deželnega muzeja v Ljubljani je že nekaj let pred vojno napravilo obširen načrt za izkopavanje Nauporta. Najdba keltskih grobov v Vačah in nato gradnja tehn. sred. šole na ljubljanskem Mirju pa sta zahtevali koncentracijo znanstvenega dela na ozemlju Vač in Emone, nameravana izkopavanja na Vrhniku pa so bila odložena na poznejši čas. Medtem pa je izbruhnila 1. svetovna vojna, po vojni pa s strani znanstvenih krogov ni bilo več zanimanja za to delo. Izsledki profesorja Schmidta pri izkopavanju keltskih selišč v Sloveniji, pa so raziskovalca privedli do prepričanja, da je za študij predrimске zgodovine našega ozemlja nujno potrebno odkritje keltske Vrhnike. Prav tako pa je za spoznavanje zgodovine naših krajev v rimski dobi potrebno odkritje Nauporta.⁵

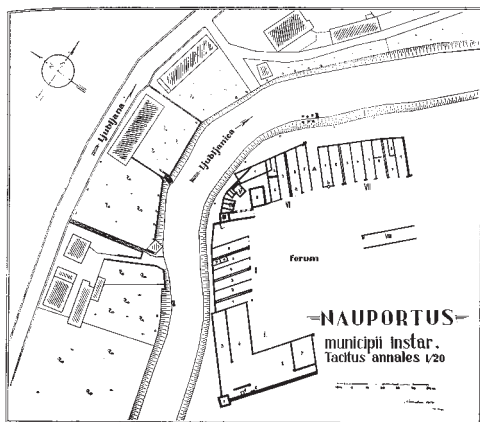
Prof. Schmid je raziskal ostanke rimskega vojaškega taborišča v bližini župne cerkve sv. Pavla in več milj dolgo obzidje južno od Nauporta že med prvo svetovno vojno, vendar pa je ostala slika trgovskega dela rimske naselbine na obeh bregovih Ljubljanice znatnosti skoraj skrita, ker se posamezna izkopavanja v tem delu niso vršila sistematično in po znanstvenih načelih, saj so jih vodili bolj ljubitelji starin kot pa strokovnjaki.⁶

Glavni akter za znanstveno izkopavanje Nauporta, ki se je torej začelo oktobra 1934, je bil Vrhničan, odvetnik in umetnostni zgodovinar, Marijan Marolt. Na njegovo pobudo je takratni vrhniški župan Stanko Hočevar prosil graški muzej za dopust prof. Schmidta. Dopust je ugledni znanstvenik takoj dobil in prišel oktobra na Vrhniko.⁷

Profesor Schmid je oktobra pričel najprej koptati na desnem bregu Ljubljanice v Verdu, torej na Dolgih njivah. Že prve dni izkopavanja je imel izreden uspeh. Najprej je izkopaval na tistih mestih, kjer sta pred njim že kopala domačin župan Jelovšek in ljubitelj starin Jenny. Nato pa je nadaljeval z izkopavanji v vzhodni

smeri, kjer je odkril temelje vsaj štirih poslopij, ki so stala v ravni vrsti vzporedno s tokom Ljubljanice; za njimi pa se je razprostiral obširen trg, katerega tlak iz kamnitih plošč je bil v času izkopavanj v glavnem še ohranjen pod zemljo. Po nekaj dneh izkopavanj je že bilo najdenih tudi več kovinskih in lončenih predmetov.⁸ Med drugim so izkopali rimsko svetilko, nekaj žebeljev, kosov železa itd.⁹

Konec oktobra je bila odkrita že skoraj celotna trgovska naselbina na Dolgih njivah, razen nekaterih manjših poslopij. Mr. Hočevar, vrhniški župan, pa je novembra 1934, po koncu izkopavanj, zapisal: »To, kar so letos odkopali, je bil center vsega javnega in trgovskega življenja v Nauportu.«¹⁰

Schmidov načrt najdišča na Dolgih njivah (J. Horvat, *Nauportus (Vrhnika), Ljubljana 1990, sl. 9*).

Raziskovalci so namreč jeseni 1934 odkopali zelo obširen, s kamnitimi ploščami tlakovan trg, zazidan skoraj okrog in okrog z javnimi in trgovskimi poslopiji. Temu trgu je dala sama narava ugoden položaj, saj je Ljubljana ravno tam napravila velik ovinek in v ta ovinek so postavili davni predniki svoj forum. S tem pa je bil precejšen del naselbine že zavarovan pred sovražniki.¹¹

Ravno sredi ovinka Ljubljanice so arheologi našli postavljen most čez reko. V času izko-

pavanj leta 1934 sta bili odkriti na desnem bregu reke dve vrsti hrastovih pilotov, ki so nosili 6,5 metrov široko mostišče. Ena vrsta pilotov je stala v strugi in so bili pri mali vodi še dobro vidni, druga vrsta pa je bila v zemlji na bregu. Mr. Hočevnar navaja, da je prof. Schmid enega teh pilotov popolnoma izkopal in dodal, da je bil dolg 3,5 metrov, les je v dveh tisočletjih popolnoma počrnel, drugače pa je bil pilot kompakten in ga je bilo mogoče uspešno impregnirati. Mr. Hočevnar je še zapisal: »Najdba tega mostu je morda najvažnejša pridobitev letošnjega leta.«¹²

Od mostu pa je vodila cesta na trg. Na vsaki strani ceste so odkrili po eno veliko skladišče. Skladišča so bila predeljena v več podolgovatih prostorov, ki so bili odprti proti trgu. Ta skladišča so imela zidane samo temelje, stene zgoraj so bile lesene in ometane z ilovico, krita pa so bila z opeko. V skladiščih so bile posebne shrambe, podobne ozkim koritom, kamor so postavljali vrče z vinom in druge stvari, ki jih je bilo treba boljše zavarovati pred živahnim prometom v skladišču.¹³ V teh kanalih je bilo izkopanih zelo veliko, a na žalost, razbitih amfor, nekaj kamnov ročnih mlinov, popolnoma ohranjena kamnita utež z ročem in bronasta skodelica, ki jo je držala prav taka bronasta roka.¹⁴

Odkrili so tudi večjo, vodnjaku podobno shrambo za meso in drugo hrano, ki jo je bilo potrebno dati na hladno. Ob levem skladišču je bil potem trg odprt in mr. Hočevnar navaja, da doslej ni bilo mogoče najti sledov kakšnih arhitektur in da je verjetno bil na tem mestu trg, zavarovan s kakšnim jarkom. Od desnega skladišča dalje pa je vodila ob Ljubljani z obzidjem sklenjena vrsta raznih poslopij: preproste, verjetno stanovanjske stavbe, še eno večje skladišče in javna poslopja. Občinska hiša, kjer sta uradovala magistra vici (župana), je bila predeljena z zidom v dva prostora. Eden je bil nekoliko večji od drugega, kakor je bil tudi eden od magistrov po činu pred drugim.¹⁵

V tej vrsti poslopij so raziskovalci odkrili tudi svetišče, ki je bilo postavljeno po vzoru klasičnega templja. Mr. Hočevnar navaja, da so v njem verjetno častili Aequorno, varuhinjo Ljubljane in brodarjev. Svetišče je bilo zidano iz lepega, skrbno obdelanega materiala. V tej vrsti poslopij je bilo tudi stebrišče s točilnicami. Celotno stranico trga na južni strani je zavzemalo obširno, nad 60 metrov dolgo vojaško poslopje, čigar zunanje zidovje je bilo debelo nad 2 metra. Na jugozahodnem delu tega poslopja je bil stolp. Mr. Hočevnar še navaja, da je bilo to vojaško poslopje odkrito šele proti koncu del leta 1934, ko so že nagajali nalivi in so bile zato preiskane le vogelne točke. V tem poslopiju pa je bilo po njegovih besedah pričakovati tudi največ izkopanin.¹⁶

V zapisu mr. Hočevnarja je tudi navedeno, da je bilo v skladiščih in vojašnici najdenih več mlinskih kamnov. Izmed pomembnejših najdb pa konkretno navaja še: kamnito utež, več nožev, svetilk, ključ, okraske in prstan z rdečimi kamni. Opozori pa tudi na pomembnost najdbe novcev.¹⁷

V članku iz časopisa Slovenec pa lahko preberemo, da so bili med izkopanimi predmeti predvsem pomembni ostanki poznokeltskih posod, novci, med katerimi je najzanimivejši zobčasti srebrni denar L. Fufia Cellena iz l. 91–88 pr. Kr. in pa bronasti novc cesarja Avgusta s kontremarko.¹⁸

Zaradi finančne problematike je prof. Schmid s svojim raziskovanjem nadaljeval šele septembra 1936. Tega meseca je izkopal še zadnjo, prej le v glavnih obrisih poznano, 61 metrov dolgo in 18,25 metrov široko poslopje na forumu, ki so ga leta 1934 zaradi njenega velikega obsega imeli za »kasarno«. Prof. Schmid je dejal: »Sedaj je tudi vloga te ogromne stavbe pojasnjena«¹⁹ in dodal, da ni dvoma o tem, da je tudi to veliko poslopje služilo v notranjosti trgovcem in prevoznikom kot skladišče, sama

debelina zunanjega zidu pa priča, da je imel gotovo tudi obrambni značaj.²⁰ Mr. Hočevar je torej v svojem zapisu iz novembra 1934 narobe razlagal pomen te stavbe.

G. Schmid je septembra 1936 našel še jamo s kostmi, pepelom in ostanki najrazličnejših poznokeltskih in zgodnjericinskih posod, med najdbami lončen svitek ali kolač, na karkršnega so postavljali topilnike za železo in bron, bronast okrask zadnjega roba kaserole in še posebno značilno latensko keramiko z debelimi vzporednimi zarezi.²¹

Sama naselbina Nauporta pa je po mnenju takratnih raziskovalcev, oblikovanega na podlagi ostankov, pozneje pogorela, do tega pa naj bi prišlo l. 243 po Kr., in sicer ob priliki pohoda Maximina Tracca.²²

Problem pridobitve finančnih sredstev za izkopavanja v letih 1934–1936

Časovna omejitev arheoloških izkopavanj in le delni pregled arheoloških območij sta velikokrat posledica pomanjkanja finančnih sredstev za ta dela. Tudi pri Schmidovem izkopavanju antičnega Nauporta se je pojavila finančna problematika in za celo leto prekinila nadaljnja raziskovanja.

Iz članka v časopisu Jutro²³ je navedeno, da je župan Hočevar oktobra 1934 zaprosil kraljevsko bansko upravo dravske banovine za prispevek k arheološkim izkopavanjem na Vrhniki. Zaprošen prispevek za arheološka dela je bil leta 1934 res izplačan, namreč v dopisu predsednika občine, mr. Hočevarja, Kraljevski banski upravi, ki ga je slednja nato prepisanega posredovala ravnateljstvu Narodnega muzeja, septembra 1935, je navedeno: »Podpisana občina je sprejela od kr. banske uprave že lansko leto podporo 2.500 Din, ki jo je uporabila za izkopavanje rimskega Nauportusa ...«²⁴

Dalje je tudi navedeno, da se je v zadnjem času na Vrhniki osnovalo posebno Muzejsko društvo, ki bo to delo vodilo, vodstvo raziskovanj pa bo imel še naprej prof. dr. W. Schmid. »Vsi za to delo namenjeni zneski pa pridejo v prid tukajšnjim brezposelnim, ker vršita prof. Schmid in Muzejsko društvo vse delo brezplačno in gredo vsi izdatki samo za delavske plače.«²⁵ Zaradi izrednega znanstvenega uspeha lanskoletnih izkopavanj in zaradi dokazov o obširnem arheološkem inventarju, ki je še ostal pod zemljo, pa je v dopisu navedeno, da bo potrebno še več let, predno bodo izkopavanja končana; same izkopanine, ki bi se izkopale, pa naj bi bile shranjene v krajevnem muzeju. Dalje še piše: »Podpisana občina prosi zato, da se ji tudi letos prizna in podeli podpora za arheološka izkopavanja.«²⁶

Vendar pa občina leta 1935 naprošenih sredstev za izkopavanje s strani Kraljevske banske uprave po vsej verjetnosti ni prejela. V dopisu ravnateljstva Narodnega muzeja²⁷ Kraljevski banski upravi, septembra 1935, je namreč navedeno: »Glede na predloženo prošnjo vrhniške občine o podpori za izkopavanje v prid novega lokalnega muzeja se podpisano ravnateljstvo izjavlja odločno zoper snovanje takih lokalnih muzejev ...«²⁸ In še: »Vrhniška občina naj se zato obveže, da izroči Narodnemu muzeju kot pristojni domoznanski instituciji vse prenosljive izkopane starinske predmete in vse z izkopavanjem zvezane znanstvene zapiske in pripomočke, nakar naj bi se kot podpora k dejanskim stroškom izkopavanja nakazal primeren znesek iz tekočega banovinskega proračuna.«²⁹

Prof. Schmid svojih izkopavanj leta 1935 verjetno ni mogel vršiti izključno zaradi neodobrenih finančnih sredstev. Vrhnika pa bi ta sredstva 1935. leta morda lahko dobila, če se ne bi ravno v tem času v občini osnovalo Muzejsko društvo, ki je želelo

novoodkrite izkopanine shraniti v lastnem, občinskem muzeju, kar pa ni bilo po godu Narodnemu muzeju. Po vsej verjetnosti so nekatere predmete s Schmidovih izkopavanj tega leta v občinskem muzeju tudi shranili, kajti v nasprotnem primeru bi občina od Kraljevske banske uprave zahtevani znesek verjetno dobila. Na žalost pa nismo našli dokumentov, ki bi te domneve potrdili.

Velika verjetnost je tudi, da občina finančnih sredstev s strani Kraljevske banske uprave ni prejela niti leta 1936 in da so se izkopavanja tega leta lahko vršila samo zaradi finančne pomoči dr. Antona Korošca. Slednje podpisra tudi izjava samega prof. Schmida iz leta 1936: »No in sedaj me vidite tukaj v našem slavnem Nauportu, za katerega se zanima sam g. notranji minister dr. Korošec, ki mi je omogočil nadaljevanje dela, katero sem moral predlanskim prekiniti.«³⁰

O finančni problematiki izkopavanj, ki se domnevno tiče leta 1936, govori tudi Marolt: »Nekoč se je graški profesor dr. Valter Schmid odločil, da bo izkopal in proučil rimsko Vrhniko, Nauportus. Sestavila sva proračun in ker je bila takrat v Slovenji kriza, pri tem zelo varčevala. Pisal sem dr. Korošču, da se zaradi krize ne upamo obrniti niti na občino, niti na denarne zavode. Takoj, ni minil en teden, mi je poslal proračunjeni znesek 4.500 Din.«³¹

Za izkopavanja vrhniškega Nauporta se je dr. Korošec, po besedah Marolta, močno zanimal. Marolt je dr. Korošču namreč poslal zapiske, ki jih je delala gdč. Skvarča³², v katerih so bila opisana izkopavanja. Prav tako pa je dr. Korošec pri prihodnjem obisku Vrhnike takoj želel izvedeti vse novosti v zvezi z arheološkimi odkritji, njihovimi objavami v časopisih, zanimal pa ga je tudi finančni vidik izkopavanj.³³

NASTANEK MUZEJSKEGA DRUŠTVA IN OBČINSKEGA MUZEJA

Vrhnika in njena okolica sta že v 19. in na začetku 20. stoletja sloveli po bogatih arheoloških najdbah, ki so zagotovo zbudile zanimanje strokovnjakov in domačinov, a so našle pot drugam in niso ostale na Vrhniki. Šele izkopavanje arheologa W. Schmida na desnem bregu Ljubljance leta 1934 pa se je bolj dotaknilo vrhniške javnosti in nekateri vrhniški veljaki so se začeli zavedati pomena najdb za domači kraj. Porodila se jim je zamisel o zbiranju gradiva oz. o ustanovitvi Muzejskega društva na Vrhniki, ob podpori takratnega župana pa so sklenili urediti tudi krajevni muzej, kjer bi bile izkopanine na ogled.³⁴

Kot smo že omenili, je vest o ustanavljanju vrhniškega muzeja od vseh, v tistem času izhajajočih, dnevnih in tedenskih časnikov in časopisov, prinesel le članek, objavljen v časopisu Slovenec, septembra 1935. V njem je navedeno, da si je društvo zadalo nalogo »zbrati v arheološki zbirki ostanke mostiščarske, keltske in rimske kulture, ki jih je vrhniška okolica tako bogata pozneje pa priključiti arheološki še umetno-obrtno, etnografsko in prirodoslovno zbirko.«³⁵ Slednjo naj bi uredila botanik dr. Pajnič in jamar prof. Habe. Muzej je dobil streho v županovi pisarni na občini, kjer sta prof. Schmid in odvetnik Marolt uredila zbirko do takrat najdenih arheoloških predmetov. Muzejsko društvo je prosilo vse lastnike izkopanin in pa tudi drugih zgodovinskih predmetov, naj jih darujejo ali posodijo muzeju. Tako naj bi bil »... ustvarjen začetek novemu muzeju, ki obeta postati lepa kulturna ustanova, ki bo ponos naši okolici.«³⁶

Tudi v arhivu Narodnega muzeja je prva vest o vrhniškem muzejskem društvu navedena v dokumentih septembra 1935, in sicer v dopisu predsednika občine, mr. Hočevarja,

Kraljevski banski upravi, ki ga je slednja nato prepisanega posredovala ravnateljstvu Narodnega muzeja. V tem dokumentu je napisano, da se je v zadnjem času osnovalo na Vrhniki posebno Muzejsko društvo, ki bo vodilo izkopavanja, vodstvo izkopavanj pa bo še naprej v rokah prof. Schmidta. »Izkopanine bodo shranjene v krajevnem muzeju, ki ga uredi prav tako g. dr. Valter Schmid, glasom oblasti že predloženih pravil Muzejskega društva pa pripadejo v slučaju razida društva ti predmeti Narodnemu muzeju v Ljubljani.«³⁷

Vendar pa snovanje vrhniškega muzeja ni bilo zaželeno, kar je razvidno že iz dopisa ravnateljstva Narodnega muzeja Kraljevski banski upravi, septembra 1935, v katerem je navedeno, da se »... podpisano ravnateljstvo izjavlja odločno zoper snovanja takih lokalnih muzejev, kjer tega niti obseg niti važnost lokalnozgodovinskega gradiva ne opravičuje«. ³⁸ V pojasnilo je ravnateljstvo navedlo, da je popolnoma utemeljeno, da imata Celje in Ptuj za svoje bogate rimske starine posebne krajevne muzeje, ker dobi »popotnik« v teh zbirkah resničen vtis o tedanji kulturi mesta. Poleg tega pa je v obeh omenjenih krajih strokovnjak poverjen funkciji vodstva dotičnega muzeja. Na Vrhniki pa tega, po mnenju ravnateljstva, ni bilo. Kot razlog za neodobravanja ustanovitve vrhniškega muzeja je ravnateljstvo navedlo tudi, da bi se predmeti kvarili v neprimernih hrambah ali bi bili celo uničeni in znanost od tega ne bi imela ničesar. Prav tako pa tudi pridobitve novih izkopavanj naj ne bi bile tako obsežne, da bi opravičevale snovanje novega lokalnega muzeja, »... ki bi bil - ako naj bo res smotrno upravljan - v nepotrebno trajno breme ali banovine ali pa občine ...«³⁹ Ravnateljstvo si je zato želelo, da bi se vsi predmeti oddali Narodnemu muzeju, saj bi bile s tem najdbe postavljene na ogled, znanstvenikom pa na razpolago za študijske namene in na voljo

za potrebne primerjave z drugimi »objekti« arheološke zbirke. »Na Vrhniki pa bi bile izkopanine v obeh primerih mrtev kapital.«⁴⁰

V tem dokumentu je tudi navedeno, da je banovinski spomeniški referent že leta 1934 predlagal, da se izkopani predmeti izročijo Narodnemu muzeju, kar pa se ni zgodilo. Narodni muzej je zato občino pozival, naj se mu, kot pristojni domoznanski instituciji, izročijo vsi izkopani prenosljivi predmeti in vse z izkopavanjem povezani pripomočki: zapiski, fotografije, risbe in načrti. »Snujoče se Muzejsko društvo na Vrhniki pa naj bi Narodni muzej v njegovem stremljenju odbirati in zbirati neznane ali ogrožene zgodovinske dokumente podpiralo, nikakor pa ne gojilo težnje, da se naši arheološki in drugi zakladi po nepotrebem zbirajo v novih »muzejih« ...«⁴¹

Društvena pravila in odziv Narodnega muzeja

Muzejsko društvo je ob svoji ustanovitvi leta 1935 Kraljevski banski upravi posredovalo pravila svojega društva.⁴²

Pravila Muzejskega društva na Vrhniki so obsegala deset točk.⁴³ Med njimi je navedeno, da je sedež Muzejskega društva na Vrhniki, njegovo področje delovanja pa naj bi obsegal vrhniški sodni okraj.⁴⁴

Naloga društva je bila »... zbrati v javni zbirki arheološke, umetnostno-zgodovinske, umetno-obrtne in etnografske spomenike svojega področja, listine in druge za kulturno, politično in gospodarsko zgodovino območja pomembne predmete ter primerke za območje društva značilnih rud, rastlin in živali«. ⁴⁵ Svojo nalogo naj bi društvo dosegalo na štiri načine, in sicer: z ureditvijo javne zbirke, vodstvu po zbirkah arheološkimi izkopavanji, znanstvenimi ekskurzijami, izleti in s predavanji.⁴⁶

Pravila Muzejskega društva na Vrhniki, 1935 (prva stran)

P R A V I L A

Muzejskega društva na Vrhniki.

§ 1. Ime, sedež in področje društva.

Ime društvu je Muzejsko društvo na Vrhniki. Sedež društva je na Vrhniki, njegovo področje obsega vrhniški sodni okraj.

§ 2. Naloga društva in sredstva, s katerimi jo dosega.

Naloga društva je zbrati v javni zbirki arheološke, umetnostno-zgodovinske, umetno-obrtno in etnografske spomenike svojega področja,

listine in druge za kulturno, politično in gospodarsko zgodovino območja pomembne predmete ter primerke za območje društva značilnih rud, rastlin in živali.

Svojo nalogo dosega društvo a/ z ureditvijo javne zbirke,

b/ z vodstvi po zbirkah in s predavanji, c/ z arheološkimi izkopavanji in d/ z znanstvenimi ekskurzijami in izletji.

§ 3. Ustroj uprave in način polnveljavnega sklepanja.

a/ občni zbor. Občni zbor se vrši vsako leto enkrat. Skliče ga predsednik z objavo na krajevno običajen način. Da more občni

zbor veljavno sklepati, mora biti navzoča vsaj desetina vseh članov.

Če ni dovolj članov navzočih, sme predsednik čez 1/4 ure odpreti

nov občni zbor, ki sme pravomočno sklepati brez ozira na število

članov. V delokrog občnega zbora spada a/ volitev odbora, razsodišča

in dveh preglednikov, b/ sklepanje o predlogih, c/ sklepanje o de-

lovanju odborov, d/ določevanje članarine, e/ sprememba pravil in

sklepanje o razidu društva, za kar je treba pritrditve dveh tretin

na občnem zboru navzočih članov. Predsednik je po potrebi upravičen

sklicati izreden občni zbor, moča ga pa sklicati, če to zahtevajo

Pravila Muzejskega društva na Vrhniki, 1935 (prva stran).

Podpisali so jih Marijan Marolt, odvetnik, France Habe, profesor in dr. Pavel Žnidaršič, odv. koncipient.

Ustroj uprave društva naj bi obsegal občni zbor, ki naj bi se sestajal enkrat na leto, in odbor sedmih odbornikov, izvoljenih s strani občnega zbora.⁴⁷ Člani naj bi bili častni, ustanovni, ki bi plačali vsaj 500 Din, in redni, ki bi plačevali članarino.⁴⁸ Društvo naj bi na zunaj zastopal predsednik⁴⁹, društvo je imelo tudi svoj pečat⁵⁰ z imenom in sedežem društva ter s sliko vrhniškega grba.

Pomembna pa je bila zadnja točka Pravil, kjer je navedeno, da »... društvo prestane ali vsled pravnomočnega sklepa občnega zbora ali po odloku oblasti.«⁵¹ V slučaju razpusta društva pa pripada premoženje društva državnemu muzeju v Ljubljani (NMS); iz društvene zbirke pa si Narodna galerija v Ljubljani lahko izbere umetnine, ki bi prišle v poštev za njeno zbirko. Oboje naštetu pa bi se lahko izvršilo šele tedaj, če se v teku dveh let na Vrhniki ne bi ustanovilo novo društvo z enakim ali podobnim namenom.⁵²

Kraljevska banska uprava je marca 1936 posredovala izvod pravil Muzejskega društva ravnateljstvu Narodnega muzeja. Ravnateljstvo je prosila, da bi podalo izjavo o morebitnih utemeljenih pomislekih zoper odobritve teh pravil. Izjavo naj bi ravnateljstvo podalo soglasno s konservatorjem dr. Steletom.⁵³

Ravnateljstvo Narodnega muzeja je v odgovoru na dopis poslalo na štirih A 4 straneh naštete in razložene razloge, zakaj Banska uprava naj ne bi potrdila pravil Muzejskega društva na Vrhniki.⁵⁴ Nekateri od naštetih razlogov so bili enaki kot v dopisu ravnateljstva Narodnega muzeja Kraljevski banski upravi iz septembra leta 1935 (gl. op. 38).

Ravnateljstvo je v svojem odgovoru navedlo, da bi se dalo isti namen kot ustanovitev Muzejskega društva na Vrhniki bolje dosežati v okviru splošnega Muzejskega društva za Slovenijo, katerega namen je bil pospeševati domoznanstvo v zgodovinskem in etno-

grafskem oziru preko pospeševanja ohranitve zgodovinskih, arheoloških, umetnostnih in narodopisnih spomenikov. Novemu Muzejskemu društvu pa je bilo, glede na predložena pravila, edini cilj ustanovitev muzeja na Vrhniki, zato se je ravnateljstvo opredelilo odločno proti takim lokalnim muzejskim zbirkam. Kot razlog za svojo odločitev je ravnateljstvo zopet navedlo, da snovanja take lokalne zbirke ne opravičuje niti obseg niti pomen lokalno-zgodovinskega gradiva. Vsi za znanost in narod pomembni dokumenti, tudi pisani, po mnenju ravnateljstva, ne morejo ostati v lokalnem muzeju ali arhivu in zanje je edino pravo mesto v osrednjih institucijah v Ljubljani. Samo tako bi namreč dokumenti lahko bili na razpolago za znanstveno raziskovanje in primerjanje z ostalimi objekti in zbirkami, starine in predmeti, raztreseni po manjših in odročnih zbirkah, pa le tako ne bi ostali neopaženi in neobdelani. »... le veliki zavodi s svojo tradicijo, svojimi laboratoriji in s svojim izvežbanim osebjem so poroštvo za trajno, varno in skrbno ohranitev predmetov.«⁵⁵

Ravnateljstvo je tudi menilo, da bi morala biti med ljudmi boljše zakoreninjena zavest, da je osrednji ljubljanski muzej odraz in zrcalo slovenske narodne kulture in tvornosti. Zatorej bi morala biti vsa pomembna dela prednikov, ki so narodnega pomena, in vse, kar prikazuje narodni razvoj v »zgodovinski zapovrstnosti«, brezpogojno shranjeno v zbirkah Narodnega muzeja. »Kar se pa tiče vrhniških domačinov, si bodo starine svojega kraja vsak čas lahko ogledali v ljubljanskem muzeju. Kajti tu so shranjene že vse dosedanje rimske izkopanine iz Vrhnike.«⁵⁶ Pridobitve novih izkopavanj pa tudi naj ne bi bile tako obširne, da bi bilo zaradi tega potrebno ustanoviti lokalni muzej; tak muzej naj bi namreč »živel«, samo dokler bi bili na svojih mestih vneti podporniki muzejskega vprašanja. Čez čas, ko njih ne bi bilo več v kraju, ne bi bilo več strokovnega poznavanja

DIREKCIJA
muzeja v Ljubljani
Štev. 186/82
Vid. 31. III.

539/35
(49/241/35)

Predmet: Muzejno društvo na Vrhniki;
pravila.

Kraljevski banski upravi sporoča
banoborne
(o. N. II.)
v Ljubljani.

Sporočilo na temelju prošnje z dne 16.
marca 1936, št. 42.8338/1, glede pravil na-
meravanege Muzejnega društva na Vrhniki
smatram podpisano razmatranje, da se de-
jati namen bože dosežati v mojem sploš-
nem Muzejnem društvu za "Gorenjsko", ki
mi je namen pospejevati naše slovo,
znanstvo v zgodovinski in etnografskem
okviru ter zgodovinski vede sploš-
neje, ~~ter~~ med drugim tudi etno, da uita,
navesja in mnogi spiritus domaćih muzejev
ter pospejuje skavitu zgodovinskih,
arheoloških, muzejskih in narodopis-
nih spomenikov.

Kar se pa tiče muzeja na Vrhniki, ki je ~~prvi~~
edini cilj novega Muzejnega društva, pa se
mora podpisano razmatranje izjaviti od-
ločno zoper uvoznje takih lokalnih mu-
zejev, kjer tega niti obseg niti naj-
manj lokalnog zgodovinskega znanja
ne opravičuje. Vsi za znanost, narot
in dejelo pomembnejši ali drugači vidnj
ki dokumenti, tudi pravi, ne morejo sta-
ti v muzeju ali arhivu. Za vse je pravo
lokalnem

Prva stran pisma direktorja Narodnega muzeja v Ljubljani dr. Josipa Mala dne 31. 3. 1936, kjer Kraljevski banski upravi sporoča mnenje o snovanju muzeja na Vrhniki (gl. op. 54).

nja in vneme, predmeti pa se bi po mnenju ravnateljstva po vsej verjetnosti porazgubili, uničili ali pa se neprimerno shranili.

»Zgledov, da so po taki lokalni zaljubljenosti v svoje starine radi ljubosumnosti do osrednjih zavodov prešle in se izgubile cele zbirke, imamo samo iz najnovejšega časa žal že preveč.«⁵⁷

Ravnateljstvo je glede na predloženi osnutek muzejskih pravil odločno nasprotovalo tudi arheološkimi izkopavanjem, ki bi se vršila s strani vrhniškega društva. Po mnenju ravnateljstva namreč arheološka izkopavanja zahtevajo posebna znanja in zato jih lahko izvaja samo »... znanstveno in praktično dovolj izvežbano osebje«.⁵⁸ Ravnateljstvo je tudi navedlo, da zakon o muzejih in o varstvu starin, ki ga je takrat imelo ministrstvo prosvete že izdelanega v osnutku, prepušča in poverja taka raziskovanja na področju Dravske banovine izključno le osrednjemu muzeju v Ljubljani, »... ki ne more postati odvisen od lokalnih faktorjev, da bi ti odločali, kaj naj se odda osrednjemu muzeju, kaj ne«.⁵⁹

Ravnateljstvo je zaskrbelo tudi prva točka društvenih pravil. Delokrog društva in muzeja je bilo v predloženih pravilih predvideno ne le za trg Vrhniko, ampak za celoten vrhniški sodni okraj. »Po takem razteganju delokroga in pri naraslih težnjah po novih lokalnih muzejih, bi bilo Narodnemu muzeju kmalu izpodkopano sploh vsako prvenstveno zbiralno področje.«⁶⁰

»Podpisano ravnateljstvo zato iz naštetih razlogov, posebno pa z ozirom na vladno predlogo novega zakona o muzejih in o varstvu starin, ki bo vsa ta vprašanja dokončno rešil in uredil, predlaga, da Kr. banska uprava ne potrdi predloženih pravil Muzejskega društva na Vrhniki ...«⁶¹ Po mnenju ravnateljstva se teh pravil naj ne bi potrdilo v primeru, da bi društvo osnovalo lastni lokalni muzej, ki

bi raztezal svoje področje na celoten vrhniški sodni okraj in v primeru, da bi društvo vršilo tudi samostojna arheološka izkopavanja.

Tudi konservator dr. Stele je soglašal z mnenjem ravnateljstva Narodnega muzeja. Tudi on se ni strinjal predvsem s tem, da si je društvo za nalogo zadalo vršiti tudi arheološka izkopavanja in ni obenem nikjer predvidevalo sodelovanja z zato poklicanimi ustanovami.⁶² Dr. Stele je zato menil, da bi bil lokalni muzej na Vrhniki mogoč samo kot nekakšna ekspozitura ljubljanskemu Narodnemu muzeju, ki bi jo slednji stalno nadziral in obenem imel tudi po društvenih pravilih pravico prenesti lokalno zbirko v Ljubljano takoj, ko v lokalnem muzeju ne bi bilo več »garancije« za varnost zbranih predmetov.⁶³

Dokumentov kasnejših datumov iz leta 1936, ki bi pokazali, ali je Kraljevska banska uprava Pravila Muzejskega društva potrdila ali ne, in ki bi prinesli še kakšne podatke o odnosu Narodnega muzeja do novoustanovljenega društva, nismo našli.

Vendar pa, kljub temu da je bil Narodni muzej leta 1936 še vedno odločno proti ustanovitvi krajevnega muzeja in arheološkimi izkopavanjem s strani društva ter proti društvenim Pravilom, pa vse kaže na to, da muzejsko društvo ni propadlo in da je kljub temu ustanovilo svoj lokalni muzej. Slednje bomo namreč lahko prebrali v naslednjem poglavju, kjer se omenja junij leta 1936 (torej že več kot dva meseca po izjavi ravnateljstva in dr. Steleta o neodobranju vrhniških društvenih pravil) kot leto, ko je Marolt želel določene ostanke položiti v lokalni muzej, in leto 1937 kot leto, ko je Marolt skupaj s prof. Schmidom položil leseni pilot v občinski muzej idr. Torej ali je Banska uprava potrdila pravila Muzejskega društva ali pa je občinski muzej resnično postal ekspozitura Narodnega muzeja, kakor je priporočal dr. Stele.

Zbirka občinskega muzeja

Društvo je sprva v svoji muzejski zbirki želelo zbrati mostiščarske, keltske in rimske izkopane predmete.⁶⁴ Kot smo podrobno opisali že v poglavju o arheološkem izkopavanju Nauporta, je bilo v času ustanovitve društva in lokalnega muzeja odkritih veliko arheoloških ostankov, vendar pa je na žalost zelo malo dokumentov in podatkov, ki bi natančneje pojasnili velikost vrhniške zbirke ter število in vrsto shranjenih predmetov.

Glede na dokumente iz muzejskega arhiva smo lahko prepričani, da je bila občinska zbirka, verjetno leta 1948 (kar bomo pojasnili v poglavju o koncu delovanja društva in muzeja) prenesena v Narodni muzej. Dejstvo pa je, da za izkopane predmete v času Schmidovega raziskovanja na Vrhniki ne moremo določiti, kateri izmed njih so prišli v Narodni muzej že takoj direktno, kateri pa so bili najprej shranjeni v vrhniškem muzeju in so kasneje prišli v Narodni muzej. Če bi bilo namreč Schmidovo gradivo ob prihodu v Narodni muzej že takoj inventarizirano, bi lahko s pomočjo inventarnih knjig ločili predmete, ki so v muzej prišli kasneje (torej iz občinskega muzeja) in bili seveda kasneje tudi inventarizirani. Tako pa je inventarizacija gradiva s teh izkopavanj potekala šele v 80. letih s strani dr. Horvatove.⁶⁵ Dr. Jana Horvat, z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, navaja,⁶⁶ da je večina najdb, ki se omenjajo v člankih iz časopisov Slovenec in Jutro,⁶⁷ prišla v Narodni muzej in da jih je pozneje lahko tudi objavila v svoji knjigi.⁶⁸ Schmidovo gradivo iz izkopavanj 1934–1936 pa je po njenih navedbah Narodni muzej hranil prvotno v velikem zaboju.⁶⁹

Verjetno se je z vrhniškimi predmeti zgodilo naslednje: ko so predmete (verjetno leta 1948) prinesli v Narodni muzej, so jih enostavno shranili poleg preostalega gradiva; na to, da so bili nekaj časa shranjeni v muzeju na Vrhniki, pa se je sčasoma pozabilo.⁷⁰

Od vseh izkopanih arheoloških ostankov lahko samo za enega zagotovo trdimo, da je bil shranjen v vrhniškem občinskem muzeju, in sicer gre za hrastov pilot. O tem pilotu govori Marolt in navaja, da je iz foruma Nauportusa vodil lesen most čez Ljubljano na drugi breg, ter dodaja: »Hrastovi piloti, ki so most nosili, so še vidni pod vodno gladino; enega sva l. 1937 s profesorjem Šmidom izruvala – se pravi: midva sva komandirala, ruval ga je škripec – in ga položila v občinski muzej.«⁷¹ Kaj se je s tem pilotom zgodilo kasneje, ni znano, saj v katalogu inventariziranih najdb Nauportusa⁷² nismo našli inventarne številke in s tem lokacije nobenega lesenega pilota; prav tako pa tudi ga. Horvat o tej najdbi ni imela nobenih podatkov.⁷³

Dokumenti, najdeni v muzejskem arhivu, pa pričajo še o nekaterih najdbah, ki so bile morda shranjene v občinskem muzeju.

V pismu sreskega načelnika Kraljevski banški upravi maja 1936 je navedeno, da so na posestvu župnika Javornika na Vrhniki, na t. i. območju »Mokrice«, blizu glavnega vrhniškega kolodvora 28. maja 1936 delavci odkopali človeško okostje, okoli njega pa so našli tudi nekaj črepinj keramične posode oz. žare.⁷⁴ O sami najdbi je bil obveščen tudi Marijan Marolt, kasneje pa so bili k raziskovanju pritegnjeni tudi drugi strokovnjaki, med drugimi dr. Zupan, ki so ugotovili, da gre za najdbo iz keltske ali iz rimske dobe. Sreski načelnik je še navedel: »Predmeti žare kakor tudi okostja, kolikor je bilo mogoče izbrati in pobrati, je vzel s seboj advokat Marijan Marolt iz Vrhnike.«⁷⁵

Narodni muzej se je zanimal za to najdbo, saj je ravnateljstvo muzeja poslalo Maroltu pismo z željo, da bi podal podrobnejše okoliščine te najdbe in samega najdišča.⁷⁶

V odgovoru na pismo ravnateljstva je Marolt podal natančen opis okoliščin najdbe in do-

dal, da so posamezni deli lobanje še dobro ohranjeni, ostale kosti pa so zelo preperle in so razpadle v prah. Navedel je še: »Vse izkopenane dele okostja in žare sem vzel jaz, poleg tega pa tudi kos ilovice, v kateri so se še dobro poznali vsi prsti. Ta kos ilovice sem posušil in konserviral, ostalih delov pa še nisem utegnil očistiti. Ako želite, Vam prinesem vse skupaj ob priliki v muzej, drugače bom pa shranil to v našem domačem muzeju.«⁷⁷

V muzejskem arhivu nismo našli nobenega dokumenta poznejšega datuma, ki bi lahko pojasnil, ali se je najdba shranila v lokalnem ali v Narodnem muzeju. Ga. Horvat pa naveda, da najdba danes ni ohranjena.⁷⁸

Mogoče je tudi, da so bile nekatere najdbe, ki so bile najdene leta 1939, shranjene v občinskem muzeju. Marolt je namreč tega leta nekajkrat komuniciral z Narodnim muzejem, in sicer 11. januarja, ko je prinesel v muzej dva rimska novca, ki sta bila najdena blizu limesa iz Strmice pri Vrhniki, 24. marca, ko je prinesel pokazat v muzej najdena novca prav tako iz Strmice pri Vrhniki, za katera pa se je kasneje izkazalo, da sta verjetno ponaredek.⁷⁹ V Dnevniku arheološkega oddelka Narodnega muzeja pa je tudi navedeno, da je 12. 6. 1939 Marijan Marolt obvestil muzej o najdbi »keltskega groba« v Horjulu.⁸⁰

Kustos dr. Ložar iz Narodnega muzeja je junija 1939 župnemu uradu Horjul poslal dopis z željo, da bi od župnega urada dobil natančnejše podatke o najdbi tega groba, ki je bil najden ob priliki stavbnih del, in pa, da bi župni urad poskrbel, »... da se najdeni predmeti zbero in ohranijo in da bi jih Narodni muzej lahko pridobil za svoje zbirke«.⁸¹

Župni urad v Horjulu je junija v odgovoru na dopis kustosa Ložarja pojasnil, da je o sami zadevi sicer poizvedoval, vendar pa o kakšnem grobu ljudje naj ne bi vedeli nič-

sar. Prav tako pa je menil, da mogoče obvestilo g. Marolta temelji na zmoti. »Ako bi se pa vseeno izkazalo, da je na stvari kaj, bom takoj poročal.«⁸²

V pismu ravnateljstva muzeja na odgovor župnega urada meseca junija pa je ravnateljstvo župni urad opozorilo, da so ponovno prejeli obvestilo o najdbah starinskih predmetov, in sicer številnih, ki naj bi bili najdeni na stavbišču ali v bližini stavbišča novega Prosvetnega doma. Ravnateljstvo je zato župni urad ponovno prosilo, da se o zadevi povpraša in da je mogoče, da so najditelji predmete odtujili ali pa uničili in je morda zato celotna situacija župnemu uradu neznan. Na koncu dokumenta ravnateljstvo dodaja še: »Ako dejansko prihajajo na dan starinske najdbe, bo takoj prišel na kraj mesta naš uradnik.«⁸³

V muzejskem arhivu pa tudi za zgoraj navedeno situacijo oz. za njen razplet nismo našli nobenega dokumenta poznejšega datuma, ki bi lahko pojasnil število in vrsto najdb ter podatke o tem, ali se je najdba morebiti shranila v lokalnem ali v Narodnem muzeju ali pa so bili predmeti uničeni, odtujeni. Prav tako pa nismo našli nobenega dokumenta poznejših let, ki bi potrdil komuniciranje Marolta z Narodnim muzejem in ki bi prinesel še kakšne podatke o najdbah in sestavi občinske zbirke.

Velik del predmetov s Schmidovih vrhniških izkopavanj je danes shranjenih v depojih Narodnega muzeja, del Schmidovih izkopavanj z Vrhnike pa je prišlo tudi v graški muzej Joanneum. Tudi to gradivo, najdeno v depojih graškega muzeja po naključju, je bilo inventarizirano s strani dr. Horvatove v 80. letih. Povsem mogoče pa je, da tam hranijo še druge predmete z Vrhnike in še nepoznano dokumentacijo Schmidovih izkopavanj.⁸⁴

V Mestni muzej Ljubljana pa je po drugi svetovni vojni prišlo gradivo iz Ljublanice, dolgo časa označeno kot »zaklad iz Vrhnike«, o katerem smo več napisali že v poglavju o pregledu arheoloških izkopavanj na Vrhniki. Podatek, da se to gradivo nahaja prav v Mestnem muzeju, je ga. Horvat odkrila tudi čisto po naključju in ni izključeno, da Mestni muzej hrani še kakšne vrhniške izkopanine.⁸⁵

Konec delovanja društva in muzeja

Glede samega delovanja Muzejskega društva in glede točnega leta in dneva prenehanja delovanja nimamo natančnejših podatkov. Po vsej verjetnosti je bil razlog za prenehanje delovanja začetek vojnega dogajanja oz. italijanska okupacija in pa povojna emigracija pomembnega akterja za muzejsko dejavnost na Vrhniki v tem obdobju, Marijana Marolta. Sama misel na povojno delovanje društva pa je verjetno popolnoma propadla tistega leta, ko je bila občinska zbirka prepeljena v Narodni muzej (verjetno leta 1948).

V muzejskem arhivu smo našli nekaj podatkov samo v zvezi s »propadom« občinskega muzeja.

V dopisu predsednika Krajevnega ljudskega odbora Vrhnika Narodnemu muzeju, z dne 5. julija leta 1947, je navedeno, da je ob osvoboditvi komisija za ugotavljanje škode na kulturnih spomenikih blokirala zbirko rimskih izkopanin na področju Vrhnike, in sicer zbirko, ki se nahaja v shrambi KLO. »Gre verjetno za predmete, ki jih je izkopal profesor Walter Schmid, nekaj let pred zadnjo vojno. Ter je želeti, da se ti zgodovinski spomeniki vključijo v našo centralno muzejsko ustanovo, vas prosimo, da pokrenete inventarizacijo in prevzem te zbirke.«⁸⁶

Ravnatelj Narodnega muzeja dr. Kastelic se je julija odzval na ta dokument. Odpisal je:

»Z ozirom na vaš dopis z dne 5. jul., Vaša št. 1850 Vam sporočamo, da bo predstavnik Narodnega muzeja prišel k Vam v torek 15. t. m. dopoldne. Ob tem sporočilu se Vam muzej zahvaljuje za pozornost, in je popolnoma Vašega mnenja, da so izkopanine rimske dobe Vrhnike toliko pomembne, da spadajo v zbirke centralnega muzeja.«⁸⁷

Istega dne je muzej zaprosil »Ministrstvo za prosveto - oddelek za kulturo« med drugim tudi za dovoljenje za potovanje ravnatelja dr. Kastelica: »... Na Vrhniko dne 15. jul. 1947., kjer bo prevzel na Krajevem ljudskem odboru rimske starine, ki jih ta odbor hrani ... Istočasno si bo ogledal rimske utrdbe v okolici.«⁸⁸

A dr. Kastelic je 15. julija zopet pisal na Vrhniko in sporočil, da se bo predstavnik Narodnega muzeja na Vrhniki zglasil v četrtek, 17. t. m. Na dopisu, ki ga je KLO Vrhnika prejel, je s svinčnikom pripisano: Ogle dane izkopanine 17. 7. 1947.⁸⁹

Drugih podatkov v muzejskem arhivu iz leta 1947 ni. Nekdo je 17. julija res šel gledat starine na Vrhniko, poročilo o ogledu pa je bilo verjetno samo ustno.

Leto 1948 pa je bilo skoraj zagotovo tisto leto, ko je bila občinska zbirka prenesena v Narodni muzej. Med dokumenti iz leta 1948 je namreč vloga ravnateljstvu Narodnega muzeja za izdajo več potnih nalogov. Med njimi piše: »Hkrati prosi ravnateljstvo tudi za potni nalog za Berceta Rudolfa, preparatorja, in za Prosenca Antona, hišnika, in sicer za 1 dan v času od 18. III. do 27. III. 1948 za potovanje na Vrhniko. Prevzeti in prepejljati je treba rimske izkopanine, ki jih hrani KLO Vrhnika.«⁹⁰

27. marca 1948 je ravnatelj Narodnega muzeja, dr. Jože Kastelic, iz Šentvida pri Stični

(kjer je izkopaval) poslal v muzej pismo, v katerem daje navodila v zvezi z delom v muzeju in izkopavanji v Stični. Pod prvo točko pa je navedeno: »Odhod na Vrhniko Prosenc in Knafličeva ta teden odpade.«⁹¹

Sklepamo, da so na Vrhniko po najdbi šli kasneje, vendar ni nobenega dokumenta o tej poti in prevzemu iz leta 1948. Tudi v muzejskem arhivu iz leta 1949 ni nobenih podatkov o vrhniški občinski zbirki oz. o njenem prevzemu.

Mogoče je tudi, da prenos občinske zbirke ni bil dokumentiran z nobenim reverzom in zelo možno je, da je bilo vse le ustno dogovorjeno.⁹²

Vprašanje, ki se nam ob tej situaciji prenosa muzejske zbirke v Ljubljano zastavlja, pa je, zakaj predstavnik muzeja ni prevzel predmetov že leta 1947 in zakaj je trajalo tako dolgo, da so predmete prepeljali v Ljubljano. Žal pa nismo našli nobenega dokumenta, ki bi to pojasnil.

Društvo je s svojim delovanjem verjetno prenehalo ob začetku vojnega dogajanja, šele po osamosvojitvi Slovenije pa je bilo Muzejsko društvo ponovno ustanovljeno in je zopet postalo aktualno tudi vprašanje ustanovitve krajevne muzejske zbirke.

POBUDNIKI USTANOVITVE DRUŠTVA IN MUZEJA

Pobudniki za ureditev zbirke vrhniškega muzeja so bili poleg najpomembnejšega akterja, umetnostnega zgodovinarja in advokata, Marijana Marolta, še: arheolog prof. Schmid, botanik in pravnik dr. Edvard Pajnič in pa geograf in zgodovinar ter mednarodno priznani speleolog prof. France Habe.⁹³ Pomemben akter pa je bil tudi takratni župan Stanko Hočevar, brez pomoči

katerega se vrhniška muzejska dejavnost v tem obdobju ne bi tako razcvetela. Vsi našti muzejski akterji si zaslužijo, da povemo nekaj besed o njihovem življenju in delovanju v občini in/ali izven nje.

Marijan Marolt

Marijan Marolt (21. januar 1902, Vrhnika–11. januar 1972, Buenos Aires), rojak z Vrhnike, iz vasi Verd, je bil s strani svojega očeta dr. Janka Marolta, ki je bil zdravnik in dolgoletni vrhniški župan ter bil v prijateljskih zvezah z dr. Janezom E. Krekom in dr. Antonom Korošcem, deležen najboljših izobrazbe. Oče ga je namreč poslal v nemško gimnazijo Sankt Paul na Koroško, vendar pa je bil Marijan v šesti gimnaziji leta 1918 izključen, ker se je javno postavil za majniško deklaracijo. Gimnazijo je končal v Ljubljani, kjer je kasneje, med leti 1920 in 1925, tudi nadaljeval študij prava in umetnostne zgodovine pri prof. Izidorju Cankarju. Prvo službo je dobil v Celju (1927–1932) kot odvetniški koncipient, bil pa je tudi zastopnik ljubljanskega spomeniškega varstva, ki ga je vodil dr. Franc Stele. Po opravljenem odvetniškem izpitu se je vrnil v Verd in leta 1932 odprl odvetniško pisarno na Vrhniki.⁹⁴

Marolt je bil vsestranski človek. Zanimal se je za dramatiko, sodeloval je pri rokodelskem odru na Vrhniki, bil je režiser, masker in igralec. Bil je tudi predsednik Prosvetnega društva na Vrhniki, vse življenje je bil predavatelj, aktiven v vrhniškem občinskem svetu, predsednik Občinske hranilnice, banski svetnik, deloval je pri Orlu, v politiki (SLS). Velja omeniti tudi, da se je leta 1937 zavzemal za ustanovitev slovenske likovne akademije v Ljubljani,⁹⁵ od leta 1938 pa se je zelo angažiral tudi pri Narodni galeriji v Ljubljani, kjer je bil blagajnikov namestnik, pravni zastopnik, član prireditvenega odseka, vodnik po razstavah, predavatelj itd.⁹⁶

Marjan Marolt (foto: http://www.slovenska-biografija.si/static/osebe/sbi350793_Marolt_Marjan).

Marolt je veliko sodeloval tudi v periodičnem tisku (Slovcu, Mladiki, Časopisu za zgodovino in narodopisje, Domu in svetu, Zborniku za umetnostno zgodovino itd.).⁹⁷

Kot najvidnejši kulturni in politični predstavnik vrhniškega okolja, eden glavnih »kapitalistov« in še idejno protikomunistično usmerjen se je pred osvoboditvijo maja 1945 umaknil v emigracijo. Leta 1948 se je naselil v Argentini, kjer je bilo življenje prvih nekaj let zelo težko. V novi domovini, v Buenos Airesu, se je aktivno vključil v Društvo Slovencev, sodeloval je pri organiziranju slovenske skupnosti, bil pa je tudi prvi in dolgoletni tajnik Slovenske kulturne akcije. Poleg tega pa se je uveljavil tudi kot pisatelj krajše proze in bil vodilni likovni kritik. Poleg gledaliških ocen in številnih krajših prispevkov je v zdomstvu napisal tudi več del.⁹⁸

Maroltovo delovanje v zdomstvu najlepše opiše njegov sodobnik, sodelavec in prijatelj, Tine Debeljak: »Marolt je bil prvenstveno umetnostni zgodovinar, kritik in organizator, tesno povezan s splošno kulturno zgodovino; v drugi vrsti pa gledališčni in literarni kritik ter leposlovec.«⁹⁹

O njegovem pestrem delu in o njegovih številnih člankih, poročilih, kritikah itd., ki jih je objavil na raznolikih področjih delovanja

v novi domovini, bi lahko napisali veliko strani. V naši nalogi pa nas zanimajo druga področja njegovega delovanja in obdobje pred emigracijo; zanima nas predvsem njegova ljubezen do umetnostne zgodovine, arheologije in zgodovine.

Dr. Rajko Ložar, Maroltov sošolec na umetnostni zgodovini in prijatelj, ki se je kasneje posvetil arheologiji, je navedel, da je imel Marolt poseben čut za slovenske spomenike in tudi za posebne vrednosti ter kronološke posebnosti materiala, o čemer se lahko vsakdo še danes prepriča iz njegovih topografij.¹⁰⁰

Prav po zaslugi Marolta je pred koncem vojne Etnografski muzej nakupil za svoje zbirke izvrstno zakristijsko omaro iz gotskega časa, ki se je nahajala v cerkvi na Kurenu nad Vrhniko. Marolt je imel na listi še več takih spomenikov, o katerih je mislil, da morajo priti ali v Etnografski muzej ali pa v Narodno galerijo. Toda dogodki so to preprečili.¹⁰¹

Marolta je močno zanimala slovenska kultura in v ta namen je tudi vabil svoje prijatelje in znance, kulturnike in politike na svoj dom, kjer jih je gostoljubno sprejemal. Tako je ustvaril kulturni krožek, katerega člani so ob snidenju razpravljali o sodobnih slovenskih kulturnih problemih. Kot ljubitelj umetnosti je skrbno oblikoval zavidljivo zbirko umetniških del, saj je imel njegov katalog preko 300 številke: kipcev, slik, risb, cerkvenih rezbarij, tako domačih kot tujih mojstrov. Imel je tudi bogato knjižnico s stotinami knjig. Večino tega kulturnega bogastva je komunistična revolucija s svojimi posegi uničila.¹⁰²

Tine Debeljak je zapisal: »Dom v Verdu kakor tudi pisarno na Vrhniki je Marolt spremenil v muzej, ki so ga občudovali vsi gostje – in teh ni bilo malo! – ki so prihajali k njim.«¹⁰³

Na področju arheologije je Marolt sodeloval predvsem s prof. Schmidom, pa tudi z Rajkom Ložarjem, ki je večkrat poudaril, da se Marolt ni zanimal zgolj za umetnost, temveč tudi za zgodovino naše domovine, zlasti svoje ožje domovine, kar se je kazalo tudi v snovanju muzeja na Vrhniki, v katerem naj bi ostaline rimskega Nauportusa imele odločilno vlogo. Dr. Ložar je nadalje napisal, da je Marolt v ta namen dosegel, da je vrhniška občina določila poseben kredit, da je W. Schmid začel izkopavanja na mestu nekdanjega rimskega pristanišča ob Ljubljani. »Že začetna kopanja so prinesla lepe uspehe, toda dela se iz meni neznanih vzrokov niso nadaljevala.«¹⁰⁴

Marolt je z dr. Rajkom Ložarjem med drugim sodeloval tudi pri raziskovanju Ljubljanskega barja. Marolt je takole navedel: »Mislim, da je bilo v jeseni leta 1944, ko se je pripeljal na kolesu k meni prijatelj iz Blatne Brezovice in mi prinesel obdelan kos jelenovega roga, ki ga je našel pri kopanju jarka na barju ... Povedal je, da je na več krajih naletel v zemlji tudi na črne kole v debelini človeške roke. Pograbil sem še svoj bicikelj in sva odbrzela tja. Oba sva bila istih misli, da je možakar odkril ostanke stavbe na koleh. Takoj sem šel v Ljubljano k ravnatelju arheološkega oddelka na muzeju, dr. Rajku Ložarju, ki je v rogu spoznal neolitsko sekiro in pohitel z menoj v Blatno Brezovico ... Dr. Ložar je povedal, da je to na vrhniško stran barja najjužnejše, po velikosti pa doslej sploh največje znano kolišče na Ljubljanskem barju.«¹⁰⁵ Vendar pa se tega leta izkopavanja niso začela, ker je bil v deželi okupator, ki bi se utegnil vmešati in odpeljati najdbe, partizani pa bi mogli delo motiti. Marolt je še navedel: »V begunstvu in izseljenstvu sem se večkrat spomnil kolišča pod Blatno Brezovico. Vse je bilo tiho o tej stvari. Lani pa berem, da bo pričel kopati arheološki inštitut ... Stvar je torej v dobrih rokah in, če medtem res nihče še ni brskal tam, se je nadejati obilne znanstvene žetve.«¹⁰⁶

Dr. Ložar je o Maroltu še zapisal: »Vodil je natančno evidenco o vseh arheoloških najdbah na področju svojega teritorija in se je v tem pogledu bistveno razlikoval od takih konzervatorjev, ki so se zanimali samo za umetnostne spomenike.«¹⁰⁷

Marolta kot zgodovinarja pa moramo omeniti predvsem kot urednika Zgodovinskega zbornika, ki je izšel pri Slovenski kulturni akciji.¹⁰⁸ Napisal je tudi številne priložnostne zgodovinske članke, ki jih je pisal po potrebah in prošnjah urednikov.¹⁰⁹ Med pregledovanjem časopisov pa smo našli tudi nekaj njegovih člankov z opisi Vrhnike v različnih zgodovinskih obdobjih.¹¹⁰ Marolt je torej tudi v Argentini razmišljal in pisal o rodni Vrhniki.

Drugi pobudniki

Walter Schmid (18. januar 1875, Kranj–24. april 1951, Graz) je na Dunaju med 1893 in 1894 študiral pravo, leta 1894 pa je stopil v benediktinski red in tam študiral teologijo, kjer je bil tudi posvečen v duhovnika. Od leta 1902 do 1904 je študiral zgodovino, arheologijo in geografijo na Univerzi v Gradcu, v letih 1905 do 1909 pa je bil kustos v Deželnem muzeju v Ljubljani. Leta 1912 je habilitiral na graški univerzi in dobil mesto predstojnika arheološkega oddelka ter numizmatičnega kabineta v graškem Joanneumu in pa tudi mesto deželnega arheologa za Štajersko.

Na področju slovenske arheologije ima prof. Schmid pomembno mesto kot muzealec in raziskovalec, Deželni muzej v Ljubljani pa je želel urediti v pravo znanstveno institucijo. On je tudi zaslužen za začetek izdajanja strokovnega časopisa Carniola. Njegovo raziskovalno delo je segalo v vsa arheološka obdobja, od bakrene dobe do zgodnjega srednjega veka, posebej pomembna pa so njegova številna izkopavanja v Sloveniji in na avstrijskem Štajerskem, med drugim:

kolišče v Notranjih Goricah, železnodobna naselja na Pohorju, na Vačah, v Šmihelu pod Nanosom, na Ulaki v Loški dolini, v Ljubljani rimske Emone, v Slovenj Gradcu, na Vrhnikih itd. Tako številnih izkopavanj ni mogel v celoti dokumentirati in javno predstaviti, vendar ostajajo še vedno nepogrešljiv vir za slovensko arheologijo. Njegovo delo je pustilo pomembne pečat in je, predvsem naselbinska izkopavanja in znanstveno raziskovanje, pionirsko.¹¹¹

Edvard Pajnič (19. oktober 1872, Novo mesto–31. marec 1952, Ljubljana) je bil po poklicu pravnik, pravne študije je končal leta 1897 v Gradcu. Služboval je v pravosodju, med drugim kot državni pravnik (državni tožilec) v Ljubljani med leti 1912 in 1918, svetnik višjega deželnega sodišča v Ljubljani med leti 1918 in 1930, od leta 1927 pa je bil senatni predsednik. Bil je visoko izobražen na svojem področju, dosegel je doktorski naziv, in svoje prispevke, predvsem o civilnem pravu, je objavljajl v Slovenskem pravniku pa tudi v tujem strokovnem tisku. Kot amater pa se je ukvarjal z botaniko in v herbariju, opremljenem s popolnim katalogom, je zbral veliko rastlin predvsem iz Alp in s Krasa. S svojimi botaničnimi prispevki pa je sodeloval tudi v reviji Proteus.¹¹² Poročen je bil z vrhniško učiteljico Emo Pleško, vnukinjo vrhniškega župana Petra Lenassija. Na Vrhnikih je bil nekoč znan Pajničev botanični vrt.

France Habe (11. januar 1909, Vrhnika–12. oktober 1999, Postojna), vrhniški rojak, je bil geograf, zgodovinar speleolog in krasoslovec. Leta 1932 je diplomiral na ljubljanski Filozofski fakulteti in prav tam leta 1965 tudi doktoriral. Do leta 1965 je bil v pedagoški službi, od leta 1965 do 1977 pa je bil sodelavec Inštituta za raziskovanje krasa pri SAZU. Raziskoval je geomorfološke, hidrološke in speleološke značilnosti notranjskega krasa, zlasti pivške kotline; preučeval pa je tudi kras v Črni gori, Romuniji in Ekvadorju.

France Habe (foto vir: <http://alpha.zrc-sazu.si/izrk/Carsologica/Acta282/habeslo.htm>).

Jamarjem se je pridružil leta 1926 in se uveljavil tako v domačem kot tudi v tujem merilu. Poglobljeno se je ukvarjal z jamskim turizmom in varstvom krasa in jam, posebej še s Škocjanskimi jamami, 6 let pa je bil tudi predsednik Zveze speleologov Jugoslavije in predsednik komisije za varstvo jam in jamski turizem pri Mednarodni speleološki zvezi. Habetovo strokovno delo obsega preko 200 strokovnih objav, v speleologiji in krasoslovju pa se je uveljavil tudi kot fotograf in je svoje fotografsko znanje preko tečajev, seminarjev in razstav rad delil tudi z drugimi.¹¹³

Stanko Hočevar (1895–1982) je študiral v Ljubljani in Kranju, farmacijo pa v Zagrebu. Leta 1929 je po očetovi smrti prevzel njegovo lekarno na Vrhnikih. Politično in kulturno se je udeleževal v »naprednih« liberalnih vrstah, nekaj časa je bil starosta vrhniškega Sokola in tudi igralec v vrhniški Čitalnici. Kot liberalec je podpiral jugoslovansko idejo in unitarizem, v Živkovičevem režimu leta 1931 pa je bil imenovan za vrhniškega župana. V času, ko so večja vrhniška podjetja odpuščala delavce zaradi gospodarske krize, je delavstvu priskrbel zaslužek pri vzdrževanju in popravilu občinskih in banovinskih cest. Dal je tudi popraviti zanemarjen vrhni-

ški vodovod, pospešil je izgradnjo vodovoda na Drenovem Griču, omogočil je izgradnjo vodovoda v Sinji Gorici, uredil Gospodinjsko šolo v Bevkah ter poskrbel, da so dokončali ubožnico na Vrhniki.¹¹⁴ Med letoma 1933 in 1935 je bil župan Hočevar zaslužen za postavitev razglednega stolpa na Planini nad Vrhniko in za izgradnjo podaljška vrhniške proge in novega postajališča v središče trga. Stanko Hočevar je opravljal od 1931 oz. kot izvoljeni predstojnik občine (župan) županske posle od srede oktobra 1933 do 1. decembra 1935. Na volitvah za narodno skupščino maja 1935 je bil izvoljen za narodnega poslanca v okraju Ljubljana-okolica. Ker pa po zakonu obeh funkcij ni bilo dovoljeno opravljati, se je zato odpovedal županovanju. Ponovno pa je kandidiral za vrhniškega župana leta 1936, vendar ni bil izvoljen.¹¹⁵

SKLEP

Vrhnika je zaradi svoje pomembne geografske lege in plovne Ljubljanice zgodovinsko pomemben kraj. Dragocene arheološke najdbe na njenem območju so bile odkrite že v 19. in na začetku 20. stoletja. Najdbe v 30. letih preteklega stoletja pa so bile celo povod za nastanek muzejskega društva in lokalne muzejske zbirke. Arheološkim izkopavanjem in odkritjem smo priča tudi danes. Vrhniške najdbe pristanejo v novejšem času v Ljubljani v Narodnem muzeju (prej Deželni muzej) in v Mestnem muzeju, nekoč pa so jih odnašali v graški muzej Joanneum, posamezne najdbe tudi v Naravoslovni muzej na Dunaj. Na žalost pa za nekaj pomembnih vrhniških izkopanin ne poznamo lokacije in zato veljajo za izgubljene.

Logična posledica zavedanja bogate lokalne zgodovine in odkrivanja krajevnih arheoloških najdb je ustanovitev muzeja na Vrhniki, v katerega bi bila vključena tudi bogata arheološka zbirka. K ustanovitvi muzeja na Vrhniki si močno prizadeva delujoče

Muzejsko društvo Vrhnika, močna pa je tudi želja občanov.

Upanje za uresničitev tega cilja trenutno daje nastajanje kulturnega centra v nekdanji šivalnici IUUV, ki ga pripravlja občina v sodelovanju z ljubljanskim Mestnim muzejem.

Opombe:

- 1 Prispevek je nastal na podlagi diplomske naloge: »Tako je ustvarjen začetek novemu muzeju, ki obeta postati lepa kulturna ustanova ...« Razvoj muzejske dejavnosti v občini Vrhnika v 20. stoletju, ki jo je avtorica zagovarjala na Oddelku za zgodovino FF v Ljubljani leta 2012.
- 2 Slovenec, 6. september 1935, št. 204, str. 8.
- 3 Prav tam.
- 4 Horvat, Jana, *Nauportus (Vrhnika)*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1990, str. 50–51. (Dalje: Horvat, *Nauportus (Vrhnika)*).
- 5 Jutro, 14. oktober 1934, št. 237, str. 16.
- 6 Slovenec, 14. oktober 1934, št. 234, str. 8; Ivanka Kurinčič, *Stoletnica pomembnih arheoloških odkritij na Vrhniki*, v: Vrhniški razgledi, leto 5 (2004), str. 21.
- 7 Jutro, 14. oktober 1934, št. št. 237, str. 16.
- 8 Slovenec, 14. oktober 1934, št. 234, str. 8.
- 9 Jutro, 14. oktober 1934, št. 237, str. 16.
- 10 Jutro, 13. november 1934, št. 261, str. 3.
- 11 Prav tam.
- 12 Prav tam.
- 13 Prav tam.
- 14 Slovenec, 27. oktober 1934, št. 245, str. 2.
- 15 Jutro, 13. november 1934, št. 261, str. 3.
- 16 Prav tam.
- 17 Prav tam.
- 18 Vsi ti materialni ostanki so pomembni zato, ker potrjujejo Strabonovo poročilo, da je že za njegovega časa, tj. v drugi polovici prvega stoletja pr. Kr., vodila iz Aquileje čez Hrušico na Nauportus cesta, po kateri so prevažali iz Italije blago na dvokolesnih vozovih ter ga nakladali v Nauportu na ladje, ki so ga potegnile do Siscije. Hkrati se s tem potrjuje tudi zgodnejši nastanek Nauporta v primerjavi z Emono. Slovenec, 27. oktober 1934, št. 245, str. 2.

- 19 Slovenec, 20. september 1936, št. 216, str. 4.
- 20 Prav tam.
- 21 Prav tam.
- 22 Slovenec, 27. oktober 1934, št. 245, str. 2.
- 23 Jutro, 14. oktober 1934, št. 237, str. 16.
- 24 Narodni muzej Slovenije (dalje: NMS), knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1935, 2. 9. 1935, Dopis mr. Hočevarja Kraljevski banski upravi, Vrhnika, 2. 9. 1935, prepis dokumenta bil posredovan ravnateljstvu Narodnega muzeja.
- 25 Prav tam.
- 26 Prav tam.
- 27 Ravnatelj Narodnega muzeja je bil Josip Mal (od leta 1924 do 1945), leta 1945 ga je nasledil Jože Kastelic. *Narodni muzej*, v: Enciklopedija Slovenije 7, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993, str. 312.
- 28 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1935, št. dokumenta 539/35, 16. 9. 1935, Dopis ravnateljstva Narodnega muzeja Kraljevski banski upravi, Ljubljana, 16. 9. 1935.
- 29 Prav tam.
- 30 Slovenec, 20. september 1936, št. 216, str. 4.
- 31 Marolt, Marijan, *Spomini na dr. Korošca*, Svobodna Slovenija. Leto 13, št. 1 (5. jan. 1961), str. 3. (Dalje: Marolt, *Spomini na dr. Korošca*).
- 32 Gdč. Skvarča je bila tajnica župana Stanka Hočevarja.
- 33 Marolt, *Spomini na dr. Korošca*, str. 3.
- 34 Oblak Čarni, Marija, Kos, Janez, *Projektna naloga »Muzej Vrhnika«: v okviru strategije razvoja kulture, turizma in športa na Vrhniki*, v: *Vrhnikiški razgledi*, leto 11 (2010), str. 192.
- 35 Slovenec, 6. september 1935, št. 204, str. 8.
- 36 Prav tam.
- 37 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1935, 2. 9. 1935, Dopis mr. Hočevarja Kraljevski banski upravi, Vrhnika, 2. 9. 1935, prepis dokumenta bil posredovan ravnateljstvu Narodnega muzeja.
- 38 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1935, št. dokumenta 539/35, 16. 9. 1935, Dopis ravnateljstva Narodnega muzeja Kraljevski banski upravi, Ljubljana, 16. 9. 1935.
- 39 Prav tam.
- 40 Prav tam.
- 41 Prav tam.
- 42 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1935, 2. 9. 1935, Dopis mr. Hočevarja Kraljevski banski upravi, Vrhnika, 2. 9. 1935, prepis dokumenta je bil posredovan ravnateljstvu Narodnega muzeja.
- 43 Ime, sedež in področje društva, naloga društva in sredstva, s katerimi jo dosega, ustroj uprave in način polnoveljnega sklepanja, odredbe o vstopu v društvo in o izstopu, pravice in dolžnosti članov, zastopanje društva, društveni pečat, preglednika, razsodišče in prestanek društva. NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1936, št. dokumenta 186/36, Pravila Muzejskega društva na Vrhniki: prepis. (Dalje: Pravila Muzejskega društva).
- 44 Pravila Muzejskega društva, točka 1.
- 45 Prav tam, točka 2.
- 46 Isti.
- 47 Pravila Muzejskega društva, točka 3.
- 48 Prav tam, točka 4 in 5.
- 49 Prav tam, točka 6.
- 50 Prav tam, točka 7.
- 51 Prav tam, točka 10.
- 52 Isti.
- 53 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1936, št. dokumenta 159/36, 20. 3. 1936, Dopis Kraljevske banske uprave ravnateljstvu Narodnega muzeja, Ljubljana, 16. 3. 1936.
- 54 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1936, št. dokumenta 186/36, 31. 3. 1936, Dopis ravnateljstva Narodnega muzeja Kraljevski banski upravi, Ljubljana, 31. 3. 1936.
- 55 Prav tam.
- 56 Prav tam.
- 57 Prav tam.
- 58 Prav tam.
- 59 Isti.
- 60 Isti.
- 61 Isti.
- 62 Pri tej izjavi se je dr. Stele skliceval na okrožnico bivše kranjske deželne vlade z dne 24. XII. 1913, št. 5214/pr., ki je odredila, da ne sme nihče vršiti arheoloških izkopavanj brez vednosti strokovnih zavodov (muzeja ali konservatorija). NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1936, št. dokumenta 186/36, 2. 4. 1936, Izjava konservatorja dr. Steleta glede Pravil Muzejskega društva na Vrhniki, Ljubljana, 2. 4. 1936.
- 63 Prav tam.

- 64 Slovenec, 6. september 1935, št. 204, str. 8.
- 65 Jerin, Barbara, *Muzejska dejavnost* [elektronski vir]. Sporočilo za: Nika Čelešnik, 15. nov. 2011. Osebno sporočilo. (Dalje: Jerin, *Muzejska dejavnost*).
- 66 Horvat, Jana, *Vrhnika - muzejske zbirke* [elektronski vir]. Sporočilo za: Nika Čelešnik, 11. nov. 2011. Osebno sporočilo. (Dalje: Horvat, *Vrhnika - muzejske zbirke*).
- 67 Za bibliografske navedbe člankov glej opombe št.: 7, 8, 11, 13, 16, 17 in 20.
- 68 Horvat, *Nauportus (Vrhnika)*.
- 69 Horvat, *Vrhnika - muzejske zbirke*.
- 70 Jerin, *Muzejska dejavnost*.
- 71 Marolt, Marijan, *Vrhnika*, Slovenska beseda. Leto 5, št. 1-2 (1954), str. 17.
- 72 Horvat, *Nauportus (Vrhnika)*, str. 253-307.
- 73 Horvat, *Vrhnika - muzejske zbirke*.
- 74 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1936, št. dokumenta 332/36, 6. 6. 1936, Najdba starega okostnjaka na Vrhniki, pismo sreskega načelnika Kraljevski banski upravi, Ljubljana, 6. 6. 1936.
- 75 Prav tam.
- 76 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1936, št. dokumenta 333/36, 10. 6. 1936, Pismo Narodnega muzeja Marijanu Maroltu, Ljubljana, 10. 6. 1936.
- 77 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1936, št. dokumenta 343/36, 13. 6. 1936, Pismo Marijana Marolta ravnateljstvu Narodnega muzeja, Vrhnika, 13. 6. 1936.
- 78 Horvat, *Nauportus (Vrhnika)*, str. 66.
- 79 NMS, Arheološki oddelek, Dnevnik arheološkega oddelka: evidenca najdb, izkopavanj etc. od 8. 11. 1933-21. 10. 1944. Leto 1939, evidenčne št.: 1, 11 in 14.
- 80 Prav tam, evidenčna št. 24.
- 81 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1939, št. dokumenta 294/39, 13. 6. 1939, Pismo kustosa dr. Ložarja župnemu uradu Horjul, Ljubljana, 13. 6. 1939.
- 82 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1939, št. dokumenta 301/39, 14. 6. 1939, Pismo župnega urada Horjul ravnateljstvu Narodnega muzeja, Horjul, 14. 6. 1939.
- 83 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1939, št. dokumenta 310/39, 21. 6. 1939, Pismo ravnateljstva Narodnega muzeja župnemu uradu Horjul, Ljubljana, 21. 6. 1939.
- 84 Horvat, *Vrhnika - muzejske zbirke*.
- 85 Prav tam.
- 86 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1947, št. dokumenta 159/1, 9. 7. 1947, Zbirka rimskih izkopanin, Dopis Krajevnega ljudskega odbora Vrhnika Narodnemu muzeju, Vrhnika, 5. 7. 1947.
- 87 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1947, št. dokumenta 159/2-47, 9. 7. 1947, Dopis ravnatelja dr. Kastelica Krajevemu ljudskemu odboru Vrhnika, Ljubljana, 9. 7. 1947.
- 88 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1947, št. dokumenta 160/1-47, 9. 7. 1947, Prošnja Narodnega muzeja za dovoljenje za potovanje dr. Kastelica na Vrhniko posredovana Ministrstvu za prosveto, Ljubljana, 9. 7. 1947.
- 89 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1947, št. dokumenta 159/3-47, 15. 7. 1947, Dopis ravnatelja dr. Kastelica Krajevemu ljudskemu odboru Vrhnika, Ljubljana, 15. 7. 1947; Zgodovinski arhiv Ljubljana, VRH 13-7 KLO Vrhnika.
- 90 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1948, št. dokumenta 70/1-48, Vloga ravnateljstvu Narodnega muzeja za izdajo več potnih nalogov, Ljubljana.
- 91 NMS, knjižnica, škatla: Muzejski arhiv l. 1948, Pismo ravnatelja dr. Kastelica Narodnemu muzeju, Šentvid pri Stični, 27. 3. 1948.
- 92 Jerin, *Muzejska dejavnost*.
- 93 Vidovič Miklavčič, Anka, *Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929-1941: upravna uredeitev, prebivalstvo, kulturni dogodki in gospodarstvo*, v: Vrhnikiški razgledi, leto 8 (2007), str. 35. (Dalje: Vidovič Miklavčič, *Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929-1941*).
- 94 Rode, Jože, *Vrhnika skozi stoletja*, Ljubljana: Založba Karantanija, 1997, str. 65; Marolt Marijan, v: Enciklopedija Slovenije 7, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993, str. 8.
- 95 Marolt, Marijan, »*Spomini vmret*«, Ljubljana: Studia slovenica, 2000, str. 7. (Dalje: Marolt, »*Spomini vmret*«).
- 96 Kores, Teresa, *Marijan Marolt, umetnostni zgodovinar*, v: Vrhnikiški razgledi, leto 7 (2006), str. 93.
- 97 Marolt, »*Spomini vmret*«, str. 8.
- 98 Spominski roman *Zōri, noč vesela, avtobiografski roman Rojstvo, ženitev in smrt Ludvika Kavška*, biografski roman *Jože Petkovšek: življenjska povest*, ki ga je končal na smrtni postelji; glej še: Darinka Koderman Patačko, *Marijan Marolt kot pripovednik*, v: Vrhnikiški razgledi, leto 4 (2003), str. 97. Tine Debeljak, *Marolt*,

- človek in kulturni delavec v zdomstvu, v: Marijan Marolt, Jože Petkovšek, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1975, str. 256–263. (Dalje: Debeljak, Marolt, človek in kulturni delavec v zdomstvu).
- 99 Prav tam, str. 271.
- 100 Za slovensko umetnostno zgodovino sta temeljnega pomena Maroltovi topografiji (popis vseh umetnostnih spomenikov dekanije): *Dekanija Vrhnika* (1929) in *Dekanija Celje I-II* (1931, 1932). Rajko Ložar, Marolt, *umetnostni zgodovinar v domovini*, v: Marijan Marolt, Jože Petkovšek, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1975, str. 242. (Dalje: Ložar, Marolt, *umetnostni zgodovinar v domovini*).
- 101 Prav tam.
- 102 Marolt, »Spomini vmret«, str. 6–7.
- 103 Debeljak, Marolt, *človek in kulturni delavec v zdomstvu*, str. 256.
- 104 Ložar, Marolt, *umetnostni zgodovinar v domovini*, str. 242–243.
- 105 Marolt, Marijan, *Vrhnika, Slovenska beseda*. Leto 5, št. 1–2 (1954), str. 15.
- 106 Prav tam.
- 107 Ložar, Marolt, *umetnostni zgodovinar v domovini*, str. 243.
- 108 Debeljak, Marolt, *človek in kulturni delavec v zdomstvu*, str. 280.
- 109 Prav tam, za bibliografijo teh člankov glej str. 280–281.
- 110 Bibliografija člankov o vrhniški zgodovini: Marijan Marolt, *Vrhnika*, Slovenska beseda. Leto 5, št. 3–4 (1954), str. 45–47; Slovenska beseda. Leto 5, št. 7–8 (1954), str. 116; Slovenska beseda. Leto 5, št. 9–10 (1954), str. 139–141.
- 111 Schmid, Walter, v: Enciklopedija Slovenije 11, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997, str. 12–13.
- 112 Pajnič, Edvard, v: Enciklopedija Slovenije 8, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994, str. 223. Pajničeva delna bibliografija z botaničnega področja dostopna v: *Spominski almanah slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov*, Ljubljana: Nova strokovna založba, 1940/1941, str. 321.
- 113 Habe, France, v: Enciklopedija Slovenije 3, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989, str. 411–412.
- 114 *Pomembni dogodki doma in na tujem*, Tedenske slike: priloga Domovini. Leto 9, št. 43 (26. okt. 1933), str. 3.
- 115 Vidovič Miklavčič, *Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929–1941*, str. 44.

JAVNI SKLAD RS ZA KULTURNE DEJAVNOSTI, OBMOČNA IZPOSTAVA VRHNIKA OB 15-LETNICI DELOVANJA

USTVARJALNOST, ZAČIMBA NAŠEGA VSAKDANA

Ustvarjalnost in potreba po izražanju je globoko usidrana v človeku, v nas. Kadar nam uspe ustvarjalni preblisk, včasih med aktivnostmi našega vsakdana ali v tistih posebnih trenutkih, ki jih namenjamo umetniškim dejavnostim, doživimo ob tem srečo, izpolnjenost. In ker so to lepi občutki, težimo k njihovi ponovitvi. Tako vnašamo v svoje življenje strukture, ki nam omogočajo način dela in priložnost, da se srečamo z ustvarjalnostjo v sebi, da doživimo vedno znova njen čudež in svoje zadovoljstvo ob tem. Človek je družbeno bitje, zato se tudi v ustvarjalnosti povezujemo, zbiramo v skupine in ustvarjamo skupaj, izmenjujemo svoje ideje, znanje, sposobnosti. Kulturne skupine, v katerih se združujemo ob različnih kulturnih dejavnostih, so pevski zbori, gledališke, folklorne, likovne, literarne, plesne, ... dejavnosti. Če v sebi negujemo ustvarjalno iskro, nas preseneti v vsaki naši dejavnosti.

»Ko hodim po tržnici, neznansko uživam v lepoti barv. Iščem nove in nove barvne odtenke. Saj sem od nekdaj, a odkar slikam, opažam toliko več,« mi pripoveduje Zarja. »Kako sem srečna, da na Vrhniki obstaja likovna skupina!«

Breda mi našteva, katere knjige je letos prebrala. »23 knjig, si misliš! Ko smo dobili na literarni delavnici nalogo, da napišemo kratko zgodbo, sem odbrzela v knjižnico, se ponovno vpisala in si jih izposodila celo naročje. In potem vidiš, kako pišejo mojstri. Od takrat ne morem nehati brati. Kako lepa je slovenska beseda!«

O Maši pravijo: »Pride v službo in si poživižgava.« Ona pa o sebi: »V sebi čutim ritem, ki me spremlja, karkoli delam. Moja notranja glasba.« Čutim jo v njenem glasu, ko se pogovarjava, v zvenu njenih korakov na stopnišču. Uživam, kadar jo opazujem v vrtincu plesa ob novem letu ali na delavnici plesne improvizacije. Pred dnevi mi je navdušeno zaupala: »Pridružila sem se pevski

skupini. Po sedmih letih ponovno pojem. Nove pesmi, prelepe. Kar novo energijo sem dobila!«

Ustvarjalnost, kulturne dejavnosti, kulturne skupine. Kako je z njimi povezana ustanova **Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD RS)** (v nadaljevanju Sklad)?

Iz naziva razberemo, da je Sklad oseba javnega prava. Njegova ustanoviteljica je Republika Slovenija. Ustanovljen je bil leta 1996, in sicer z aktom o ustanovitvi in Zakonom o JSKD RS, takrat še Sklad za ljubiteljske kulturne dejavnosti (SLKD RS).¹ Urejata ga Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo in podrobneje Zakon o JSKD RS iz leta 2010². Smernice razvoja pa najdemo v Osnutku nacionalnega programa za kulturo 2012–2015³.

Zakon o JSKD RS, 3. člen, (namen delovanja sklada):

- (1) Sklad deluje z namenom spodbujanja razvoja na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti, spodbujanja ustvarjalnosti na kulturnem področju in izvajanja drugih dejavnosti, določenih z nacionalnim programom za kulturo in s tem zakonom.
- (2) Sklad izvaja nacionalni kulturni program kot temeljni strateški dokument slovenske kulturne politike na področju ljubiteljske kulturne dejavnosti. Sklad opravlja strokovne in razvojne naloge v zvezi s spodbujanjem ljubiteljske kulturne dejavnosti in kulturne ustvarjalnosti na celotnem slovenskem etničnem prostoru, izvaja izobraževalne programe za vse zvrsti kulturnih dejavnosti, dodeljuje finančna sredstva in opravlja druge naloge, določene v tem zakonu in aktu o ustanovitvi sklada. Skladno

s tem zakonom in na podlagi pogodbe lahko sklad opravlja naloge s področja ljubiteljskih kulturnih dejavnosti tudi za samoupravne lokalne skupnosti.

- (3) Sklad opravlja s tem zakonom določene naloge v javnem interesu, da se zagotovijo trajne možnosti za razvoj ljubiteljskih kulturnih dejavnosti. Sklad neodvisno odloča o izbiri programov in projektov, ki se financirajo iz proračuna Republike Slovenije, v skladu s poslovno politiko sklada ter splošnimi pogoji poslovanja Sklada.

ZGODOVINSKI POGLED NA POVEZOVANJE V OKVIRU LJUBITELJSKEGA KULTURNEGA DELOVANJA

Kultura je tista bivanjska lastnost, ki na neizbrisljiv način zaznamuje narod in z vsemi svojimi sestavinami določa prepoznavnost njegove identitete. Pomembna je za notranji razvoj skupnosti, za razvijanje kulture medsebojnih odnosov, zaupanja in tiste življenjske kvalitete, ki je pogoj vsakega pozitivnega razvoja. V vseh civilizacijah pogojuje napredek in ustvarjalnost in daje trdno podlago za narodov duhovni in materialni razvoj, s tem pa tudi za njegov obstoj in preživetje.

Ljubiteljska kulturna dejavnost ima, ob institucionalni in profesionalni, prav posebno mesto. Je živa in je množična. Oblikuje naš prosti čas, nam nudi prostor za izražanje in osebno rast, nas povezuje, daje občutek smisla in polnosti življenja. Je valilnica kadrov za profesionalno kulturno sceno. Predvsem pa je masa ljudi, ki dvigujejo kulturno raven naroda s svojim osebnim duhovnim razvojem in negovanjem kulture sodelovanja. Z ljubiteljsko kulturno dejavnostjo se gradi in izraža posameznik, skupina, skupnost, narod.

Povezovanje je od nekdaj vtakano v kulturno delovanje. Prvo slovensko društvo, primer-

ljivo s cilji današnje Zveze kulturnih društev, je bilo ustanovljeno v Gradcu že leta 1810.⁴ Prav njegovo prizadevanje je doseglo ustanovitev prve licejske katedre za slovenski jezik v Gradcu leta 1811,⁵ pred dobrimi 200 leti. Ljubljanska licejska katedra je bila ustanovljena leta 1817.⁶

V drugi polovici 19. stoletja se je močno krepiła narodnostna zavest. Kulturna društva so se razcvetela, povezovali smo se v čitalniških krožkih, pa v dramatičnih in pevskih društvih. Med vojnama so delovale dramatične in pevske sekcije tudi v telesnokulturnih društvih (Sokol, Orel), ustanovljala so se prosvetna kulturna in katoliška kulturna društva. Po 2. svetovni vojni so delovala društva pod imenom Svoboda, prosvetno-kulturna društva in kulturno-umetniška društva.

Potrebo po povezovanju društev zasledimo že konec 19. stoletja, ko se oblikuje Katoliška kulturna zveza. Ker se je kultura preveč vezala na politiko, ki je bila vedno razklana, v dolgem obdobju od sredine 19. stoletja, pa vse do druge polovice 20. stoletja, ni bilo enotne krovne organizacije kulturnih društev. Ob katoliški je od leta 1913 delovala socialistično naravnana Splošna delavska zveza Svoboda, ki si je za cilj postavila duhovni, kulturni in gospodarski napredek članov in delavskega stanu nasploh. Pod različnimi variacijami naziva je delovala vse do leta 1935. Na odmevni kulturni manifestaciji na prostem, zletu Svobod, 7. julija v Celju, je bilo preko 10.000 ljudi. Zaradi komunistično obarvanih govorov pa je policija Svobodo 6 dni kasneje razpustila.⁷ Med vojnama se je katoliški zvezi ob bok postavila tudi Prosvetna zveza. Po drugi vojni je imela Nova socialistična Jugoslavija svoje predstave o kulturni organiziranosti, ki ni upoštevala slovenske društvene tradicije. Ob prizadevanjih Prežihovega Voranca in Franceta Bevka pa se je organizirala Ljudska prosveta Slo-

Plakat prireditve ob blagoslovu Cankarjevega doma na Vrhniki, 1939.

venije, pod okriljem katere je delovala tudi 1952. leta ustanovljena Zveza delavsko prosvetnih društev Svoboda. Leta 1955 sta se preimenovali v Zvezo Svobod in prosvetnih društev Slovenije, pozneje imenovano Zveza kulturno prosvetnih organizacij (ZKPO), pa Zveza kulturnih organizacij (ZKO) in od leta 1995 dalje, po sprejetju novega Zakona o društvih,⁸ **Zveza kulturnih društev (ZKD)**.

Obstoj **Vrhniske ZKD** sega v leto **1954**, ko je bil ustanovljen **Svet svobod in prosvetnih društev občine Vrhnika**.⁹ Februarja 2014 bo tako dopolnila častitljivih **60 let delovanja**.

V sedemdesetih letih se je ZKPO Slovenije izoblikovala v močno vseslovensko podporno mrežo razvoja ljubiteljske kulturne dejavnosti. Danes deluje ZKD Slovenije kot nadpolitična krovna organizacija slovenskih kulturnih društev, katere cilj je bogatenje kulturnega življenja vseh državljanek in dr-

žavljanov Slovenije. Vanjo je vključenih 68 slovenskih področnih in strokovnih zvez kulturnih društev.

USTANOVITEV JAVNEGA SKLADA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA KULTURNE DEJAVNOSTI – JSKD RS

V desetletjih po drugi svetovni vojni in prvih letih samostojnosti Republike Slovenije je bila Zveza kulturnih društev (ZKD) pomembno gibalno povezovanja in razvoja ljubiteljske kulturne dejavnosti v Sloveniji. ZKD so bile v vseh večjih krajih. Vanje so bila včlanjena lokalna društva, nudile pa so društveni okvir tudi kulturnim skupinam, ki še niso ustanovile svojega društva in so delovale kot sekcije ZKD. Delovanje ZKD je bilo financirano preko občinskih proračunov, tako tudi dotacije za delovanje društev. V 70. letih so občinske ZKD, s svojimi izvršilnimi odbori in redno zaposlenimi tajniki, začele prevzemati vlogo razdeljevalk občinskih sredstev, namenjenih kulturnim društvom in skupinam matične občine. Pevske revije, ki so jih lokalne ZKPO pričele organizirati v 60. letih, na Vrhniki kontinuirano od l. 1967¹⁰, pa so postavile temelj sedanjemu piramidalnemu sistemu območnih, regijskih in državnih revij in srečanj kulturnih skupin. Revijam in srečanjem so dali dodatno vsebino in vrednost strokovni spremljevalci, ki so podali ocene za izvedbo in izbrali zборе in skupine za predstavitev na višjem nivoju. Začelo se je razvijati izobraževanje, ki je krepilo znanje mentorjev in zborovodij ter jih seznanjalo s smernicami razvoja posamične dejavnosti. Strokovna služba ZKD se je krepila, prav tako svetovalna služba v okviru ZKD Slovenije, ki je imela sedež v Ljubljani. Čeprav je sistem ZKD deloval povezano, je bila vsaka občinska ZKD v svojem delovanju neodvisna od ZKD Slovenije. ZKD je vzpostavila tudi nagrajevanje za dolgotrajno aktivnost na glasbenem področju, in si

cer s podelitvijo Gallusove bronaste, srebrne ali zlate značke. Nagrajevanje je bilo kasneje dopolnjeno z Maroltovimi značkami za folklorno in Linhartovimi značkami za gledališko dejavnost. Ob živahni in strokovno podprti dejavnosti ZKD se je kakovost in številčnost zborov in kulturnih skupin na vseh področjih večala in utemeljevala obstoj organiziranosti in finančne podpore ljubiteljski kulturi s strani občin.

Ob osamosvojitvi Republike Slovenije je obstajala generalna tendenca rušitve vseh obstoječih načinov organiziranosti. Postavilo se je tudi vprašanje obstoja organizacije ZKD. Država Slovenija je prepoznala pomembnost in kvaliteto vseslovenske kulturne mreže in njenih programov. Zlasti z vidika ohranjanja nacionalne kulturne identitete v državi, zamejstvu in po svetu je bila to tista dejavnost, ki je povezovala največ Slovencev onstran vsakršnih meja. Hkrati pa je najširše plasti prebivalstva spodbujala, jim omogočala izražanje kulturnih potreb in bila od nekdanj neizčrpen vir profiliranja novih profesionalnih kulturnih kadrov.

Da te programe ohrani in podpre ljubiteljsko kulturo, se je država odločila za profesionalizacijo kadrovske mreže ZKD in programov, ki so jih izvajale. Z zakonom o SLKD RS iz leta 1996¹¹ je bil ustanovljen Sklad RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti, z zakonom o Javnih skladih, preimenovan v Javni sklad RS za kulturne dejavnosti (v nadaljevanju JSKD RS, skrajšano Sklad). Njegov direktor je postal dotedanji vodja ZKD RS Vojko Stopar. Postopoma so se, v sodelovanju z občinami, ustanavljale Območne izpostave Sklada, na Vrhniki 1. 11. 1998. Za vodjo je bila imenovana Marta Rijavec, ki je ljubiteljske in lokalne kulturne programe vodila od 1978 do 1998. Zaposlena je bila v okviru ZKD Vrhnika. Ob ustanovitvi Sklada je bil predsednik ZKD Vrhnika pokojni Tone Jurjevčič,

Zloženske razstave v CD pred in do leta 1998 - ustanovitve JSKD OI Vrhnika.

redno zaposlenega tajnika pa ZKD Vrhnika od takrat ni več imela. Občinske ZKD so se tako profesionalizirale in postale predvsem nosilec neinstitucionalnega, nadpolitičnega povezovanja civilne družbe, kot take pa predstavnice kulturnih društev v komunikaciji z državnimi strukturami in institucijami (občinami, ministrstvom za kulturo, JSKD RS). Predsedniki ZKD Vrhnika do leta 2013 so bili še: Janez Pečar, Elica Brelih, Peter Cerserman in z l. 2013 Rasto Jakič.

V 18-letih obstoja se je JSKD RS organizacijsko in strokovno razvijal in širil, bogatil programe ter krepil svojo učinkovitost, sporočilnost in javno podobo. Po Sloveniji je bilo ustanovljenih 59 območnih izpostav, s centralno administrativno, računovodsko in svetovalno službo v Ljubljani. Centralna služba s timom strokovnih svetovalcev načrtuje smernice razvoja za posamezne dejavnosti, izvaja izobraževanje in določa selektorje za območni, regijski in državni nivo srečanj. Povezuje delo samostojnih svetovalcev JSKD RS z vodji območnih izpostav, ki izvajajo območne programe, in z zunanjimi strokovnimi sodelavci. Ti prevzemajo predvsem vlogo neodvisnih strokovnih spremljevalcev srečanj, selektorjev in mentorjev na izobraževanjih.

V letu 2010 je parlament RS sprejel nov zakon o JSKD RS, ki je smiselno vključil in opredelil organizacijske, vsebinske in sistemske oblike delovanja JSKD RS, kot so se vzpostavili v dotedanjih 14-letih delovanja Sklada. V njem so takole opredeljene naloge Sklada:

Zakon o JSKD RS¹², 4. člen, (naloge Sklada):

(1) Sklad opravlja naslednje naloge:

- izvaja nacionalni kulturni program v delu, ki pokriva ljubiteljske kulturne dejavnosti, ter spremlja in analizira stanje s svojega delovnega področja;
- skrbi za kakovostno rast ljubiteljskih kulturnih dejavnosti in predstavitev dosežkov;
- skrbi za ohranitev, negovanje in razvoj žive ljudske kulture kot dela kulturne dediščine;
- neodvisno odloča o izbiri programov in projektov s področja ljubiteljskih kulturnih dejavnosti, ki se financirajo iz nepovratnih sredstev proračuna Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti, ter z izbranimi izvajalci teh programov in projektov sklepa pogodbe o financiranju oziroma sofinanciranju;
- neodvisno odloča o izbiri programov in projektov s področja ljubiteljskih kulturnih dejavnosti posameznikov oziroma organizacij različnih narodnosti v Republiki Sloveniji, ki se financirajo iz nepovratnih sredstev proračuna Republike Slovenije, razen o izbiri programov in projektov avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti, o katerih neposredno odloča ministrstvo, pristojno za kulturo;

- spremlja delo izvajalcev kulturnih programov in projektov na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti ter nadzoruje porabo tistih javnih sredstev, ki jih izvajalci kulturnih programov in projektov pridobijo na podlagi pogodb, sklenjenih s skladom;
- zagotavlja strokovno-organizacijsko podporo ljubiteljskim kulturnim društvom in njihovim zvezam, skupinam in posameznikom pri izvajanju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti;
- samostojno ali v sodelovanju s samoupravnimi lokalnimi skupnostmi, društvi in njihovimi zvezami ter drugimi pripravlja prireditve in izobraževanja ter izdaja publikacije s svojega delovnega področja;
- organizira kulturne prireditve;
- izvaja projekte in programe za samoupravne lokalne skupnosti s področja ljubiteljske kulturne dejavnosti, skladno s pogodbo, sklenjeno med skladom in samoupravno lokalno skupnostjo;
- sodeluje s kulturnimi organizacijami Slovencev v zamejstvu in po svetu ter s tujimi sorodnimi organizacijami;
- podeljuje priznanja in denarne nagrade na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti;
- sodeluje z državnimi organi in civilno družbo pri načrtovanju strateških usmeritev na področju društvene kulture;
- vodi zbirke podatkov, določene s tem in drugimi zakoni;
- po pooblastilu ministrstva, pristojnega za kulturo, lahko opravlja tudi druge naloge, ki zadevajo ljubiteljske kulturne

dejavnosti;

- opravlja druge strokovne naloge v skladu z namenom, za katerega je bil ustanovljen.

(2) Z aktom o ustanovitvi sklada se lahko določi, da ta opravlja tudi druge naloge v javnem interesu, če so povezane z nalogami iz prejšnjega odstavka ali če so nujen pogoj za njihovo izvedbo.

SKLADOVA SREČANJA IN REVIJE

Temelj Skladovega programa tvori celovit sistem za predstavitev ljubiteljskih kulturnih ustvarjalcev in skupin. Piramidalni sistem območnih, regijskih in državnih srečanj omogoča spremljanje, vrednotenje in primerjavo vsakoletne produkcije na vseh treh ravneh, na mednarodnih tekmovanjih pa tudi na mednarodni ravni. Strokovni spremljevalci programe skupin ocenijo (območni, regijski, državni nivo) in pripravijo **izbor** za predstavitev **na regijskih in državnih srečanjih**.

Najboljši zbori se predstavijo na regijskih tematskih koncertih Sozvočenja in regijskih tekmovanjih pevskih zborov, na mednarodnem tekmovanju Naša pesem, na Festivalu Sredi zvezd, na Državnem tekmovanju otroških in mladinskih pevskih zborov, tradicionalno v Zagorju, in na mladinskem pevskem festivalu Ataca.

Najboljši plesalci in skupine se predstavijo na Pikinem plesnem festivalu, na Živinih plesnih dnevih in na koreografskem tekmovanju Plesna miniatura.

Le plesat me pelji je poimenovano državno folklorno srečanje, tradicionalno v Beltincih, Ringaraja - otroško državno folklorno srečanje, pevci ljudskih pesmi in godci ljudskih viž pa se predstavijo na državnem srečanju Pevci nam pojejo, godci pa godejo.

Zloženske regijskih likovnih razstav osrednje slovenske regije.

Programi regijskih in državnih glasbenih tekmovanj na Vrhniki.

Državna likovna razstava je bienalna in tematsko zasnovana. V letu 2013 je bila npr. razpisna tema Parafraza, palimpsest, citat in prisvojitvev.

Literati se potegujejo za udeležbo na Festivalu mlade literature Urška, avtorji seniorji pa na Državnem srečanju V zavetju besede. Revija Mentor dodatno razpisuje natečaje za najboljše mladinske dramske tekste, za najboljšo protestno pesem, za najboljšo satiro ipd.

Najizvirnejšo mladinsko filmsko produkcijo lahko vidimo na Državnem srečanju mladih filmarjev v Izoli, gledališko pa na Državnem Linhartovem srečanju in na Državnem otroškem gledališkem in Državnem lutkovnem srečanju.

Pihalne godbe se vzpenjajo do »koncertne kategorije« na Državnem tekmovanju, izvedenem v sodelovanju s Pihalno zvezo Slovenije. Na Pokalu Vinka Štrucla tekmujejo v zabavnem programu. Državna srečanja so organizirana še za Big bande, Rock skupine, tamburaške orkestre, citrarje, harmonikaše, orgličarje in trubače.

Osnovne šole se lahko vključijo v tekmovanja za Najbolj kulturno šolo leta.

IZOBRAŽEVANJE

Sklad je na vseh umetniških področjih vzpostavil močan izobraževalni sistem, saj je ravno kvalitetno strokovno delo mentorjev in zborovodij bistvenega pomena za razvoj kulturnih skupin. Na nekaterih področjih so to edina obstoječa izobraževanja (folklor, film, zborovodstvo, lutkarstvo), večinoma pa dopolnjujejo obstoječe modele šolanja.

Več kot 30-letno tradicijo ima izobraževanje na plesnem področju, ko je Neja Kos¹³ na ZKOS pričela z organizacijo Poletnih plesnih šol, ki so potekale več kot 30 let. Na njej so se formirale generacije plesalcev vseh plesnih smeri. Sledili sta ji Zimska plesna šola v Mariboru in v zadnjih letih dvoletni ciklusi izobraževanja na področju plesne pedagogike v Ljubljani. Pomembna je kontinuiteta zborovodske šole in izobraževanja vodij folklornih skupin. Potem so tu še celoletni tečaji in posamične delavnice likovne šole, seminarji za ljudske pevce in godce, literarni,

Seminar za zborovodje predšolskih pevskih zborov, vodila ga je Branka Potočnik, na sliki; 2007.

folklorni, likovni tabori, šola video in film-skega snemanja in Tabor za pihalne godbe.

Ob temeljnih oblikah izobraževanja JSKD RS območne izpostave organizirajo še območne in regijske izobraževalne delavnice, ki podpirajo specifične potrebe lokalnih društev in spodbujajo razvoj deficitarnih dejavnosti v posameznem okolju.

IZVAJANJE NACIONALNEGA PROGRAMA ZA SOFINANCIRANJE LJUBITELJSKE KULTURE

Vsako leto republiški proračun ljubiteljski kulturi namenja sredstva za sofinanciranje posebnih kulturnih projektov društev ter za investicije v prostore in opremo društev. Sklad sredstva razdeljuje na osnovi razpisov in pozivov kulturnim društvom, s pomočjo komisij za ocenjevanje prispelih vlog: razpisi za kulturne projekte, investicije v infrastrukturo, za opremo orkestrov, tamburaških in folklornih skupin, za mladinske centre, mreže multimedijskih centrov, skupnostne umetnosti in za etnične skupine.

POVEZOVANJE preko meja, med generacijami

Sklad daje poseben poudarek sodelovanju s slovenskimi kulturnimi društvi v zamejstvu in izseljenski kulturnimi društvi. V okviru mednarodnih tekmovanj v Sloveniji in gostovanj naših skupin v tujini pa se slovenska ljubiteljska kulturna produkcija postavlja ob bok mednarodni kulturni platformi.

Ljubiteljska kulturna dejavnost je od nekdaj medgeneracijska. Vključuje otroke in odrasle v vseh življenjskih obdobjih. Kot taka je tudi »valilnik« talentov za poznejšo profesionalno kulturno sceno. Sklad namenja posebno skrb vrtčevskim in šolskim kulturnim skupinam, ki se vključujejo na otroška srečanja in revije. Šolski mentorji se izpo-

polnjujejo na Skladovih izobraževanjih, šole pa se lahko potegujejo za naziv Kulturna šola, in sicer v okviru istoimenskega projekta Sklada. Sklad predstavlja svoje programe na kulturnem bazarju v Cankarjevem domu. Pomemben delež aktivne udeležbe v dejavnostih ljubiteljske kulture predstavlja populacija tretjega življenjskega obdobja, zato Sklad sodeluje s predstavitvijo svojih programov tudi na Festivalu za tretje življenjsko obdobje v Cankarjevem domu in pripravlja otvoritveno slovesnost festivala. V letu 2012 sta nastopila na slovesnosti v Cankarjevem domu Ljubljana Orkester Simfonika in Mešani pevski zbor (MePZ) Mavrica Vrhnika.

KOMUNIKACIJA, INFORMACIJA

V sedanjem času poteka komunikacija v veliki meri preko interneta. Sklad je posodobil povezovanje znotraj mreže izpostav in centrale z uporabo interneta. Za zunanje uporabnike je vzpostavil informativno platformo na internetnem portalu. Ob predstavitvi JSKD RS in mreže 59 izpostav najde tu uporabnik vse Skladove državne in območne programe, razpise državnih, regijskih in območnih srečanj in revij, dogodke v organizaciji Sklada, javne razpise, natečaje in pravilnike. Preko interneta je možno naročiti strokovno literaturo ali se javiti na izbrani razpis.¹⁴

ZALOŽNIŠTVO

V Skladovi dejavnosti ima založništvo pomembno vlogo. Zaobjema vsa umetniška področja. Ob beleženju pomembnih dogodkov in dosežkov ponuja v revijah nova strokovna znanja in smernice razvoja na posameznih področjih.

Literarna revija Mentor izhaja že 34 let, ob njej Paralele, V zavetju besede in literarni prvenci zmagovalcev Literarnega festivala Mlada Urška.

Orkester Simfonika in MePZ Mavrica na Novoletnem koncertu, 2007.

Strokovna revija *Folklornik* izhaja 9. leto. Mnoge knjige Marije Makarovič in Bojana Knifca o odrski kostumografiji bogatijo poznavanje oblačilne dediščine, na zgoščenkah pa so ohranjeni plesi slovenskih pokrajin v izvedbi današnjih folklornih (FS) skupin.

Plesna žgečkalnica, avtorice Jane Kovač Valdes, Ples skozi čas in balet skozi svet Marije in Eke Vogelnik, Osnove koreografije Henrika Neubauerja in Zmes za ples Gregorja Kamnikarja, so obogatile knjižnico plesne pedagogike in umetnosti.

Naši zbori že 60 let redno spremljajo zborovsko dejavnost in prinašajo notne izdaje novih pesmi. Dodatne publikacije prinašajo pevske novitete, npr.: pesmi za otroke – Čevlji grejo na sprehod, na besedila Neže Maurer za otroški zbor oz. glas in klavir; Potujoča muzika – Triglasne skladbe za visoke glasove (SSA) – mladinski, dekliški in ženski zbori idr.

Knjige: Tekst v podobi, Parafraza, palimpsest Janeza Zalaznika, več zvezkov o veččinah risanja Toneta Račkega, priročnik Od risbe do

slike avtorice Nives Palmič in knjige o zgodovini likovne umetnosti, npr. *Bilo je nekoč v 20. Stoletju*, Janeza Zalaznika, širijo znanje ljubiteljev likovnega ustvarjanja.

Zbornik *50 let Linhartovih srečanj prinaša pregled državnih gledaliških srečanj skozi pol stoletja*.

SKLADOVA PRIZNANJA IN ODLIČJA

Vsako leto Sklad objavi Razpis za podelitev priznanj JSKD RS. Najvišji odličji Sklada sta **zlata in srebrna plaketa ter zlati znak Sklada**. Področna priznanja sklada so: **Gallusova plaketa in Gallusova listina** – za področje glasbene dejavnosti, **Linhartova plaketa in Linhartova listina** – za področje gledališke dejavnosti, **Maroltova plaketa in Maroltova listina** – za področje folklorne dejavnosti, **Plaketa Mete Vidmar in Listina Mete Vidmar** – za področje plesne dejavnosti. Za dolgoletno delovanje na posameznem umetniškem področju podeljuje Sklad področne značke, bronasto, srebrno, zlato in častno značko za 5, 10, 15 in več kot 30 let

delovanja: Gallusovo, Linhartovo, Marolto-vo, značko Mete Vidmar in splošno značko.

Sklad podeljuje tudi jubilejna priznanja: srebrno in zlato priznanje JSKD RS, jubilejno priznanje Območne izpostave in priznanje Sveta območne izpostave.

SVETI OBMOČNIH IZPOSTAV

Sveti območnih izpostav so posvetovalna telesa direktorja Sklada znotraj posameznih območnih izpostav. Svet območne izpostave ima najmanj tri člane, ki jih imenuje direktor na predlog samoupravnih lokalnih skupnosti z območja, ki ga pokriva.

MREŽA LJUBITELJSKE KULTURNE DEJAVNOSTI

V Sloveniji redno deluje blizu 5.000 kulturnih društev in skupin, ki imajo skoraj 100.000 članov.¹⁵

JSKD RS povezuje to množično ljubiteljsko kulturo z mrežo 59 območnih izpostav, katerim matične občine zagotavljajo sedež, možnost uporabe ali najema prireditvenih prostorov in sredstva za izvedbo območnega programa.

Sklad RS ima sedež v Ljubljani, na Štefanovi 5. Tu delujeta strokovno-svetovalni tim in centralna upravno-administrativna služba. Sklad je ob širitvi in specializaciji v okviru programov uspel pridobiti dodatne prostorske kapacitete za njihovo izvedbo. Na Beethovnovi 5 je opremil manjšo dvorano za filmske projekcije in prostore za likovne delavnice; na Cankarjevi 5 je vzpostavil glasbeno knjižnico in arhiv, podstrešje pa uredil v dvorano Cepetalko, namenjeno predavanjem in gibalnim delavnicam. V l. 2013 je ob muzejski ploščadi na Metelkovi vzpostavil informativno kulturno točko in kulturni center, imenovan Kult 3000.

USTANOVITEV JSKD, OBMOČNE IZPOSTAVE VRHNIKA

JSKD Območna izpostava Vrhnika (OI Vrhnika) je bila ustanovljena **1. 11. 1998**. Ob koncu l. 2013 je dopolnila **15. leto** delovanja. Po regionalni razporeditvi v okviru Skladove mreže spada v največjo, osrednjo slovensko regijo, ki šteje 11 območnih izpostav: OI Vrhnika, OI Logatec, OI Cerknica, OI Ribnica, OI Kočevje, OI Ljubljana, OI Ljubljana okolica, OI Ivančna Gorica, OI Litija, OI Trbovlje in OI Zagorje.

Prva štiri leta, ob reorganizaciji programov ZKD Vrhnika in formiranju treh ločenih programov - ZKD, JSKD in Cankarjev dom, je izpostavo vodila Marta Rijavec, ki je bila od l. 1978 do l. 1998 zaposlena kot tajnica ZKD in vodja njenih programov. V svoji profesionalni karieri je razvoju kulturnih vsebin Cankarjevega doma, podpora vrhniškimi kulturnim skupinam in društvom ter skrbi za kulturno in naravno dediščino namenila 25 let. Občina Vrhnika ji je za njeno delo na področju kulture leta 2001 podelila zlato Cankarjevo plaketo.

Ob pričetku delovanja Sklada je bilo pomembno jasno opredeliti in ločiti delovanje ZKD Vrhnika kot nevladne organizacije, povezovalke samostojnih kulturnih društev, od programa sklada. Ta je izvajal srečanja, revije in izobraževanje za potrebe kulturnih društev in skupin. Vodja izpostave in obveznega programa Sklada je bila Marta Rijavec. Od leta 2003 vodi programe JSKD OI Vrhnika Nataša Bregant Možina.

Tretji, lokalni program, je zaobjemal prireditvene dejavnosti Cankarjevega doma (koncerte, gledališke in kino predstave, razstavno dejavnost, gostujoče prireditve in založništvo), programske naloge s področja naravne in kulturne dediščine in skrb za vzdrževanje kulturnih objektov. V okviru Sklada ga je ob

pomoči treh sodelavcev vodila Nevenka Malavašič. JSKD RS je financiral delovno mesto vodje izpostave in polovico administrativno-finančnega delavca, za 3,5 zaposlitev na pogodbenem – lokalnem kulturnem programu je finančno skrbela občina Vrhnika.

Prva leta delovanja je bila OI Vrhnika tudi upravljalca Cankarjevega doma (CD) kot centra vrhniškega kulturnega dogajanja in matične hiše več kulturnih društev in skupin. Zgodovinski pogled na pomembnost njegove vloge v kulturnem življenju Vrhnike od pričetka graditve doma l. 1938 dalje je opisala Marjana Kos, v Vrhnških razgledih, št. 11.¹⁶

Na zunaj tako ločitve Skladovega in lokalnega programa Cankarjevega doma še nekaj časa ni bilo čutiti. Ob odhodu strokovne sodelavke za izvajanje lokalnega programa, Nevenke Malavašič, junija 2000, na delovno mesto vodje JSKD OI Logatec, je l. 2001 programe Cankarjevega doma prevzela Darinka Fabiani, ki se je zaposlila direktno na Občini Vrhnika. Ostali trije delavci so se prežaposlili v kolektiv Knjižnice Ivana Cankarja Vrhnika, še naprej pa delali v okviru Cankarjevega doma. Taka zasilna ureditev se je nadaljevala tudi v času Igorja Berginca, ki je bil vodja programov CD od jeseni 2002 do 2009.

Programi Cankarjevega doma in Sklada so se zdaj jasno definirali in razločevali. Vsebine lokalnega programa so nudile dobro podlago za ustanovitev občinskega kulturnega zavoda Cankarjev dom. Prizadevanja za njegovo ustanovitev so se zaključila leta 2005, in sicer z vključitvijo programov Cankarjevega doma v novoustanovljeni občinski Zavod Ivana Cankarja Vrhnika za šport, kulturo in turizem (ZIC). Leta 2006 je občina Vrhnika na ZIC prenesla tudi izvajanje Razpisa za zbiranje predlogov za sofinanciranje ljubiteljske kulturne dejavnosti. Od leta 2009 je vodja prireditvene in razstavne dejavnosti ter izvedbe razpisa za sofinanciranje kultur-

nih društev Tatjana Oblak Milčinski.

PREMIKI V DRUŠTVENI ORGANIZACIJSKI DEJAVNOSTI

Ob ustanovitvi Območne izpostave JSKD Vrhnika je bilo na območju tedanje vrhniške občine zabeleženo delovanje 25 kulturnih društev in skupin. Ob njih so se otroških revij in srečanj udeleževale še številne otroške kulturne skupine in zbori, ki so delovali v okviru osnovnih šol in vrtcev. Evidenca društev in skupin ljubiteljske dejavnosti na kulturnem področju v občinah Vrhnika in Borovnica v l. 1998¹⁷:

1. Pihalni orkester Vrhnika
2. Komorni orkester Vrhnika
3. Ženski pevski zbor Concinito
4. Mešani pevski zbor Ivana Cankarja
5. Mešani pevski zbor Mavrica
6. Mešani pevski zbor Društva invalidov Vrhnika
7. Cerkevni pevski zbor Sv. Pavla
8. Mladinska gledališka skupina
9. Likovna skupina Kašča
10. Kino sekcija
11. Kulturno-umetniško društvo Drenov Grič
12. Kulturno-umetniško društvo Ligojna
13. Kulturno-umetniško društvo Podlipa-Smrečje
14. Kulturno-umetniško društvo Bevke
15. Kulturno društvo Blatna Brezovica
16. Kulturno društvo Raskovec
17. Muzejsko društvo
18. Rodoslovna skupina

19. Mešani pevski zbor doma upokoencev
20. Kulturno društvo Borovnica
21. Mladinski klub Slap
22. Ženski pevski zbor Ajda
23. Društvo Rosika, Bevke
24. Društvo Meček, Drenov Grič
25. Zveza kulturnih društev Vrhnika

Skupine, delujoče pod okriljem ZKD Vrhnika, so se v skladu z Zakonom o društvih iz leta 1995 postopoma organizirale kot samostojna društva. Leta 2000 so se v register vpisali Ženski pevski zbor (ŽePZ) Concinite, Mešani pevski zbor (MePZ) Mavrica, Komorni orkester (zdaj Orkester Simfonika) in Pihalni orkester, leta 2001 še Mešani pevski zbor Ivana Cankarja Vrhnika.

Upravljanje kina in kino program, prej pod okriljem kino sekcije ZKD, je postalo integralni del programa Cankarjevega doma. Po naravnem zakonu delovanja in nehanja so nekatere skupine svoje aktivnosti sčasoma zaključile: ŽePZ Concinite, mladinska gledališka skupina Dejmo stisnt teater, ŽePZ Ligojna, Kvartet Sovice, ŽePZ Borovnica ... Ustanavljale so se nove skupine in društva: Društvo Big Band Vrhnika, Društvo Hic et nunc, Kulturno društvo (KD) Stara Vrhnika, plesno Društvo Zmigaj se (Mala Ligojna), Humanistično umetniško društvo (HUD) Karel Barjanski, Borovnica, Kulturno umetniško društvo (KUD) Kosec, Dragomer, Gledališka skupina Sadika, KUD Ligojna, Folklorna skupina Cepci, KUD Ligojna, in pevke ljudskih pesmi Trl'ce, KUD Ligojna, Folklorna skupina ŠUMNIK, KD Borovnica, ljudske pevke, KD Ivan Cankar, Bevke idr.

Pletarska delavnica v Cankarjevem domu na Vrhniki, 2002.

Evidenca društev in kulturnih skupin treh občin, ki jih pokriva OI Vrhnika, v letu 2013:

Občina	Društvo	Skupine in sekcije
1. Borovnica	Društvo za ekologijo in varstvo okolja, Borovnica	
2. Borovnica	Društvo Ženski pevski zbor Tonja	
3. Borovnica	Kulturno društvo Adriars	
4. Borovnica	Kulturno društvo Borovnica	<i>Sekcije:</i>
		Moški pevski zbor Šting'lc
		Moški Kvartet Škrip
		Ženski pevski zbor Barjanke
		Dramska skupina Šota
		Mladinska dramska skupina Ta mlad'
		Otroška dramska skupina Šotki
		Folklorna skupina Šumnik
		Klekljarska skupina Punkeljci
		literarna sekcija
		Skupina ljudskih pevk Coklarji
		harmonikaška sekcija
5. Borovnica	Mladinsko kulturno društvo Arterija	<i>Sekcije:</i>
		glasbena sekcija
		likovna sekcija
6. Borovnica	Humanistično umetniško društvo Karel Barjanski	<i>Sekcije:</i>
		glasbena
		likovna
		fotografska
		literarna
7. Log- Dragomer	Klub Mladinski center Log- Dragomer	
8. Log- Dragomer	Kulturno-umetniško društvo Kosec, Log-Dragomer	
9. Vrhnika	Klub Orfej, Sinja Gorica	
10. Vrhnika	Društvo cerkvenih pevskih zborov Vrhnika	<i>Sekcije:</i>
11. Vrhnika	Društvo cerkvenih pevskih zborov Vrhnika	Mešani cerkveni zbor Sv. Pavel
12. Vrhnika	Društvo cerkvenih pevskih zborov Vrhnika	Otroški zbor
13. Vrhnika	Društvo glasbenikov Camerata Labacensis	

14. Vrhnika	Društvo Hic et nunc, Vrhnika	<i>Sekcije:</i>
		Glasbena skupina Hic et nunc
		sekcija za avdiovizuelno umetnost in fotografijo
15. Vrhnika	Klub vrhniških študentov	
16. Vrhnika	Društvo Mešani pevski zbor Mavrca Vrhnika	
17. Vrhnika	Društvo Orkester Simfonika Vrhnika	
18. Vrhnika	Društvo Pihalni orkester Vrhnika	
19. Vrhnika	Društvo Rosika, Bevke	
20. Vrhnika	Društvo za ekologijo in varstvo okolja Slovencev	
21. Vrhnika	Plesni klub Kontakt	
22. Vrhnika	Društvo za zaščito kulturne in naravne dediščine Meček	
23. Vrhnika	Kulturno društvo Big Band Vrhnika	
24. Vrhnika	Kulturno društvo Ivan Cankar, Bevke	
25. Vrhnika	Kulturno društvo Raskovec	<i>Sekcije:</i>
		Oktet Raskovec
		Pritrkovalna skupina
26. Vrhnika	Kulturno društvo Stara Vrhnika	<i>Sekcije:</i>
		literarno-dramska sekcija
		Otroška folklorna skupina
		ohranjanje kulturne dediščine
		Pritrkovalna skupina
		Plesne skupine Povžki (3)
27. Vrhnika	Kulturno-umetniško društvo Drenov Grič Lesno Brdo	<i>Sekcije:</i>
		Mešani pevski zbor
		folklorna sekcija
		ohranjanje kulturne dediščine
		literarno-likovna sekcija
28. Vrhnika	Kulturno-umetniško društvo Ligojna	<i>Sekcije:</i>
		Ljudske pevke Trl'ce
		Folklorna skupina Ligojna
		Folklorna skupina Cepci
		Dramska skupina Sadika
29. Vrhnika	Kulturno-umetniško društvo Podlipa - Smrečje	<i>Sekcije:</i>

		Otroški cerkveni pevski zbor
		Mešani cerkveni pevski zbor
		Dramska skupina
		Dramska skupina Ta mladi
		ohranjanje kulturne dediščine
30. Vrhnika	Mešani pevski zbor Društva invalidov Vrhnika	
31. Vrhnika	Mladinsko športno-kulturno društvo Verd	
32. Vrhnika	Muzejsko društvo Vrhnika	<i>Sekcije:</i>
		rodoslovna sekcija
		sekcija za ohranjanje naravne in kulturne dediščine in domoznanstvo
33. Vrhnika	Pevsko društvo Ivana Cankarja, Vrhnika	
34. Vrhnika	Društvo Zmigaj se! Vrhnika	/plesno/
35. Vrhnika	Zveza kulturnih društev Vrhnika	
36. Vrhnika	Društvo za promocijo metalske subkulture	
37. Vrhnika	Mladinsko športno-kulturno društvo Verd	
38. Vrhnika	Humanistično in umetniško društvo »O«, Verd	
39. Vrhnika	Društvo prijateljev Stanka Petriča, Blatna Brezovica	
40. Vrhnika	Društvo Mala mestna galerija	
41. Vrhnika	Fotografsko društvo Okular	
42. Vrhnika	Društvo ženski pevski zbor Concinite, Vrhnika	/v mirovanju/
43. Vrhnika	Kulturno umetniško društvo Zverinice, Bevke	
44. Vrhnika	Skupina akvarelistov	
45. Vrhnika	Pevska skupina Odoica	
46. Vrhnika	Pevska skupina Diversa	
47. Vrhnika	Skupina ljudskih pevcev Družinski trio Jesenovec	
48. Vrhnika	Ženski pevski zbor Župnijskega vrtca Vrhnika	
49. Vrhnika	Klub Orfej, Sinja Gorica	glasbena dejavnost
50. Vrhnika	Plesni studio Peter Pan	
51. Vrhnika	Plesni studio M	
52. Vrhnika	Plesna šola Urška	
53. Vrhnika	Plesne skupine Žabice, ŠŠD Žabice Log- Dragomer	

54. Vrhnika	Mladinski pihalni orkester, GŠ Vrhnika	
55. Vrhnika	Mladinski simfonični orkester, GŠ Vrhnika	
56. Vrhnika	Mladinski godalni orkester, GŠ Vrhnika	
57. Vrhnika	Baletne skupine, GŠ Vrhnika	
58. Vrhnika	Društvo za razvoj urbane subkulture	

V treh občinah, Vrhniki, Borovnici in Log-Dragomer, beležimo dejavnost 45-ih društev, 5 je samostojnih skupin brez društvene strehe, 1 je glasbeni klub, 3 so mladinski orkestri v okviru Glasbene šole (GŠ) Vrhnika in 5 je večjih plesnih studiev – šol, s skupinami v vrtcih, šolah in baletnih skupin na GŠ Vrhnika.

V okviru osnovnih šol, vrtcev in klubov vseh treh občin delujejo otroške kulturne skupine: 4 predšolski pevski zbori, 8 otroških in 3 mladinski pevski zbori, 3 mladinski orkestri, 6 gledaliških skupin, 2 folklorni skupini in mala armada plesalcev v okviru skupin Plesnega studia Peter Pan, Plesnega kluba Plesno mesto, Šolskega športnega društva Žabice, Plesne šole Urška, v 3 plesnih skupinah Povžki, KD Stara Vrhnika, in v baletnih skupinah GŠ Vrhnika; skupno 50 do 60 plesnih skupin. Vseh otroških kulturnih skupin je blizu 80.

Na občinskih razpisih za sofinanciranje kulturnih društev se javlja v občini Vrhnika povprečno 20, v občini Borovnica 4 in v občini Log-Dragomer 1 kulturno društvo. Za ostala društva in skupine lahko domnevamo, da se javljajo na druge razpise oziroma pridobivajo sredstva za delovanje s članarinami, kotizacijami, z vstopninami, donacijami in s sponzorskimi sredstvi. Nekatera društva imajo status mirovanja.

Plesna skupina Vesoljski povžki KD Stara Vrhnika na Območnih plesni reviji Vija Vaja, 2008.

Folklorniki KD Stara Vrhnika na obisku v Beljaku, 2012.

PROGRAM JSKD OI VRHNIKA V POVEZAVI S KULTURNIMI SKUPINAMI

Ob ustanovitvi območne izpostave, je bil njen program logično nadaljevanje že zastavljenega, bogatega programa srečanj, revij in izobraževanj v okviru dotedanje ZKD Vrhnika. Število izvedenih projektov, izvedb prireditvev in izobraževanj ter udeležb na prireditvah in izobraževanjih se giblje že od začetka delovanja izpostave med 30 in 40 projektov letno.

Revije in srečanja so na vseh področjih spodbujala razvoj skupin. Srečanja so strokovno spremljana, skupine dobijo pisno ali ustno strokovno mnenje o izvedbi nastopa in oceno doseženega nivoja (območni, regijski, državni). Na srečanjih se skupine in zbori med seboj primerjajo in razvijajo sveže ideje za oblikovanje novih programov. K pojavljanju novih skupin so brez dvoma pripomogla tudi izobraževanja mentorjev, posebno na deficitarnih področjih kulturne dejavnosti.

FOLKLORNA DEJAVNOST

Z organizacijo **OBMOČNEGA FOLKLORNEGA SREČANJA I.** 2003, na katerem je sodelovala domača **Folklorna skupina (FS) Ligojna** in dve gostujoči skupini, se je začela tradicija vsakoletnih Območnih folklornih srečanj. V nekaj letih je ponovno začela delovati **FS Šumnik v okviru KD Borovnica**, na novo pa se je ustanovila **FS Cepci v KUD Ligojna**, ki je v letu 2013 praznovala 10-letnico obstoja. Folklornega srečanja se vsako leto udeleži okoli 5 skupin. Izveden je v skupni organizaciji OI Vrhnika, OI Cerknica in OI Logatec.

Razveseljiv je tudi pojav skupin ljudskega petja: **Trl'ce KUD Ligojna, Ljudske pevke KD Ivan Cankar, Bevke, Coklarji KD Borovnica in Družinskega tria (Jesenovec)**, ki se redno udeležujejo **SREČANJ PEVCEV LJUDSKIH PESMI IN GODCEV LJUDSKIH VIŽ**. Le-ta je ravno tako v skupni organizaciji omenjenih treh izpostav, na njem pa so-

deluje povprečno 12 pevskih in godčevskih sestavov. Domače Trl'ce so se že večkrat uvrstile na Regijsko srečanje Pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž. Izobraževanje vodij otroških folklornih skupin je prav tako dalo dobre rezultate in že od leta 2004 je v programu OI tudi **OBMOČNO FOLKLORNO SREČANJE OTROŠKIH FOLKLORNIH SKUPIN**. Število domačih otroških FS niha, srečanj pa se redno udeležujeta **Otroška FS OŠ Antona Martina Slomška** in **Otroška FS KD Stara Vrhnika**; slednja je bila že gostja regijskega srečanja. Tudi otroško srečanje je izvedeno v povezavi omenjenih treh območnih izpostav JSKD.

LITERARNA IN LIKOVNA DEJAVNOST

Za mlade literate in likovnike je bil uveden vsakoletni **OBMOČNI LITERARNI IN LIKOVNI TEMATSKI NATEČAJ**, v sodelovanju z ZIC Naš časopis, ki se ga udeleži do 300 učencev. Ob njegovem zaključku je izvedena literarna delavnica pod vodstvom strokovnega spremljevalca, odprta je razstava likovnih del mladih likovnikov v avli Cankarjevega doma in podeljena priznanja za sodelovanje in nagrade najboljšim udeležencem natečajev na slavnostni akademiji.

Knjižice, izdane ob otroških literarnih in likovnih natečajih JSKD.

Del Razstave Moj likovni projekt, 2012.

Odraslim likovnikom je bilo pred leti namenjeno izobraževanje v slikanju akvarela. Posledično se je oblikovala **skupina akvarelistov**, pod vodstvom slikarja Petra Lazareviča, ki deluje že 5. leto, se neprestano širi in privablja slikarje od blizu in daleč. Slikarji lahko vsako leto sodelujejo na **Območnih tematskih likovnih natečajih**. Razstave pa so postavljene izmenično v Cerknici, Logatcu ali na Vrhniki.

Literati lahko svoje besedno izražanje brusijo v **literarni skupini**, ki deluje ob literarni šoli že 4. leto, pod mentorstvom pesnice in pisateljice Ane Porenta. Sodelujejo lahko na regijskih natečajih Mlada Urška in Regijskih srečanjih literatov seniorjev.

GLASBENA DEJAVNOST

Ob spodbudi vsakoletne **REVIJE PREDŠOLSkih PEVSKIH ZBOROV (PZ)** z medobmočno udeležbo se je njihovo število v Vzgojno-varstvenih zavodih (VVZ) dvignilo z 2. na 4. Delujejo v okviru VVZ Vrhnika, VVZ Borovnica, Župnijskega vrtca Vrhnika in enote VVZ Log-Drager.

Ženski PZ Podlipa na regijskem tekmovanju pevskih zborov na Vrhniki, 2005.

REVIJI ODRASLIH PZ IN OTROŠKIH PZ sta se v zadnjih letih preselili iz dvorane OŠ Ivana Cankarja v veliko dvorano Cankarjevega doma Vrhnika in tako pridobili novo izvedbeno podobo. Odrasli pevski zbori se lahko v večji meri poslušajo med seboj, revija otroških PZ pa je v nekaj letih potrojila svojo publiko. Otroške revije PZ se udeležuje med 8 in 12 otroških PZ osnovnih šol: OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, OŠ Antona Martina Slomška, OŠ Borovnica, OŠ Log-Dragomer in Podružnične šole Bevke. Zbori z OŠ A. M. Slomška so se že nekajkrat udeležili tudi regijske revije.

Naj ob tem omenim, da je za množičnost zborovskega petja nedvomno zaslužna prav dolgoletna organizacija pevskih revij, ki na Vrhniki kontinuirano potekajo že od leta 1967. Število odraslih pevskih zborov in skupin se je v obdobju Skladove organizacije revij vseskozi gibalo med 10 in 12. V l. 2013 pa se je povzpelo na 15. Najpogosteje so regijski nivo dosegali: **Cerkveni Mešani (Me) PZ Sv. Pavla Vrhnika**, ki je v letu 2013 praznoval 30. letnico obstoja, pa **MePZ Mavrica**, **MePZ Ivana Cankarja** in **Moški (Mo) PZ Štingle KD Borovnica**, vsi delujejo že 20 let, **MePZ Podlipa** in moški **Oktet Raskovec**, ki je v 20.

letih delovanja vseskozi sodeloval na regijskih in državnih revijah in novembra 2013 dosegel zlato priznanje na regijskem tekmovanju pevskih zborov. V zadnjih letih sta se do regijskega nivoja povzpela tudi **Ženski PZ Tonja** iz Borovnice (srebrno priznanje na regijskem tekmovanju 2013) in moška **Skupina Odoica**. Ob njih imajo svojo pomembno mesto v naši pevski kulturi še **MePZ Društva invalidov Vrhnika**, ki je dopolnil 20-letnico delovanja, njegov zborovodja Jože Jesenovec pa je dobitnik priznanja Sveta območne izpostave za 54 let delovanja na glasbenem področju; **MePZ Drenov Grič** se bliža 30-letnici delovanja, potem so tu še **ŽePZ Barjanke**, ki so zabeležile 20-letnico delovanja, z zborovodjo Rudijem Cerkom, dobitnikom jubilejnega priznanja Območne izpostave ob 25-letnici zborovodskega delovanja, pa **Cerkveni MePZ Bevke**, in najnovejši sestavi v okviru območne revije poleg že omenjene skupine Odoica, **Kvartet Škrip KD Borovnica**, ženska **Skupina Diversa** in **ŽePZ Župnijskega vrtca Vrhnika**.

Vrhnika z okolico je bila od nekdanj izredno močna na področju glasbene dejavnosti. Njen razvoj sta od pričetka 19. stoletja da-

lje raziskali Mateja Glušič in Elica Brelih in povzetek raziskave objavili v Vrhniških razgledih, št. 10.¹⁸

Najstarejša glasbena skupina na Vrhniku je **Pihalni orkester**, ki je bil ustanovljen leta 1925. Kmalu bo praznoval 90-letnico delovanja. Svojo kvaliteto je potrjeval na Tekmovanjih Pihalnih godb, kjer je dosegel I. kakovostno kategorijo. Že enajsto leto ima Vrhnika svoj **Big band**, ki se redno udeležuje Skladovih državnih srečanj. **Orkester Simfonika** je v l. 2012 dopolnil 20 let delovanja in je edinstven v osrednji slovenski regiji. Ob obletnici je za svoje dosežke na glasbenem področju prejel srebrno plaketo JSKD RS.

PLESNA DEJAVNOST

Plesna dejavnost je na Vrhniku sorazmerno mlada. Na prvih **PLESNIH REVIJAH** (od l. 2000) so sodelovale predvsem **plesne skupine Studia Peter Pan** in **dragomerske Žabice**. Od l. 2003 so na reviji gostovale tudi skupine sodobnega in ustvarjalnega plesa iz Ljubljane in Kranja z namenom prikaza pestrosti plesnih zvrsti tudi na vrhniškem odru. Danes sodeluje na reviji 12 do 15 do-

mačih skupin s programom ustvarjalnega plesa, jazza, sodobnega plesa, hip hopa, klasičnega baleta, orientalskega in navijaškega plesa. Največ skupin deluje na osnovnih šolah v okviru plesnega kluba **Plesno mesto**, **Plesne šole Urška** in **Plesnega studia Peter Pan**, ki je še posebej prisoten v vzgojno-varstvenih ustanovah – vrtcih. Posebno mesto imajo prav gotovo **dragomerske Žabice** s svojim navijaškim plesnim stilom in vrhunsko izvedbo koreografij, pa **plesne skupine Povžki KD Stara Vrhnika**, ki se že od začetka posvečajo ustvarjalnemu plesu in so največkrat sodelovale na Regijski plesni reviji. Na regijskem nivoju so se izmenično predstavile tudi skupine ostalih plesnih šol in baletne šole GŠ Vrhnika. Občasno se pojavljajo posamične skupine zunaj plesnih šol, npr.: Cukrčki KUD Ligojna, REMIX Vrhnika, skupina Deteljica na podružnični OŠ Bevke, skupina Čokolada KD Bevke.

Svoj plesni utrip pa ustvarja z vsakoletnim **Plesnim festivalom Zmigaj se** istoimensko plesno društvo, ki ob tem dogodku izvaja delavnice in predstave različnih plesnih zvrsti na najvišjem nivoju.

Plesna skupina Vesoljski povžki KD Stara Vrhnika na regijski plesni reviji Migam v CD na Vrhniku, 2010.

Mlada publika na regijskem gledališkem srečanju v CD na Vrhniki, 2013.

GLEDALIŠKA DEJAVNOST

Strokovno spremljanje **gledaliških produkcij**, prijavljenih na **Območno Linhartovo srečanje**, se izvaja za vsako skupino posebej ob njihovih rednih predstavah. Ob **gledališki skupini KUD Podlipa – Smrečje** se je s kakovostnimi premierami uveljavila **Skupina Šota KD Borovnica**. Obe skupini sta že gostovali na regijskem srečanju, Šota pa je bila že dvakrat prejemnica Regijskega Matička za najboljšo stransko moško vlogo. Najmlajša po stažu je **Skupina Sadika KUD Ligojna**, ki vstopa v 5. leto svojega delovanja.

Otroška gledališka produkcija je bila od nekdanj bogata na **OŠ Ivana Cankarja**, posebno v desetletjih delovanja mentorice Lidije Rajer, ki je s produkcijami **skupine Nauportus** večkrat sodelovala na regijskih srečanjih. Občasno nastajajo gledališke in lutkovne predstave tudi na **OŠ Log-Dragomer**, na njeni **podružnici v Bevkah** ter na **OŠ Borovnica**. V Borovnici so posebno aktivni v **Kulturnem društvu**, kjer so se nove generacije mladih igralcev oblikovale v okviru otroških **skupin Šotki in Ta mlad'**. V zadnjih letih deluje nova

skupina **Ta mladi KUD Podlipa**, ki se je v l. 2012 zavihtela kar do državnega srečanja.

KULTURNA IN NARAVNA DEDIŠČINA

Skladovi programi se skrbijo za kulturno dediščino dotikajo predvsem na folklornem področju z raziskovanjem, beleženjem, ohranjanjem in s poustvarjanjem plesne, pevske, godčevske in pritrkovalske tradicije, s sodobnimi odrskimi preoblekami folkloristov pa se ohranjajo pričevanja o slovenski oblačilni kulturi.

Na Vrhniki ima pri raziskovanju in beleženju kulturne dediščine pomembno vlogo **Muzejsko društvo Vrhnika**, ki je praznovalo že svojo 20-letnico delovanja, izdalo v sodelovanju z ZIC Vrhnika 13 številnih Vrhnških razgledov in postavilo številne razstave na osnovi strokovnih zgodovinskih raziskav. V Borovnici se skrbijo za naravno in kulturno dediščino posveča predvsem **Humanistično umetniško društvo Karel Barjanski**, potem je tu še **Društvo za zaščito kulturne in naravne dediščine Meček**, **Društvo ljubiteljev narave in običajev Notranjske**.

Izdelki udeležencev večletnega tečaja kaligrafije, 2002.

NOVI KULTURNI TOKOVI, MEDGENERA- CIJSKO SODELOVANJE

Skladov program spodbuja novo ustvarjalnost na vseh umetniških področjih, čemur namenja tudi velik del sredstev iz razpisov za Sofinanciranje posebnih kulturnih projektov. Novejša kulturna gibanja na Vrhniki generirajo **Društvo za razvoj urbane subkulture, Društvo za promocijo metalske subkulture, Klub vrhniških študentov (Zakon), Društvo Hic et nunc ipd.**

V vseh kulturnih društvih in skupinah pa je izredno aktivna populacija tretjega življenjskega obdobja, pa naj bodo to pevci, igralci, slikarji, literati, člani muzejskega društva idr. Za ustvarjalno preživljanje tretjega življenjskega obdobja in povezovanje med generacijami skrbita tudi Društvo upokojencev Vrhnika in Medgeneracijsko društvo za kakovostno starost.

KULTURNA DRUŠTVA IN POVEZOVANJE

Že v osnovi je namen Skladovih srečanj in revij »srečanje« med kulturnimi skupinami in izmenjava izkušenj in znanja. Še posebno dragocena je izkušnja gostovanja v sosednjih regijah in nastopi skupin iz drugih okolij na domačem odru. Tako se spletejo nova znanstva in skupine se medsebojno

Alenka Vidregar na Kiparski delavnici v kamnolomu na Drenovem Griču, 2012.

vabijo na prireditve širom Slovenije. Dodatno je OI Vrhnika v zadnjih letih družila člane kulturnih skupin na Srečanju članov kulturnih društev in skupin občin Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer, kjer so se spletla mnoga znanstva, ki so imela za rezultat nova sodelovanja med društvi. Kulturna društva so povezana tudi v okviru Zveze kulturnih društev (ZKD) Vrhnika. V zadnjih letih je njena aktivnost zamirala, zato je Sklad dal iniciativo za njeno oživitev in pomagal pri pripravi nove volilne skupščine. V letu 2013 je bila ta uspešno izvedena. ZKD Vrhnika je s članstvom 11. društev začela novo obdobje svoje aktivnosti.

Sklad daje poseben poudarek tudi sodelovanju z lokalnimi osnovnimi šolami, vrtci in ustanovami, vsako leto pa izpelje tudi kakšno prireditev v sodelovanju z lokalnimi društvi, npr. folklorna srečanja in srečanja pevcev ljudskih pesmi v Ligojni, Borovnici, Bevkah in na Stari Vrhniki.

Program Sklada se ob obveznem delu z dodatnim programom prilagaja lokalnim značilnostim in potrebam. Tako ima vsako leto svoj programski poudarek, ki izhaja iz potreb društev, dejavnosti in posamičnih pobud, npr.: delavnice za pevce ljudskih pesmi, gledališke delavnice za potrebe posamičnega društva, delavnice kaligrafije,

Programa JSKD OI Vrhnika, izvedena v letu 2012.

	Naziv dogodka/Ime publikacije	Kraj	Datum	Način	Vrsta
	REDNI PROGRAM				
	Območni nivo				
1	Naš likovni projekt 2, Pozdravljena jesen	Vrhnika	17. 1.	izvedba	prireditev
2	Literarna delavnica s pesnico Ano Porenta	Vrhnika	18. 1.	izvedba	izobraževanje
3	Družabno srečanje kulturnih društev	Vrhnika	27. 1.	izvedba	prireditev
4	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi	Logatec	5. 2.	udeležba	prireditev
5	Mladi oder, Območno srečanje otroških gledaliških skupin	Vrhnika	15. 2.	izvedba	prireditev
6	Naš likovni projekt 3, Naša šola	Vrhnika	28. 3.	izvedba	prireditev
7	Območno gledališko srečanje v okviru Linhartovih srečanj - Šota, Sadika, Podpeč	Borovnica, Ligojna, Podpeč	7. 1.–29. 3.	izvedba	prireditev
8	Vija vaja 2012, Območna revija plesnih skupin	Vrhnika	7. 3.	izvedba	prireditev
9	45. območna revija odraslih pevskih zborov in skupin	Vrhnika	16. 3.	izvedba	prireditev
10	Pevski živ žav 2012, Območna revija otroških pevskih zborov	Vrhnika	29. 3.	izvedba	prireditev
11	Območno srečanje otroških folklornih skupin	Cerknica	3. 4.	udeležba	prireditev
12	Nagajiva pomlad, 14. revija predšolskih pevskih zborov	Vrhnika	5. 4.	izvedba	prireditev
13	Pa so fantje vasval, Območno srečanje folklornih skupin	Vrhnika	14. 4.	izvedba	prireditev
14	Fotografska razstava Lepota narave, milina nasmeha, Snežana Filipovič	Vrhnika	17. 4.	izvedba	prireditev
15	Območno likovno srečanje in razstava odraslih likovnih ustvarjalcev, Portret	Logatec	7. 9.–26. 9.	udeležba	prireditev
16	Literarna delavnica	Vrhnika	17. 10.	izvedba	izobraževanje
17	Literarna delavnica	Vrhnika	28. 11.	izvedba	izobraževanje
18	Seminar za pevce ljudskih pesmi	Ligojna	31. 10., 14. 11.	izvedba	izobraževanje

	Regijski nivo				
19	Regijsko srečanje otroških gledaliških skupin, Podlipa-Trije fantje muzikantje	Logatec	25. 4.	udeležba	prireditev
20	Regijska revija plesnih skupin	Ljubljana	31. 5.	udeležba	prireditev
21	Regijsko srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	Grad Bogenšperk	21. 10.	udeležba	prireditev
22	Regijsko literarno srečanje avtorjev seniorjev za osrednjo Slovenijo	Vrhnika	18. 9.	izvedba	prireditev
23	Regijski tematski koncerti Sozvočenja	Vrhnika	18. 11.	izvedba	prireditev
Državni nivo					
24	Seminar oblačilna dediščina	Kranj	24. 2.	udeležba	izobraževanje
25	Državna revija plesnih skupin	Velenje	6. 6.	udeležba	prireditev
26	Državno srečanje otroških gledaliških skupin, Podlipa - Trije fantje muzikantje	Velenje	6. 6.	udeležba	prireditev
27	Pevski tabor Šentvid pri Stični	Šentvid pri Stični	17. 6.	udeležba	prireditev
28	Državna revija Big band orkestrrov	Marezige	29. 6.	udeležba	prireditev
29	Seminar za 44. tabor slovenskih zborov v Šentvidu pri Stični	Ljubljana	24. 11.	udeležba	izobraževanje
DODATNI PROGRAM					
30	Literarna delavnica s pesnico Ano Porenta	Vrhnika	29. 2.	izvedba	izobraževanje
31	Literarna delavnica s pesnico Ano Porenta	Vrhnika	18. 4.	izvedba	prireditev
32	Literarna delavnica s pesnico Ano Porenta	Vrhnika	30. 5.	izvedba	izobraževanje
33	Likovna delavnica akvarela	Vrhnika	14. 2.-20. 12.	izvedba	izobraževanje
34	Fotografska razstava GOZD ŠUMI, Andreje Peklaj	Vrhnika	2. 10.-21. 10.	izvedba	prireditev
35	Soorganizacija seje IO ZKD Vrhnika - revitalizacija ZKD	Vrhnika	december	udeležba	drugo

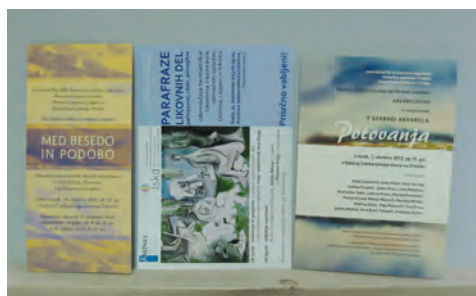
36	Sodelovanje v občinski komisiji za Javni razpis za zbiranje predlogov za sofinanciranje ljubiteljske kulturne dejavnosti v letu 2013	Vrhnika	januar, februar	udeležba	drugo
37	Podelitev jubilejnih priznanj in področnih značk JSKD 5. društvom	Vrhnika	november, december	udeležba	drugo
38	Ustanovitvena in 2. redni seji Sveta JSKD OI Vrhnika	Vrhnika	junij-december	udeležba	drugo

likovne delavnice keramike, oblikovanja jasic, zmajev, akvarela, organizacija razstave Klekljaric, ciklus fotografskih razstav, likovne razstave idr.

Presežni element kakovosti programa je tudi vsakoletna organizacija regijskih srečanj, redkeje državnih srečanj. Prireditve na visoki ravni pomenijo namreč precejšen finančni zalogaj za majhno izpostavo. Tako je Vrhnika l. 2011 gostila Državno tekmovanje Pihalnih godb, l. 2012 Regijske tematske koncerte in v l. 2013 Regijsko srečanje otroških gledaliških skupin.

FINANCIRANJE PROGRAMOV OBMOČNE IZPOSTAVE

Območna izpostava Vrhnika povezuje delo kulturnih skupin v treh občinah: občini Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer. Vse tri občine finančno prispevajo k izvedbi programa izpostave, največji delež občina Vrhnika, ki ima tudi največ kulturnih skupin, sodelujočih na Skladovih srečanjih. Ob tem nudi OI Vrhnika tudi pisarniške prostore v Cankarjevem domu Vrhnika, Tržaška 25, kjer je sedež Območne izpostave. Izvedbo programa OI Vrhnika omogoča JSKD RS s financiranjem delovnega mesta vodje Območne izpostave in sofinanciranjem programa OI Vrhnika.

Vabila na odprtje slikarskih razstav.

SVET OBMOČNE IZPOSTAVE

Svet območne izpostave Vrhnika šteje 5 članov. Od leta 1998 so se izmenjali 4 sestavi Sveta, katerih predsedniki so bili: dr. Helena Hren Vencelj, Meta Novljan, Robert Malovrh in Anka Grom. Sedanji Svet OI deluje v sestavi: Ana Buh, Anka Grom in Nataša Frank, kot predstavniki občine Vrhnika, Pavla Prah iz občine Log-Dragomer in Rudi Cerk, podpredsednik Sveta in predstavnik občine Borovnica. Svet se sestane povprečno trikrat letno, pregleda načrtovani program izpostave in poročila o izvedbi le-tega ter poda svoje mnenje. Seznanj se z novostmi v organizaciji JSKD, aktualnimi razpisi in spremlja utrip ljubiteljske kulturne dejavnosti treh občin. V vseh obdobjih delovanja Sveta OI so bili njegovi člani in podana mnenja v veliko oporo

Odprte razstave V svobodi akvarela - Potovanja, Galerija Cankarjevega doma na Vrhniki, oktober 2013.

razvoju programov Območne izpostave in njeni povezanosti z lokalnimi skupnostmi.

ZAKLJUČNE MISLI

V petnajstih letih delovanja je vrhniška območna izpostava jasno izoblikovala svojo podobo in utrdila mesto v lokalnem kulturnem okolju. Ob pestrem programu srečanj, revij in strokovnih izobraževanj je tudi poudarek na pozornem spremljanju utripa v kulturnih skupinah in vrednotenju njihovih uspehov le-tem nudil oporo in spodbudo pri njihovem delu, iskanju novih vsebin in možnosti ter pri vztrajanju v naporih za nadaljevanje kulturnega življenja in snovanja v društvih. JSKD OI Vrhnika bo svoje poslanstvo in delo nadaljevala z željo, da ostanejo pogoji za delo kulturnih društev in njihovih članov ter podpora njihovim ustvarjalnim naporom tudi v prihodnjih časih prioriteta države Slovenije, s tem JSKD RS in na lokalni ravni občin, saj se vsi zavedamo, da je obstoj in vitalnost našega naroda v najtesnejši povezavi z obstojem in živostjo naše kulturne biti in duhovno kulturno bitjo vsakega posameznika.

Za nasvete in podatke se zahvaljujem: Mariji Malo-vrh, Marti Rijavec, Boštjanu Koprivcu, Tatjani Oblak Milčinski, Mariji Oblak Čarni in Slavici Štirn.

Seznam kratic:

SLKD RS	Sklad Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti
JSKD RS	Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (skrajšano Sklad)
OI Vrhnika	Območna izpostava Vrhnika
ZKPO	Zveza kulturno-prosvetnih organizacij
ZKO	Zveza kulturnih organizacij
ZKD	Zveza kulturnih društev
PZ	pevski zbor
MePZ	mešani pevski zbor
ŽePZ	ženski pevski zbor
MoPZ	moški pevski zbor
KD	kulturno društvo
KUD	kulturno-umetniško društvo
CD	Cankarjev dom na Vrhniki
ZIC	Zavod Ivana Cankarja Vrhnika za kulturo, šport in turizem
FS	folklorna skupina
GŠ	glasbena šola
VVZ	vzgojno-varstveni zavod
OŠ	osnovna šola

Opombe:

- 1 Zakon o skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti (ZSLKD), Uradni list RS, št. 1/1996, z dne 12. 1. 1996, str. 6.
- 2 Zakon o javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (ZJSKD), stran 3867, Uradni list RS, št. 29/2010, z dne 9. 4. 2010; povezava: http://www.jskd.si/organizacija/uvod_organizacija.htm.
- 3 Osnutek nacionalnega programa za kulturo 2012–2015, področje: ljubiteljske dejavnosti (13), str. 96, 1. Javni interes na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti; povezava: http://www.arhiv.mk.gov.si/si/aktualno/nacionalni_program_za_kulturo_2012_2015/.
- 4 Zgodovina ZKD Slovenija, arhiv ZKD Slovenija; povezava: <http://www.zveza-kds.si/content/zgodovina-zveze-kulturnih-dru%C5%A1tev-slovenije>.
- 5 V Gradcu proslavili 200 let najstarejše katedre slovenskega jezika, Medijsko središče, 14. 10. 2011, članek 737/2256; povezava: http://www.uszs.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/737/2256/.
- 6 Pogačnik, Jože, Slovenska literarna veda ob ustanovitvi univerze, Pedagoška fakulteta, Maribor.
- 7 Enciklopedija Slovenije, knjiga 12, Ljubljana, Mladinska knjiga.
- 8 Zakon o društvih/ZDru/ Ur. l. RS, št. 60/1995).
- 9 Odločba o vpisu društva v register društev pri upravnih enoti Vrhnika, 8. 2. 1954, Arhiv ZKD Vrhnika.
- 10 Rijavec, Marta, Zgodovina, aktualno stanje in vizija ljubiteljske kulturne dejavnosti v okviru JSKD OI Vrhnika, 2003, arhiv JSKD OI Vrhnika.
- 11 Glej: op. 1 zgoraj.
- 12 Glej: op. 2 zgoraj.
- 13 Kos, Neja, Nagovor ob podelitvi Zlate plakete JSKD RS, 2009, arhiv JSKD RS; povezava: http://www.jskd.si/priznanja-in-nagrade/nagrade_2009/uvod_09_priznanja.htm; povezava: http://www.jskd.si/priznanja-in-nagrade/nagrade_2009/nagrade_09_govor_neja_kos.htm.
- Internetni portal JSKD RS, povezava: <http://www.jskd.si>
- 14 Internetni portal JSKD RS, povezava: <http://www.jskd.si>.
- 15 Glej: op. 3 zgoraj.
- 16 Kos, Marjana, Iz zgodovine Cankarjevega doma na Vrhniki, Vrhnikiški razgledi, št. 11, l. 2010, str. 84–103.
- 17 Rijavec, Marta, Evidenca društev in skupin, december 1998, arhiv JSKD OI Vrhnika.
- 18 Glušič, Mateja, Brelih, Elica, Razvoj glasbenih dejavnosti na Vrhniki, Vrhnikiški razgledi, št. 10, l. 2009, str. 101–120.
- 19 Kulturna prepletanja Javnega sklada za kulturne dejavnosti RS, založil JSKD RS, Ljubljana 2008.

NOVI PODATKI O ŽIVLJENJU IN DELU GEOLOGA JANEZA PETKOVŠKA (1853–1941)

V članku *Janez Petkovšek (1852–1941); geolog*, objavljenem v *Vrhniških razgledih* št. 11, leta 2010¹, sem v začetnem delu obljubila dopolnitev prispevka ob morebitni najdbi geologovega življenjepisa. Ključne podatke o življenju in delu svojega sorodnika je po smrti namreč zapisal njegov pranečak Viktor Petkovšek in jih nato predal bratrancu, mojemu informatorju². K sreči se je življenjepis v obliki tipkopisa z naslovom *Ob stoletnici rojstva Janeza Petkovška* našel³, poleg njega pa sem dobila tudi fotokopijo članka z istim naslovom (Proteus, 1959)⁴, ki je pravzaprav objavljena okrnjena verzija omenjenega tipkopisa, ter krajši tipkopis z naslovom *Ivan Petkovšek*⁵. V slednjem je poleg osnovnih podatkov o prvotni družini in življenju citirana tudi njegova biografija v Nemško-avstrijskem leksikonu umetnikov in pisateljev. Dodatno slikovno informacijo doprinašata fotografija članov družine Petkovšek, med njimi tudi Janeza, ter fotografija, posneta na Janezovem pogrebu. Izročeno gradivo (hrani informator²) vsebuje mnogo zanimivih informacij o privatnem življenju, kot tudi o šolanju in službovanju geologa, kar ima pri ponovnem odkrivanju njegove visoke strokovnosti še posebno vrednost. Zaradi želje po čimboljši ohranitvi izvornega sporočila prvotnega zapisa navajam dejstva večinoma v obliki citatov.

Rojstni podatki

Že na začetku življenjepisa presenetli podatek, da naj bi se Janez Petkovšek rodil 26. junija, leta 1856 in ne leta 1852, kot je zavedeno v rodbinskem drevesu rodbine Petkovšek^{1,6}. Glede na datum rojstva njegovega brata Štefana (26. november 1855)^{6,7}, je datum 26. junij 1856 nerealen. Po drugi strani vsebuje tipkopis tudi informacijo o Janezovem vpisu na gimnazijo, kamor so v tistih časih običajno vstopali dvanajstletniki; to naj bi se zgodilo 1868. leta, kar daje prednost letnici rojstva 1856. Ali drži podatek v rodbinskem drevesu ali v tipkopisu, sem preverila v bevški župnijski rojstni knjigi⁷ in dobila nepričakovan podatek; Joanes Petkovšek, sin očeta Štefana Petkovška in matere Gertrude Rus, je bil rojen na hišnem naslovu Bevke 15, dne 26. junija 1853! Žal zapisa ni bilo dovoljeno fotografirati. Stran v župnijski knjigi, ki omenja rojstvo geologa, se začinja z letnico 1852, h kateri sodi le en zapis. Tik pod njim je izpisana že letnica 1853, pod katero so uvrščeni vsi nadaljnji zapisi, vključujoč Janeza Petkovška⁷. Morda je bežen vtis, da pripadajo vsa zavedena rojstva na omenjeni strani le letnici 1952, botroval nepravilnosti v rodbinskem drevesu rodbine Petkovšek⁶. Čemu omenjata tipkopis in avstrijski leksikon letnico 1856, ostaja nerazloženo. Datum smrti je v tipkopisu in rodbinskem drevesu izpisan

kot 4. februar 1941; Petkovšek je potemtakem umrl star 87 let.

Šolanje in službovanje

O Petkovškovem šolanju in službovanju je bilo doslej poznano le to, da je študiral na Dunaju in kasneje tam tudi poučeval na meščanski šoli (Bürgerschulle Wien) do upokojitve¹. Prav pomanjkanje podatkov o njegovi izobrazbi in delovni aktivnosti je predstavljalo veliko vrzel v celovitejšem pogledu na Petkovška kot geološkega strokovnjaka. Zato je naslednji opis, ki nam ponudi manjkajočo informacijo, zelo dragocen: »Po končani osnovni šoli in nižji gimnaziji (vpis v gimnazijo leta 1868) je nadaljeval šolanje na učiteljsču v Ljubljani. Nekaj let za učiteljsko diplomu (učiteljska srednješolska matura 1876) je opravil gimnazijsko maturo (leta 1877) in se vpisal na dunajsko univerzo. Dokončal je filozofsko fakulteto (diploma leta 1882), kjer ga je pritegnila geologija. Po končanih vseučiliških študijah je dobil službo (leta 1883) na dekliški meščanski šoli na Dunaju in tu ostal do svoje upokojitve v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno.«³ Podatki v oklepajih izvirajo iz druge reference⁵, kjer so pod tipkopisom izpisani ročno. Letnica Petkovškove upokojitve ni znana. Glede na vpis njegovega prvega bivališča v Ljubljani po vrnitvi z Dunaja gre sklepati, da je do le-te prišlo leta 1904 ali nekoliko prej. Tega leta je namreč prvič vpisan v ljubljansko domovinsko knjigo, in sicer dne 6. 4. 1904 med stanovalci na Sv. Jakoba trgu 6 kot upokojenec in kot *Zastopnik delniške družbe Atlas*. Naslednja navedba – *sedaj posestnik* – je zapisana z isto roko, kot pod datumom 16. 5. 1905 novo bivališče *Gruberjevo nabrežje 6: vlastita hiša*. Ob tem je najbrž zapisovalec prečrtal tudi navedbo o zastopstvu delniške družbe pod prejšnjim datumom. V tem dokumentu so zapisani še naslednji podatki: *oženjen, strok. učitelj v p.* ter datum in kraj smrti.⁸ Podatek *oženjen* je v nasprotju z dosedanjimi domnevmami, da je bil Petkovšek samski.

Janez Petkovšek (s klobukom) med sorodniki. Na zadnji strani slike je Viktor Petkovšek zapisal: »V spomin sv. birme v Bevkah 4. julija 1911; oče Štefan, od leve sinovi: Francelj, Filip, Janez (prof.), Tonetova sinova Ivan in griški Tone, poleg očeta sedi Marjanca Kuhar – nečak strica Janeza Jaka P. ima sestro Marjanco Kuhar v Ameriki; (1957)« (foto last: Martin Petkovšek)

Petkovškova bibliografija

Strokovna geološka bibliografija je precej obsežno popisana že v predhodnem članku¹ in novo gradivo ne razkriva pomembnejših informacij v zvezi s tem. Vsekakor je bil njen avtor glede na obseg in tematiko omenjenih objav velik strokovnjak; proučeval je geologijo Nižje Avstrije kot tudi Kranjske vključno z Ljubljanskim barjem, Idrijskim rudnikom ter Alpskim in Predalpskim svetom. Njegovi zapiski so ostali večinoma v obliki rokopisov. Ker pa njegove geološke raziskave niso bile del vsakdanjega poučevanja na meščanski šoli, je zanimiv podatek, kdaj je Petkovšek sploh našel čas zanje. »V prostem času se je posvetil geološki znanosti. Napisal je več razprav o geoloških razmerah v Nižji Avstriji in dunajski okolici ... Vsako leto se je ob počitnicah vračal v rojstno vas in odtod delal ekskurzije po bivši kranjski deželi. Svoja doznanja je objavil v razpravah ...«³

Očitno je bil Petkovšek zelo talentiran in razgledan človek. Poleg službenih učiteljskih obveznosti in obstranskih geoloških študij je imel še druge interese, ki jih je bil sposoben tudi udejantiti. To nedvomno dokazuje naslednji zapis o prejetju literarnega odlikovanja v Nemško-avstrijskem leksikonu umetnikov in pisateljev: »Iz pripombe, da je dobil J. Petkovšek častno diplomo za literarne uspehe, kakor je zapisal njegov biograf v znanem dunajskem zborniku »Deutsch-österreichisches Künstler- und Schriftsteller Lexikon« /1. Bd. («Biographien der Wiener Künstler und Schriftsteller«), str. 409-410, Wien 1902/, sklepamo, da ni bil samo suhoparen strokovnjakar, ampak tudi sicer dober publicist in zagret ljubitelj narave. Omenjeno odlikovanje je namreč prejel za sestavek o varstvu ptic, ko je bilo razpisano prvo nagradno tekmovanje Avstrijske zveze za prijatelje ptic.«

V prevodu se glasi zapis v zborniku: »Petkovšek Johann, meščanski učitelj, II, Scherzergasse 1, roj. Bevke, 26. junij 1856, dokončal gimnazijo, učiteljišče in Dunajsko univerzo, od časa univerzitetnega študija se ukvarja v glavnem z geološkimi študijami in delom, objavil: »Geologische Verhältnisse Niederösterreichs (Geološke razmere Spodnje Avstrije)«, učbenik za učiteljišče in kmetijske šole, »Die Erdgeschichte Niederösterreichs (Geološka zgodovina Spodnje Avstrije)«, »Geologische Uebersichtskarte von Niederösterreich (Geološka pregledna karta Spodnje Avstrije)«, »Baugesteine Wiens in geologisch-bautechnischer Beleuchtung (Dunajski gradbeni kamen iz vidika geološko-gradbene tehnike)«, priročnik za obrtne šole, kamnoseke, gradbenike, kiparje itd.; dalje razprave: »Geologische Bilder (Geološke slike)«, »Das Laibacher Moor (Ljubljansko barje)«, »Quecksilber-Bergwerk in Idria (Rudnik živega srebra v Idriji)« itd., je prejel ob priliki I. nagradnega tekmovanja Avstrijske zveze prijateljev ptic na temo »Varstvo ptic« častno diplomo za prisojene literarne dosežke in je učitelj na meščanski šoli.«³

Pogreb Janeza Petkovška; na sliki služkinje (foto: last in komentar Martina Petkovška).

Petkovšek po vrnitvi z Dunaja

Petkovšek se je po upokojitvi tik pred prvo svetovno vojno vrnil z Dunaja in se naselil v Ljubljani. Kot je znano, si je tam kupil hišo v bližini Križank, medtem ko nov podatek razkriva, da to ni bila njegova prva hiša. »Najprej je imel prvo hišo na Gruberjevem nabrežju, a ker v hiši ni bilo miru, jo je prodal. Kupil je drugo v Križevniški ulici 2.«⁵ Križevniška ulica naj bi bila poimenovana in oštevilčena že leta 1848. Podatkov o kasnejšem preštevilčenju na mestni upravi Ljubljana nimajo, zato gre danes v Križevniški ulici 2 verjetno za isto stavbo, kot jo je kupil Petkovšek.⁹ Usoda druge hiše po njegovi smrti je omenjena že v prvem članku¹; čemu je bila podarjena prav služkinjam, pa ponazarja naslednji odstavek: »Veliko hišo v Križevniški ulici je zapustil zadrugi »Dom služkinj« v Ljubljani. S tem je hotel pomagati brezdomkam, ki jih je stari družbeni red najbolj zanemarl in ki so se vse življenje morale potikati pri tujih ljudeh, da so si zaslužile za vsakdanji kruh. Na starost pa so ostale praznih rok, brez pokojnine, strehe nad glavo in toplega zavetja. Na njegovi nekdanji hiši je danes mnogo različnih napisov, pogrešamo pa skromne ploščice, ki bi ohranila spomin na plemenitega slovenskega rodoljuba.«³ Glede na arhivski material je bila hiša v lasti služkinj že leta 1933, kar pomeni, da jim jo je podaril še pred smrtjo.¹⁰

Prva Petkovškova hiša na Gruberjevem nabrežju 6, v njegovi lasti od 1905-1907; danes tu Veleposlaništvo Republike Hrvaške (foto: Katarina O. Brown, 2014).

Hiša v Križevniški ulici 2 v Ljubljani; nekoč last Janeza Petkovška, kasneje Dom služkinj (foto: Katarina Oblak Brown, 2014).

Podrobnejše podatke glede Petkovškovih bivališč v Ljubljani sem dobila v Zgodovinskem arhivu Ljubljana v fondu Mesto Ljubljana, domovinski oddelek.⁸ Janez Petkovšek je tu voden pod imenom Ivan; da gre za našega geologa, dokazujejo ujemajoči se podatki o datumu in kraju rojstva in smrti, kot tudi kraju domovinske pravice (Dunaj) in profesiji (strokovni učitelj v pokoju). Prva nastanitev po vrnitvi z Dunaja je zabeležena dne 6. 4. 1904 na Sv. Jakoba trgu 6 pri Grossmannu. Leto kasneje (16. 5. 1905) se je Petkovšek vselil v kupljeno hišo na Gruberjevem nabrežju 6, ki jo omenja tudi tipkopis.⁵ Kot lastnik hiše je zabeležen še v letu 1907. Hišna številka se od tedaj ni spremenila; danes je v tej stavbi Veleposlaništvo Republike Hrvaške.¹¹ Dne 9. 8. 1907 se je geolog nastanil pri Kleinu na Frančiškanski 8. Sledila je selitev k Beliču na Dunajsko cesto 8 (8. 8. 1910) in nazadnje v hišo v Križevniški ulici 2 (8. 11. 1911).⁸ Nekaj informacij v zvezi s to hišo je razkrilo še arhivsko gradivo Popisa prebivalstva v Križevniški ulici iz leta 1921 in 1928.^{12,13} Po teh podatkih je bila hiša zgrajena 1572. leta, in je imela v pritličju in dveh nadstropjih 10 stanovanj. Petkovšek je bival v njej od leta 1910; v obeh letih popisa prebivalstva (1921 in 1928) je zabeležen kot njen lastnik. Sprva, leta 1921, je bival v dvosobnem stanovanju v pritličju kot *edini stanovalec, priseljen v Ljubljano leta 1905,*

strokovni učitelj v penz., samski, z lastno hišno opravo in z domovinsko pravico v Jugoslaviji. Kasneje, leta 1928, je živel v prvem nadstropju v trosobnem stanovanju. Tu je zabeležen že kot *udovljen* (ovdovel). Poleg njega so živeli v stanovanju še dekla in vdova Helena Primc (roj. 1861), delavka v Tobačni tovarni in samska Angela Primc (roj. 1896; verjetno Helenina hči) z nezakonsko hčerko Stefani Primc (roj. 1927) ter podnajemnik in potovalni učitelj Alojz Knafelc (roj. 1890).

V svojem poznem življenjskem obdobju, po vrnitvi v Slovenijo, se je Petkovšek od vseh sorodnikov še najbolj družil s pranečakom Viktorjem. Ta je svoja srečanja s prastricem opisal: »Živo se ga še spominjam iz let pred zadnjo vojno, ko sva se srečevala na ljubljanskih ulicah. Čeprav jih je štel že več kot osemdeset let, je dopoldne vsak dan koračil skozi Zvezdo in Tivoli na Rožnik, popoldne pa živahno listal po časopisih v Unionski kavarni.«³ Pogosto sta se na Rožnik odpravila tudi skupaj. Pri spustu navzdol si je Janez nekega zimskega dne zaradi zdrsa na ledu zlomil nogo, zaradi česar je – po novih podatkih: zadnji dve leti življenja³ – obležal v postelji.

Rodbina Petkovškova

Ker je rodbina Petkovšek opisana in glede na Janezove prednike razčlenjena po generaci-

jah že v prejšnjem članku¹, dodajam nekaj novejših podatkov in sprememb v zvezi z njo tudi v tem delu. Omenjeno je že bilo, da izhaja rodbina in z njo priimek Petkovšek s Petkovca pri Rovtah, zanimiva pa je razlaga po ustnem izročilu, da naj bi segal ta začetek v čas pokristjanjevanja. Ko je bila večina Slovencev že primorana sprejeti novo vero, »... so se na Petkovcu, to je vas in hrib pri Rovtah, še upirali ostanki poganov, ki so jih imenovali Petkovci.«³

Petkovški so kazali močno voljo tudi po učenosti. Janezov oče Štefan (1830–1918) je, kot že zapisano, izkazoval željo po šolanju že v davnih letih prve polovice 19. stoletja. Po novih informacijah je nekaj časa študiral celo na gimnaziji. »... potem je moral prevzeti posestvo v Bevkah. Njegov oče je dejal: Študent in vojak ne smeta imeti denarja.«⁵

Presenetljivo v zvezi z družino Petkovšek pa je odstopanje v zapisu glede Štefanovih potomcev. V rodbinskem drevesu si le-ti sledijo od najstarejše do najmlajšega v naslednjem vrstnem redu: Marija, Janez, Štefan, Andrej, Franc, Anton, Filip in Valentin.⁶ V novo pridobljenem tipkopisu so Štefanovi otroci omenjeni kot: »Imel je sedem sinov: Francelj, Štefan (1855–1911), Ivan (Janez), Andrej, Filip, Tone (Janež) in Jože«. Prvorojenke hčerke Marije zapis ne omenja. Očitna razlika pa je razvidna v imenu najmlajšega brata Valentina oziroma Jožeta. Glede na njegov opis v prvem članku: »... najmlajši Valentin se je izučil za učitelja. Kasneje je služboval v Velesovu pri Kranju, kjer so ga zaradi prevelike izkazane zavednosti slovenstvu ubili Nemci«¹ in opis v tipkopisu: »Jože je bil učitelj v Velesovem pri Kranju in so ga ob nekih volitvah Nemčurji ubili«⁵, gre nedvomno za eno in isto osebo.

ZAKLJUČEK

Vprašanje, zastavljeno že v prvem članku o Janezu Petkovšku, »Zakaj tako velik človek

ni segel višje v prepoznavnosti tudi v domači stroki?!«, ostaja še vedno neodgovorjeno. Vendar pa so novi podatki iz najdenega gradiva pripomogli k celovitejši predstavi o življenju in delu tega plemenitega vedoželjnega človeka, zaradi česar ga bo morda lažje izvleči nazaj iz pozabe.

ZAHVALA

Najlepša hvala informatorju g. Martinu Petkovšku za posredovanje fotografij, obeh življenjepisnih tipkopisov ter fotokopije članka o geologu Janezu Petkovšku. Seveda gre zahvala tudi avtorju omenjenih tipkopisov – Janezovemu pranečaku Viktorju Petkovšku, ki je življenje svojega starejšega sorodnika sploh zapisal in ga s tem »arhiviral« do današnjih dni.

OPOMBE:

1. Oblak Brown, K. 2010: Janez Petkovšek (1852–1941), prezrti geolog. Vrhniški razgledi 11, str. 129–138, Vrhnika.
2. Informator g. Martin Petkovšek, Drenov Grič; pranečak Janeza Petkovška.
3. Petkovšek, V. ? : Ob stoletnici rojstva Janeza Petkovška. Tipkopis, 2 strani.
4. Petkovšek, V. 1959: Ob stoletnici rojstva geologa Janeza Petkovška (v Odmevi). Proteus 21, str. 154, Ljubljana.
5. Petkovšek, V. ? : Ivan Petkovšek. Tipkopis, 2 strani.
6. Rodovnik družine Petkovšek, »Janež«, Rovte 131, 1630–2008, avtor Anton Kos.
7. Upravna enota Vrhnika, Matični urad, Župnijska rojstna knjiga Bevke (leta 1830–1945).
8. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 500, Mesto Ljubljana, domovinski oddelek, MF 644.
9. Jan Skoberne, višji svetovalec I, tajnik KPNU; Mestna uprava, Služba za organiziranje dela mestnega sveta, Ljubljana.
10. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 346, rokopisni elaborati, t. e. 82, a. e. 688, Fabjančič, V., Knjiga hiš.
11. Franc Brunšek; Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Ljubljani.
12. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 504, Popis prebivalstva 1921, Križevniška ulica 2–6, MF 257.
13. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 504, Popis prebivalstva 1928, Križevniška ulica 2, MF 286.

DR. FRANC MOHAR, SODNIK NA VRHNIKI

Franc Mohar (1893-1960).

Redko nam je oče kaj povedal iz svojega življenja. Ni bilo časa, tudi zanimalo nas takrat ni. Njegovo življenjsko zgodbo odkrivam, ko sem bil povabljen, naj nekaj napišem o svojem očetu Francu Moharju, vrhniškem sodniku. Že kot otrok in tudi kasneje, sem mu dostikrat naredil krivico. Sedaj bi se mu iz dna srca opravičil. Naj bo ta zapis izraz hvaležnega spomina nanj.

Dr. Franc Mohar se je rodil 4. 9. 1893 v Loškem Potoku - na Hribu Mektajnarjevim: Janezu Moharju in Frančiški Košir-Špelčni kot drugi otrok.

Leta 1899, ko je bilo v družini 6 otrok, je šel oče Janez Mohar, tako kot takrat večina Potočanov, v Ameriko. France je takrat šel v prvi razred osnovne šole. Po petih letih, ko je končal peti razred, se je oče vrnil iz Amerike z nekaj gotovine. Medtem je ena hčerka umrla, tako da jih je bilo še pet, in sicer Janez najstarejši, France, Karolina dve leti mlajša, Marija še dve leti mlajša in Ludvik najmlajši. Oče Janez je sezidal hišo, ki je bila prej lesena, prizidal hlev in svinjake in kupil konje, s katerimi je vozil les iz Glažute in Drage. Zelo naporno. Vendar je rad delal, da je lahko poslal starejša fanta v šole v Ljubljano. Janez se je učil za organista, France pa je šel v gimnazijo, da bi kasneje postal duhovnik. Oba sta bila zelo dobra v šoli in sta zanesljivo opravljala obveznosti.

Oče se je leta 1910 zopet odpravil v Ameriko in doma pustil še tri sinove, ki so se rodili od leta 1906 do 1910. Za delo so bile pri hiši predvsem mati in hčeri Karolina in Marija. Živel so od tistega, kar so pridelali in kar jim je poslal oče. Kmalu je mati poslala v Ameriko še Karolino. Janez je končal šolo za organista in nekaj administrativnih tečajev in se zaposlil v Novem mestu za občinskega tajnika. Bil je slaboten, imel eno nogo krajšo, zato je bil vojaščine oproščen.

V tem času je tudi France končal gimnazijo in se opravičil materi, ker se ni odločil za duhovniški poklic. Vpisal se je na medicino na Dunaju. Ker se oče na večkratno prošnjo matere še ni bil pripravljen vrniti, je mati z vsemi mlajšimi fantiči odšla v Ameriko za njim. Doma sta ostala le hči Marija in najmlajši Lojzek. Kasneje so tudi njega poslali v Ameriko. Bilo je to leta 1914, ko se je pričela 1. svetovna vojna. Mati se je v Ameriki slabo počutila, bolehalo je in leta 1916 tam umrla. Tudi od ostalih Mektajnarjevih se ni nihče vrnil, razen Karolina in Lojze v sta 70. letih prišla enkrat na obisk.

Po končanem prvem letniku medicine se je Francetu življenje bliskovito odvijalo zaradi začetka 1. svetovne vojne. Konflikti evropskih držav zaradi imperialističnih interesov in posledice sarajevskega atentata 28. 6. 1914 na avstrijskega nadvojvodo Ferdinanda, so privedli do vojne napovedi 28. 7. 1914 Avstro-Ogrske Srbiji. Istočasno je Nemčija napovedala vojno Franciji in Rusiji, ki je stopila na stran Srbije in se brž znašla tudi v vojni z Anglijo. Franc je bil že 1. 7. 1914 vpoklican v zbirni C. in Kr. 20. pešpolk

pri Krakovu, d koder je poslal naslednje sporočilo gospodični Metici Koy v Loški Potok:

»Draga posestrima!

Dolgo ti že nisem pisal. Zakaj ne, to se ti najbrž čudno zdi. Veš, tu so nekatere stvari, ki bi jih prav nerad razkladal. Pustiva to. Najbrž je to zadnja karta, ki jo prejmeš iz mojih rok. Saj veš, kaj se tukaj godi, vsaj v glavnih orisih. Pisati takih stvari ne smem. Zadnji dan smo tukaj (mala vas) poldrugo uro od Krakova, od koder smo prišli ob joku ljudstva. Jutri zjutraj odidemo. Danes popoldne, ko ti to pišem, igra muzika, toda najlepša godba se človeku pristudi, ko vojaki prevažajo naboje z napisom: ostri naboji. In pomisli, ta regiment je samo poljski, ki želijo »Moskalu svinji« smrt. Grozno sovraštvo. Sprejmi srčne pozdrave Ti, gospa mama in obe Tilki.

Ah, kako rad bi še enkrat videl Loški Potok. V tujini bo počivalo moje telo; vedi, da pridem v bojno črto in tu ne bo rešitve. Tako mi nekaj pravi, da ostanem in ne vidim več Hriba.

Zdravo in vso srečo želi Franc.«

V zbirnem centru pri Krakovu. Prvi z desne stoji Franc Mohar (dopisnica, poslana Metici Koy, družinski arhiv).

Potem pa na bojno linijo v Galicijo v bližini Pržemsla, kjer je bil v ruski ofenzivi zajet 28. 12. 1914. Ujetnike so Rusi pošiljali v taborišča čez Ural v Sibirijo, v Sverdlovsk, Tjumen, Taro in Omsk, kjer je pristal tudi Franc Mohar. Bila pa je še vrsta drugih taborišč: Taškent, Berezovka, Semipalatinsk, Tomsk in še druga.

V letu 1915 se je v ujetniških taboriščih pojavilo gibanje med Slovani »organizacija za boj proti Nemcem in Avstrijcem«. Slovencem je bilo težko realizirati dobrovoljstvo, kajti Slovencev ni poznala Rusija niti po imenu, z razliko s Slovaki, Čehi in Poljaki, ki so bili v Rusiji kot doma. Franc Mohar se je priključil Čehom, ki jih je bilo večina v taborišču Omsk, kjer je bil ujetnik tudi sam. Ujetniki z območja, ki je pozneje pripadlo Jugoslaviji, so bili v večini v taborišču v Tomsku in so tu organizirali močan polk jugoslovanskih dobrovoljcev.

Nekatere češke enote so oborožene prestopile iz avstrijske na rusko stran. Tako se je v letu 1915 nabralo več deset tisoč Čehov. Češke enote so delovale kot ruska vojska, in leta 1916 je ruska vojska tako okrepljena spet osvojila Bukovino in del Galicije, kar je prejšnja leta izgubila.

Leto 1917 je bilo prelomno. Po protivojnih demonstracijah, štrajkih, dezerterskih je prišlo v Rusiji do revolucije. Najprej do februarke, ki je vrgla carja, vendar je nadaljevala z vojno, toda kmalu je bila vržena nazaj in se je začela umikati in razpadati.

V oktobru 1917 pa so po brezuspešnih poskusih generala Kornilova, da bi napravil red v Petrogradu, boljševiki z Leninom prevzeli oblast in v Brest-Litovsku sklenili z Nemci mir, ker niso imeli svoje vojske, s katero bi se bili sposobni postaviti nasproti Nemcem. Poleg tega, da so izgubili veliko ozemlja: vse dežele od Baltika in dela Ukrajine, Poljske

in Belorusije, so morali plačati še veliko vsoto v zlatu kot vojno odškodnino.

Da bi vodstvo češkoslovaških legij rešilo svoje dobrovoljce razkroja, kakršen je doletel rusko vojsko, so bile češkoslovaške legije ob razglasitvi demobilizacije ruske vojske v januarju 1918 proglašene za avtonomen del francoske vojske. S tem so legije opustile misel bojevati se proti centralnim silam z ozemlja velike Rusije in so sklenile odpotovati na francosko bojišče! Kako?

Prebiti se takrat iz Rusije je bilo zelo težko, kajti vse železniške proge so bile prenapolnjene z rusko vojsko, ki se je vračala domov. Poleg tega pa je na vseh koncih Rusije divjala državljanska vojna. Sovjetska vlada je izzivala in iskala konflikte z legionarji, ter končno na pritisk nemškega poslanika, grofa Mirbacha v Moskvi zahtevala, da dobrovoljci predvsem Čehoslovaki oddajo orožje. Kajti teh je bilo vedno več. V vlakih, ki so se vračali v Evropo, je bilo na tisoče ujetnikov, ki so jih boljševiki izpustili iz taborišč. Slovanski dobrovoljci so prepričali svoje sonarodnjake, da naj se jim tukaj pridružijo, sicer bodo morali doma zopet na fronto. Tako je število čeških dobrovoljcev narastlo na 60.000, Poljakov 30.000, Jugoslovancev 5.000, Romunov 5.000 in Francozov za 1 polk.

Boljševiki so videli v dobrovoljcih strah za svoje z revolucijo pridobljene uspehe ter ogrožanje Brest-Litovskega miru. Nemčija pa tudi ni hotela, da bi se mahoma pojavila na francoskih in drugih bojiščih proti njim sveža nova armada. Čehoslovaki so bili o tedanjih razmerah v Rusiji dobro poučeni. Poznali so slabo sovjetsko vojsko, vedeli pa so tudi, da je velik del prebivalstva sovjetskemu režimu nenaklonjen, zato so na boljševiški ultimati sami zasedli vsa večja mesta, kjer so se ravno nahajali njihovi številni transporti. Prebivalstvo jih je po večini pozdravljalo, kot rešitelje, jim vsestransko

šlo na roke, ter se jim pridruževalo. Ob tem so v Tajgi (mestu na stičišču železnice iz Tomska) praktično brez boja izpraznili veliko skladišče orožja.

Sovjeti pa so uporno držali mnoga mesta z že bolje organizirano in zvesto svojo rdečo vojsko, v kateri je bilo obilo nemških in madžarskih ujetnikov.

Zaradi tega je nastalo od Penze pa tja do Vladivostoka na prostranstvu 7 do 8 tisočih km nešteto bojišč, kjer so se vršili srditi boji zlasti za posest sibirske železnice. Z velikimi žrtvami in neverjetno vztrajnostjo se je češkoslovaškim in drugim dobrovoljcem posrečilo do septembra 1918 zasesti celotno območje železnice od Volge do Vladivostoka ter si tako napraviti prosto pot na vzhod. Njihov glavni namen je bil dosežen, zato so v decembru 1918 zapustili fronto proti boljševikom ter nato vršili službo na železnicah po Sibiriji.

V tem času so centralne sile že položile orožje, v Sibiriji pa so še potekali boji. Boj proti boljševikom je nadaljeval »beli« general Kolčak, ki je s svojo vojsko skoraj ogrozil pridobitve revolucije. Istočasno z njim je z juga Rusije nastopal general Denikin, s severa general Miller, na severovzhodu pa general Judenič. Vse je kazalo, da bodo sovjeti podlegli, ko so nepričakovano pod Bugulmo (med Volgo in Uralom) koncem maja 1919 prebili fronto Kolčakove vojske, ki se je nato začela v največjem neredu umikati proti Uralu in Sibiriji.

Zaradi tega so tudi vse dobrovoljske legije, ki so si prizadevale napredovati na svoji poti proti Vladivostoku, imele stalne spopade z boljševiškiimi enotami, in to kljub pogodbi o nenapadanju.

Ob nenehnih spopadih, kljubovanju sibirski zimi, premagovanju vseh mogočih te-

Franc Mohar kot češki legionar
(foto: družinski arhiv).

žav s transporti in neizmernem trpljenju so se v letu 1919 prebili do Vladivostoka. V daljni sibirski zemlji pa počivajo tisoči Čehoslovakov.

Pri 7. čehoslovaškem strelskem Tatranskem polku se je skozi Sibirijo prebijal tudi Franc Mohar s činom poročnika. Glede na to, da je bilo ujetniško taborišče Omsk ob transsibirski železnici in je postalo kamp češkoslovaških legionarjev, so bili čehoslovaški legionarji v začetku leta 1919 med prvimi, ki so bili usmerjeni v osvajanje železnice. Eden prvih večjih bojev je potekal za mesto Irkutsk ob Bajkalskem jezeru, kjer je bil v rokah boljševiških enot, ki niso bile pripravljene pustiti dobrovoljskih legij po železnici. Mesto so zasedli in obnovili v center za komunikacijo po vsej sibirski železnici. Tak center je obstojal že za časa carske Rusije, vodil pa ga je general Gajda, ki je zdaj pristopil k češkoslovaškim legionarjem. Pomagal je generalu Syrovu, vrhovnemu poveljniku čeških legij, vzpostaviti sistem obvladovanja vseh češkoslovaških dobrovoljskih enot vzdolž sibirske trase. Vrhovni poveljnik vseh zavezniških enot pa je bil francoski general Janin.

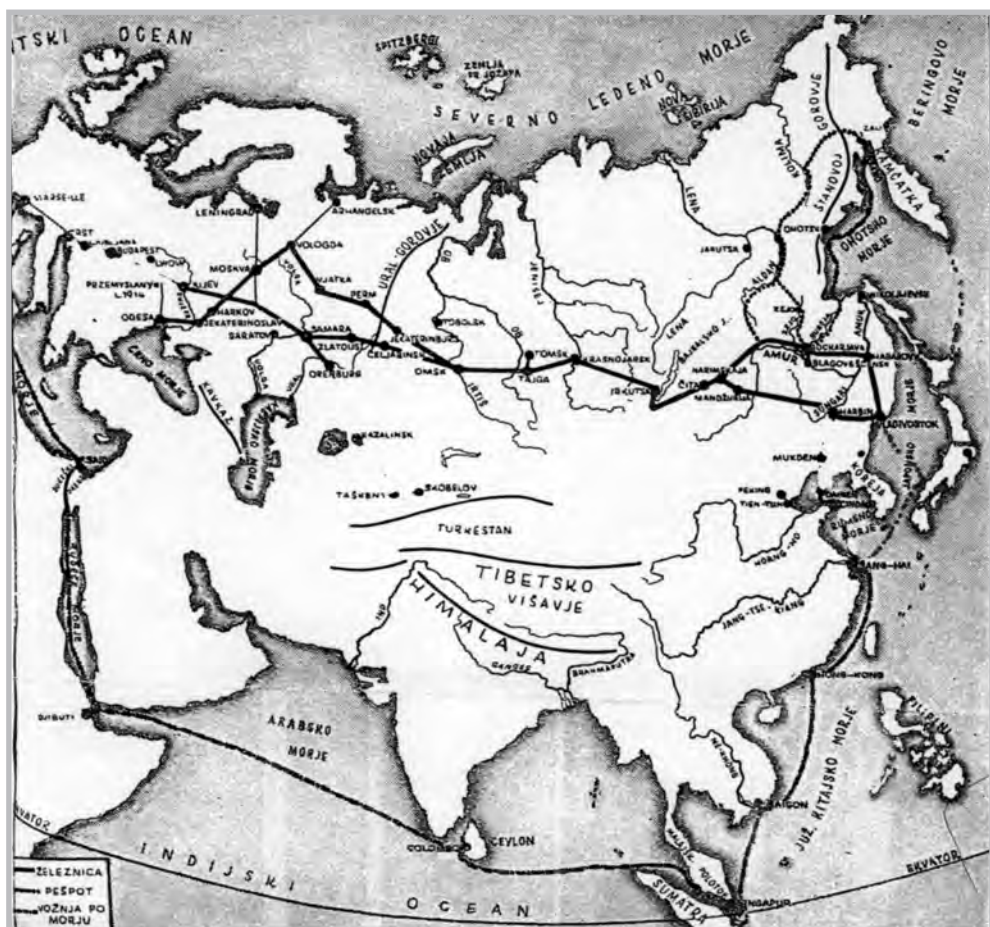
»Tepluške«, vagoni, v katerih so se legionarji prebijali skozi Sibirijo
(*Dobrovoljci Kladivarji Jugoslavije 1912-1918, Ljubljana 1936, str. 750*).

V bitiki za Irkutsk se je izkazal tudi Eranc Mohar, za kar je bil tudi kasneje odlikovan.

Tatranski polk je prodiral ob jezeru Bajkal in naprej skozi Ulan – Ude in še dobrih 200 km do Hiloka. Tu so dobili nalogo vzdrževati in varovati železnico med dvema postajama na razdalji 25 km za določen čas. V Sibiriji je vladalo pravo vojno stanje in med drugim so se dnevno pojavljale tudi razne tolpe oboroženih banditov. Zato so patrolje preiskovale teren več km v notranjost. O teh patroljah je oče pripovedoval, da so naleteli na skromne vasice, katerih prebivalci so se iz strahu poskrili. Težko jih je bilo izvabiti iz skrivališč. Skrajno preprosti ljudje, ki so živeli le od narave, z nabiranjem rastlin, oreščkov, lovljenjem rib. Takim ljudem so vojne tolpe pobirale še tisto malo. Ob neki priliki je šel oče sam nekoliko dlje od postojanke in je preko nekega močvirja opazil ogenj, ustrašil se je, vendar ga je radovednost premagala, da se je nekoliko približal in zaklical: »Hlopci, čto vi rabotajete tam?« Ko je še enkrat ponovil, je zaslišal: »Lošadi pasjom!« (konje pasemo). Torej domačini. Oddahnil se je in vrnil. Večkrat dnevno so

prevozili svojo relacijo bodisi z lokomotivo, bodisi z derezino.

V maju 1919 jih je zamenjala nova enota. Nadaljevali so prodor proti Čiti. Tu se že odcepi bližnja smer proti Vladivostoku preko Mandžurije. Srečali so se z vojaki (belega) Atamana Semjonova in tudi Japonci, ki jih je zanimalo, koliko ozemlja si želi prisvojiti boljševiška oblast. Niso kaj prijazno gledali, toda šlo je brez boja. V dolini reke Olovnaja, kjer so se pred letom vršili hudi boji med boljševiki in Čehoslovaki, kjer so porušili krasen most, je bil že postavljen novi leseni. Prišli so do savan, podaljška puščave Gobi. Za njimi so ostali postaja Hjalov, Hingansko pogorje, kitajsko mesto Cicikan in Harbin, znan kot mesto trženja, prekupčevanja in verižništva. Nato pa je zopet prišlo do bojev na reki Usuri in pri prestopu na rusko ozemlje za Vladivostok. Tudi pri teh bojih se je oče izkazal, za kar je bil kasneje v Pragi odlikovan. Potem so dolgo čakali na postaji Kiparisovo na vojno misijo iz Vladivostoka. Nekaj km pred Vladivostokom so na postaji Vtoraja Rječka zapustili vlak in se nastanili v kasarnah, kjer so čakali na ladjo.

Skica poti z vlakom skozi Sibirijo in z ladjo po morjih do doma (Po zemljevidu iz knjige Martina Muca).

Bil je med prvimi oddelki, ki so dosegli Vladivostok. To je bilo novembra 1919. Ušli so grozotam sibirske zime in navalu umikajoče se brezglave množice poraženih vojakov Kolčaka in raznih tolp, ki so preplavile železnico in druge vzporedne poti od Omska do Vladivostoka. Skozi vse to pa so morale še mnoge enote legionarjev, ki so še bile v Sibiriji. Z njimi je bila tudi delegacija, ki jo je k svojim legionarjem poslala vlada nove čehoslovaške države, nastale že po razpadu Avstro Ogrske.

Oddelki, ki so že bili v Vladivostoku, so se vkrcali na ladjo »Madras« in v 6 tednov tra-

jajoči vožnji mimo Koreje do Hong Konga, Singapurja, skozi Malajski preliv v Indijski ocean, nato do Colomba na Cejlonu in po arabskem morju do Adena, po Rdečem morju skozi Sueški kanal v Sredozemlje in do Genove, nato pa z vlakom v Prago. Od tu je šele sporočil domov o svoji srečni vrnitvi iz vojne.

Ob vstopu v Tatranski polk se je oče spoznal s Čehom Jozefom Hybnerom. Postala sta dobra vojna prijatelja v bitkah in v miru. Na dolgi vožnji z ladjo sta si zaupala svoje poklicne (študijske) težave. Jozef, študent prava, je prepričal Franca, da nadaljuje s

študijem prava v Pragi glede na to, da se mu nekaj splošnih predmetov z Dunajske medicinske fakultete prizna. In res, še preden je bil njihov Tatranski polk razpuščen, sta urenila formalnosti na Pravni fakulteti Karlove univerze v Pragi. Tudi češkoslovaška oblast jima je *šla na roke*, saj sta imela kot legionarja povsod prednosti in tudi štipendija za čas študija jima je bila zagotovljena. Pa tudi vseh študijskih balastov so bili borci, ki so se odločili za študij, oproščeni, tako da so napredovali izredno hitro.

Do poletja 1920 se je večina češkoslovaških legij vrnila domov, tako da je na slavnostni paradi na Vaclavskim Namestju 20. julija 1920 minister Chalupa dal priznanje in zahvalo vsem legionarjem in jih razpustil. Tudi Mohar Franc je dobil naslednja odlikovanja: Ministrsko bojno priznanje, Revolucijsko medaljo in Bojni križ. Naslednji dve leti je preživel večinoma na Češkem v Pragi, kjer je študiral.

Med tem se je spoznal s sestro Jozefa

Hybnerja - Karlo Hybnerjevo, ki je bila zaposlena v Pragi v uradih predsednika Masaryka. Hybneri izhajajo z Moravskega iz Horní Bojanovice. Karla je vojno in študij na ekonomski srednji šoli (Brno) preživela v Starovičkah pri starejši sestri Maršky, ki je bila tam poročena.

Na fakulteti v Pragi je Franc 15. marca 1921 opravil sodni državni izpit in 10. oktobra 1921 državni znanstveni izpit, 22. marca 1922 pa je opravil doktorat. Ves čas študija je prijateljeval s Karlo, 21. decembra 1922 pa se je z njo poročil v Praha-SMICHOV.

Vrnil se je v Slovenijo in 7. januarja 1923 je že bil sprejet v sodno službo kot praktikant pri Deželnem sodišču in 11. julija 1923 kot sodniški pripravnik (avskulant) pri Višjem deželnem sodišču v Ljubljani. Z ženo sta se preselila v Ljubljano. Stanovala sta nekje pod gradom. 11. julija 1923 je bil imenovan za avskulanta. V marcu 1924 pa je Karla odhitela na Češko domov k sestri Maršky v Starovičke, kjer je rodila sina Borisa. Šele

Rußland		1011 221 895	Nr. 57843
Name:	1872 <i>Mohar Franc</i>		528
Charge:	<i>Inf. E. F. Koye tit. kugel</i>		
Regiment:	<i>Co J. R. 6 Feld Horny</i>		
Alter:	<i>21. R.</i>	Aus:	<i>Krasny Krajin</i>
Gefangen in:	<i>Nowo Koreza Gottschee</i>		
Gesundheit:	<i>Laserbach</i>		
Interniert in:	<i>1096</i>		
55715. <i>P. Kog - 1897</i>			

Odgovor Vojnega arhiva na Dunaju na poizvedbo o Francu Moharju (Mohar Franc, pešak, 20. pehotni polk, star 21. let, r. k., zajet v Nowo Koreza (?), interniran v Omsk), (družinski arhiv).

čez dva meseca se je z dojenčkom vrnila k možu v Ljubljano. Tujino je zelo težko prenašala, posebno še kasneje, ko sta se preselila v Loški Potok v moževo rojstno hišo, kjer se ni mogla sprijazniti s surovim kmečkim okoljem.

Čprav so predstojniki v očetovi službi vsako leto izražali skepso o očetovem delu, češ da kljub marljivosti dvomijo o napredovanju za sodnika, ker da se mu še vedno poznajo posledice vojne, pa je vendarle 1. 10. 1926 opravil sodniški izpit. 23. 1. 1928 je bil imenovan za sodnika Okrajnega sodišča Lož. Lož je bila vas, ki je dobila 1477. mestne pravice od Habsburžanov zaradi hrabrega odpora proti Turkom, ki niso mogli osvojiti »pustega gradu« nad Ložem. Kot mestu so Ložu pripadala pravice, sodnije, pošte, tudi carine zaradi kasnejše bližine meje z Italijo in druge upravne službe.

V Ložu sta starša dobila prijetno stanovanje v neposredni bližini sodnije – očetovega urada. Tu se je šele mati vživela in sprostila. Vendar še vedno ni zaupala zdravstvenim službam, tako da je tudi za rojstvo drugega otroka pohitela na Češko. Drugi sin Zdenek je bil rojen v Pragi aprila 1930.

Že v prejšnji službi, kjer je bil oče še avskultant, ga je župnik Josip Pravhar tožil zaradi razžaljenja časti in očitania krivega pričanja Angele Kordiševe. V Ložu pa ga je z odprtim pismom napadel župnik iz Starega trga pri Ložu Jernej Hafner, češ da se je v nekem predavanju kmetovalcem žaljivo in celo pohujšljivo izražal do stališč rimsko katoliške Cerkve. Tudi kasneje je imel spor s predstavniki lokalne cerkve, tako da je na izgubljen spor predal pritožbo na višje sodišče v Beograd, kjer so mu ugodili in vrnili tožbo na osnovno sodišče, kjer je zopet izgubil in ponovil proces – na koncu pa je moral povrniti sodne stroške.

Družina Mohar v Ložu, 1934 (foto: družinski arhiv).

Leta 1933 so v družini pričakovali tretjega otroka. Tokrat pa je nosečnost soprogo le prehitela tako, da ni mogla odpotovati na Češko in je avgusta v Ložu rodila sina Leona. Sicer je pa oče v službi napredoval in se vzpenjal v plačilnem razredu vedno višje. Leta 1936 je bil premeščen za sodnika na Okrajno sodišče na Vrhniki, kamor se je družina preselila na Švabičevo ul. 4. Tukaj se je Boris že lahko z vlakom vozil v Ljubljano v gimnazijo, medtem ko je prvo šolsko leto živel v internatu. Bil je dober dijak. Ko je hodil v tretji razred na novo bežigrasjsko gimnazijo, je bil proglašen za najboljšega dijaka cele šole. Zdenko pa je s prihodom na Vrhniko začel obiskovati osnovno šolo.

Očetova splošna ocena do leta 1941 je bila »dober«. Tudi ljudje so ga cenili zaradi njegove objektivnosti in zaradi njegovega prizadevanja rešiti spore brez sodniške obravnave. Še dvakrat je dobil dekret o napredovanju v

višji plačilni razred, tako da je tudi pridno varčeval s ciljem zgraditi hišo. Kupljeno je imel tudi parcelo v Ljubljani na območju kasnejšega Litostroja. No, v času vojne se mu je denar "valoriziral" na ceno dobrega kosila, parcela pa je bila nacionalizirana zaradi gradnje Litostroja.

Sicer pa se je družina vživela v okolje in bila do začetka vojne prav srečna. Fantje so si kmalu našli prijatelje med vrstniki in tudi mama je postala bolj komunikativna.

Oče je tačas uspel z akcijo za elektrifikacijo Loškega Potoka. Napisal je ducat vlog in prošenj na Bansko upravo in angažiral pri tem še brata Janeza, občinskega tajnika v Ribnici. Ko so na koncu zbrali še zahtevane podpise za garancijo prispevka za 600 luči, je Loški Potok dobil elektriko. Bratranec Lojze Bartol se spominja, da je »ujec« tudi sicer veliko prispeval k napredku Loškega Potoka.

Po okupaciji, po letu 1941 je Boris hotel takoj v partizane, starša sta ga komaj zadrževala doma. Spomladi 1942 pa se je zgodilo. Hodil sem v 1. letnik gimnazije za Bežigradom. Nižji razredi smo v avli v pritličju prestrašeno gledali dijake iz višjih razredov, ki so jih gnali italijanski vojaki z naperjenimi puškami po stopnicah navzdol. Med njimi je bil tudi Boris. Odpeljali so jih v »Belgijsko« kasarno. Po nekaj dneh so jih strpali na vlak za v taborišče Gonars. Pred Verdrom nad Vrhniko so vlak napadli partizani in osvobodili dijake. Večina, med njimi Boris, se je pridružila partizanom, nekaj jih je odšlo domov, nekaj pa v internacijo. Tako so naši starši dobili alibi zaradi sinovega odporništva. Toda ne za dolgo. Tajna policija jih je imela vseskozi na očeh zaradi simpatizerstva še potem, ko se je izvedelo, da je sin padel. Zgodilo se je več primerov, da so bili simpatizerji odporništva ponoči ubiti od tako zvane »črne roke«. Zato smo imeli omare v spalnicah postavljene pred okna, vse dokler niso poleti 1944 ponoči vdrli

domobranci v stanovanje in odpeljali starše. Spomnim se kako je mati prestrašeno spraševala, kaj lahko vzameta s seboj. Nato je neki domobranec rekel: »Deka, šala, žlica!«, in to večkrat ponovil. Starša sta bila nekaj časa zaprta v Ljubljani, potem sva pa z bratom Leonom izvedela, kdaj bo transport za v Nemčijo odpeljal iz Ljubljane. Bilo je jeseni 1944. Odšla sva na Ljubljanski kolodvor in našla dotični vlak. Prinesla sva nekaj jedi, ki jih je pripravila najina skrbnica Hodnikova, in oblačila, za katere sva predhodno dobila sporočilo. Odpeljali so se v potniških vagonih v Nemčijo.

Na Vrhniki se je hitro izvedelo za nočno racijo, tako da naju je, ko sva z bratom zbegana postopala po dvorišču, presenetila gospa Rode (Hodnikova) s Stare Vrhnike. »Fanta, vzemita nekaj nujnih stvari, zaprta stanovanje in pojdita z mano. Pri nas bosta, dokler se mama in ata ne vrneta.« Prišla je s konjem in »ajnšpanigom«. Kakšna dobrot, gospa Rode (sestra F. Furlana - Markovca iz Verda, - tudi ona je imela moža v koncentracijskem taborišču Dachau) pride po dve siroti, ki nista bili z njo niti v sorodu! Kasneje je povedala, da se je morala oddolžiti našemu očetu, ki je kot sodnik izposloval, da jim niso na dražbi prodali grunta zaradi nekaj malega dolga.

Tako sva postala člana njene družine. Imela je sina Tineta mojih let, nekoliko starejšo (2 leti) hčer Agico in mlajši dvojčici Miko in Marto ter služkinjo Katro. V hlevu pa pet krav, nekaj telet in dva konja, pa seveda nekaj pujsov. Umetnost je bilo vse to nakrmiti in ob tem, da nas je 5 (midva z Leonom, vsa tri dekleta) odhajalo v Ljubljano v šolo, in to ob 4. uri zjutraj (ker so vlaki vozili le ponoči zaradi napadov partizanskih letal, ki so podnevi mitraljirali vse živo, kar je bilo na cesti ali železnici). Vračali smo se zopet ponoči. Ob lepem vremenu pa smo se vozili s kolesom. Res je, da smo nekateri imeli šolo

vsak drugi dan od 7. do 10. ure, potem pa se je itak moralo iti v zaklonišče. Če pa smo šli s kolesom, smo bili ob 10. uri že na Viču izven zaprtega območja. Tudi dekleta so prebivala veliko pri sorodnikih v Ljubljani. Še zdaj ne vem, kako je skrbnici uspelo popraviti vsa polja, travnike in pripraviti drva za zimo. Saj midva z Leonom sva po svojih močeh tudi nekaj malega prispevala, toda to je bila le kaplja v vodi.

Oče in mati sta z ostalimi zaporniki (med katerimi sem poznal Lukanovega Andreja, ki je bil moj sošolec, in gostilničarja Jeraja iz Blatne Brezovice) potovala z mnogimi postanki skozi Avstrijo mimo Leipziga do Magdeburga, kjer se je zgodilo. Ob nočnem alarmu na železniški postaji so doživeli letalski napad, v katerem je bila uničena lokomotiva in prvi vagon z vsemi voditelji transporta. Zjutraj se je še ledelo strašno razdejanje. Vsi vlaki so bili poškodovani. Od vseh strani so se ljudje zgrinjali proti glavni zgradbi, ki je bila tudi poškodovana. Paznikov ni bilo od nikoder, tako da so udeleženci slovenskega transporta polagoma zapustili vlak in se pomešali med množico. Tudi oče in mama sta potem v mestu poiskala urad za begunce, ki jih je mrgolelo povsod, največ jih je bilo iz Hannovra in Bremena, ker sta bila pred kratkim močno bombardirana. Oba sta gladko govorila nemško in sta predhodno govorila z begunci in se predstavila na uradu kot Nemca in da sta izgubila vse. Dobila sta identifikacijske listine in potno objavo za zeleno smer. Pripotovala sta v Kranj k očetovemu bratu Janezu. Njegov sin Ivan, ki je bil sicer nemški vojak, je našel stanovanje v Šentvidu in tudi službo za očeta. Postal je »luftšučlajter« (oseba, ki skrbi za to, da ljudje ob alarmih čim prej odidejo v zaklonišča in obvesti nadrejene o neeksplozivnih sredstvih, če so ostala po bombnem napadu).

Naju z Leonom je o tem, kje se nahajata

starša, obvestil g. Seliger, Nemeč, že več kot 20 let poročen na Vrhniki, na Kolodvorski ulici 4. Bil je zidarski nadzornik in je imel kot tak opravke preko meje. V resnici pa je tudi policija izvohala, kje se nahajajo njihovi zaporniki. K sreči se je vojna končala prej, preden so ukrepali.

Takoj prve dni po osvoboditvi je Leon odšel s kolesom v Šentvid in jih poiskal ter obvestil o stanju doma. Ko sta prišla domov, je oče takoj nadaljeval s službo. Ob volitvah novembra 1945 je bil predsednik okrožnega volilnega odbora. Ker je bilo sodišče na Vrhniki ukinjeno, je bil 21. avgusta 1945 izvoljen za stalnega sodnika – predsednika Okrajnega narodnega sodišča Ljubljana – okolica. Ker je zelo slabo videl, saj je moral akte pregledovati s povečevalnim steklom, in ker se je moral voziti v Ljubljano in je izpolnil prvi pogoj (več kot 50 let starosti), je sklenil zaprositi za upokojitev. Rešitev je dobil kmalu in stopil je v pokoj 25. 1. 1946.

Še na jesen 1945 leta so se oče, mati in Leon podali na iskanje groba padlega sina in brata Borisa. Poleg nekaj prič očitvidcev jim je najbolj pomagalo pismo politkomisarja Dobovičnika iz Tomšičeve brigade, ki jih je usmerilo v bližino kraja Dole in Gabrovka (Sveti Križ). In res jim je domačin v grapi pod Pipančkovim mlinom pokazal gomilo, ki je ostala po preboju Tomšičeve brigade čez nemško mejo v maju 1943. leta. Ni jim bilo lahko zasaditi lopato in v odkriti zemlji tipati za ostanki svojega otroka. Bile so same kosti in ostanki oblačil. V gomili so bili trije fantje, eden skoraj deček. Mati je Borisa spoznala po ostankih njegove priljubljene kariraste srajce. Spoštljivo so jih zagrebli nazaj do naslednjega leta, ko so na Vrhniki poizvedeli za vse padle partizane in žrtve okupatorja, zbrali njihove ostanke in jih po komemorativni prireditvi položili v skupni grob, kasneje pa v grobnico s spomenikom na Drči.

Očetova vizija še izpred vojne o izgradnji hiše na že kupljeni parceli s privarčevano vsoto je padla v vodo. Ostal je brez denarja in brez parcele. Poleg tega je stanovanjsko hišo, kjer smo stanovali, lastnica prodala DES-u (Državnim elektrarnam Slovenije) in ta zavod se je na vse načine prizadeval, da nas spravi ven. Na koncu smo pristali v Seligerjevi hiši, Kolodvorska 4, v prostorih nekdanje gostilne »Pri Dalmatincu«. Zelo bedno: velika kuhinja, ogromna soba, gostilniška stranišča, na oknih le povoščen papir, ker so se ob priliki bombardiranja kolodvora vsa okenska stekla sesula. Oče je leta 1947 od občine dobil gradbeno parcelo na Ljubljanski cesti pred Kralovšem in je zaprosil za gradbeno dovoljenje. Kljub težkim razmeram je začel graditi. Takrat mu je vsak pomagal, kot je mogel. Tudi z Leonom sva delala, kolikor je bilo v najinih močeh. Pesek sva morala nakopati v peskolomu. Vozilo se ga je s *trugami*, veliko opeke smo dobili ob rušenju Impexa, nekaj sva jo pridobila z delom v opekarni. Zidal nam je največ zidar Oblak iz Žirov, ki je bil zaposlen v DES-u. Živo apno smo gasili doma, malto smo delali ročno v velikih *motarkah*, *cimper* pa nam je postavil Tajč Miha (Miha Jurca), ki je bil tudi ujetnik v Sibiriji med prvo svetovno vojno. In v začetku leta 1948 smo se že postopoma selili v improvizirane prostore novega doma.

Oče, čeprav slabega vida, se je lotil vsake stvari, ki si jo je zamislil. Na koncu je vizijo realiziral, čeprav ne vedno tako, kot si je zamislil. Zaradi denarne stiske se je tudi mati zaposlila v Industriji usnja Vrhnika.

Oče je bil s hišo vseskozi zaposlen, bodisi z renoviranjem ali adaptiranjem. Tudi z okolico in vrtom je imel veliko dela. Krona njegove aktivnosti pa je bilo pogosto odhajanje v Loški Potok, in to s kolesom. Nemaokrat se je vrnil potolčen in popraskan, saj je bilo naprej od Blok čez tiste hribe in doline do-

volj preizkušeni za njegove oči. Na koncu ga niso ugonobile te njegove avanture, pač pa najbolj pogosta zahrbtna bolezen rak.

Umrli je 7. 9. 1960, star 67 let. Davna želja od začetka 1. svetovne vojne se mu je izpolnila, ne le, da je še videl Loški Potok, pač pa tudi v zemlji domači za vedno leži. Pokopali smo ga v njegovem rodnem Loškem Potoku.

Nagrobnik dr. Franca Moharja. Ob njem vnuk Boris (*družinski arhiv*).

Viri in literatura:

1. Arhiv družine Mohar.
2. Življenjepis sestre Marije Mohar, por. Bartol, iz Loškega Potoka.
3. Lojze Bartol, izjava;
4. Arhiv republike Slovenije, Ljubljana, sign.: AS 227, šk. 21, Personalne mape sodnikov.
5. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana, sign.: VRH 13 - 7, 8, 10, Krajevni ljudski odbor Vrhnika.
6. Peter Ribnikar, Slovenski doktorji, promovirani na Karlovi univerzi v Pragi 1917-1939, Zgodovinski časopis 46-4, Ljubljana 1992, str. 531.
7. Grčar Jaka: Sibirski katabaza naših dobrovoljcev, Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije, Ljubljana 1936, str. 749-786.
8. Krejči, F. V., Poselstvo vlady k ČSl vojsku na Sibiri, Praha 1924.
9. Martin Muc, Skozi Sibirijo, 1934 (zemljevid).

ĐORĐE NIKOLČIĆ, EDEN OD MALIH LJUDI INDUSTRIJE USNJA VRHNIKA, BREZ KATERIH INDUSTRIJA NE BI BILA TO, KAR JE BILA

Naselje Vrhnika, eno od mnogih naselij Slovenije, katere zgodovina ni popolnoma nič drugačna od ostalih, a vendar je. Vrhnika je namreč že zgodaj odigralo pomembno vlogo tako v gospodarskem, ekonomskem kot družbenem smislu, ki je svoj vrh dosegla po 2. svetovni vojni. Samo naselje se je takrat razcvetelo in razplamtelo v vseh svojih širinah. Vrhnika je postala naselitveno in zaposlitveno središče številnemu prebivalstvu, ki se je tu naselilo. Razlog pa je bil le eden. Nastanek ogromne Industrije usnja Vrhnika, katere gonilo je bila delovna sila iz celotne takratne Jugoslavije. Gonilna sila so bili pravzaprav mali ljudje, katerih življenja niso bila nič manj pomembna in nič drugačna od ostalih, a vendar so bila. Eden od malih ljudi je bil tudi, žal že pokojni, gospod Đorđe Nikolčič, katerega življenjska zgodba je srhljiva, po drugi strani pa polna ljubezni in veselja do življenja. Njegovo zgodbo bomo spoznali skozi intervju, ki je bil izveden na Vrhniki, pri gospodu doma, v kuhinji, 6. 3. 2012, in je trajal več kot dve uri. Gospod je večino časa govoril sam, saj je takoj, ko sem stopila v stanovanje, začel razlagati svojo trdo življenjsko zgodbo, in najbolje je bilo, da sem ga pustila, da preprosto, z malo usmerjanja, govori kar sam.

1. Koliko ste stari?

Sem letnik 1930, torej sem star 82 let.*

2. Spol

Moški.

3. Narodnost

Veš kaj, pravoslavne vere sem. Sem rekel, nikoli ne bom rekel srbske. Enkrat mi je en Srb rekel: »Pa šta si ti?« Odgovoril sem mu, da sem Srb, on pa mi je rekel, da sem Bosanec. Od takrat naprej govorim, da sem pravoslavac. Vsi so Bosanci, ampak nihče več noče biti Bosanec. Nikoli ne bom rekel, da nisem Bosanec. Meni je Slovenija vse. Zame je to duša. Ampak, da bi svojo mater zatajil, to bi bilo zelo žalostno. Meni se zdi neumno, da kakšen Slovenec reče, sram me je, da sem Slovenec. Jaz pa rečem, če sem Cigan, sem pa Cigan. Ne moreš zatajiti svoje matere, očeta.

4. Izvorni kraj

Sem iz vasi Peručica, ki je okoli 15 km oddaljena od Jajca. Okraj pa je Jezero.

Na Igu v 3. razredu osnovne šole - v tretji vrsti prvi z leve (vir: privatna zbirka družine Nikolčič).

5. Kdaj ste prišli na Vrhniko?

Na Vrhniko sem prišel leta 1949.

6. Kakšni so bili vaši motivi, da ste prišli na Vrhniko?

Razlogi so bili predvsem vojni, saj sem postal vojna sirota, ki so jo premeščali po različnih krajih in nato sem ugotovil, da mi Slovenija odgovarja. Drugače pa sem imel ogromno željo po učenju, saj sem bil pastirček in sem kmečka dela že obvladal, zato sem na vsak način želel v šolo. Motivi so bili tudi čustvene in osebne narave, saj sem nekaj let preživel na Igu, kjer me je imela gospodinja zelo rada in sem se želel šolati nekje v bližini Iga. Ko sem imel na izbiro tri izobraževalne ustanove, sem izbral IUV na Vrhniki, saj je bila ta Igu najbližje.

7. Kakšno je bilo takrat stanje v vašem izvornem okolju?

Ooo, to je bilo vse požgano. Tam so bile same lesene *bajte*, bile so zelo skupaj in zaradi vojne vse požgane.

8. Kako da ste prišli ravno za Vrhniko? Vas je sem napotil kakšen znanec? Kako ste dobili službo?

Pri petih letih me je dal oče k starejšemu možakarju C., daljnemu sorodniku, da bi me preživljal, saj je imel moj oče še dva otroka in gospod C. me je želel preživljati. Potem pa *nimam blage veze*, zakaj me je oče vzel nazaj. Med 2. svetovno vojno, ko sem bil star enajst let, sem postal vojna sirota, pa čeprav sem bil takrat z njima ... [*staršema*]. To je bilo v Mrkonjč Gradu. Če bi povedal, kje vse sem sam hodil ... Preden sem prišel do družine D., sem begal, kakor sem se znašel, tudi širša družina me ni mogla vzeti. Stric me ni mogel obdržati, ker je imel od bratov cel kup otrok. Njegova žena je rekla, da še svojim otrokom nima

dati *kaj za jest*. Jaz ji ne zamerim, ji nisem popolnoma nič zameril. Ko me je nagnala, me je stric peljal h kmetu, potem me je pa tisti kmet pustil tam in šel, ker sem bil tako brez moči. Rekel je, da me ne more vzeti. Nato so me dali k dvema bratoma. Tri dni je trajalo, da so mi dali jesti, potem sem pa spet odšel k drugi *bajti*. Imenovali so se družina B., ampak tam sem bil kratek čas, ker sem zaspal in mi je ušla krava, zato so me nagnali. Nato sem spraševal naokoli, kje bi kakšnega pastirčka *rabili* in takrat sem srečal enega možakarja in sem ga lepo pozdravil. Dobro se spomnim, kot bi bilo danes. Vprašal sem, kje bi *rabili* nekoga za pastirčka. Gospod je rekel: »Vidiš ono kučo gore, tam mu je sina bomba raznesla. Tam te bodo sigurno vzeli.« To je bilo pri družini D. in tu sem se imel bolje, kot bi bil doma. Nikoli me niso udarili. Če sem kaj izgubil, je šel gospod D. z mano, da sva to našla, ampak nikoli me ni udaril. Oba sta bila dobra človeka. Tu sem pasel ovce, pa koze, krave, konje, vse živali, kar sem mogel. Meni je narava tako pomagala, da si ne moreš predstavljati. Koliko sem jaz pretrpel! Ampak največ let sem bil pa pri dobrih ljudeh. Bog ne daj, če bi bil pa pri slabih ljudeh, pa danes ne bi bil več živ, ker ti te lahko čisto uničijo.

Kot vojne sirote so nas po vojni poslali gor [v Slovenijo], da se preživimo, da se naučimo delati in pisati. Večinoma so šli na kmete, za pastirje, meni je pa strašno ustrezala šola. Še ko smo bili v Mrkonjič Gradu, so me vprašali, če sem vpisan na list vojnih sirot, ki naj bi šle v Slovenijo, vendar nisem bil, ampak se je vseeno javila neka gospodinja, ki je rekla, da bo odgovarjala zame, zato sem šel na tovornjak. S tovornjaki smo nato prišli do Banja Luke, nato pa z vlakom v Slovenijo. Bilo nas je za cel vlak. Zvečer smo prišli v Kamnik. Tam so nas skopali, fante in *punce*, nato pa nas ostrigli na balin.

Še danes se smejimo, da smo bili kot obrite kure. Preoblekli so nas. Naslednji dan pa smo šli proti Dolenjski. Peljali so nas v šolo Trebnje, kjer smo prenočili. Nato so nas ene odpeljali v Mokronog, druge pa drugam; vendar si nisem mogel zapomniti, ker nisem znal jezika, bil sem nepismen, star petnajst let, čeprav sem *izgledal* star devet let. Potem smo šli spet na vlak in prišli v dom, kjer nam je ženska govorila v srbohrvaščini. Po nas so prišli kmetje iz raznih dolenjskih vasi. To je bila takrat takšna kolobocija. Ne vem, na kakšen način je kakšen kam šel; jaz vem, da sem prišel h kmetu, ki me je dal zvečer v *štalo* ležat. Potem so eni pobi že tisto noč pobegnili, jaz pa sem hotel samo: šolo, šolo, šolo. Meni pa kmet ni dovolil v šolo, saj je rekel, da moram pasti in pri njem delati. Jaz pa sem hotel v šolo. Nato sem zbežal s kolegom, ki je zdaj na Jesenicah, njega je celo gospodar tepel. Šla sva kar po železnici. In sva prišla do vojaške straže. Tam so naju na mostu vprašali, kam greva, pa sva rekla, da nama strici pišejo, da naj prideva nazaj, da se bojijo za naju. To sva se zlagala. In potem prideva dol in so nama rekli, da naj greva kar ves čas po železnici. Ne po tirih, ampak zraven, nato pa bova videla velike rdeče hiše. Tam je bila vojaška komanda, kjer so nama dali hrano. Potem so nama dali stražarja, da naju je peljal do milice, to je bil KNOJ. Vem, da smo šli peš čez Krko v Novo mesto, tam pa so se mi kar sline cedile, toliko je bilo hrane. Prvič sem jedel zeljno solato. Takoj so ugotovili, da sva zbežala in na vsak način so naju hoteli prepričati, da bi nekoč postala oficirja. Oba s kolegom sva tam ostala tri dni. Nato so naju vprašali, če greva nazaj v Ljubljano v šolo. Prideva v Ljubljano in tam so nas spet zbirali in nato je prišla spet tista ženska, ki je bila zraven, ko so me pripeljali z vlakom. Sedla je zraven nas in tako lepo je govorila kot nobena mamica. Rekla je tudi, da greva jaz in Milenko na Ig, da se bova naučila

pasti in šla v šolo. Rekla je, da če bo vsaj kaj malega narobe, bo prišla po naju. Potem sem prišel na Ig h kmetu. To je bilo še vse leta 1945. Star sem bil petnajst let. Tam sem naredil tri razrede. Četrti razred pa sem končal potem v Preddvoru, ko sem odšel iz Iga v Dom BIH, kjer so bile samo vojne sirote. Na Igu sem se imel lepo. Z Iga sem šel zaradi tega, ker so mi *enkrat punce* tam rekly: »Đorđ, bejš gledat film.« Jaz pa nisem imel denarja, ampak ker je bil film zastonj, sem ga šel gledat. Ker je bil predolg, sem zamudil domov. Mama je bila huda, ker bi mogel krave nakrmiti. Nato me je samo dvakrat udarila, saj ni bilo Bog ve kaj, to ni niti bolelo. Mamo sem imel rad, zelo sem ji bil hvaležen in večkrat sem rekel: »Bosanskega je rodila, slovenskega je pa vzgojila.« Za udarce sem povedal svojemu kolegu. On je šel pa naprej povedat zelo ostru učiteljici J. L., ta pa me je poklicala: »Đorđ, pojdi sem, ti mi vse po pravici povej kaj, kako je bilo, nič se ne boj.« Jaz sem se v cerkvi, šoli, v partiji učil vedno samo resnico govoriti. Tudi svoje otroke sem učil tako. Tako je o tem udarcu slišala upravnikova žena, ker upravnika ni bilo. Povedal sem ji, da me je mama tepla, ker sem zamudil. Vprašala me je, če bi rad šel od družine. Rekel sem da, ker kmečko delo že poznam iz Bosne in ker sem se tukaj še izpopolnil, si želim naprej. Šel sem v Preddvor. Ko sem prišel v Preddvor, smo tam govorili v srbohrvaščini in morali smo pisati v cirilici. Tovarišici sem rekel, da jaz ne znam cirilice pisati in lahko sem pisal v latinici. Ko je prišel na vrsto zaključni izpit, pa je bila spet obvezna cirilica. Tovarišem v komisiji sem zopet rekel, da ne znam cirilice, da se je nisem učil, saj ko sem bil dva ali tri mesece v Preddvoru, sem pisal latinico. Tovariš je rekel, naj pišem srbohrvaško v latinici. Ko sem končal šolo, so nas poslali med poletnimi počitnicami v brigado, to je bilo leta 1948. Ko sem prišel iz brigade, smo morali vsi, ki smo na-

redili četrti, razred nazaj v Sarajevo. Ampak jaz sem hotel nazaj v Slovenijo. Tako smo odšli v Sarajevo iz Doma BIH iz Preddvora in iz Doma BIH z Vranskega. Vsi so jokali, ko smo odšli v Sarajevo, tudi osebje, saj so bile tudi slovenske učiteljice in kuharice. Vsi smo jokali, ker smo bili taki prijatelji. Hoteli smo nazaj v Slovenijo, predvsem tisti, ki smo bili v Preddvoru. V Sarajevu so nas nato začeli spraševati, kdo se bo prijavil v Beograd v vojaško šolo in jaz tega nisem hotel. Potem je ženska vprašala, kdo bi šel v avtomehanično šolo v Sarajevo. Tudi tega nisem hotel. Tretji dan pa so vprašali, kdo si želi iti v železarsko šolo na Jesenice. Drli smo se: »Očemo, očemo.« Nato smo šli v Zenice, kjer smo tri dni čakali, da prišli so še drugi iz Bosne. Tam smo delali, potem pa odšli na Jesenice. Ko smo prišli na Jesenice, so nam dali iz železa zvite kvadrate in še druge like in priznam, da nisem naredil tako, kot je bilo potrebno. Rekli so, da kdor ne bo naredil izpita, bo šel v Preddvor. Rekel sem: »Ooooo, hvala Bogu.« Ko sem prišel v Preddvor, so me bili vsi zelo veseli. V Preddvoru so zopet spraševali, kdo gre v železarsko šolo v Maribor, kdo gre v tovarno lesa Bled in kdo bi šel za usnjarka na Vrhniko. Želel sem si na Vrhniko. To je bilo leta 1949. Jaz sem šel samo zaradi Iga na Vrhniko. Ko sem nato prišel na Ig na obisk, je gospodinja rekla: »Ooo, lejga lejga, sem gruntala, gruntala, al si taprav al nisi.« Rekel sem: »Seveda, seveda mati, da sem taprav.« Ona pa je rekla: »Lejga, lejga, ta je pa čist taprav Ižanc.« Edino, kar lahko rečem je, da sem v življenju veliko dal čez, velikokrat sem bil lačen, ampak kamorkoli sem prišel, sem se moral prilagoditi tistemu kraju. Ti se moraš prilagoditi kraju, ne kraj tebi. Prilagoditi se moraš narodu, ki tam živi. Nato sem prišel v usnjarno na Vrhniko in tukaj ostal. Tu sem naredil usnjarsko šolo, čeprav me je zelo vleklo za avtomehanika. Ampak zaradi bližine Iga sem ostal na Vrhniki.

9. Kako je bilo s stanovanjem? Ste ga izbrali sami, ste dobili izbranega?

Ko sem prišel delat v IUV, sem dobil stanovanje »Pri Tomšiču« [lastnik IUV-ja], nasproti tovarne. Tam nas je živelo veliko. V tej hiši je stanoval lastnik in mi ostali. Jaz sem takoj dobil zaupanje, saj sem tako rekoč zaupal drugim in oni meni. V tej hiši sem potem živel, dokler se nisem poročil z žensko, ki prihaja iz Blatne Brezovice. Tu sem torej živel do leta 1955. Nato sva se za devet let preselila v majhno hišico, tam čez most, kjer je danes blok v Gradišču. To hišo sem dvakrat želel obnoviti, pa mi niso omogočili. Hiša je bila v resnici zelo neuporabna, saj ni imela ogrevanja, dan in noč sem imel odprta okna, ampak je spodaj malo drugače kot voda stala, saj je bil zraven potok. Moj sin Niko je imel kurja prsa, segrevalo se je na žagovino sredi sobe, voda je tekla po stenah, v kuhinji na štedilniku je mleko zmrznilo. Včasih je bila ta hiša kurnik. Leta 1964 pa smo se preselili v Mercatorjev blok na Vrhniki, ki je bil delno od občine delno pa od usnjarne. Usnjarna je ta blok kupila za svoje delavce. Poleg Mercatorjevih je imela usnjarna še dva bloka na Lošči in dva ljubljanska bloka zraven bencinske črpalke na Vrhniki. Tam sem v resnici želel živeti s svojo družino, vendar me je kolega ob oddaji prošnje za blok ogoljufal in tako smo potem prišli v Mercatorjev blok.

10. Ste si Vrhniko pobližje ogledali, še preden ste prišli živeti sem?

Ne, ko sem prišel leta 1949 na Vrhniko, sem bil tukaj prvič. Še ko sem bil na Igu, smo imeli enkrat izlet na Vrhniko, ampak mene gospodinja takrat ni pustila iti. Meni je bilo zelo žal, saj so šli peš in hodili okoli dve uri.

11. S kom ste prišli na Vrhniko?

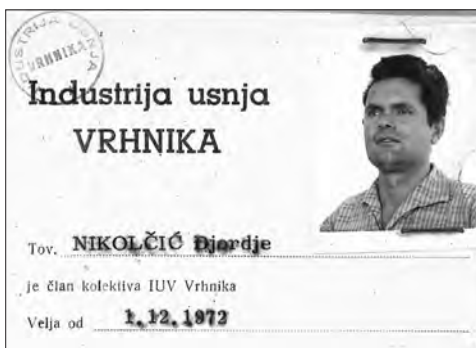
Na Vrhniko nas je prišlo več iz Doma Bosa, čeprav se prej nismo dobro poznali.

12. S koliko prtljage ste prišli?

Kakšna prtljaga ... Bili smo bos, na sebi smo imeli samo hlače. Prišli smo čisto brez vsega, saj smo bili vojne sirote, ki nismo imele nič.

13. Kakšna dela ste opravljali na Vrhniki?

Na Vrhniki sem celo življenje delal v IUV-ju. Delal sem vse od A do Ž.

IUV izkaznica (vir: zbirka družine Nikolčič).

14. Ste bili za ta dela kvalificirani?

Za ta dela sem bil kvalificiran.

15. Ste se po prihodu na Vrhniko še kaj dodatno izobraževali na kateremkoli področju?

Na Vrhniki sem se izobrazil za usnjarja v ŠUG-u, Šola učencev gospodarstva. To je bila v Mrakovi osnovni šoli, kjer je bila vajenska šola za usnjarje, šuštarje, tišlerje, električarje, avtomehanike ... Nato sem opravil še nekatera predavanja.

16. Ali ste bili poročeni ob prihodu na Vrhniko?

Ob prihodu na Vrhniko sem bil star devetnajst let. Leta 1953 sem spoznal svojo ženo,

potem sva se leta 1955 poročila. Spoznala sva se v Verdu, ko sem jo ogovoril. Rekel sem ji: »O, kako je ženka?« Ona pa mi je odgovorila: »O, o, bo mož.«

17. Ali ste si vi osebno želeli priti na Vrhniko? Zakaj da/ne?

Želel sem si priti na Vrhniko, saj sem si želel šole, predvsem pa sem želel biti v bližini Iga.

18. Ko ste prišli na Vrhniko, ali je bilo tu približno tako, kot ste si predstavljali, da bo? Zakaj da/ne?

Nič si pravzaprav nisem predstavljal, samo da sem v Sloveniji, se šolam in sem blizu Iga.

19. Ali je mesto Vrhnika zadovoljila večino vaših vsakodnevnih potreb in opravkov ali ste tu kaj izredno pogrešali?

Nikoli si nisem pozelel ničesar drugega. Taka kraja kot sta Vrhnika in Blatna Brezovica sta prilagojena vremenskim nevšečnostim. Vsepovsod prihaja do škode zaradi ujma, tako zaradi sonca ali povodja, snega, medtem ko ti kraji so pa res ugodni.

20. Kako ste se počutili med domačini na Vrhniki?

Čisto nič drugače se nisem počutil, čeprav nisem bil domačin. Težko je danes povedati, kako je to bilo. Če bi bil tvoj ded še živ, bi ti lahko povedal. On bi rekel, mi smo se skupaj borili, vsi proti okupatorju, ne pa zdaj drug proti drugemu. Ko sem prišel na Vrhniko, se nisem družil samo s svojo etnično skupino. Jaz sem se počutil, kot da bi bil tukaj doma. Meni je pokojni učitelj rekel, da ker sem starejši, moram malo poskrbeti za Bosance. Mene so imeli radi tako naši kot tisti [Vrhničani]. Vsi in z vsemi sem se družil ne glede na etničnost. Bosančki so se me držali,

Na prvi deski, g. Nikolčič sedi spredaj desno (foto: zbirka družine Nikolčič).

saj sem edini znal tolmačiti. Nikoli nisem ne Slovence ne nobenega drugega človeka imel za sovražnika. Sem človek, ki se prilagodi in tako sem se hitro navadil na življenje na Vrhniki. Gre bolj za vprašanje, med kakšne ljudi prideš. Če je družba taka, da te ne mara, da se obrača stran od tebe, da laže, se je raje izogni. Stvar je v tem, da je bilo takrat drugače kot danes. To je bil en režim in temu režimu smo se morali vsi vdati. Ne pa danes, ko veliko ljudi krade. Drugače pa se mi v življenju ni delala velika krivica, čeprav so mi v usnjarni iz hinavščine postavljali tudi sabotaže.

Tudi v popoldansko življenje sem se popolnoma vključil. Delali smo udarniško, vse smo delali skupaj. Nikoli nisem imel občutka, da me kdo zapostavlja. Tudi jaz nikoli nisem nobenega obsojal, če je pa kdo jezikal, sem ga pa hitro zatrl. Vsi smo bili eno. Na Vrhniki so bili študentje, ki so bili bolj šolani kot mi, ampak vseeno smo bili takole [*obe roki stisne*] povezani, kot bi bili sošolci.

21. Menite, da znotraj vaše družine prihaja do medgeneracijskih konfliktov zaradi različnih načinov življenja, tradicionalizma, saj so vaši otroci rojeni tu, vi pa izhajate iz drugega okolja?

Ne. Menim, da v naši družini ni in ne pri-

haja do takih vrst problemov. Ko sem šel dol [Bosna] na dopust z otroki in ženo, smo srečali popa. Vprašal nas je, kako smo; potem je pa še vprašal, zakaj nisem dal otrok v njihovo Cerkev. Rekel sem mu, da ko bodo polnoletni, naj delajo, kar hočejo, jaz jih ne bom z ničimer posiljeval. In to sem ves čas govoril. Po polnoletnosti naj delajo, kar želijo. Čeprav je bila moja žena Slovenka, to nima nobenega vpliva na to, kako sem jih vzgajal. Vsekakor je k temu pripomogel tudi režim, ki je prikrival nacionalnost, Cerkev pa si ni upala nič oporekati.

22. Se vam je ob prihodu na Vrhniko zdelo, da je priselitev začasna ali stalna?

Meni je najbolj hinavsko in zoprno, ko me sprašujejo: »Pa kdaj boš šel dol [Bosna]?« Pa rečem: »Kam dol?« Vsake toliko časa grem, ampak jaz imam družino tukaj, vse imam tukaj. Mislim, da so moji prijatelji, ki so prišli kasneje, imeli občutek, željo, da bodo ostali za stalno. Meni pa je bilo pomembno le, da čim prej dobim sina. Mi smo bili samo trije, in ker sem med vojno ostal sam, sem si želel družine.

23. Kaj pa menite danes?

Še vedno menim, da je to za stalno.

24. Kaj je razlog, da boste tukaj ostali?

Slovenija mi je vse. Poleg tega pa imam tukaj svojo družino in ljubezen.

Đorđe Nikolčić je ostal na Vrhniki, ostal je tam, kjer je bil doma, kjer je imel družino in vso ljubezen. Je dokaz človeka, ki je v ži-

Na tržnici z ženo Terezijo - na njegovi desni (foto: zbirka družine Nikolčić).

vljenju prehodil trnovo pot, a ostal je zvest svoji dobroti, veselju in ljubezni. Gospod je bil mnenja, da se mu v življenju skoraj ni godila krivica, pa vendar se s tem ne morem popolnoma strinjati, saj takega, večkrat krivičnega življenja ni izkusil vsak in tega bi se morali zavedati vsi. Tako kot gospod Nikolčić bi moral vsak posameznik pri sebi premisliti, da je pravzaprav vse odvisno le od ljudi, in če so ti dobri oz. si dober tudi ti, ti bo v življenju še dobro. Ker je to le ena od zgodb številnih bolj ali manj podobnih zgodb ljudi, ki so svojo energijo pustili v Industriji usnja Vrhnika, menim, da so prav te zgodbe tiste, ki so prispevale k raznolikosti Vrhnike. Vendar časi so se spremenili, Vrhnika se je spremenila. Upam, da bo Vrhnicanom nekoč spet prišlo naproti nekaj, kar jih bo tako povežalo in hkrati razveseljevalo, kot je bil to čas mogočne Industrije usnja Vrhnika.

*Đorđe Nikolčić je bil rojen 12. 2. 1930, umrl je 7. 9. 2012

PO CEL VERHENKI LUČI NI ...

PESMI, KI SO JIH NEKOČ POZNALI NA VRHNIKI IN OKOLICI

Pred leti sem med pesmimi v zbirki dr. Karla Štreklja¹ Slovenske narodne pesmi našla odlomek, ki ga je »s pravopisa nevajeno roko« sredi 19. stoletja zapisal neznanec nekje na Gorenjskem. Pesem, v kateri se vsak verz ponavlja, pripoveduje o Kolanovi Lenčki, mladi Vrhničanki, ki se precej nesrečna poroči z ostarelim roparjem s Hrvaške.

Pri iskanju informacij, ali o dogodku – poroki obstaja tudi kakšno drugo poročilo, dokument ali vsaj ljudsko izročilo, sprva nisem imela sreče. Nihče ne ve niti, ali je tu kdaj živela družina Kolan, ali bi se tako kateri hiši reklo po domače. Čas in različni pisarji ali pripovedovalci imena tako v izgovorjavi kot z zapisom mnogokrat spremenijo, popačijo; možne variante imena Kolan sem najprej iskala v seznamu priimkov iz krstnih matičnih knjig Vrhnike med letoma 1633 in 1745 (Vrhniški razgledi 10, Janez Žitko, str. 121). Po črkovnem zapisu in rimi primerljivi priimki so morda Kalin, Kokal, Kolar, Kotar, Kobal, Kolar, Klobas, Kocjan, Končan, Komar, Konjar, Kozar, Lukan, Lakan, Lokan, Lukanc ...

V kroniki Trnovega² sem nato našla podatek o Miciki Kalinovi, pesmi z Vrhnike³, ki jo je še z gajico zapisal Miha Kastelic⁴.

Potem pa je 2007. leta izšla peta knjiga zbirke založbe ZRC in Slovenske matice Slovenske ljudske pesmi, v kateri sta poleg »Štrekljeve« objavljeni še dve različici pesmi, ki opevata to nesrečno Vrhničanko – torej Kolanovo Lenčko, Kalinovo Miciko, najmlajšo Kalinovo ali Micko Pavlinovo. Najverjetneje je bilo pravo ime dekleta Marija Kalin⁵. Več gospodarjev družine Kalin⁶ je kot razsipne, zadolžene vrhniške mitničarje v 17. in 18. stoletju omenjal v svojih raziskavah tudi Rafael Ogrin⁷.

Vse najdene različice pesmi so zapisane na Gorenjskem, motiv pesmi je sicer znana baladna tema o prisilno daleč omoženi, pesem pa je po resničnih dogodkih verjetno nastala nekje na Vrhniškem⁸.

V članku so sicer ob omenjenih pesmih zbrane pesmi s komentarji, objavljene v petih knjigah Slovenske ljudske pesmi (Slovenska matica 1992, Založba ZRC SAZU 2007) in štirih knjigah Slovenske narodne pesmi (Cankarjeva založba, 1980 – ponatis iz leta 1895–1898), ki so jih prepevali, pripovedovali nekoč od Ljubljane do Logatca, od Šentjošta do notranjskih hribov in seveda na ljubljanskem barju in bližnji okolici Vrhnike⁹ ter druge slovenske pesmi, ki opevajo Vrhniko.

Z roparjem omožena

Gorenjska, neznan zapisovalec sredi 19. stoletja.

Po cel Verhenki luči ni,
k per sammo Kolani tri gore,
k mlado Lenčko možu dajejo,
temu Hrovatu starimo:
Moštafe ima do uha,
hlače ima do peta,
oči ima ko lajhtarje,
zobje ima ko šnajcarje.

»Bog vas obvari, očka moj!
Če vas na bom več vidila,
sej se bova s' pismi šlišala.
Bog vas obvari, mamka moja!
Če se ne bova več vidile,
sej se bova s pismi šlišale.
Bog vas vari, sosedji moji!
Če se ne bomo več vidili,
sej se bomo s' pismi šlišali.
Bog te obvari, bratec moj!
Če se ne bova več vidila,
sej se bova s' pismi šlišala.
Bog te obvari, sestra moja!
Če se ne bomo več vidile,
sej se bomo s' pismi šlišale.
Bog te obvari, šocel moj!
Dost noči sva skupej spala,
zdaj bova slovu jemala:
jest morem jit iz tega kraja,
znaniga, oh znaniga,
u en drugi kraj naznan,
na kraj Hrovata stariga,
k' ima moštafe do uha
inu hlače do peta!«¹⁰

Prisilno daleč omožena I.

Gorenjska, Vinje; pela Katarina Zupančič – Živčkova Katra (1860–1918),
zapisal Franc Kramar¹¹, 20. junija 1910.

Stoji zelena Vrhnika,
na Vrhnik je pa mlad Kalin,
na Vrhnik je pa mlad Kalin.

»Kaj bo men nugal to blago,
k nobenga veselja k nem na bo,
k nobenga veselja k nem ne bo!

Von pa že ima hčere tri.
Ta mlajši je biv zakvartov
temu Hrovatu staremu.

Oj nočem ga, ne vzamem ga,
tega Hrovata starega,
oj starega, nemarnega!

»Vzela boš Hrovatiča,
vzela boš Hrovatiča,
tega Hrovata starega!«

Voči ima kot tolarje,
nos pa ima kot šnajcarje,
nos pa ima kot šnajcarje.

»Oj nočem ga, ne maram ga,
tega Hrovata starega,
oj starega, nemarnega!«

Usta pa ima ke do ušes,
pa še ene pov komovca čez,
pa še ene pov komovca čez.

»Sej von ima štacune tri,
v en ima čisto zlato,
v ta drug ima čisto srebro,
v ta trek pa ima rudeč škerlat!«

Oj nočem ga, na vzamem ga,
tega Hrovata starega,
oj starega, nemarnega!«

1. Sto - ji ze-le-na Vrh-ni - ka, na Vrh-nik je pa mlad Ka - lin, na Vrh-nik je pa mlad Ka - lin.

The image shows a musical score for the first line of the song. It consists of two staves: a treble clef staff on top and a bass clef staff on the bottom. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The melody is written in the treble staff, and the accompaniment is in the bass staff. The lyrics are written below the treble staff.

Pevka je pela samo prvi dve kitici, potem pa pripovedovala – besedilo se zato ne ujema povsod z ritmom melodije. Harmonizacija je delo zapisovalca.¹²

Prisilno daleč omožena II.

Gorenjska, Srednje Bitnje, pela stara Fičkovka,
zapisal Franc Kramar, 10. februarja 1921.

Na svet pa več lubezni ni,
kot je na lepi Vrhniki,
kot je na lepi Vrhniki.

Lepa je bla Micka Pavlinova,
še gorši je Volnovškov sin,
še gorši je Volnovškov sin.

Če se pa Micka omoži,
vzela bo Hrovata starega,
starega, namarnega,
siviga, prisilenga.

Pa ima brado kot no metlo,
pometu b ž no hišo n vežo,
pometu b ž no hišo n vežo.

Pa pred vežo tisto stezo,
ker fantje ponavad gredo,
ker fantje ponavad gredo.

»Zdaj vas zahvalim, oče n mat,
zato, k ste mene gor zredil,
zato, k ste mene gor zredil.

Za tu pa ne, za tu pa ne,
k ste me tak deleč omožil,
k ste me tak deleč omožil.

Na dalne kraje, v tujo stran,
koder vobenga na poznam,
koder vobenga na poznam.

Kokr Hrovata starega,
starega, namarnega,
sivega, prsilenga.

K je Micka u čon sedela,
od Vrščanov je slavo jemala,
od Vrščanov je slavo jemala.

»Sprelubi svetga Pavla zvon,
ker sem bla pod nim kršena,
de b še pokopana bla!«

»Le tiho, tiho, Micika,
nč drujga na boš delala,
k gor in dol po hiš špancierala.

Rmeno zlato preštevala,
držinco k del prgajнала,
sladko vince tabernala!«

Pevka je besedilo narekovala, zato je v tretji kitici vrstica več in se ritem besedila
in melodije ponekod ne ujemata.

1. Na svet pa več lu-be-zni ni, kot je na le-pi Vrh-ni-ki, kot je na le-pi Vr-hni-ki.

Muštafe = brke, lajhtar = svečnik, šnajcarji = zobje na žagi, gorši = lepši, držinca = služinčad,
tabernati = prodajati vino v taberni, krčmi¹³.

Turki pred Dunajem

Iz ljubljanske okolice,
zapisal Davorin Petelin.

Hud Turek piše v Dunaj lep
temu cesarju svitlemu:

»Al' se vdaste, al' podaste,
Al' ključ od Dunaja daste?«

Mu Dunajci odpišejo:

»Počakaj le še štirinajst dni,
da vole štir zakoljemo,
da Turku jest' pripravimo!«

Spet Turek piše v Dunaj lep
temu cesarju svitlemu:

»Al' se vdaste, al' podaste,
Al' ključ od Dunaja daste?«

Dunajc' nazaj odpišejo:

»Počakajte še ure tri,
da svete maše minejo,
da nam na pomoč pridejo!«

Ko svete maše minejo,
prišle so že pomoči tri.
Najprej prijezdi poljski kralj,
za njim pa Moskovitar sam.
najzadnji pa Anglež je bil:
»Ti ga od spred, jaz bom ga od zad!«

Po Dunaj' vsem pa vkup zvoni,
da se ne sliši ženski jok,
oj ženski jok in jok otrok.

Po Dunaju pa teče kri,
da b' gnala mlinske kamne tri,
ta vel'ka voda Donava
je s Turkom b'la zaježena.

Preden je bila ura tri,
že hud'ga Turka n'kjer več ni.

»Hud Turek piše ...« – Kara Mustafa, poveljnik turške vojske ob drugem obleganju Dunaja (26. julija 1683) poziva cesarja Leopolda I. k predaji, ta pa se je z družino in dvorom preko Linza že umaknil v Passau. Sledilo mu je tudi plemstvo in bogato meščanstvo, ljudstvo pa se je pred Turki skrivalo za mestnim obzidjem.

»Poljski kralj« – Jan Sobieski, vrhovni poveljnik avstrijskih in zavezniških vojsk, ki v veliki bitki 12. septembra 1683 razžene oblegovalce.

»Moskovitar« – Rusija pristopi k protiturški zvezi šele tri leta po turškem porazu pred Dunajem.¹⁴

Ptički jaz prašam vas,
al bo že skor pomlad,
al bo že skoraj
zelena pomlad?

Pomlad že prišla bo,
ko tebe več ne bo,
ko te vjo dali
v to črno zemljo.

Leta 1913 je slikar Hinko Smrekar¹⁵ naslikal šest razglednic Slovenske narodne pesmi, izdala in natisnila sta jih Ignac pl. Kleinmayr in Ferdinand Bamberg iz Ljubljane. Smrekar je serijo ustvarjal po vrnitvi iz Münchna; neumorno je risal tudi karikature sodobnikov, tudi Ivana Cankarja, s katerim sta se verjetno spoznala leta 1906 in prijateljevala vse do Cankarjeve smrti. Naslikal je tudi vrsto resnih in šaljivih risb z motivi narodnih pesmi in pripovedk, katere je našel prav v zbirki dr. Karla Štreklja. Leta 1913 je izšel že 15. snopič teh pesmi. Vse razglednice so signirane, št. 1, 3, 4 in 6 pa so tudi datirane. Na spodnjem delu razglednice št. 4 »Ptički jaz prašam vas« je upodobljen pogreb, ki ga je pred tem narisal na kolorirani risbi »Pomlad spet prišla bo«.¹⁶

Razglednico št. 4 je MDV podarila Frančiška Zalaznik¹⁷.

Smrt in mlinar

Iz notranjskih hribov, zapisal J. V-v, iz Besednika VI. (1874).

Po mlinu hodi mlinar mlad,
ter žvižga, poje prav lepo.
Še lepši piska na pero,
pa k njemu pride grenka smert,
prijazno pravi, govore:
»Povej, moj mlinar, kaj ti je,
da zmiraj si tako vesel,
da žvižgaš, poješ tak lepo,
še lepši piskaš na pero?«
Odgovor da ji mlinar mlad:
»Zakaj b' ne žvižgal in ne pel,
zakaj b' ne piskal na pero?
Vsaj imam žago in tud' mlin,
pa zraven sedem desetini,
v mlinu pa kamnov deset:
mi družega ne meljejo,
kakor pšenico rumeno.«

Je govorila grenka smert:
»Gospod Bog je po te poslal,
da rajtengo mu bodeš dal.«
Še dalej pravi, govori:
»Da rajtengo Bogu boš dal,
prevelike merce si jemal.«
»Glej, v hiš' imam otrok devet,
če hočeš enga od teh vzeti?«
Pa dalej pravi grenka smert:

»Gospod Bog noče družega,
kakor t'ga mlad'ga mlinarja.«
Prestrašen pravi mlinar mlad:
»Prav lepo v hiši imam ženo,
vsaj ti jo dam, pa vzemi jo.«
Še dalej pravi grenka smert:
»Gospod Bog noče družega,
kakor t'ga mlad'ga mlinarja.«

Zdaj mlinar zgrabi žokavnik,
iz mlina je zapodil smert,
ki je zavita v merzli pert.
Pred mlinom smert se vstavila,
na mlinarja pogledala,
hudo mu je zažugala:
»Le molči, molči, mlinar mlad!
Zdaj boš ležal ves bolan,
da si boš prosil smerti sam.«

Precej ga glava zaboli.
Na postljo belo legel je,
tud' hudo ga boli serce.
Ozdravil ni več mlinar mlad;
ležal je tak' močno bolan,
da si je prosil smerti sam.
Preteklo leto je in dan,
na beli postlji mlinar mlad
je rajtengo Bogu šel dat.¹⁸

Jezus izdan

Od Horjula, zapisal Ivan Vrhovnik¹⁹ po pripovedi Mice Bobnarice (1895), njej pa petnajst let prej njena mati Mica Slana, roj. Burjek, rojena Za Klancem, omožena v Dvoru.

Jezus je šel na goro,
Marija ga je pa gori najšla.
Je rekla: »Saj sem te doma pustila,
pa sem te tukaj najšila,
da bi romarjem grehe odpustil,
pa dušice ven iz vic pustil.«
»Jaz sem že vsem romarjem grehe odpustil,
in dušice ven iz vic spustil.
Samo tistim' dvema ne morem,
k' sta po dva otroka morile,
pa sta vendar krancelj nosile.«
Marija je še za te dve prosila.
»O, Marija, mati moja,
prošnja ne velja nič tvoja!«

Tam je ena njiv'ca s ta drobnim prosam
osjana.
So na nji tri plevice.
Jezus gre mim' teh treh plevic.
Reče jim: »Tukaj ste plevice tri.
Nikar ne povejte od mene!
Zad' gredo Judje,
Judje hudi, Judje neusmiljeni.«

Judje so prišli, so rekli:
»Te prve poprašajmo mi:
Al' si ti vidla tod en'ga mem' jet',
s te žimnatim štrikam prepasan je bil,
s te žegnanim gvantam oblečen je bil?«
»O, nisem ga videla,
sem šla po juženca!«

Te druge poprašajmo mi:
»Al' si ti vid'la kter'ga mem' jet',
s tem žimnatim štrikam prepasan je bil,
s tem žegnanim gvantam oblečen je bil?«
»Oj, nisem ga videla,
sem šla po mrzel studenček.«

Te treke poprašajmo mi:
»Al' si ti vid'la tod en'ga mem' jet',
s tem žimnatim štrikam prepasan je bil,
s tem žegnanim gvantam oblečen je bil?«
»Oj, vid'la, oj vid'la sem ga;
majhen čas, kar tod hodil je!«

Judje še naglo, še naglo
se za Jezusam spuste,
še naglo, še naglo Jezusa dobe,
Jezusa so gnal nazaj mem teh treh plevic.
Jezus jim reče: »Tukaj ste plevice tri,
device pa le dve:
K'tere ste mene zatajile,
se 'vte v nebesih veselile,
oj Mica, oj Mica Koširjeva hči,
na večne čase frdamana si!«

Mica Bobnarica je besedilo pripovedovala, zato je brez pesemske oblike. Po evangeliju je Jezusa izdal Juda Iškarjot, v slovenskem izročilu pa so Jezusa izdale ali plevica, ali deklita, ki se za kazen spremeni v kukavico, ali kar kukavica.²⁰

Spokorjeni grešnik

Od Horjulja, zapisal Ivan Vrhovnik
v Trnovem pri Ljubljani,
povedala Mica Bobnarica tako,
kot jo je pripovedovala pred
14 ali 15 leti v Ljubljani umrla Mica Slana,
roj. Burjek, rojena Za klancem pri Horjulu,
omogućena v Dvoru pri Polhovem Gradcu.

Jezus se je vozil v sveti raj.
En velik grešnik za Jezusam upije:
»Jezus, počakaj me, da ti nekaj povem.«
»Ti nis' vreden, da b' se z mano vozil v sveti raj.«
Grešnik odgovori:
»Saj nisem drujga storil,
kakor očeta in mater sem ubil,
strijčka sem predal,
sestrico sem čez dal.
Kakršno voč' pokoro mi nalož',
jaz jo očem dostat.«

»Pojd' gor' na Limbarsko goro!
Gor' ne boš druž'ga najšel,
kot en' drevce lorbarjov.
Pod tistim drevčkam kleč' sedem let!«

Kadar je sedem let pretekl',
prišel je Jezus k njemu:
»Grešnik, zdaj pa le gor' poglej,
boš videl, de je drevce lorbarjov zelen'!«
»Jaz ne morem gor' pogledat',
moje oči so se izkapale!«
Grešnik, zdaj pa le gor' ustan',
se pejd' vozit iz mano v sveti raj!«

»Moje kolenca so se prirasle!«
Potresel ga je, usul se je pepel in prah,
duša je šla svetla v nebes kakor zvezda.²¹

Rimsko ženitovanje

Iz Št. Jošta pri Vrhniku,
zapisal Jožef Samotorčan²².

Ena ohcet se zgodila
tam na unkraj Rima.
Kedu je bil pa ženin?
Sami sveti Šimin.
Kedu je bla nevesta?
Sama sveta Marjeta.
Kedu je bil pa drugi?
Sami sveti Duhi.
Kedu je bla držica?
Sama sveta Trojica.
Kedu so ble pa svatje?
Vse nebeške bratje.
Kedu so ble okoli?
Vse nebeški kori.
Kedu so ble taisti?
Štirje bengelisti.
Kedu so ble pa godci?
Štirje bel' golobci.
Kedu je bil pa vince?
Samu rožmarince.²³

Svet je takšen ko 'n špitav,
polhen rev je in težav ...
Smrt ima dolge noge
bog ve kako hitro gre,
kamor se ona zaleti ...
se ni mogoče ustavljati.

Marija in brodnik

Iz vrhniške okolice,
zapisal Peter Hicinger²⁴, iz Zgodnje Danice, 1857.

Marija 'z Ogerskega gre,
oj gre do Žalostne gore.
Za njo priteče pobič mlad,
nazaj bi jo priklical rad:
»Nazaj, nazaj, Marija, ti,
Marija sedem žalosti!
Ti cerkev ni zadosti še,
ti svetih maš premalo je?«
»Mi cerkev je zadosti že,
mi svetih maš premalo je!
Možje do cerkve pridejo,
na konjih tje prijezdijo;
z oltarjev konji zobljejo,
iz kamnov se napajajo.
Žene do cerkve pridejo,
nemarno se zgovarjajo.«

Marija šla do jezera
in je brodarja klicala:
»Prepelji me za božji lon,
prepelji za nebeški tron!«
»Ne vozim jaz za božji lon,
ne vozim za nebeški tron;
za same bele krajcarje
in pa za stare reparje.«

Marija prime krilice,
naravnost gre čez jezerce.
Pri kraj' voda do členka bla,
po sredi je po suhem šla.
Marija v hrib se vpirala,
brodarju hišco vnemala;
brodar pa vpije na vso moč,
Marijo kliče na pomoč:
»Nazaj poglej, Marija ti,
Marija sedem žalosti!«

Marija pa odgovori:
»Pomagajo naj krajcarji!«
Brodar spet vpije na vso moč,
Marijo kliče na pomoč:
»Marija, če ne rešiš me,
saj reši mlado detice!«
Sred izbe zibka tam stoji
in mlado dete v njej leži.
Marija krog se zavihti,
ves ogenj naglo pogasi.²⁵

Marija in brodnik

Podlipa pri Vrhniku,
zapisal Franc Kramar, 20. julija 1914, pela 69-letna Helena Žakelj.

Marija z Ogerskega gre,
oj gre do Žalostne gore.
»Nezaj, nezaj, Marija, ti,
teh sedem žalosti!«

Za njo prjezdi an pobič mlad,
nezaj bi jo poklicow rad:
»Nezaj, nezaj, Marija, ti,
teh sedem žalosti!«

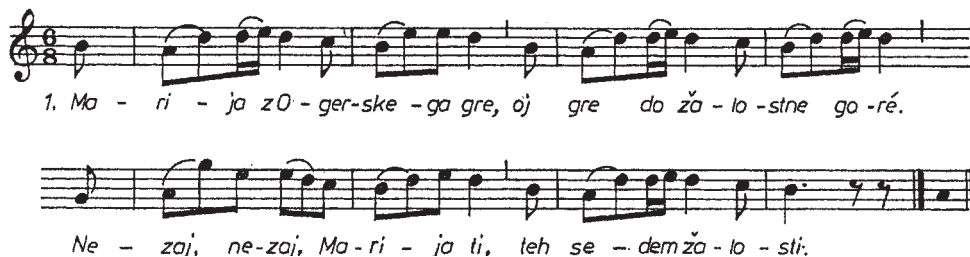
»Na Ogrskem ste hud ljudje,
še hujši ženske kot može!
Z altarjev kojnci zoblejo,
v kamnih jih napajajo!«

Marija pride do vode,
brodarju to pove:
»Prepelji me za božji lon,
in za nebeški tron!«
»Jest jh ne vozim ne za božji lon,
pa tud ne za nebeški tron,
za same bele tolerje
in pa za črne krajceterje.«

Marija vzdigne krilice,
naravnost gre čez jezerce.
Pr kraj vode do členka bla,
pr sred je po suhem šla!

Marija se je v goro vpirala,
brodnarju se je hišca vnemala:
»Nezaj, nezaj, Marija, ti,
teh sedem žalosti!«

O Marija, vsmili se,
čez me, čez moje otroke!«
Marija sveti križ stori,
brž hiš nč škode ni.

1. Ma - ri - ja z O - ger - ske - ga gre, oj gre do ža - lo - stne go - ré.
Ne - zaj, ne - zaj, Ma - ri - ja ti, teh se - dem ža - lo - sti.

Balada je tipična srednjeveška legenda o čudežu; ena najbolj živih pripovednih pesmi, saj je spadala med tiste, ki so jih prepevali pri čujanju mrliča ali pa ob drugih priložnostih (božične kolednice ...).²⁶

Sveti Erazem prežene hudobo

Od Št. Jošta pri Vrhniku, zapisal Jožef Samotorčan, tretješolec, 1876.

Leži, leži ravno polje,
čez polje ozka steza,
per stezi hladna senčica,
noter v senc' pa leži žegnane mož,
žegnane mož, Eražman svet.

Čez se vleče sivni oblak,
oblak je povhen hudiga,
sej t' bo pobil žitno polje
jen vinske gore.

Se sliš ena štima od nebes:
»Gori, gori vstan, ti žegnan mož,
Eražman svet!«

Ta žegnan mož pa trdno spi,
nobenga vodgovora ni.

Ta žegnan mož se gor zbudi,
še takule govori:

»Čakaj, čakaj, hudoba ti,
jest bom tebi že dal,
kako se srotam jemlje kreh,
kterga težko perdelujejo!«

Vpregel je hudobo v železen pleg,
v roko vzel je železno gajželco.
Gnal je hudobo v skalovje, pečovje,
ker črni petelinčki ne pojo,
ker žegnan' zvonovi ne zvone.

Hudoba še taku govori:
»Pust' me namalo živiga,
sej na tist kraj nakolj šel ne bom,
kir od tebe pet slišal bom.«

Pesem je zagovor proti hudi uri. Sv. Erazem je pri Trubarju (Katekizem, 1575) omenjen le kot zavetnik »čez trebuh«. Ta pesem je tako edinstvena na Slovenskem; verjetno pa ni naključno, da so ponekod imenovali svetlikanje, iskrenje na ladijskem jamboru, na zvonikovi konic, v gorah ali človekovih okončinah »Eražmovi ognji«. ²⁷

Sveta Kristina in njena mačeha

Od Horjulja, zapisal Ivan Vrhovnik 1895, povedala Mica Bobnarica.

»Le sem, le sem, moja mat',
al' b' mi otlj postljo prestlat?«
Postljo je prestlala,
trnje je vmes namešala.
»Če se izzravim,
vse bom vrnila;
če pa umrjem, vam pa Bog lonaj!«

»Le sem, le sem, moja mat',
al' b' me otlj počesat?«
Česala jo je,
iz štriglam krempala,
koder je potegnila,
se je kri vlila.
»Če se izzravim,
vse bom vrnila;
če pa umrjem,
vam pa Bog lonaj!«

»Le sem, le sem, moja mat',
če b' mi otlj kruha dat?«
Kruha ji je dala,
črniga ila.
»Če se izzravim,
vse bom vrnila;
če pa umrjem,
vam pa Bog lonaj!«

»Le sem, le sem, moja mat',
al' b' mi otlj vode dat?«
Vode ji je dala
iz kurje čepine.
»Če se izzravim,
vse bom vrnila;
če pa umrjem,
vam pa Bog lonaj!«

»Le sem, le sem, moja mat',
al' b' mi pač otlj mašnika pripeljat?«
Pripeljala ji je
en'ga kozliča.
»Če se izzravim,
vse bom povrnila,
če pa umrjem,
vam pa Bog lonaj!«²⁸

Sveti Janez Nepomuk

Ljubljana, zapisal Franc Podkrajšek – Harambaša³¹ pred 1900.

Zahvalimo mi Boga
in svetega Janeza,
ki sam ga bog nam je dal
in ga za patrona zbral.

Janez je pa korar bil,
je pa pridgal in učil,
skozi ostre pridige
je omečil grešnike.

Kraljica je v cerkev šla,
poslušala Janeza,
zbrala si je Janeza
za spovdnika svojega.

Kralj Vencelj pa vse to zve,
kam kraljica k spovedi gre:
»Oh, Janez povej povej,
kaj kraljica se spovej.«

Janez pa odgovori:
»Od spovd se ne govori,
rajši tud smert pretrpim,
kakor od spovd govorim.«

Kralj Vencelj se razsrđi,
Janeza matrat pusti,
vrgli so ga v to vodo,
u to vodo Moldavo.

Toh je umeru Janez svet,
zapustu je ta svet.
Kdor njega prov časti,
nebesa zadobi.

Na koncu Harambaša pripiše: Zapisal v Ljubljanski Kravji dolini (del šentpeterskega predmestja), tam so jo domači fantje pogosto peli pred znamenjem, ali ko so postavljali ali podirali mlaj, pri mrličih itd. Del sedanjega šentpeterskega predmestja se je še v 18. veku zval »šentjanževi forštat«.³²

Andrej Prebil iz Logatca je pred letom 1900 zapisal po pripovedovanju Al. Hočevar varianto, ki ima 7. kitico drugačno:

Truplo je šlo v vodo,
v reko Moldavo,
duša je šla v nebo
gor h usmilenmu Jezusu.

Janez iz Pomuka na Češkem (1350–1393) je bil generalni vikar praškega škofa. Kralj Venceslav IV. ga je dal vreči v Vltavo, ker se mu je upal nasprotovati, ne pa da bi sploh bil kraljičin spovednik. Legenda o spovedni molčečnosti je nastala šele desetletja po njegovi smrti in po njej naj bi se mu potem, ko so našli mrtvega v vodi, okrog glave svetile zvezde. Jezuiti so Janeza Nepomuka izbrali za svojega drugega redovnega patrona in v baročni dobi se je njegovo čaščenje razširilo po nemškem jezikovnem območju, zlasti po Češkem in sosednjih deželah. Posvečali so mu cerkve, kapele, božja pota, njegove kipe pa postavljali na mostove, tudi na Slovenskem že konec 17. stoletja. Leta 1729 je bil razglašen za svetnika in postal zavetnik Češke.³³

Svetnik pomaga vozniku

V Motniku, zapisal Gašper Križnik³⁴,
1874, pel 50-letni fant z Vrhniko.

Stoji, stoji lep hrastov boršt,
pod hrastovm borštam cesta leži.

Po cesti fura furman mlad,
sreča ga jen mladi fant.

»Oh, kaj ti je, furman mlad,
de si tako močno žalostn?«

»Al men se je za zjokati,
kojnički ne morjo več pelati!«

»Guor na ta hribček se podej,
za jeno sveto mašo dej!«

Mašnik začnejo mašo brat,
kojnički začnejo rezgetat.

Mašnik začnejo povzdigvat,
kojnički začnejo guor vstajat.

Mašnik začnejo zavživat,
kojnički začno naprej pelat.

Mašnik mašo zberejo,
furman se že naprej poda.

Koder sem hodil, koder še bom,
svetiga Peregrina pozabu ne bom.

Srečna je fara, srečna je vas,
ki tega svetnika ti notri imaš! ³⁵

Pijmo ga vsak en glaž,
da bo Jezus pri nas.

Pijmo ga vsak po dva,
da b' še Marija bla.

Pijmo ga vsak po tri,
d b bli še angelji.

Razglednica št. 3 je last zbiratelja Miloša Mikoliča iz Ljubljane. Zadnjo stran je 19. oktobra 1913 podpisala »vesela družba Slovencev, Srbov in Hrvatov iz Dunaja«, med njimi kipar Ivan Meštrovič.

Marija pride na bojišče po ranjenca

Ljubljana, zapisal Ludvik Kuba³⁶;
zapisovalec je kot Čeh tu in tam slišal po svoje.

Dons je en fajn večir,
jutri bo en zavber dan.
Dons bo en fajn večir,
jutri bo en zauber dan,
jutri bo en zauber dan.

Dons je en fajn večir,
jutri bo en zauber dan.

Fantje se zbirajo,
deleč maširajo,
kje na Francozovsko.
»Tam se bmo skušali,
sablce sukali,
kri bomo prelivali.«

Marija mimo šla,
mil ga poprašala:
»Stani gor, publič moj,
pojdi tja gor z menoj!«

Tam se boš veselil,
Jezusa boš častil.«³⁷

1. Dons je en fajn ve - čir, ju - tri bo en zau - ber dan,

Dons bo en fajn ve - čir, ju - tri bo en zau - ber dan, ju - tri bo en zau - ber dan.

Marija pride na bojišče po ranjenca

Rovte nad Logatcem, pela Lea Kobal, 1881;
zapisala Uroš Krek³⁸ in Valens Vodušek³⁹, v Ukancu, 15. junija 1958.

Sonce mi doli gre,
pa je tak žalostno,
kaj ti je sonce blo,
da si tak žalostno,
da si tak žalostno?

Vse mi na vojsko gre,
fantje in star možje.
Vse mi na vojsko gre,
fantje in star možje.

Marija je mimo šla,
videla pobiče.
Če ne bo to zadost,
jela bom kuto nost.⁴⁰

1. Son - ce mi do - li gre, pa je tak že - lost - no.
Kaj ti je sonce blo, da si tak že - lostno, da si tak že - lost-no?

Spokorjena ljuba umre

Od Horjula, zapisal Ivan Vrhovnik, 1895; zapela Mica Bobnarica,
naučila se od Mice Slane, rojene Burjek, Za klancem.

»Pamet, pamet lepa j' reč,
le kdor jo ima, ta kaj velja.
Tud' jest sem jo imela deklica,
pa s'n jo 'zgebila revica.

Padla s'n v an velik greh,
v an velik greh, naglavni greh.
Boli me tud' moje srce,
in me bo vse moje dni.«

Peršu j' Ljud pod okence,
potrkov je na polkence:
»Dekle moje, gori vstan'
za 'no besedo al' pa dve!«

»Jest na bom gori vstajala,
ne tebi antret dajala.
Včerej s'n per spov'di b'la
pred tem božjim namestnikam.

Za pokoro mi je dav,
an potnošter mi je dav:
K' ga trikrat omolila bom,
potem pa prec umrla bom.«

Ludvik se je preč podav,
dol je legu in zaspav.
Ko potem se prebedi,
že z usem trem ukop zgoni.

Hitro, hitro kekej gre,
dekle že mrtva leži:
mrtvaški gvanti i slačijo
in belega oblačijo.

Vkol nje so stali angelci,
pa tud Marija z Jezusam.
Na roc' imela prstan zlat,
na glav pa krono le z zlata.

Prstan pomeni čistosti,
kronca pomen nedovžnosti.⁴¹

Adam in Eva

Ljubljana, zapisal Drago Židan, 1936.

Ko se Adam sprebudi,
Evo zamerka, se njej nasmeji.

Eva ga vpraša: »Kam bova šla?«
Za roko jo prime, po vrt jo pelja.

Po vrta sta špansirala,
glej kača peklenska na jabku je bla.

»Zakaj pa ne jesta tega sadu?
Le jejta, le jejta, sta enaka Bogu!«

Eva pa vtrga, Adamu da,
le zdaj sta grešila, grešila oba.

Bog pa pokliče: »Adam, kje si?«
Adamu jabuk v goltancu tiči.

»Zakaj si pa jedel od tega sadu?«
»Eva me j zapeljala, ni dala miru!«

In Bog se nad njima močno razsrdi,
z mečem gorečim jih z raja spodi.

»Oj jej, jej, kaj bo pa zdaj,
zgubila sva raj na vekomaj!«

Opomba: Pesem je znana v večini slovenskih pokrajin, verjetno prevedena iz nemščine
– v množični publikaciji se je širila (brez melodije) v drugi polovici 19. stoletja.⁴²

Ljubezen – bolezen

Z ljubljanskega barja, zapisal France Kuster,
iz Rodetove zbirke.

Kdor hoče kej vedeti,
kaj je ljubezen,
le k meni naj pride,
saj jaz mu povem.

Dolga ljubezen
je gvišno bolezen,
za gvišno je umorjeno
moje srce.

Nož bom vzela
in srček načela,
ven bom vzela
tri kaple krvi.

Bom pisem pisala,
ga lubmo poslala,
de bo on vedu,
kako se m' godi.

Al sem zdrava,
al sem bolna,
al v hladnem
grobu ležim.

Jaz nisem zdrava,
pa tud ne bolana,
al pri mojem srcu
zdravja le ni.

Dohtar učeni
k men' so prišli,
ale zdravja le ni.

Lubi pa pride,
me kušne in objame,
potlej pa ozdravljeno
je moje srce.⁴³

Ljubica v javorovi senci

Z ljubljanskega barja, zapisal France Kuster,
iz Rodetove zbirke.

Jager mi jaga,
kaj mi pomaga,
ptička nasprot leti,
vstrelu jo bom.

Ptička zletela,
na javor se vsedla,
hladna je senčica
javorjeva.

Ptička zletela,
mlade spelala,
mlade spelala,
pet jih uči.

Ptička zavpila:
»Kaj sem t storila?
Saj sem t prepevala
noč ino dan!«

Ptička zletela,
na okno se vsedla:
»Zbudi se, o kristjan,
saj bo že dan!«⁴⁴

Ljubica v javorovi senci

Ljubljanska, odlomek zapisal Fr. Kuhač⁴⁵.

Jagerček jaga,
kaj mi pomaga,
tička nasprot leti,
vstrelil jo bo.⁴⁶

Sred mojga srca
en nagelj cveti,
Če nagelj ovene,
bojo dolge noči.

Noče lagati, da je prstan našla

Z Vrhniko,
zapisal Franč. Lužar.

Mlada Micka rožce pleve
tam v zelenem gajtrčku,
mladi fantje mimo grejo,
svoje špase vgajnjajo.

»Mlada Micka, bodi moja,
bom ti kupu prstan zlat!«
»Bi ga mamca prec spoznali,
de so mi ga fantje dali!«

»Al jih ne znaš ogolfati,
de s' ga v gajtrčk najdila?«⁴⁷

Pred ločitvo

Z ljubljanskega barja, zapisal France Kuster,
iz Rodetove zbirke.

Jaz sem pa eno dekle lubu,
lubu sem jo čez vse,
zdaj pa so moj starši zvedli,
pa mi jo ne dovolijo.

Jaz sem si pa eno zmislju,
ki naredu bom ta špas,
ko bojo moji starši spali,
jaz pa pojdem k lubci v vas.

Prav na lahno bom zakašlov,
ker jaz vem, da še ne spi,
ker me ona lahko sliši,
ker je sredi polnoči.

»Lubca, vstani gori,
pojdi z mano govorit,
da ti bom nekaj povedu,
da te moram zapustit.

Pred si bla ti lubca moja,
sem te lubu čez vse,
zdaj si pa norica moja,
jaz te lubu več ne bom.«

»Fantič, kaj ti meni praviš,
kaj ti meni govoriš,
kam pa tvoja duša pojde,
če ti mene zapustiš?

Lahko noč bi ti voščila,
pa bo skoraj beli dan,
beli dan bi ti voščila,
pa te nič več ne poznam!«⁴⁸

Hoče za njim

Iz Ljubljane, zapisal Fr. (Radivoj)
Poznik⁴⁹.

Tam unstran potoka
se pa moja dečla joka.

»Ne jokaj se, ne jokaj se,
saj boš moje dekle!«⁵⁰

Barčica je zaplavala

Z Vrhniko, zapisal Ed. Volčič,
Poznikova zbirka.

Moj šocelj rajža z Gradca ven,
oh najna ljubezen tudi ž nem.
Ke b' jest za cejste vejčila,
bi šla tud jest za nem.

Oh hribci, ponižajte se!
Dolince, povikšajte se:
Oh de se bdo vidle te ravne ceste,
oh koder moj šocelj gre.

Je barkica od kraja šla,
oh dekle zajavkala:
»Od kraja preč, od kraja preč!
Nazaj nikoli več!«

Oh dekle skleple bele roke,
oh tako toči svetle solze:
»Od kraja preč, od kraja preč!
Nazaj nikoli več!«⁵¹

Odkupi se

Z ljubljanskega barja, zapisal France Kuster,
iz Rodeve zbirke.

V nedeljo zjutraj vstala bom,
v Ljubljanco se podala bom:
Oj sijaj, sijaj, sončice,
na moje drobno srčice.

Pred havptmana stopila bom,
za fantiča prosila bom.
Moj fantič je lep soldat,
pa pojde z manoj drevej spat.

Moj fantič je pa lep ofcir,
pa pojde z manoj na špancir.
Moj fantič je za frajtarja,
k' nima nobenga krajcarja.⁵²

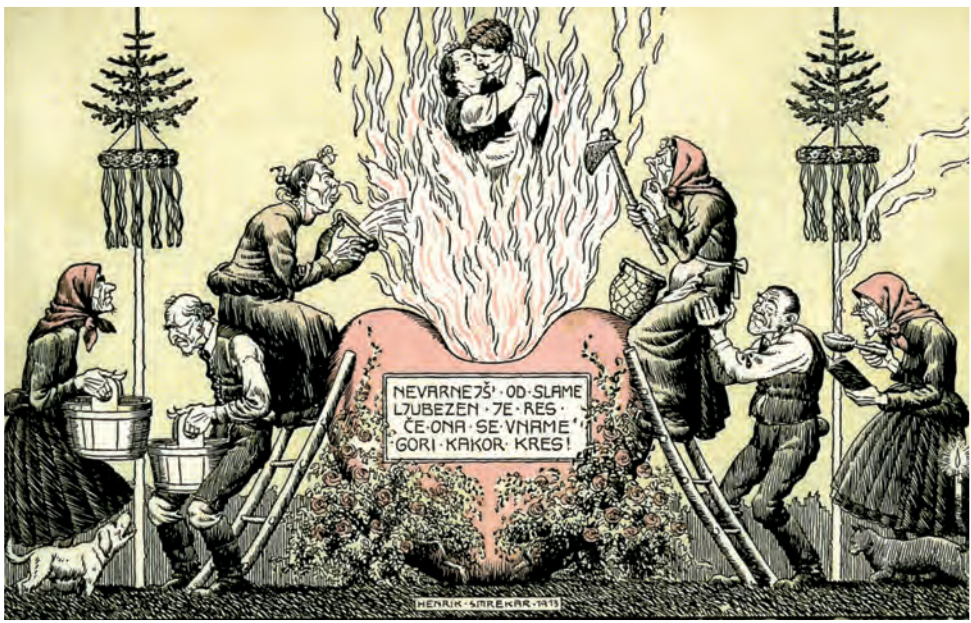
Kje imaš svoje dekle, da bi prosilo za te?

Z Vrhniko, zapisal Ed. Volčič.

Mela sem šocelna zbranega,
sam ciesar ga hoče jomet:
Nej ga pa da ena druga dekle,
kir nema zbranega še.

Moj šocelj v Ljubljanici na vahti stoji,
sam hauptman ž njim govori:
»Ki pa jomaš ti svoje dekle,
de bode prosila za te?«

»Moje dekle bolno leži,
sej čuda, de ne vmrje:
nej le vmrje al pa leži,
sej meni neč zanjo ni!«⁵³

Nevarnejš' od slame
ljubezen je res,
če ona se vname,
gori kakor kres.

Nevarno je čez Savo v vas hoditi

Iz ljubljanske okolice,
zapisal Matija Rode, povedal J. Pretnar.

Kaj pa ti, pobič,
čez Savco v vas hodiš,
pa plavat ne znaš?

Savice sila
bo tebe vmorila,
deklici v hramu
bo počlo srce.

Mene poslušaj,
nikar ne poskušaj
čez Savco v vas hodit,
ker plavat ne znaš!⁵⁴

Pri tebi ni matere, ampak mlad vojak

Iz Ljubljane?,
zapisal Fr. (Radivoj) Poznik.

Peršel sem pod okence,
poterkal sem na polkence:
»Odpiraj, ljubca, kamerco,
saj veš mojo navadico!«

»Sej dolgo sem t' jest odpirala,
pa zdaj t' je ne bom nikdar več!
Sej dolgo sem t' jest odpirala,
pa zdaj t' je ne bom nikdar več!«

»Dobro jutro, mamica,
al je doma Johanica?«
»Doma, doma Johana je,
na beli postli bolna je!«

Peršel sem pod okence,
poterkal sem na polkence;
mam'ca pa pravjo:
»Kje je ključ,
da bom peržgala svetlo luč?«⁵⁵

Drevi spet pride

Iz ljubljanske okolice,
zapisal Matija Rode.

Snoč je biv, dav je šov,
drev bo pa spet peršov.
Če ga pa drev ne bo,
vzev je slovo.
Mamca vi, zaprite vrata!
Mojga lubga več ne bo.⁵⁶

Žalostna zavoljo njegove nezvestobe

Iz Ljubljane,
zapisal Fr. (Radivoj) Poznik.

Oj tička, oj tička,
od kod si doma?
»Sem iz nemškega Graca,
k' sem kelnarjeva.«

Oj tička, oj tička,
ne poj mi tako,
k' so rožce pozeble
in nagelček moj!⁵⁷

Oženil se bom

Iz Ljubljane,
zapisal Fr. (Radivoj) Poznik.

Pri mojem serci
en kamen leži:
Preložit' ga ne morem
brez ljube svoje.
Drala, drala la la,
drala, drala la la
preložit' ga ne morem
brez ljube svoje.

Preložil ga bom,
oženil se bom,
pa svojo nevesto
pred oltar peljal bom.
Pred oltarjem, pred farjem
boma rekla: ja ja,
potem se bom znebil
jest kamna tega!⁵⁸

Brat umori sestro

Ljubljana, peli Majda Glonar in Jožica Zupančič. Zapisal Joža Glonar, 1. avgusta 1937.

Marička sedi na kamenu,
kamenu, kamenu,
Marička sedi na kamenu,
kamenu.

Marička češe zlate lase ...

Marička začne jokati ...

Nato pristopi Karol brat: ...

»Zakaj pa jokaš, ti, dekle?« ...

»Zato, ker moram jutri umret.« ...

Nato jo sune Karol brat ...

Marička je zdaj angelček
in Karol brat je parkeljček ...⁵⁹

Samomor nune zaradi ljubezni

Gornji Logatec,
zapisala Marko Terseglav
in Mirko Ramovš, 1982;
pel Tone Rupnik,
po domače Storžev, 1905.

Stoji, stoji tam klošter grad,
v njem mlada nunca Uršika,
oj Urši, Urši, Uršika,
najlepša nunca klošterska,

Pod gradom fantič je oraw
in drobno detelco je sjaw,
»Ko detelca mora zrela bit,
tud Urška mora moja bit!«

Je Urška s kloštra gledala,
zlat prstan z roke snemala.
Ta velka nuna ostrmi
in Uršiki tak govori:

»Oj, Urška, Urška,
enkar tako,
tebe ne bo nič več domov.«

Pri oknu Urška kar stoji
in nuni tak-le govori:
»Če glih ljubila bom moža,
vseglih molila bom Boga!«⁶⁰

Zapuščena uroči nezvestega

Rovte na Notranjskem, zapisal Franc Kramar, 19. julija 1914;
pela Katarina Žemrov, 1859, kuharica pri učiteljici.

Komor se dremle, nej gre spat,
koker je storu Anzel mlad.

Do polnoči je dobro spaw,
po polnoči je svate braw.

»Svatje, nikar ne vriskajte,
da ne bo Katra slišala!«

Svatje so se vpijanili,
začel so vriskat, piskati.

Katra vse dobro slišala,
s prstom mu je zažugala.

»Mowči, le mowči, Anzel mlad,
ker ti me hočeš goljufat!

Pred bo jutri beli dan,
boš pa ti že na pare djan!«

Komur se dremle, nej gre spat,
koker je storu Anzel mlad,
koker je storu Anzel mlad.

Katra je prnesla lonc kofren
povn korenja naložen.

Postavla ga je na sred veže:
»Tukej se kuhej, korenje!
Brez ognia ino brez vode,
tudi brez božjiga usmilenja!«

Ura bije polnoči,
Anzel že bolan leži.

Korenje začne zavirati,
Anzel začne umirati.

Preden se je sturu beli dan,
Anzel je biw na pare djan.

1. Komor se drem-le, nejgre spat, ko-ker je sto - ru Anzel mlad,
ko-ker je sto - ru An-zel mlad.

Motiv maščevalne zapuščene ljubice je znan v Evropi le še pri Hrvatih in Bolgarih,
verjetno kot staroslovansko izročilo.⁶¹

Cigan z zdravico zmami dekle s seboj

Ljubljana, zapisal Matija Kokalj, pred 1868.

Cigan ima devet gradov,
pa ne ve it kam domov,
cigan ciganski!

Stoji lipica zelena,
pod lipco se fantje shajajo,
tud cigan pride k njim.

Še pravi in govori:
»Preden bo jutri beli dan,
birtova Lenčka bo moja žena.«

Fantje se v oštarijo podajo,
cgani tudi z njim dero.
Prvi glažek vinca je nalil,
birtovi hčeri je napil,
Okol se je zasuknila,
na te besede ga vun je plunila.
Drugi glažek je nalil,
spet je birtovi hčeri napil.
Spet se je okol zasuknila,
na te besede vun je plunila.
Tretji glažek je napil,

vince je pokusila,
cigana je pokuknila:
cigan ima črne oči,
pri njem so kratke noči.
Šla je hitro vunkaj k svoji ljubi materi:
»Hitro mi vežite skupaj moje reči,
cigan ima črne oči,
pri njem bodo kratke noči!«
Šla je vunkaj k očetu, tako govori:
»Oče, hitro spravljajte vkup moje reči!«
Oče tako govori: »Cigan ima devet gradov,
pa ne ve it kam domov;
in tisti je najlepši grad,
ki nima ne oken, ne vrat.«
Da ji oče brž sto kron
in tudi gvante židane.
Cigan jo na konjče posadi,
prav daleč drči.
Še ji cigan tako govori:
»Sinoč si spala na beli posteljci,
necoj boš pa u gojzdecu.
Sinoč si bla še bela lilija,
nocoj boš pa že spiža ribija!«

Pri teh besedah jo smukne v vodo (op. zapisovalca oz. pevca).⁶²

Cigan z zdravico zmami deklo s seboj

Ljubljana, zapisal Fran Vadnal, 1908.

Trije cigani rajajo,
pod lipco se zgovarjajo.
Trije Cigani rajajo,
pod lipco se zgovarjajo.

»Ne grem, ne grem iz te vasi,
iz te vasi ženo dobim.«

Šli so v hiško birtovo,
vsedli se za mizico.

Prvi glažek nalije,
ga birtov hčeri napije.

Hčerka je to videla,
cigana je zavidela.

Drugi glažek ji nalije,
ga birtov hčerki napije.

Hčerka je to videla,
cigana je pokukala.

Tretji glažek nalije,
ga birtovi hčerki napije.

Hčerka je to videla,
cigana je poljubila.

Tekla je u kamrico,
u kamrico za mamico.

»Mat, al ga vzamem,
mat al ga ne?

Obraza je res črnega,
očesa pa zaljubljenega.

Dajte mi platna vatle tri,
da bom naredila mavhe tri.

Prva bo za pšen rmen,
druga bo za beli kruh,
tretja pa za masten špeh.«

Potem sta pa odraščala,
odraščala, tiralala.

Pa pridejo do ne vode
...?

»Poprej s bla hčerka birtova,
zdaj si pa žena ciganova.

Poprej si jedla beli kruh,
zdej boš pa jedla masten špeh.

Poprej s po vrt špencirala,
zdaj pa po gojzd potikala.

Poprej s bla žena ciganova,
zdaj boš pa špiža ribjeva.«

Prime jo, oj, za lase,
n vrže jo v globok morje.⁶³

Bog oče ga je ustvaril,
Bog sin ga je sadil,
Svet Duh ga je požegnal,
oh, jaz ga bom pa spil.

Zdravica ženinu, nevesti in veljakom na svatbi

Od št. Jošta pri Vrhniku,
zapisal Jože Samotorčan.

En glažek vinca bom nalil,
pozdravljico ga bom zapel:
Na zdravje tega ženina,
kir za mizo sedi.
Ženin za mizo sedi
jen se prav žalostno drži;
spremišljuje svoj ledig stan,
oh ledig, ledig stan,
starši so ga gor zredil'
natu so ga pa voženil'.
Mi smo pa na njegov ohceti ble
prav dobre volje vse.
»Krancelj zdej zapustim,
tem drujgim fantičem ga izročim,
izročil ga bom gospodi Bogu
jen svetimu Duhu!«

En glažek vinca bom nalil,
pozdravljico ga bom zapel:
Na zdravje te nevestice,
kir za mizo sedi.
Nevesta za mizo sedi
jen se prav žalostno drži;
spremišljuje svoj ledig stan,
oh ledig, ledig stan.
Starši so je gor zredil',
Nato so je pa voženil.
Mi smo na njeni ohceti ble
prav dobre volje vse.
»Krancelj zdaj zapustim,
tem drujgim dekličem ga izročim,
izročila ga bom gospodi Bogu
in svetimu Duhu!«⁶⁴

Nevesta detomorilka I.

Ljubljana, pela Marija Ferfolja,
zapisal VV, 26. januarja 1957.

En pastirček ovce pase
na zelenem travniku,
mimo dekle pride, pravi:
»Ti tukaj paseš, doma v hiši vohcet je.«

Pastirček domu gre:
»Vi ste moja mati.«
pred nevesto gre.

»Če sem pa jast tvoja mati,
naj se venček spremeni.«
Komaj mati to izreče,
bil je venček ves goreč,
komaj mati to izreče,
bil je venček ves goreč.

»Saj niste imeli samo mene,
imeli ste še druga dva,
enga ste pa u svinjak vrgli,
naj ga svinje pojedo.«

Pevka ni gotova ne v melodiji ne v besedilu.⁶⁵

Nevesta detomorilka II.

Logatec, pela Matilda in Štefan Molk, zapisal MR, DK, 6. julija 1995.

Mlad pastirček kravce pase
na zelenem travniku.

Komaj to besedo zreče,
venec biw je ves žareč.

Mimo pride mlado dekle,
ga pozdravi prav lepo.

»Niste imeli samo mene,
imeli ste še druga dva.

»Kaj, pastirček, tukaj delaš,
doma v hišci ohcet je.«

Enega ste u gozd poslali,
da ga zver raztrgajo.

Pastirček kravce domov žene
in naravnost u hišo gre.

Enega ste u vodo vrgli,
da ga ribe pojedjo.

»Svatje, vas zdaj vse pozdravim,
samo svojo mater ne.«

Mene ste pod klado djali,
pod to klado bukovo.

Svatje so ga uprašali,
katera je njegova mat.

Še zdaj vem, kaj ste govorili,
ko ste me pod klado djali.

»Moja mat je pa tista,
katera zelen venec ma.«

Hladen vetrič naj te ziblje,
Marija naj bo tvoja mat.⁶⁶

»Če sem res jaz tvoja mati,
naj se venček spremeni.«

The image shows the musical notation for the first line of the song. It consists of two staves of music in G major (one sharp) and 2/4 time. The tempo is marked as quarter note = 76. The lyrics are written below the notes. The first staff covers the first two lines of the lyrics, and the second staff covers the next two lines. There are some markings above the notes, including a circled '1' and a circled '2', and a circled '3' above the final measure of the second staff. The lyrics are: '1. Mlad pa - stir - ček — krav - ce pa - se na ze - le - nem trav - ni - ku. mlad pa - stir - ček krav - ce pa - se — na ze - le - nem trav - ni - ku.' Below the second staff, there is a 'TF' marking and a small graphic of a hand holding a pen.

Obsojena detomorilka II.

Ljubljansko barje, zapisal Matija Rode,
1900/01, iz zapiskov Franca Kustra.

Oh, nekaj noviga sem zvedu,
nove cajtenge sem brav,
de more moja Zefka umreti,
kam se bom sromak podav.

»O, preljuba Zefka moja,
Zefka neusmilena,
kam si djala sinčka mojga,
vrgla si ga u Lublančica.

Široka voda ga je vzela,
nesla ga je v Savica.«
Frajman že po gmajn špancira
in pobira ajmožna.

Le dajajte, le zberajte,
sej za svete maše bo.
O, prelubi lublanski fantje,
kolkokrat smo skupaj bli.

Smo lepe pesmi prepevali,
kratke čase delali.

Frajman = krvnik,
ajmožn = miloščina,
tranča = ječa.

Pesem ni cela.⁶⁸

Smrt matere na porodu

Bela krajina, pela Marija Marinč.
Pesem je slišala kot otrok na paši, morda od mame,
zapisal VV, 16. oktobra 1960.

Lepa voda Ljubljančica ...	Prijel jo za belo roko ...
Na nji prala Margetica ...	potegnil gori na konja ...
premočno lepa deklica ...	Daleč, predaleč jahata ...
Mimo prijaše kralj Matjaž ...	»Deni me dol s konja ...
»Kaj je tebi, Margetica ...	Pa pejd me iskat modrih žen ...«
da si tako močno žalostna ...	Dokler modre žene pridejo ...
ker me je mamca karala ...	Margetca mrtva leži ...
da sem Margetca nosiča ...	Sinček pa v krilci sedi ...

Moderato

1. Lan - sko le - to sem se že - nu, e - no mla - do sem si zbrav;
le - tos mi je pa že u mr - la, sam Bog ve - čni m_jo je vzev.

T.F.

Besedilo se v vsaki kitici ponovi⁶⁹.

Vdovec na ženinem grobu I.

Ljubljana, zapisal Matija Valjavec⁷⁰, pred 1860.

Sim lani bil oženil se,
sim mlado deklico dobil;
pa letos mi umrla je,
o Bog, kaj bom pa zdaj počel!

»Počkaki, mladi sinček moj!
Brž, ko se beli dan stori,
pojdem na britof žegnani,
de mat te pride, podoji.«

Pustila družiga mi ni,
kakor v zibeli sinčika;
pa mladi sinček joka se,
ga podojiti nima kdo.

Brž, ko se beli dan stori,
ide na britof žegnani.
Iz groba mati govori:
»Moj mož, domu pojdi vesel;
Marija ga bo dojila
in anjevec bo zibal ga.«⁷¹

Vdovec na ženinem grobu II.

Ljubljana, zapisal Niko Štritof.

Lansko leto sem se ženu,
eno mlado sem si zbrav;
letos mi je pa že umrla,
sam Bog večni m jo je vzev.

»Jas ne morem gori vstati,
ker me zemlja dol teši!
Marija ga bo podojila,
angelčki ga zibali.«⁷²

Pojdem jaz na žegnan britof,
kjer tvoja mati leži:
»Ljuba žena, vstani gori,
pojđ mi dete podojit!«

Moderato

1. Lan - sko le - to sem se že - nu, e - no mla - do sem si zbrav;
le - tos mi je pa že u mr - la, sam Bog ve - čni m jo je vzev.

T.F.
Musical notation for the second line of the song, starting with the initials 'T.F.' on a single staff in treble clef.

Tri kaplje krvi Jezusove

Z Vrhniko, zapisal Frančišek Lužar. Pesem mu je leta 1891 pel takrat 12-letni brat; naučil se je od varuhinje, ko je bival na Vrhniki.

Okoli, okoli je ravno polje,
to ravno polje, vsaj je Jezusovo.
Na sredi tega polja ena hišca stoji,
al hišca le-ta vsaj je Jezusova.
Na sredi te hišce ena mizca stoji,
al mizca le-ta vsaj je Jezusova.
Na sredi te mizce en kelih stoji,
al kelih le-ta vsaj je Jezusov.
Na sredi tega kelha tri kaplje krvi,
tri kaplje krvi, vsaj so Jezusove.
Ta prva je kanla na ravno polje,
na ravno polje, kjer pšenica vun gre.
Ta druga je kanla na vinske gore,
na vinske gore, kjer so trte mlade.
Ta tretja je kanla na visoke gore,
na visoke gore, kjer Marija dol gre.
Tam gori na gori je jogrov dvanajst,
je jogrov dvanajst, pa je Jezus trinajst.
Al zdaj ga pa spijmo en glažek al dva,
na zdravje Marije in svetga Duha!⁷³

Tri kaplje krvi Jezusove

Od Vrhniko, zapisal Jožef Samotorčan.

Tam vokolj polja so bele ceste,
so bele ceste, sej so Jezusove.
Tam na tem poljci 'na hišca stoji,
hišca svetla, sej je Jezusova.

Gor na tej mizci en kelih stoji,
kelih svetav, sej je Jezusovi.

Noter v tem kelh' so tri kaplje krevi,
so tri kaplje krevi, sej so Jezusove.

Ta prva je kanla na ravno polje,
na ravno polje, ker pšenica rmeni.

Ta druga je kanla na vinske gore,
na vinske gore, ker so mlade trte.

Ta tretja je kanla na visoke gore,
na v'soke gore, ker Marija dol gre.

Gori na gori je jogrov dvanajst,
pa je Jezus trinajst'.

Zdej ga pa pijmo en glažek alj dva
v imen Jezus-Marije jen svetga Duha.⁷⁴

Andante.

O - ko - li, o - ko - li je rav - no po -
lje, To rav - no po - ljé vsaj je Je - zu - so - vo.

Tri kaplje krvi Jezusove

Od Vrhnike, zapisal Jožef Samotorčan.

Na zelenem polju ena hišca stoji,
pa ta hišca je lepa, k' je Jezusova.

V hišci ena mizca stoji,
pa ta mizca je lepa, k' Jezusova.

Na mizci, na mizci an kelih stoji,
pa ta kelih je lep, k' je Jezusovi.

V kelhu so tri kaplje krevi,
pa te tri kaplje krevi so Jezusove.

Ena bo padla na ravnu polje,
ta druga bo padla na vinsko trto.
Ta treka bo padla na visoke gore,
ker Marija dol gre.⁷⁵

Genealogija vina

Z Vrhnike, zapisal Jožef Samotorčan.

Bog je vstvaril zemljico,
oj zemljico, oj zemljico.
Zemljica rodila je trtico,
oj trtico, oj trtico.

Trtica rodila je grozdka dva,
oj grozdka dva, oj grozdka dva.

Grozdka dva napolnila sta
oj sodčka dva, oj sodčka dva.

Sodčka napolnila sta
oj ferkla dva, oj ferkla dva.

Ferkla dva napolnila sta
oj glažka dva, oj glažka dva.

Glažka napolnila sta
oj fanta dva, oj fanta dva.⁷⁶

Spominjaj se ostre sodbe

Iz Logatca, zapisal Matej Sitar,
iz zbirke Dav. Petelina, prepisana
iz »domačih vaj alojzijeviskih«.

Nobena rožca ni brez duha,
nobena duša ni brez kruha,
brez kruha angeljskega,
brez pravega, živega Boga.

Se loč duša od telesa,
vzem jo, Jezus, gor v nebesa:
Marija, vrata mi odpri,
da moja duša noter gre!⁷⁷

Kako bom rajtengo dajal, ker sem se vselej pokore bal?

Iz Logatca, zapisal Andrej Prebil,
povedal Alojzij Hočevar.

Prišla je pošta z nebes,
da mormo dat življenje čez,
rajtengo dat svojmu Bogu,
usmiljenmu Jezusu.

Kak bom rajtengo dajav,
ker sem se vselej pokore bav,
odlašav zmerej zanaprej,
oh kaj bo z mano zdej!

Sem biv mlad, sem biv vesev,
sem vsake sorte špas počev,
večkrat ferbežno sem grešiv,
pokore nisem striv.

Delaj pokoro, moj kristjan,
dokler je čas, dokler je dan,
prišla bo noč, pojdemo spat
in v večnost počivat.⁷⁸

Do zdaj sem grdo živela, pa hočem se poboljšati

Iz Logatca, zapisal Andrej Prebil,
povedal Alojzij Hočevar.

Kok sem rada h maš hodila,
lepe gvantce sem nosila,
al zdaj se vlačim kot megla,
kot de b še nikdar dekile ne bla.

Kok sem rada h spovd hodila.
Ta velke grehe zatajila,
al zdaj se vlačim kot megla,
kot bi nikdar dekile ne bla.

Dokler sem jaz še mlada bla,
lepo lice sem nosila,
zdaj sem pa nagravana,
kot gorenjske škornjice.

V cerkev sem zares hodila,
nisem z andohtjo molila,
sem se nazaj ozirala,
še bolj po fantih gledala.

K spovedi sem zares hodila,
velke grehe sem tajila,
k me jih je blo povedat sram,
kaj bo pa na sodnji dan!

Zmiram sem pred špeglam stala,
lepo lice ogledvala,
nisem bala se Boga,
še bolj sem se nališpala.

Zdaj pa padem na kolena
pred Marijo Magdaleno,
de b sprosila od Boga,
de b ne bla zavržena!⁷⁹

Marija pomočnica

Od št. Jošta pri Vrhniku,
zapisal Jožef Samotorčan.

Pojte, pojte drobne tičce,
razgrinjajte vse megličce,
de bo sjalo sončice
na moje drobno srčice!

Drobne tičce že pojejo,
Bogu hvalo, čast dajejo.
Za vse gnade jen dari,
ktere grešnikom deli.

O Marija, božja mati,
ti nam hočeš pomagati
zdej jen na vsaki čas,
kedar se duša loč vod nas.

Kedar duša gre s telesa,
Mati sprejme gor v nebesa:
gor bomo častil Boga
iz celiga svojga srca.

Grešnik, delaj zdaj pokura,
dokler je še čas in ura:
kedar pravo pokuro striš,
potem pa gnado zadobiš.⁸⁰

Marija pomočnica

Iz Logatca, zapisal Andrej Prebil.

Pujte, pujte, drobne tičce,
de bo sjalu sončice
na moje drobno srčice.

Tičce lepo pojejo,
Bugu čas, hvalo dajejo
za vse gnade in dari,
ktere Jezus nam deli!⁸¹

Sveti križ, božji križ, ti mene doli položiš

Od Horjulja, zapisal Ivan Vrhovnik,
povedala Mica Bobnarica.

Sveti križ,
ti mene nocoj dol' položiš,
jutri ti mene gor zbudiš.
Svet' krst, sveta firma,
varujta me do polnoči,
angelj Gabrijel po polnoči,
Mamka božja do bel'ga dne,
usmiljen Jezus noč in dan,
kamor grem,
Bog in Jezus Kristus!
Amen.⁸²

Pojdimo spat, s svetim križem prebivát

Od Horjulja, zapisal Ivan Vrhovnik, povedala Mica Bobnarica.

Pejmo spat, nič se bat.
Pejmo gledat na vode, na gore,
kaj Marija, prečista devica, dela,
bele rokice umiva, dušice napaja,
v svet raj jih posaja.
Bog daj, da bi naše napojila,
v svet' raj posadila. Amen.
Pejmo z Bogom, Bog je z nam',
pejmo gledat v sveti Rim.
Tam je ena zlata cerkuca,
so notri trije stolčki:
na en'mu sedi sv. Peter,
na en'mu sedi sv. Pav',
na en'mu Jezus sam.
Svet' Peter sez Rima
nebeške ključe ima,
tem bogim dušicam odpira.
Odprite še našim,
de pojd'jo preke vašim!
Bog in Jezus Kristus! Amen.⁸³

Če vojakov manjka, pojdemo mi

Od Vrhnike, zapisal Jožef Samotorčan.

»Kaj maramo mi,
k' smo fantje mladi;
soldatov primanjka,
pa pojdemo mi.

Puško na ramo,
sabljo za pas,
tri kugeljce v varžet,
pa gremo skoz vas!«

»Če s' fantič ti moj,
zavriskaj, zapoj,
zavriskaj, zapoj,
de bom vedla, de's moj!«⁸⁴

Skesani radovoljec

Iz Ljubljane, zapisal Vladimir Levec; pesem mu je 1898 povedal prof. Frid. Žakelj, ki jo je okrog 1840 slišal peti v Ljubljani od stare predice.

Ta pijanost je nemarnost,
ki n'kol' dobrega ne st'ri:
jest sem se biv pobič vpjanu,
pa sem se zapisov v žovt.

Doma nisem hotu spati
na mehki posteljci,
zdej pa moram na vahti stati
kralja španskega.⁸⁵

Spomlad prihaja, vse živi

Iz ljubljanske okolice, zapisal Fr. Kuster.

Pomlad prihaja zelena,
vsaka ptička žvrgoli,
vsaka mi poje pesmico
za mojo rajžico.

Adija, dija, hišica,
kolkrat je tekla zibelka,
kolkrat sem se sladko naspal,
zdaj bom slovo jemal.

Adija, dija, očka in mat,
kolkrat ste mogli kruha dat;
namest da b moral za vas skrbet,
pa moram na vojsko jet.

Adija, dija, brat, sestre,
podajte desne mi roke;
če me predere ojster meč,
nazaj me ne bo več!
Adija, dija, ljubica,
kolk je bla mehka posteljca,
kolkrat sem se sladko naspal,
zdaj bom slovo jemal!⁸⁶

Ko pomlad ozeleni, mladim fantom žalost stori

Iz ljubljanske okolice, zapisal Fr. Kuster.

Lepa si, pomlad zelena,
kak lepu si razsvetljena,
ko se ti ozeleniš,
vsem mladim fantom žalost striš!

Ko se drevje ozelenuje,
mladim fantom oznanuje,
prišel je zdaj tisti čas,
ko cesar kliče v vojsko nas.

Za brambo ljube domovine
vzame cesar staršem sine,
sveta božja volja je,
da mladi fant na vojsko gre.

Ko bojo puške pokale,
bombe v grade letale,
takrat čez vse gore
moj pozdrav domu naj gre.

Ljubi bratje in sestrice,
le podajte mi ročice:
z vami jedel več ne bom,
soldaški kruhek lomil bom.

Starši, nehajte žalvati,
saj Marija mogla dati
svojga božjega Sinu
gori Očet nebeškemu.⁸⁷

Kaj neče biti

Z Vrhnike, zapisala Ivanka Javornik.

Jaz se iz dežele pojdem
antverha učiti.
Al en šuštar nečem biti,
čemu mu je tolkanj kopit?

Imajo preveč pokaže
za nesti, ko vandrajo.
Tud jih v vsakem mesto
za kunštof barajo.

An žnidar bi lahko ratal,
ta antverh ni težek,
pa sem prevelik zrastel,
ter b me zašpotal vsak.

Žnidarji so pripravn
in cagovga srca,
tud zadost nesramni
za obleko vsacega.

Vse kar od mize pade,
ne bom daleč falil,
vsak pravi: to je vse moje,
ko bi glih en kozel bil!

Stan tkavski ni preoster,
njih delo ni težko.
Saj iz fanta rata mojster,
če ima dobro glavo.

Al njih delo dalj ne gvira,
ko do rožnega cveta,
ko enkrat kukovca jenja,
vandrajo vsi domov.

Oh en tkavc jaz nečem biti,
so vsi zapravljeni,
po zimi in po leti
kot puran hodijo.

Mislil sem biti en flajškar,
to so en galant možje,
dnarca dosti majo,
in korajžno srce.

Al ena sama reč jih pači;
imajo duš kakor pes dlak,
to njih čast doli tlači,
ker se priduša vsak.

Za eno tele pridušiti,
stokrat mu dosti ni,
če oče kaj kupiti,
se mora zlo rotiti.

Tri leta bi se moral učiti,
vendar bi en fretar bil,
tega men ni treba storiti,
sem rajši en žolnir.

Za enga prefijonpeka
se jaz pojdem učiti,
do smrti tega kruha
si hočem preskrbet.⁸⁹

Nezadovoljni menih

Iz ljubljanske okolice,
zapisal Matija Rode⁹⁰,
povedal R. Podkrajšek.

Zakaj ste me v klošter djali,
v ta klošter flečkajnarški?
Poprej sem nosil klobuček,
za klobučkom pa pušeljšček zal;
oh, zdaj pa moram nositi
to kap'co flečkajnarško:
o Jezus ino Marija,
potroštajta moje srce!

Zakaj ste me v klošter djali,
v ta klošter flečkajnarški?
Poprej sem nosil štefletne,
štefletne nabiksane;
oh, zdaj pa moram nositi
te opanke flečkajnarške:
o Jezus ino Marija,
potroštajta moje srce!

Zakaj ste me v klošter djali,
v ta klošter flečkajnarški?
Poprej sem nosil flezuro,
flezuro dunajsko,
oh, zdaj pa moram nositi
tonzuro flečkajnarško:
o Jezus ino Marija,
potroštajta moje srce!

Zakaj ste me v klošter djali,
v ta klošter flečkajnarški,
poprej sem ljubil dekliča,
dekliča precartan'ga:
oh, zdaj pa moram ljubiti
ter'cjalko flečkajnarške:
o Jezus ino Marija,
potroštajta moje srce!⁹¹

Kosovi črevlji v grm zakopani

Iz Ljubljane,
zapisal F. F. Lužar.

Pleši, pleši, črni kos!
Kak bom plesal, ko sem bos!
Kam s dal čveljščke?
V grmovček sem jih spravil.
Kje je tist grmovček?
Voda ga je vzela.
Kje je tista voda?
Golobčki so jo popili.
Kje so tist golobčki?
Gospa jih je vzela.
Kje je tista gospa?
Čez planke je skočila.
Kje so tiste planke?
Skira jih je posekala.
Kje je tista skira?
Pod mizo tam leži,
pa smrt na njej kleči.⁹²

Čenčare (lešnike) bomo tolkli, mrkevco strgali

Iz Št. Jošta pri Vrhniku, zapisal Josip Samotorčan. Tako si pastirji drug drugemu za kratek čas odgovarjajo.

Pastirci, domu ženite.

Kaj bomo delali?

Činčare bomo tolkli!

Kam jih bomo devali?

Na zlata vrata.

Kje so tista zlata vrata?

Sekirca jih je posekala.

Kje pa je tista sekirca?

V prosce je padla.

Kje pa je tisto prosce?

Tičica ga je pozobala.

Kje je pa tista tičica?

V grmice je sedla.

Kje je pa tisto grmice?

Pogorelo je.

Kje je pa tisti pepelček?

Vodka ga je nesla.

Kje je pa tista vodka?

Trije golobci so jo popili.

Kje so pa tisti trije golobci?

Trije fari so jih snedli.

Kje so tisti trije fari?

Šli so čez 15 gričev in čez 15 dolin:

Kdor bo prvo besedo pregovoril,
ta bode konjsko pleče požulil!⁹³

Posmehulje osebam različnega značaja

Od Gor. Logatca, zapisal J. Gostiša,
(namesto čenče je sprva zapisano Urše).

Čenče Marina

hruške pobira,

v nedre jih deva.

Nedre ji počje,

hruške ven skočje!⁹⁴

Posmehulje osebam različnega značaja

Od Gor. Logatca, zapisal J. Gostiša.

Matija Mataja

kubila napaja,

kubila poskoč,

Matija vpoč.⁹⁵

Odrasli ljudje z otroki in otroci med sabo

Iz Ljubljane, zapisal F. F. Lužar.
Otrok prosi za kakšno malenkost
druzga otroka, stegne roko
in zraven miži, da bi kaj prejel.

Petel, petel,

Margaretel!

Kdor kej da,

v nebesa pripelja,

kdor pa n'č,

pa v peku!⁹⁶

Otroške o živalih

Iz Ljubljane, zapisal F. F. Lužar,
znala njegova soproga.

Žaba gre v luknjico.
Prim jo za suknjico!
Žaba prav: vek, vek, vek,
prim jo za zadnji cvek!
Žaba če t kej poreče,
prim jo za pleče!⁹⁷

Bolno dekle se ozdravi s hlačami

Iz ljubljanske okolice, zapisal Matija Rode.

Ojej, ojej, moža
nisem dobila ga!
Pa hujga ni na svet,
kot ne moža imet.

Nič družga na m strila,
kot počakala bom,
če drugo leto
kaj bo.

Naša Špela se tko veka,
se tako grdo drži,
se ji je stresla moka,
zdaj pa tam solze toči!⁹⁸

Ljubezniva mati vi!

Iz ljubljanske okolice, zapisal Matija Rode.

O preljuba mamca vi,
kaj moje srce poželi?
Vi še dobro veste,
pa mi ne poveste,
omožiti se mi Bog daj,
potlej pa pridem v svet raj.

O preljuba hčerka ti,
le skušnjavam daj slovo,
ti ne veš, kaj govoriš,
zakon je en velik križ.

Jaz se pa tega ne bojim,
samo da le moža dobim.
Znam kuhati, znam prati,
znam hišo pometati.
Kar je pa drugih takih reči,
me pa še lahko mož nauči.

O preljubi svetniki vi,
sproste mi enga od Boga;
svet Gregor, svet Boštjan,
sveti Kozma in Damjan,
sproste mi enga od Boga,
če glih prov strgane hlače ima.

O preljube svetnice ve,
sproste mi enga od Boga;
Katarina, Barbara,
sveta Anastazija,
sproste mi enga od Boga,
če glih prav strgane hlače ima.

O preljubi svet možje,
sproste mi enga od Boga,
svet trije kralji,
vi ga boste dali,
sproste mi enga od Boga,
če glih prav strgano sukno ima.

O preljubi svet Anton,
ti pa zame ne skrbiš,
kolkrat sem pritekla,
masla sem prinesla,
sprosi mi jenga od Boga,
če glih prav sivo brado ima.

Zdaj sem ga dobila pa,
zdaj bom pa zavriskala;
tak dolgo sem prosila,
da sem ga dobila;
kar moje srce poželi,
druga naj pa za se skrbi.⁹⁹

Žena svari dekle pred zakonom

Iz ljubljanske okolice, zapisal Matija Rode.

Jaz sem zakonska deklica,
ker imam že moža
in vam dekleta tko povem
in lepi nauk vam dam.

Nikar ne žalujte za može,
če imate še svoj ledik stan,
sem se omožila, se kesam
za ta prelepi ledek stan,
se jokam noč in dan.

Moj mož je tepec in bedak,
vsak dan mi na grbo jih nameče,
če ga kaj kregam al svarim,
potem jo že po grb dobim,
ho, ho, po grb dobim.

Jaz bom pa zdaj vse drugač,
ž njim bom v oštarijo šla,
ž njim bom glažke zvrčevala,
in če bom pijana glih tako,
me bo nesel v koš domu,
ho, ho, v koš domu.

Jaz se mu šmahljala bom,
da ne bo drugih štemov,
pa vse glih ne nuca nič,
me gleda kakor brič,
ha, ha, me gleda kakor brič.

Ktera bo pa ledek ostala,
na starost bo sama peklala;
ktera se pa omoži,
od moža en lep penzjon dobi,
ko jih ke po grb drži.¹⁰⁰

Modna šema

Od Logatca, zapisal I. Gostiša.

Taka kt je moja žena,
žihr rečem d' ni nobena:
druzga je na veseli,
kt da lepa bila bi.

Zjutrej precej ko ustane,
vagledalu v roke vzame,
se pogleda al je še
kt sinoči bila je.

Škatlu po vrst nastavi,
notr ima vsake stvari,
pa vabraz namaže se,
de človeka groza je.

Zdaj kančano je tu delo,
zdaj se drugo ba prčelo;
brž si vagenj naredi,
da lase si nasmadi.

Kadr ji kaj primanjkuje,
takrat se mi prilezuje:
ljubi, dragi, slišiš li,
tega nimam, kupi mi.

Potl gre na vreme gledat,
da si ve vableke zberat;
za vsak vreme druga je,
drgač pa vana vn ne gre.

Čizme mejhne si vabuje,
da jh sama ne sazujе,
kurje vaku je tolk bali,
za lepota vse trpi.
Modrc mejhen si vableče,
stisne sem da ki trpeče,
jedka skorej že dabi.
Potl mož sej rešen si.

Klabuček si na glava dene,
da je kukr pustne šeme,
čez vabraz pa pajčolan,
da ni baba, ne paran.
O prlubi moj mažiček,
kojk trpi ta toj mošniček,
lubi dragi, čuješ li,
potlej mož sej rešen si.¹⁰¹

Farani

Iz Črnuč pri Ljubljani,
zapisal Franc Kramar,
peł Jurij Močilnikar, vojak, tako kot prvo
se poje tudi ostale kitice.

Kdo, kdo, kdo so pa to?
Črnučan' so to!
Črnučan se zmed vseh pozna:
pušelc na prsih jma!
Kdo, kdo? Črnučan' so to!

Kamničan se zmed vseh pozna:
slamnik na glav' ima!

Gameljčan se zmed vseh pozna:
kelo v rokah ima!

Ljubljančan se zmed vseh pozna:
srajco na seb' ima!

Morostar se zmed vseh pozna:
ker šoto rezat zna!

Ižanec se zmed vseh pozna:
ker drva ponujat zna.
(ali ker »bigo« v rokah ima!)¹⁰²

Dekleta

Iz ljubljanske okolice,
zapisal Matija Rode.

Ljubljanske dekleta
so lohka lepe,
ko sonce posveti,
pa v senco brž gre.
Nikoli več, nikoli več
ne bodem vprašal za nje.

Koroške dekleta
pa niso lepe,
ki krofasto zgleda,
pa švedrasto gre.
Nikoli več, nikoli več
ne bodem vprašal za nje.

Gorenjske dekleta
tud niso lepe,
pa vendar bogate
in modre žene.
Oj take že, oj take že,
bodem vprašal za nje.¹⁰³

Bolni polž

Iz Rovt na Notranjskem,
zapisal Franc Kramar,
pela Katarina Žemrov, kuharica.
Gorenje – Vrhničanom¹⁰⁴ pravijo zaničljivo
»Povžarij«.

Povžarija, dovga vas,
od nje se sliši daleč glas.
Ta čast so zadobili,
so povža p'rklenili,
ta velik špas.

Jelov'c se hudo modri,
povžu noče tečiti kri:
»Česna mu kupimo,
flajšter naredimo, da še živi!«

Nato se je storila noč,
Lokanc priteče na pomoč:
»Le čast mu še skažimo,
hišo naredimo nocoj to noč!«

Hiša vendar mora bit',
s komolcem mora se zmerit':
dvanajst komolcev je široka,
štirindvejst visoka,
bo ja zadost'!¹⁰⁵

Bolni polž

Iz Ihana, zapisal Anton Breznik¹⁰⁶,
povedala Korezova Jera.

U Použari j' velika vas,
Vad ne sliš jen ve k guas.
So použa zadobil',
so ga p'rklenil'
za en vel'k hrast.

Použ j'm pa močno zboli,
možj' na udo, kaj mo fali.
Po dohtarja posval',
d' b' mo b'li pušal',
daklar ž'vi.

Dohtar se močno modri:
použ' njače tjačt' kri.
To čast mo še nar'dimo,
hišo 'mo nar'dimo,
nocoj to noč.¹⁰⁷

Opombe:

- 1 **Dr. Karel Štrekelj**, jezikoslovec, slavist, publicist, etnolog in zbiratelj ljudskega blaga (24. februar 1859, Gorjansko pri Komnu na Krasu–7. julij 1912, Gradec, Avstro-Ogrska, sedaj Avstrija).

Osnovno šolo je začel obiskovati na Gorjanskem in jo nadaljeval v Gorici, kjer je kasneje maturiral in se leta 1878 Dunaju vpisal na filozofsko fakulteto (klasična filologija, primerjalno jezikoslovje in slavistika). Aktivno se je udeleževal v Slovenskem literarnem društvu, ki je delovalo med slovenskimi študenti visokih šol na Dunaju, objavljajl je novice in krajša besedila v leposlovnem znanstvenem listu Ljubljanski zvon. K temu ga je pritegnil njegov urednik in nekdanji gimnazijski učitelj Fran Levec. Leta 1884 je pri Franu Miklošiču uspešno zagovarjal disertacijo o fonologiji narečja na goriškem Krasu. 1886. so ga imenovali za privatnega docenta slovenskega jezikoslovja na Dunaju. 1890. je postal urednik slovenske izdaje državnega zakonika na Dunaju, 1896. je bil s cesarskim sklepom imenovan za izrednega profesorja slovanskih jezikov na graški univerzi. Leta 1906 je postal vodja seminarja za slovansko filologijo, 1908. pa je bil imenovan tudi za rednega profesorja. Poleg slovenskega jezika, katerega snov je kot prvi univerzitetni profesor slavistike podajal v slovenščini, je predaval tudi staro cerkveno slovanščino in srbohrvaščino. Leta 1902 je bil imenovan za častnega člana Imperialne akademije znanosti v Sankt Peterburgu. Priznanje za njegovo delo so mu izkazali tudi srbski jezikoslovci, ki so ga leta 1910 izvolili za dopisnega člana Srbske kraljeve akademije v Beogradu.

- 2 Vrhovnik, Ivan, 1933: Trnovska župnija v Ljubljani, Učiteljska tiskarna v Ljubljani, str. 190.
- 3 Isti, str. 190: »... v starini na Gallusovem nabrežju se je našel rokopis narodnih pesmi (22) s pripisom: Krakov 16. 7bra 1838. Nekatere so jako stare. Zapisal jih je z gajico Miha Kastelic, ki ga pisava razodeva. Domovina jim je Krakovo, ena je z Vrhnike ... Ovb Micika Kalinova ...«
- 4 **Miha Kastelic**, pesnik, urednik in knjižničar, ustanovitelj Kranjske Čbelice (1. september 1796, Gorenja vas pri Ivančni Gorici–22. oktober 1868, Ljubljana).
- 5 V rodovniku družine Kalin, ki ga je okrog leta 2003 po podatkih iz Krstnih knjig Nadškofijskega arhiva sestavil Janez Žitko, je kar nekaj Marij; vsaj dve sta umrli še v otroški dobi, za nekatere ni podatka smrti. Tako je morda legendarna Micika Kalinova že ena od dveh hčera mitničarja Janeza Krstnika Kalina (1627–1667), pravega znanega Kalina na Vrhniki, kamor naj bi

po mnenju zgodovinarja Rafaela Ogrina prišel z Vipavskega; ali Marija Elizabeta (roj. 15. marca 1659), ali pa Marija Agnes (roj. 16. januarja 1663). Lahko pa je Micika ena od hčera njegovega sina Janeza Krstnika Andreja Kalina, ki je po očetu in materi podedoval mitnico; Marija Judita (roj. 14. decembra 1682) se je 16. junija 1704 poročila z Jakobom Hoffenebnerjem, Marija Konstanca (roj. 20. decembra 1693) pa z Matevžem Peerom. Pesem omenja, da je bila Micika najmlajša hči; to je bila v prvem rodu od petih rojenih hčera Marija Agnes, prav tako je imela štiri prej rojene sestre njena nečakinja Marija Konstanca.

Informatorju Janezu Žitku se najlepše zahvaljujem za zbrane podatke.

- 6 Vrhniški razgledi 1, 1996, str. 167–171.
- 7 **Rafael Ogrin**, učitelj, ljubiteljski slikar in zgodovinar, (7. oktober 1885, Vrhnika–16. januar 1966, Ljubljana).
- 8 Več avtorjev, 2007: Slovenske ljudske pesmi V, Založba ZRC in Slovenska matica, Ljubljana, str. 96: » ... V prvi varianti je oče Kolan, njej pa ime Lenčka, v drugi je oče Kalin, v tretji varianti je dekle Micka Pavlinova, njen fant Volnavškov sin. Micka ob slovesu omenja svetega Pavla zvon iz vrhniške cerkve in čoln, ker naj bi se odpeljala zdoma po Ljubljani. Te podrobnosti kažejo, da pesem ni mogla nastati kjerkoli, saj jih je mogel poznati samo domačin. Ker je bila ljudska ustvarjalnost v 19. stoletju še živa, je zelo verjetno, da je bila prisiljena poroka (v drugi varianti zakvarta! hčer) s starim, bogatim, a grdim Hrovatom – tak dogodek za ljudi, da so ga spravili v verze. Nemara je druga varianta najbližja izvirniku. Melodija je v drugi in tretji varianti dvodelna s ponovitvijo druge zvočne vrstice, čemur ustreza kitica besedila, ki je bodisi dvovrstična s ponovitvijo druge vrstice ali trivrstična. ZK«.
- 9 Rode, Jože, 1995: Vrhnika skozi stoletja, Založba Karantanija, str. 60.
- 10 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek – Pripovedne pesmi, 101., str. 162 (odlomek).
- 11 **Franc Kramar**, zbiralec ljudskih pesmi, orglar in skladatelj, (27. september 1890, Matena–8. november 1959, Strahomer).
- 12 Slovenske ljudske pesmi. Peta knjiga, str. 94 in 95.
- 13 Slovenske ljudske pesmi. Peta knjiga, str. 95 in 96.
- 14 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 22., str. 60.
- 15 **Hinko Smrekar**, slovenski slikar, risar, grafik in

- ilustrator, (13. julij 1883, Ljubljana–1. oktober 1942, Ljubljana).
- 16 Informatorju Janezu Kosu se najlepše zahvaljujem za zbrane podatke.
- 17 Frančiška Markelj, poročena Zalaznik, je serijo Smrekarjevih razglednic podedovala po očetu čebelarju, ki jih je kot plačilo za med dobil od nekega trgovca. Čeprav so jih hranili kot dragocenost, sta se dve razglednici v stotih letih izgubili.
- 18 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 359., str. 393.
- 19 **Ivan Vrhovnik**, zgodovinar, duhovnik (24. junij 1854, Ljubljana–8. marec 1935 Ljubljana), znani psevdonimi: Cirilmetodar, Emonski, Glagoljaš, I. P., I. V., P., Nestor, I. Pobiljšan, Podlipec, Resnicoljub, Staroslav.
- 20 Dr. Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 449., str. 466.
- 21 Dr. Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 487., str. 496.
- 22 **Jožef Samotorčan**, pisatelj, zbiralec narodnega blaga, pravnik, (7. marec 1862, Šentjošt–5. april 1897, Gradec).
- 23 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 495., str. 501.
- 24 **Peter Hicinger**, pisatelj, zgodovinar, duhovnik (9. junij 1812, Tržič–29. avgust 1867, Postojna). Psevdonimi: Znojemski, Podlipski.
- 25 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 532., str. 526.
- 26 Slovenske ljudske pesmi. Druga knjiga, str. 208.
- 27 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 604., str. 572.
- 28 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 613., str. 578.
- 29 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 658., str. 617.
- 30 Slovenske ljudske pesmi. Druga knjiga, str. 451.
- 31 **Fran Podkrajšek – Harambaša**, pisatelj, rodoljub, (9. november 1852, Ljubljana–31. avgust 1916, Ljubljana).
Psevdonimi: Harambaša, Merovčkov Prostoslav, Prostoslav, Trnovčan, Krakovčan, Prepeluhov Jernej, Star Sokol.
- 32 Slovenske ljudske pesmi, Druga knjiga, Legendne pesmi, str. 565.
- 33 Slovenske ljudske pesmi, Druga knjiga, Legendne pesmi, str. 565.
- 34 **Gašper Križnik**, etnolog in jezikoslovec, prvi slovstveno folkloro zapisuje v narečju (1848, Motnik–1904).
- 35 Slovenske ljudske pesmi, Tretja knjiga, Pripovedne pesmi; Legendarne in socialne pesmi, str. 4.
- 36 **Ludvik Kuba**, češki etnolog, folklorist, slikar, književnik (16. april 1863, Poděbrady–30. november 1956, Praga).
- 37 Slovenske ljudske pesmi, Tretja knjiga, Pripovedne pesmi; Legendarne in socialne pesmi, str. 258.
- 38 **Uroš Krek**, slovenski skladatelj in pedagog (21. maj 1922, Ljubljana–3. maj 2008, Jesenice).
- 39 **Valens Vodušek**, etnomuzikolog (29. januar 1912, Ljubljana–8. februar 1989, Ljubljana).
- 40 Slovenske ljudske pesmi, Tretja knjiga, Pripovedne pesmi; Legendarne in socialne pesmi, str. 286.
- 41 Dr. Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, Prvi zvezek, Pripovedne pesmi, 830., str. 728.
- 42 Slovenske ljudske pesmi, Druga knjiga, Legendarne pesmi, str. 9.
- 43 Dr. Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1210., str. 101.
- 44 Dr. Karel Štrekelj, Slovenske ljudske pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1258., str. 123.
- 45 **Franjo Ksaver Kuhač**, etnomuzikolog, (Osijek, 20. november 1834, Zagreb–18. junij 1911).
- 46 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1260., str. 123.
- 47 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1291., str. 139.
- 48 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1492., str. 228.
- 49 **Radivoj (Franc) Poznik**, zbiralec narodnega blaga (25. februar 1850, Kropa–19. december 1891, Dun. Novo mesto).
- 50 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1537., str. 248.
- 51 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1571., str. 262.
- 52 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1660., str. 299.
- 53 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1687., str. 309.

- 54 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 1745., str. 331.
- 55 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 2089., str. 471.
- 56 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Drugi zvezek. Pesmi ljubezenske, 3302., str. 706.
- 57 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 4445., str. 859.
- 58 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Drugi zvezek, Pesmi zaljubljene, 4614., str. 882.
- 59 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 468 in 469.
- 60 Slovenske ljudske pesmi, Četrta knjiga, Ljubezenske pripovedne pesmi., str. 166.
- 61 Slovenske ljudske pesmi, Prva knjiga, Bajeslovne in pravljичne pesmi, str. 331.
- 62 Slovenske ljudske pesmi, Prva knjiga, Bajeslovne in pravljичne pesmi, str. 354.
- 63 Slovenske ljudske pesmi, Prva knjiga, Bajeslovne in pravljичne pesmi, str. 359.
- 64 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, Tretji zvezek, Pesmi svatovske, 5329., str. 271.
- 65 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 604 in 605.
- 66 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 706 in 707.
- 67 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 719 in 720.
- 68 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 722.
- 69 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 121.
- 70 **Matija Valjavec (Kračmánov)**, pesnik, pripovednik, jezikoslovec, zbiralec ljudskega slovstva in prevajalec (17. februar 1831, Srednja Bela pri Preddvoru-15. marec 1897, Zagreb).
- 71 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 127.
- 72 Slovenske ljudske pesmi, Peta knjiga, Družinske pripovedne pesmi, str. 154.
- 73 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pesmi pivske in v veseli družbi, 5941., str. 463.
- 74 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pesmi pivske in v veseli družbi, 5942., str. 464.
- 75 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pesmi pivske in v veseli družbi, 5943., str. 465.
- 76 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pesmi pivske in v veseli družbi, 6059., str. 501.
- 77 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pesmi obsmrtnice, 6175, str. 547.
- 78 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pesmi obsmrtnice, 6237., str. 570.
- 79 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pesmi obsmrtnice, 6242., str. 572.
- 80 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pobožne, 6557., str. 729.
- 81 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pobožne, 6558., str. 729.
- 82 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pobožne, 6613., str. 754.
- 83 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Tretji zvezek. Pobožne, 6621., str. 757.
- 84 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; vojaške in take, ki se nanašajo na novejšo zgodovinske osebe in dogodke, 6733., str. 5.
- 85 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; vojaške in take, ki se nanašajo na novejšo zgodovinske osebe in dogodke, 6752., str. 11.
- 86 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; vojaške in take, ki se nanašajo na novejšo zgodovinske osebe in dogodke, 6857., str. 61.
- 87 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; vojaške in take, ki se nanašajo na novejšo zgodovinske osebe in dogodke, 6863., str. 64.
- 88 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; o raznih stanovih nevojaških in o njih delu, 7253., str. 234.
- 89 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; o raznih stanovih nevojaških in o njih delu, 7328., str. 264.
- 90 **Matija Rode**, publicist in organizator ljudske knjižnice (22. februar 1879; Domžale-21. marec 1961, Ljubljana). Pseudonimi: Bistričan, Svetlin Pavel, Svetlin Franc, Pohlin Blaž.
- 91 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; o raznih stanovih nevojaških in o njih delu, 7337., str. 268.

- 92 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; otroške, 7474., str. 325.
- 93 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; otroške, 7483., str. 329.
- 94 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; otroške, 7582., str. 362.
- 95 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; otroške, 7656., str. 372.
- 96 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; otroške, 7863., str. 417.
- 97 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; otroške, 7977., str. 437.
- 98 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; o samskem in zakonskem stanu, 8240., str. 511.
- 99 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; o samskem in zakonskem stanu, 8290., str. 545.
- 100 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; o samskem in zakonskem stanu, 8304., str. 559.
- 101 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Pesmi stanovske; o samskem in zakonskem stanu, 8440., str. 622.
- 102 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Šaljive in zabavljive, 8544., str. 686.
- 103 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Šaljive in zabavljive, 8590, str. 700.
- 104 Stara Vrhnika je v starih zapisih večkrat imenovana Gorenja Vrhnika.
- 105 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Šaljive in zabavljive., 8616, str. 709.
- 106 **Anton Breznik**, jezikoslovec, duhovnik in ravnatelj (26. junij 1881, Ihan-26. marec 1944, Ljubljana).
- 107 Dr. Karel Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. Četrty zvezek. Šaljive in zabavljive, 8617., str. 709.

POROČILO O POLITIČNIH RAZMERAH NA VRHNIKI AVGUSTA 1943

Janeza Stanovnika je Izvršni odbor OF avgusta 1943 poslal v okrožja kot inštruktorja, da bi pripravil potrebno za volitve delegatov za slovenski parlament (zbor svobode). Ustanovitve t. m. zbora svobode so v vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja načrtovali od junija 1943. Po porazu nemške in italijanske vojske v severni Afriki so se napovedovale korenite politične spremembe, ki so si julija sledile druga za drugo. 10. julija 1943 so se na južni obali Sicilije izkrcali deli zavezniških armad. Temu je 24. julija sledil padec Mussolinija in dan za tem je nastopil novi predsednik italijanske vlade maršal Pietro Badoglio. Nemško vodstvo, ki ni zaupalo njegovim izjavam, da bo Italija nadaljevala vojno v njihovem zavezništvu, je začelo pošiljati na Apeninski polotok nove divizije. Odprlo se je novo bojišče na jugu Evrope.

8. septembra 1943 je Italija kapitulirala. Pred tem, že konec avgusta, so nemške enote za zavarovanje železnic prišle v Ljubljansko pokrajino. Na Vrhniko so Nemci prišli 26. avgusta 1943.

Janez Stanovnik se je v Vrhniškem okrožju mudil še pred kapitulacijo Italije, na Vrhniki je bil prav na dan, ko so tja vkorakale nemške enote.

Pr. 18. IX. 43, št. 155
VP

V IZVRŠNEMU ODBORU OSVOBODILNE FRONTE SLOVENSKEGA NARODA ¹ Na položaju 2. IX. 43.

Direktive za volitev delegatov sem dal ribniškemu, cerkniškemu in vrhniškemu okrožju, sedaj sem v grosupeljskem okrožju.

Volitve se bodo izvedle v vsakem okrožju odgovarjajoče prilikam. V okrožjih in krajih, kjer imajo naši ilegalci prost dostop do vasi, se bodo volitve izvršile na javnih mitingih. V krajih pa, kjer so naši aktivisti prisiljeni na ilegalno in konspirativno delo, bodo delegate volili le zanesljivi ljudje. Nezanesljivi in izdajalci tako ne morejo imeti volilne pravice za slovenski parlament.

Kar se tiče delegatov: naši aktivisti bodo brez večjih težav vsi izvoljeni. Saj so si s svojim delom pridobili v narodu tako zaupanje, da si jih bodo ljudje rade volje izbrali tudi za svoje zastopnike. Težje bo z legalci. V sedanjih prilikah bo težko dobiti legalca, ki bi bil pripravljen stopiti v ilegalo. Vendar bodo aktivisti vse poskusili, da dobe tudi nekaj uglednih legalcev. Sigurno bodo to izvedli v tistih primerih, kjer se bo legalec lahko udeležil zborovanja ne da bi postal ilegalec. Kolikor mo-

rem presoditi, bodo vrhniško, cerkniško in ribniško okrožje poslali vsako po tri do štiri legalce in več uglednih ilegalcev, ki se skrivajo »na svojo roko« in niso naši aktivisti.

Glede tehnične izvedbe volitev sem za enkrat uredil tako, da se bo volilo po terenskih odborih. Če bi se volitve vršile po rajonih, bi niti vsi naši aktivisti ne prišli do mandatov. Naročil pa sem, da naj člani okrožnih odborov iščejo več mandatov, kjer je to mogoče. Na vprašanje, ali naj bomo voljeni tudi inštruktorji Izvršnega odbora OF, sem za enkrat odgovoril, da ne.

V zadnjem času sem se zadrževal v vrhniškem okrožju. Tu sem doživel tudi vkorakanje Nemcev. Nemške kolone sem opazoval od blizu. Po mojih ocenah je bilo Nemcev, ki so šli po cesti okrog deset tisoč, se pravi ena divizija. Ta vojska je bila sestavljena po 30% iz Nemcev, ostali pa so bili Čehi. Poljaki, Štajerci in Gorenjci. Kam so namenjeni sploh niso vedeli povedati. Kakor običajno ob večjih dogodkih, tako so tudi sedaj ljudje govorili vse mogoče. Italijani so govorili, da nameravajo Nemci obkoluti partizane. No, tega seveda ni mogoče verjeti.

Kolikor moremo presoditi po tem, kar sem do sedaj videl in slišal, je edini namen Nemcev, ki so vkorakali to, da zavarujejo progo. Nemcem danes manjka vojakov. Ker nimajo dovolj vojske, da bi jo postavili v Italijo proti eventualnemu angleškemu desantu, so si osigurali prometne žile po katerih bodo poizkušali transportirati vojsko z ene fronte na drugo. Doslej so postavili na progi Ljubljana-Rakek povsod kontrolo nad italijanskimi stražami in patrolami. Večja sila se je zbrala edino na Vrhniki, kjer jih je menda okrog 3000.

Edino močnejša koncentracija na Vrhniki in dejstvo, da so mimoidoči Nemci pripadali po velikem delu konjenici in kolesarjem (ki jih ni mogoče uporabiti za zavarovanje proge) bi govorilo za to, da nameravajo uprizoriti

tudi hajko proti partizanom.

Vkorakanje Nemcev ja razkrinkalo belogardiste² in četnike³. Belogardisti se niso niti najmanj pomišljali stražiti nemške kolone. Četniki, ki so vedno čvekali, da bodo napadli Nemce, kakor hitro se bodo pokazali na slovenskih tleh, so se na mah poskrili. Toda to še ni vse. Oboji, tako četniki kot beli so v času, ko so vkorakali Nemci in ko so partizani napadali in minirali proge ter prevračali vlake, v katerih se je vozila nemška vojska na fronto proti Angležem, so četniki in beli napadali partizane in s tem omogočali Nemcem transporte na fronto. In ti ljudje pravijo, da so angleški zavezniki!

V času, ko so vkorakali Nemci, so Italijani razorožili tudi belogardistično četo v Hotedrišici, ki je imela pododsek v Grčarevcu in na Kalcah. Kje je pravi razlog temu, zaenkrat še ne vem. Italijanski colonelo je dejal belim, da naj pristopijo k italijanski vojski, če se hočejo še naprej boriti.

V zvezi z vkorakanjem Nemcev in razorožitvijo bele posadke, sem dal vrhniškemu okrožju (zlasti v logaškem rajonu) naslednje direktive:

- 1 Na vsak način morajo preprečiti, da bi beli po razpustu prešli v modre. Prav tako je treba pokazati tistim belim, ki bi ob nemškem vkorakanju spoznali, da gre njihov boj tudi proti Angležem, da jih angleške kazni ne bodo rešili modri, ki drže križem roke, edino partizani pomagajo zaveznikom s tem, da ovirajo promet in onemogočajo transporte na novo fronto.
- 2 S terena je treba potegniti vse tiste aktiviste, ki so kompromitirani.
- 3 Sicer pa je treba legalne aktiviste ohranjati na njihovih dosedanjih mestih, ker se lahko zgodi, da bo nekaj časa glavna teža političnega dela na njihovih ramah. Konspiracijo je treba povsod stopnjavati.

POSLANICA VELIKE BRITANIJE SLOVENCEM

Slovenci in Slovenke!

Nemci so izgnani iz Afrike. Izgubili so zadnji košček zemlje, ki so ga imeli izven Evrope.

Sredozemsko morje je očiščeno nemško-laskih piratov. Sedaj lahko mirno plovejo zavezniške ladje od Gibraltarja pa vse do Aleksandrije. S tem je pot znatno skrajšana in prihranjeni so milijoni ton zavezniškega brodovja, ki bo poslužilo pri invaziji Evrope.

SLOVENCJI IN SLOVENKE! Silovita borba proti fašistovskemu jarmu se bliža slovenski domovini. Britanska in ameriška letala noč in dan bombardirajo središča vojne industrije v Palermu, Mesini, Napoli in Trapani. To je osveta za vsa tista zla, ki jih je Vaš tlačitelj posejal po Evropi. Ali to je šele začetek. Kaj pravi k temu „Lavoro Fascista“?

Kritična faza v življenju laškega naroda se naglo približuje. Italija drhti, ker ve, da je kirurški nož pripravljen, da se zarije v njeno telo. Krik obupa je to za fašiste, a za Vas in vse ostale zaslužnjene narode Evrope naj bo to poslanica upanja.

Svobodni svet ne bo pozabil Slovencev in njih žrtev, ki so jih doprinesli k skupni zavezniški stvari. Bodite uverjeni, da ni več daleč čas, ko boste tudi vi uživali sadove svobode v združenih in v celoti osvobojeni Sloveniji.

S/4

PRI TEJ PRILIKI VAM POŠILJAMO TO-LE POSLANICO:

VELIKA BRITANIJA, SOVJETSKA
RUSIJA IN AMERIKA SO POSTA-
VILE 22. JUNIJA 1941. ENO SA-
MO FRONTO. TU SI STOJITA
NASPROTI SAMO DVA NASPROT-
NIKA! NA STRANI SVOBODE
IN BOLJŠE SLOVENSKE BODOČ-
NOSTI STOJE: CHURCHILL, STA-
LJIN IN ROOSEVELT. NA STRA-
NI NASILJA IN BARBARSTVA PA
STA KRVNIKA SLOVENSKEGA
NARODA: HITLER IN MUSSOLI-
NI. TRETJEGA NASPROTNIKA NI
IN GA TUDI BITI NE MORE!

SLOVENCJI IN SLOVENKE!
Junaški in samozavestni slovenski
narod se v nobenem slučaju ne
sme oslabiti v medesebojni brato-
morni vojni:
Zato strnite svoje vrste v eno sa-
mo mogočno voljo: SLOGA!
Pripravljajte se vsi kot en mož na
zadnji odločilni udar, ki ni več da-
leč: strankarsko-politično borbo od-
ložite za povojni čas!
Bodite složni in uvrstite se v eno
skupno fronto! Ne klonite glave!
Bodite pogumni! Ura vašega odre-
šenja se približuje z velikimi koraki!

**ŽIVELA SLOVENSKA VZAJEMNOST!
ŽIVELA VELIKA JUGOSLAVIJA!**
Prav pristrčno Vas pozdravljajo in se Vam
zahvaljujejo Vaši zavezniški prijatelji
BRITANCI

Letak: "Poslanica Velike Britanije Slovencem" so zavezniška letala trosila nad slovenskim ozemljem.
(Hrani: Arhivu Republike Slovenije, Odd. II, sign. AS 1909. Zbirka zavezniškega in odporniškega tiska.)

- 4 Treba je takoj izkoristiti vse možnosti, da pospešimo razkroj med nemško vojsko. Zlasti je treba Slovanom v nemški vojski pokazati moč partizanske armade in v njih krepiti slovansko zavest in jih nagovoriti k dezertaciji.
- 5 Nasprotja med Nemci in Italijani je treba krepiti in podpihovati. Italijanom je treba dopovedovati, da bodo Nemci uničili njihovo domovino in njihove družine s tem, da bodo Italijo pretvorili v fronto.
- 6 Treba je krepiti narodno-osvobodilni značaj partizanske vojske, ki se ne ustraši niti nemških brzostrelk in tankov, niti groženj po uničenju in obkolitvi.
- 7 V britanski poslanici Slovincem⁴ kličejo Angleži Slovence k aktivnemu odporu proti okupatorju. S tem so se Angleži moralno obvezali, da nas v borbi podpro s postavitvijo drugega bojišča, sicer bodo oni posredno krivi okupatorjevega nasilja nad našim narodom.
- 8 Kazati na to, da je danes, ko so sovjetske armade tako oslabile nemško vojsko, druga fronta razmeroma lahka stvar.

Četniki se pred narodom čedalje bolj kompromitirajo. Obsodbe, ki jih objavljajo v obliki rednih sodb prekega vojaškega sodišča jugoslovanske vojske, niso nič drugega kot navadne denunciacije naših aktivistov, ki jim beli ne morejo nič konkretnega dokazati, da bi jih lahko spravili v italijanske ječe. Na področju belogardističnega bataljona, ki ima sedež v Rovtahn, pridejo četniki kar v belogardistično posadko. Ljudje to vidijo in razumejo, da četniki niso nič drugega kot pomožna vojska Bele garde.

Ob obisku brigad se je slišalo čez našo vojsko, tako med ljudmi, kakor tudi med terenci mnogo pritožb. Glede vsega tega sem se razgovoril s štabom XIV. divizije. Komisar Bolko⁵ je bil mnenja, da naši terenci pomagajo ljudem stokati, namesto da bi jim dopovedovali nujnost žrtve. Mnenja sem, da ima Bolko v

glavnem prav, da naši terenci vse preradi zajahajo rep ljudskih množic. Nekatere nepravilnosti, ki so v resnici slabile morale vojski (razkošje bataljonskih štabnih kuhinj), je štab divizije že odpravil.

V prihodnjih dneh bom šel v cerkniško okrožje, kjer bom verjetno dočakal tov. Jokla⁶.

Smrt fašizmu - svoboda narodu!

Tine Koren⁷

Opombe:

- 1 Izvirnik poročila, napisan s črnilom, je v Arhivu republike Slovenije (sign.: AS 1670, IOOF, šk. 135). Objavljen je v: Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knj. 9, Ljubljana 2003. Številka 155, kratica VP (Vrhovni plenum) in datum prejema so registraturne oznake Izvršnega odbora OF.
- 2 Bela garda - kolaboracionistična formacija slovenske kontrarevolucije pred kapitulacijo Italije. Italijanski okupator je julija 1942 oborožil in sprejel v svoje vrste bataljone Legije smrti in Vaške straže. Ustanovili so Prostovoljno protikomunistično milico (MVAC - Milizia volontaria anticomunista). Enote MVAC so uporabljali za boj proti narodnoosvobodilnemu gibanju.
- 3 Četniki, sprva imenovani mihailovičevci, kasneje plava ali modra garda, so bili pripadniki protipartizanskih oboroženih enot majorja Karla Novaka. Četništvo je bilo jugoslovanska kraljeva vojska v domovini. Novaka je za poveljnika v Sloveniji imenoval Draža Mihailović. Njihovo sodelovanje z okupatorjem je bilo minimalno. Leta 1943 so potekali ogorčeni boji med vaškimi stražami in partizani, medtem ko so se četniki bojem izmikali.
- 4 Letak Poslanica Velike Britanije Slovincem! Slovenci in Slovenke! Silovita borba ... Vaši zavezniški prijatelji Britanci je v Arhivu Republike Slovenije. Letak so zavezniška letala trosila nad slovenskim ozemljem.
- 5 Jože Brilej
- 6 Franc Popit
- 7 Janez Stanovnik (roj. 1922 v Ljubljani), pravnik, politik. Študiral je na Pravni fakulteti v Ljubljani in diplomiral 1949 v Beogradu. Kot krščanski socialist je sodeloval v OF in se 1942 pridružil partizanom. Opravljal je v glavnem politične naloge. Bil je inštruktor IOOF, član Pokrajinskega odbora OF za Primorsko in član SNOS.

VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2013

JANUAR

1. januar - Že v prvih urah novega leta so imeli gasilci v Občini Vrhnika veliko dela. V Bevkah je zagorel nadstrešek za vozila, posredovali so pri avtomobilski nesreči, pogasili zabojnik za komunalne odpadke in kup desk, od katerih se je ogenj nevarno širil na ostrešje.

2. januar - Na vrhniški komunalni je po novem začel delovati nov zbirni center za odpadke. Pred tem so občani vozili odpadke v sosednji Center za ravnanje z odpadki.

5. januar - Orkester Simfonika je v sodelovanju z mešanima pevskima zboroma Mavrica ter zborom dr. Frančišek Lampe ponovno dvakrat v istem dnevu napolnil osrednji vrhniški kulturni hram. Osrednjo vlogo solista je imel Benjamin Ziervogel na Stradivarjevi violini. Orkester je novoletni koncert ponovil še 12. januarja v Slovenski filharmoniji.

5. januar - Dramska sekcija Sadika ligojnškega kulturnega društva je premierno postavila na oder komedijo Svoje glavček, v kateri nastopa večina igralskega ansambla iz preteklih sezon. Režisersko taktirko je držal v rokah Peter Militarev. Komedijo so

prvič (predpremera) uprizorili na silvestrovo 2012 v kulturni dvorani domačega gasilskega doma.

8. januar - Ljubljansko okrožno sodišče je začelo prisilno poravnavo zoper Liko (lesno industrijo Vrhnika) in za upravitelja imenovalo Milana Vajdo. Liko, ki je leta 2012 odprodal svoje hčerinske družbe, navadnim upnikom dolguje 1,98 milijona evrov, ločitenim upnikom pa 5,4 milijona evrov.

10. januar - Od decembra je na Vrhniki v okviru državnega programa Dora nastanjena mobilna mamografska enota. V prvem mesecu so povabili 1108 žensk, slikali pa so jih 872. Enota je na Vrhniki ostala do marca, k slikanju dojk pa so povabili 5700 žensk med 50. in 69. letom starosti iz občin Brezovica, Borovnica, Dobrova - Polhov

Gradec, Horjul, Log-Dragomer, Logatec in Vrhnika.

14. januar – Vrhniki bajerji imajo nove zimske naseljence, to je jata 24 labodov. Prileteli so 10. decembra, med njimi sta celo 2 iz Poljske.

22. januar – V galeriji Cankarjevega doma je odprla vrata razstava likovnih izdelkov učencev OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, ki obiskujejo interesne dejavnosti oblikovanja gline in ročne spretnosti. Razstava je bila na ogled do 4. februarja.

25. januar – Vrhniska izpostava JSKD RS je v Cankarjevem domu pripravila druženje kulturnikov občin Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer. Za kulturni program je poskrbela ligojska Sadika s komedijo Svoje glavček, po uradnem delu pa je sledilo še družabno srečanje z glasbeno kuliso Ansambla Čepon.

29. januar – V avli Cankarjevega doma je Jože Pristavec odprl lastno razstavo fotografij mineralov in kristalov z naslovom »Skriti svet«. Razstavo so leto dni pred tem premierno odprli v Borovnici, tokrat pa so dodali še nekaj novih fotografij. Obiskovalci so si skriti svet Pristavca lahko ogledali do 10. marca.

30. januar – Država je v začetku leta v svojem proračunu načrtovala sredstva za obnovo vojaškega objekta v vojašnici na Stari

Vrhniki, kamor naj bi se preselila vrhniska upravna enota. Ta namreč posluje na dveh lokacijah, nobena pa za opravljanje tovrstne dejavnosti ni optimalna. V drugi polovici leta so bili načrti obnove in selitve v letu 2013 v luči gospodarske krize opuščeni.

31. januar – Glasbena šola Vrhnika je naredila izjemo in priredila javno vajo hišnega simfoničnega orkestra. Tako so si lahko dogajanje na vaji ogledali njihovi sovrstniki, starši in drugi občani.

FEBRUAR

1. februar – Druga polovica januarja ni skoparila s snežnimi padavinami. Na območju Vrhnike je bila kar 19 dni snežna podlaga, ki je vrhunec dosegla 17. januarja s 45 cm. Najnižja temperatura je bila -6 stopinj, najvišja pa 17. Povprečna mesečna temperatura je bila 2 stopinji nad lediščem.

1. februar – Športna zveza Vrhnika je v Cankarjevem domu podelila športnikom priznanja in pohvale za njihove dosežke v minulem letu. Najvišje priznanje je tokrat prejel plavalec Aleš Sečnik, zlato plaketo pa plesalka cheer dancea Špela Urbančič, lokostrelka Renata Nolimal, smučar Štefan Hadalin, triatlonec Bojan Debenec in boksarka (francoski boks) Nina Vehar.

4. februar – V Cankarjevi knjižnici je potekala kulturna prireditev, v okviru katere so malčki iz vrtčevskih enot Žabica in Komarček obeležili prihajajoči dan kulture. Poslušali so Cankarjevo črtico o peharju suhih hrušk in na to temo tudi ustvarjali.

4. februar – Vrhniska policijska postaja nima več dežurnega med nočnim časom ter med vikendi in prazniki, marveč dotični miličnik opravlja naloge na terenu. Ukrep je sledil nareku optimizacije delovnega procesa in racionalizacije dela.

5. februar – V mali dvorani Cankarjevega doma so prihajajoči kulturni praznik počastili z odprtjem slikarske razstave Vida Sarka in literarnim večerom. Razstavo »Veliko ždetje« si je bilo mogoče ogledati do 3. marca.

9. februar – Po vrhniških ulicah se je sprehodila pustna povorka, ki je bila letos še posebej pisana in privlačna. Prišle so namreč organizirane skupine s Hrvaške in Cerkljanskega, ki so skupaj z domačimi maskarami ustvarile nepozabno pustno rajanje.

12. februar – Minilo je natanko 70 let od ustrelitve devetih talcev v Veliki Ligojni. V spomin na ta dogodek je Združenje borcev za vrednote NOB pripravilo manjšo slovesnost pri tamkajšnjem spomeniku.

14. februar – Vrhniki občinski svet je sprejel odločitev, da lokalna komunala po novem vozi komunalne odpadke na odlagališče v Ljubljano – namesto v Logatec, kot je to počela do sedaj. Sicer so bile pred časom želje, da bi regijski center za ravnanje z odpadki zrasel tudi v Logatcu, a projekt ni dobil državnega blagoslova.

17. februar – Tožilstvo je vložilo obtožnico zoper nekdanje člane uprave Industrija usnja Vrhnika: Vita Debeljaka, Sonjo Vavken in Dušana Jeršeta. Omenjeni naj bi izčrpavali podjetje s fiktivnimi posli s transakcijami v tujino.

MAREC

1. marec – Na prvi dan meteorološke pomladi je dobil tudi Sodnijski trg v središču mesta novo vsebino: tržnico. Po novem naj bi bila vsa tovrstna prodaja omejena zgolj na omenjeni trg. Uradno odprtje tržnice je napovedano za občinski praznik, pred tem pa bo doživela še prenovu.

5. marec – V galeriji Cankarjevega doma je Dragomil Bole postavil na ogled svojo fotografsko razstavo z naslovom »Oblio«, s katero je želel opozoriti na »neko stanje v družbi«.

6. marec – Turistično društvo Blagajana v letu 2013 obeležuje 125 let obstoja. Člani so jubilej počastili kar na »slovesnem« občnem zboru, v okviru katerega so razvili tudi nov društveni prapor.

6. marec – Oder Cankarjevega doma je gostil tradicionalno območno revijo plesnih skupin »Vija vaja« iz občin Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer. Revijo je organizirala vrhniška izpostava JSKD, nad plesalci pa je strokovno bedela Petra Pikalo.

8. marec – Občina Vrhnika je prejela odločbo države, da bo sofinancirala (s pomočjo EU) energetske sanacije Glasbene šole Vrhnika in nekdanje šivalnice IUUV v višini 1,27 milijona evrov.

9. marec – Spuščanje gregorčkov po potoku Beli letos ni uspelo, kajti deževje ni prenehalo niti za hip. Organizator odpovedal spust, ohranil pa je izdelovanje ladjic v Domu upokojencev Vrhnika in ocenjevanje gregorčkov. Delavnice se je udeležilo približno 200 ljudi, žirija pa je ocenila okoli 50 plovil.

12. marec – V avli Cankarjevega doma je odprla vrata fotografska razstava o Formi V, ki je potekala pred poletjem leta 2012 v

okviru festivala Argonavtski dnevi. Anton in Anže Pečar, Elo Mihevc, Mile Milosavljevič, Marko Mulej, Marko Jakopič, Rado Krasnik, Drago Videmšek in Primož Gabrijelčič so na fotografskem papirju predstavili »zabeležbo« izdelave lesenih kipov, ki so jih trije kiparji izdelovali v okviru Forme V.

14. marec - Vrhnika nima le tržnice, marveč po novem tudi mesečne sejme. Prvi je potekal 14. marca na Sodnijskem trgu in sosednjem parkirišču. Prodajalcev je bilo veliko, prav tako tudi obiskovalcev.

15. marec - V ljubljanski Restavraciji BJ je potekalo regijsko osnovnošolsko tekmovanje v kuhanju lokalnih jedi s poudarkom na ribah. Cankarjevo mesto je predstavljala ekipa Barjancev iz OŠ Antona Martina Slomška, ki si je z vrhniško ribjo obaro in slivovimi štruklji prislužila vstopnico za polfinalno tekmovanje.

15. marec - Na odru osrednjega kulturnega hrama se je v okviru 46. Območne revije odraslih pevskih zborov zvrstilo kar 12 zborov in lokalnih skupin, trije zbori pa so morali zaradi prostorske in časovne stiske nastopiti v Logatcu.

15. marec - Zimska služba 2012/13 je zarezala globo v občinski proračun, kajti mraz in sneženje v tej sezoni nista poznala usmiljenja. Če je občina sezono pred tem morala

zanjo odšteti »samo« 353 tisočakov, pa jo bo letošnja sezona stala kar rekordni 1,12 milijona evrov.

21. marec - V osrednjem vrhniškem kulturnem hramu je v organizaciji vrhniške izpostave JSKD potekala območna revija otroških pevskih zborov »Pevski živžav«. S po tremi pesmimi se je predstavilo devet zborov iz občin Vrhnika, Borovnica in Log-Drager.

22. marec - Gasilska zveza Vrhnika je na svoji redni letni skupščini dobila novo vodstvo: predsednik zveze je Vinko Keršmanc (dosedanji poveljnik zveze), poveljnik pa Benjamin Svenšek.

24. marec - V večnamenski dvorani gasilskega doma na Drenovem Griču je domači Ansambel Presenečenje pripravil svoj prvi samostojni koncert. V goste je povabil še trio ljubiteljskih glasbenikov iz Črne vasi.

24. marec - Mešani pevski zbor Ivana Cankarja je v Cankarjevem domu pripravil celovečerni koncert »Objem vzhajajočemu soncu«. Koncert je bil priprava na enotedensko gostovanje na Japonskem, na katerega se je zbor odpravil v začetku aprila.

APRIL

2. april - Vrhniško društvo upokojencev je v svojo sredo povabilo Dušico Kunaver, znano zbirateljico ljudskega izročila. Kulturni večer, ki je potekal v galeriji Cankarjevega doma, je bil splet prepevanja in predavanja.

3. april - V Cankarjevi osnovni šoli na Lošci je potekala štafeta semena: starši in učenci so si medsebojno izmenjali domorodna semena in tako prispevali k ohranitvi avtohtonih vrst. Slovenci smo namreč izgubili že kar 85 % vrst domorodnih semen.

6. in 7. april – V športni dvorani OŠ Antona Martina Slomška je potekalo odprto državno prvenstvo v navijaških plesih. Dvodnevni dogodek je minil v glasbenih ritmih, bleščicah, nališpanih obrazih, brežhibno urejenih pričeskah, bleščečih oblekah in v znamenju glasnih navijačev. Med sodelujočimi klubi sta sodelovala tudi domača dva, in sicer Šolsko športno društvo Log-Dragomer, ki je odnesel sedem zlatih, štiri srebrne in štiri bronaste medalje, ter plesna skupina KK Vrhnika Lollypops, ki je prejela zlato in srebrno kolajno.

9. april – Kiparka Alenka Vidrgar je razstavljala v galeriji Cankarjevega doma. Vidrgarjeva, ki jo Vrhničani poznajo po skulpturi pri brvi, ki povezuje Janezovo vas z Vrhniko, se je predstavljala večinoma s portreti znanih Slovencev.

10. april – Na odru osrednjega kulturnega hrama na Vrhniku je potekala že 17. Območna revija predšolskih pevskih zborov v organizaciji vrhniške izpostave JSKD. Nastopilo je pet predšolskih pevskih zborov iz občine Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer.

13. april – Oktet Raskovec je v Cankarjevem domu na Vrhniku s celovečernim koncertom obeležil dvajsetletnico obstoja. Oktet je obenem izdal novo, tj. tretjo zgoščenko Bela breza, za katero so večino materiala posneli na Nizozemskem.

13. april – Ligojna je gostila območno srečanje folklornih skupin, imenovano »Od žita do kruha«. Gostje so prišli iz Borovnice, Hotedrščice in iz Rakeka. Srečanje je organizirala vrhniška izpostava JSKD v sodelovanju z domačim kulturnim društvom in Folklorno skupino Cepci.

20. april – Tokratni sejem »Vse za vrt in dom« je potekal kar na parkirišču pred Sodnijskim trgom, kajti na omenjenem trgu je potekala obnova. Obiskovalci so lahko izbirali med različnimi lončnicami in izdelki za urejanje doma ter okolice, mednje pa je organizator (Turistično društvo Vrhnika) razdelil tudi sedemsto brezplačnih cvetličnih sadik.

21. april – Tudi letos je za varno in srečno pot poskrbel vrhniški Motoklub Nauportus. Pred župnijsko cerkvijo sv. Pavla je namreč organiziral blagoslov motorjev, na katerem se je zbralo okoli 90 motoristov, blagoslov pa je opravil domači župnik Blaž Gregorc.

24. april – Vrhniška izpostava Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti je v Cankarjevem domu gostila Mladi oder – regijsko srečanje otroških gledaliških skupin. Predstavile so se gledališke skupine iz Logatca, Grosuplja, Škofljice, Rovt in Notranjih Goric.

25. april – Na Svetovnem prvenstvu v cheerleadingu na Floridi je zaigrala slovenska higna. Zanj so bile zaslužne vrhniške Pegice v sestavi: Ingrid Sever, Anja Turk, Bojana Lončar in Natalija Turk, iz Šolskega športnega društva Log-Dragomer, ki so v kategoriji ženskih skupinskih cheerleading dvigov postale svetovne prvakinja. Uspeh sta dopolnili še Špela in Liza Urbančič, prav tako iz ŠSD Log-Dragomer, ki sta naziv svetovnih prvakinj osvojili v kategoriji freestyle cheer plesnih parov.

27. april – S pohodom po Vrhniški planinski poti so se začeli letošnji Cankarjevi dnevi. Na

19. pohod se je podalo okoli 40 pohodnikov.

30. april – Na Žagi nad Verdrom je znova zagorel največji kres na vrhniškem. Organiziralo ga je Mladinsko športno kulturno društvo Verd, ki je pripravilo še program za otroke, živo glasbo in zbiralo denarna sredstva za socialno ogrožene družine iz OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

MAJ

6. maj – Tokratno proslavo ob obletnici osvoboditve Cankarjevega mesta izpod nemške okupatorske oblasti je zaznamoval visok obisk, kajti slovesnosti v osrednjem kulturnem hramu se je udeležil tudi predsednik Republike Slovenije Borut Pahor. Poleg njega sta bila govornika še Janez Kikelj, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Vrhnika, in župan Stojan Jakin. Za kulturni del srečanja je poskrbel Partizanski pevski zbor iz Ljubljane. Pred proslavo je vrhniška delegacija s krajšim kulturnim programom še položila venec pri partizanski grobnici na Drči.

7. maj – V Cankarjevem domu je potekala slovesnost ob 40. obletnici izhajanja Našega časopisa. V veliki dvorani je potekal kulturni program, v mali dvorani pa so si obiskovalci lahko ogledali 40 panojev, ki jih je pripravil dolgoletni sodelavec in urednik časopisa Simon Seljak, vsak od njih pa je predstavljal najpomembnejše dogodke minulih 40 let.

8. maj – Vrhnika komunalna je praznovala polnoletnost ločevanja odpadkov. V ta namen so pripravili celodnevno prireditev tako za vabljenе goste kot za javnost. Komunala je ena najbolj uspešnih v Sloveniji pri ločevanju odpadkov, kajti v letu 2012 je v treh občinah (Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer) ločila kar 72,46 % odpadkov.

10. maj – Župan Stojan Jakin in Brigita Šen Krže, direktorica vrhniške komunale, ki ima v upravljanju tržnico, sta prerezala slavnostni trak prenovljene tržnice. Sodnijski trg je bil namreč deležen novega tlakovanja, obnove tamkajšnjih komunalnih vodov, postavili so pitnik in mini prodajalne na začetku trga.

10. maj – Na slavnostni akademiji ob občinskem prazniku je župan Stojan Jakin podelil občinska priznanja. Zlati plaketi sta prejela Simon Seljak in Karol Jurjevčič, srebrni pa MePZ Mavrica, Orkester Simfonika in Benjamin Svenšek. Govornik je bil župan Jakin.

11. maj – Mešani pevski zbor Ivana Cankarja je v osrednjem kulturnem hramu na Vrhniku pripravil tradicionalni koncert »Pod jasnim nebom rdeča roža«. V drugem delu večera se jim je na odru pridružil še MePZ Glasbene matice iz Ljubljane. Koncertu je dala pečat še predstavitev gostovanja domačega zbora na Japonskem.

16. maj – Festival otroške poezije »Rimaraja« se je letos moral zaradi slabega vremena zaključiti v Cankarjevem domu. Na festivalu je sodelovalo dvajset osnovnih šol iz cele Slovenije, najboljše pa so šle od rok rimate besede Jaki Vidmarju, Lani Petrovski in Mirjam Kodbi (od prvega do petega razreda) ter Maji Munih, Ivi Katarini Rimele in Maksu Blatniku (od šestega do devetega razreda).

17. maj – Pihalni orkester Vrhnika pod vodstvom Milana Matičiča je na Cankarjevem odru pripravil uro in pol dolgo glasbeno pomladno uverturo, družbo pa mu je v delu koncerta delal še Mladinski pihalni orkester Glasbene šole Vrhnika.

18. maj – Pri Gostišču Mesec na Zaplani je potekal Rimski dan, v okviru katerega so se obiskovalci lahko seznanili z rimskimi jedmi, opravo, igrami, navadami. Obenem je Tine Kernc z Inštituta Ivana Michlerja na terenu predstavil tamkajšnji rimski zid.

18. maj – V Marijinem mesecu, kot krščanski svet pojmuje maj, se je na odru osrednjega kulturnega hrama predstavil Mešani pevski zbor sv. Pavla Vrhnika. Okoli štirideset članov že trideseto leto s prepevanjem bogati nedeljsko bogoslužje.

20. maj – Na več kot 350 straneh so izšli Vrhniški razgledi, trinajsti po vrsti. Izdala in založila sta jih Muzejsko društvo Vrhnika in ZIC Vrhnika. Na predstavitvi publikacije v Cankarjevem domu so prvič po obnovi zaigrali na star, v nekdanji Lenarčičevi tovarni izdelan harmonij. Naj spomnimo, da se sicer nahaja v avli doma.

21. maj – Na literarnem in likovnem natečaju »Obraz v množici – portret«, ki ga je pripravila vrhniška izpostava JSKD, je sodelovalo več kot dvesto osnovnošolcev z dobrovske in vrhniških osnovnih šol. Zaključili so ga s sklepno prireditvijo v vrhniškem Cankarjevem domu, kjer so razglasili najboljše avtorje.

25. maj – Tradicionalnega teka v Bevkah se je udeležilo več kot tristo tekačev. Najhitrejša na 14 km trasi sta bila Maja Peperko in Aljoša Smolnikar.

25. maj – V športni dvorani OŠ Antona Martina Slomška je potekalo državno prvenstvo v ritmični gimnastici (program A1). Članice gimnastičnega društva Vrhnika so izkoristile premoč domačega terena in osvojile več medalj, med drugim tudi mlajše deklice brez rekvizita, ki so znova dokazale, da jim v Sloveniji ni para.

26. maj – Smrečje je prizadelo močno neurje s točo. Padala je kot lešnik debela, a nepretrgoma več minut in tako oklestila večino pridelka. Nastala je več centimeterska ledena odeja, ki je ponekod izginila šele naslednji dan zvečer.

28. maj – Župan Stojan Jakin in direktor družbe Gorenje projekt Uroš Razdevšek sta podpisala pogodbo o projektiranju in izgradnji centralne čistilne naprave v Občini Vrhnika. Gre za 6,9 milijonov evrov vreden projekt, ki je del krovnega projekta »Čista Ljubljana«.

JUNIJ

1. junij – PGD Verd je s slavnostno parado in veselico obeležilo 130 let obstoja. Jubileju je dalo pečat še odkritje spominske plošče v spomin Franu Kotniku in Urbanu Žirovniku, izdaja osebne poštne znamke in priložnostnega poštnega žiga ter nov društveni grb. Slovesnost je potekala pred gasilskim domom, veselica pa na Stari žagi.

5. junij – V osrednjem vrhniškem kulturnem hramu je potekal zaključni koncert orkestrów Glasbene šole Vrhnika: mladinski pihalni orkester, godalni orkester in simfonični orkester.

7., 8. in 9. junij – V športnem parku v središču Vrhnike je potekal tradicionalni turnir v malem nogometu, na katerem so se ekipe merile za 1200 evrov vredno glavno nagrado. Slavila je ekipa iz Divače, sicer pa so bili novost turnirja nedeljski derbiji med dekliškimi ekipami.

8. junij – V cerkvi sv. Trojice je potekal koncert Tria Rupnik v sestavi: Anže, Manca in Nejc Rupnik. Trio se je sprehodil med velikani klasične glasbe in navdušil zbrano množico obiskovalcev.

14. junij – S slovesnim odprtjem v športnem parku se je začel 21. festival Argonavtski dnevi. Program (režija Matija Milčinski) je bil humorno obarvan, a še vedno s pridihom spektakla, ki so ga oblikovali nastopajoči. Prireditve so se poleg občanov in vabljenih gostov udeležili tudi predstavniki grške ambasade, župan

Gonarsa, poslanka Alenka Bikar, župani sosednjih občin ter drugi gostje.

15. junij – Tradicionalna noč na Vrhniki je bila letos v znamenju slovenske glasbe, za katero sta v vrhuncu večera poskrbela Jan Plestenjak in Big Foot Mama. Osemurno zabavo na prostem je obiskalo več tisoč ljudi, ki so lahko med drugim prisluhnili tudi izvajalcem drugega odra (letošnja novost), za katerega so »skrbeli« fantje in dekleta iz Kluba vrhniških študentov.

15. junij – V športnem parku je potekal prvi mednarodni turnir za košarkarje, ki ga je pripravil lokalni košarkarski klub. Tekmovalnega srečanja so se poleg vrhniških košarkarjev udeležili še prijatelji iz Reke (KK Uskok) in Trsta (ŠD Jadran). Slavili so domači.

16. junij – V vrhniškem športnem parku je potekal Čarobni argonavtski dan, ki je bil namenjen predvsem najmlajšim. Na stojnicah so se predstavljala domača društva, organizirali so številne aktivnosti za najmlajše, na odru pa so jih zabavali še Čuki in plesalci.

16. junij – Pri športnem parku je potekalo največje srečanje električnih vozil v državi, na katerem je sodelovalo 24 električnih vozil, 5 električnih koles ter celo »čoper« na električno. Zanimanje je bilo veliko, številni obiskovalci so izrazili tudi namero po preureditvi lastnega vozila v električno različico.

17. junij – Uradno je zaplaninsko prostovoljno gasilsko društvo praznovalo štirideseti jubilej v februarju, a ker je bila prva »uradna veselica društva« pred natanko 40 leti, so se odločili jubilej obeležiti na ta dan. Jubileju je poseben pečat dal sprejem nove avtocisterne, ki pa je ognjeni krst doživela že nekaj dni pred tem.

18. junij – V galeriji Cankarjevega doma je odprla svoja vrata razstava Akrilk »Spekter barv, svetlobe in fantazije«, avtoric: Marinka Amon, Živa Baraga, Silva Barlič, Meta Jesih, Magda Ozmec, Vladka Večerin, Tatjana Verbič in Marija Zupančič.

19. junij – Sodnijski trg je napolnila množica občanov, ki je domov zagotovo odšla nasmejana. Potekal je namreč večer stand-up komedije, na katerem so nastopili Ranko Babič, Matjaž Javšnik, Janez Trontelj in Mirza Tvrkovič. Večer je z glasbenim nastopom sklenil koncert skupine Nula Kelvina in vrhniškega big banda.

20. junij – Na vrtu hotela Mantova je potekalo tradicionalno tekmovanje v mešanju barskih pijač, kjer je najprestižnejšo lovoriko osvojil Tomaž Fartek. Sodelovali so tudi otroci, kajti v Cankarjevi osnovni šoli pod mentorstvom Aleša Ogrina poteka šola barmanov.

21. junij – Na Stari cesti je v okviru festivala potekal sejem domače obrti, preplet plesov in običajev domačih društev ter društev po-

bratenih mest in pa kuhanje domačih jedi. Obiskovalci so med drugim lahko okušali tako grške kot italijanske jedi, saj je Občina Vrhnika pobratena z Gonarsom in grškim Volosom.

21. junij – Srečanje v Cankarjevem lazcu, ki ga je organizirala Cankarjeva knjižnica, je bilo letos posebno v dveh ozirih: bilo je že dvajseto po vrsti in ker je sinjgoriška firma Kemis Cankarjevi knjižnici poklonila 10 tisoč evrov za računalniško učilnico v novi knjižnici.

25. junij – V Parku samostojnosti je potekala občinska slovesnost ob dnevu državnosti. Slavnosti govornik je bil častni občan dr. Boštjan Žekš, ki je dejal, da smo za stanje v državi odgovorni vsi, a ne enako. Govornik je bil tudi župan Stojan Jakin, duhovnik Janez Novak je opravil blagoslov domovine, za kulturni program pa so poskrbeli Oktet Raskovec, harmonikar Aljaž Nagode in Pihalni orkester Vrhnika.

25. junij – Na Sveti Trojici je potekala prireditev »Tu smo doma«, s katero želijo v Turističnem društvu Blagajana priseljenim Vrhnčanom predstaviti Cankarjevo mesto. Obiskovalci so prvič lahko spoznali vrhniško kavo in pivo, sicer pa je organizatorju močno sivilo lase slabo nedeljsko vreme.

28. junij – Družba Siliko je tudi uradno predala svojemu namenu novozgrajene pro-

store na mestu nekdanje IUV. Slovesnemu dogodku je med drugim prisostvoval tudi minister za gospodarstvo Andrej Stepišnik. Sicer pa so prvi delovni proces na novi lokaciji zagnali že 6. maja.

28. junij – Občina Vrhnika je izdala odločbo, da za energetske sanacije nekdanje IUV šivalnice izbere Tipo investicijske gradnje, katerega dela naj bi znašala 960 tisoč evrov, končana pa naj bi bila do maja 2014.

29. junij – Dvorana v gasilskem domu v Podlipi je bila nabito polna. Mladi so namreč pod taktirko režiserja Janeza Cankarja postavili na oder novo mladinsko igro »Metka in Janko«, avtorja Žarka Petana.

JULIJ

1. julij – Okoli vrhniškega stadiona so postavili novo varovalno ograjo, kajti stara je bila dotrajana in mestoma pretrgana. Obenem so zaradi morebitnega vandalizma dali stadion »pod ključ«. Ravno tako so namestili ograjo okoli igrišča pri vojašnici na Stari Vrhniki, s katerim po novem upravlja Zavod Ivana Cankarja Vrhnika.

3. julij – Začel se je Poletni vklop – dvomesečne aktivne športne počitnice, ki jih organizira Zavod Ivana Cankarja v sodelovanju z vrhniškim centrom za socialno delo, Cankarjevo šolo in občino. Organizirane počitnice so pri otrocih in starših zelo priljubljene, ker so večinoma brezplačne in ker ponujajo zelo pester program aktivnosti. Program, ki je potekal do konca avgusta, je dnevno obiskovalo okoli 80 otrok

4. julij – Občinski svetniki so se zbrali še na zadnji predpočitniški seji, na kateri so obravnavali devet točk dnevnega reda.

8. in 9. julij – V Cankarjevem domu je potekala krvodajalska akcija, na kateri je kri

darovalo 205 darovalcev. Obisk je bil verjetno zavoljo dopustov malce manjši od običajnega.

12. julij – Letošnje leto praznuje zdravilstvo na Drenovem Griču sto let. Obletnice sicer niso posebej obeležili, a o Ani Agathi Sedej, ki nadaljuje družinsko tradicijo, je bil v poletni izdaji Našega časopisa daljši prispevek. Leta 1913 se je namreč na Drenov Grič preselil njen prednik Josip Permoser in v tem kraju začel z zdravilstvom, ki je danes znano širom Slovenije.

12. julij – Vrhniški župan Stojan Jakin se je 12. julija udeležil slovesnega podpisa sporazuma o sodelovanju na področju trajnostne energetske politike s špansko občino Cullar Vega. Sodelovanje z manjšo občino, ki leži blizu Granade na jugu Španije, je del projekta Green twinning. Namen projekta je krepitev znanja in usposobljenosti občin na področju učinkovite rabe in obnovljivih virov energije ter izmenjava izkušenj.

13. julij – Člani združenja borcev za vrednote NOB Vrhnika so se na Rudnem polju na Pokljuki udeležili svečanosti v spomin prihoda partizanskih patrolj, ki so se leta 1944 povzpele na Triglav. Tudi trije člani združenja so se s praporom podali na Kredarico, pot na Triglav pa je bila zaradi snega zaprta.

21. julij – V Begunjah pri Cerknici so vrhniški skavti imeli že petnajste zaobljube po vrsti.

AVGUST

1. avgust – 49. leto zapored se je mladina vrhniškega planinskega društva odpravila na poletni tabor v planine. Letos so se utaborili na Pokljuki, na Rudnem polju, desetdnevnega tabora pa se je udeležilo 40 otrok.

2. avgust – V Parku samostojnosti v središču Vrhnike se je začel enomesečni cikel prireditev Poletje na Vrhniki. Program je bil obarvan poletju primerno sproščeno: otroci so se lahko ob petkih pozno popoldne do solz nasmejali komedijantom ali pa občudovali artiste.

3. in 4. avgust – Nadaljuje se pasja vročina. V prestolnici je v dveh dneh dvakrat padel temperaturni rekord, in sicer kar 38,4 stopinje Celzija. Tudi vrhniške ulice so zaradi vročine izumrle.

12. avgust – Močilnik, nekoč zelo znana gostilna na vrhniškem koncu, je znova odprla svoja vrata – tokrat pod vodstvom Dejana Marinčiča.

23. avgust – Zaključil se je letošnji Poletni vklop, sedemnajsti po vrsti. Dnevno se je teh aktivnih športnih počitnic udeleževalo okoli 80 otrok.

24. avgust – Na Vrhniki je potekal nočni tek v organizaciji ŠD Agonija. Sodelovalo je 355 tekačev iz vse Slovenije.

26.–30. avgust – V kamnolomu Lesno Brdo je potekala kiparska delavnica Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, tokrat že sedemnajsta po vrsti. Udeležilo se jo je sedem udeležencev, od tega eden celo iz Avstrije.

SEPTEMBER

2. september – Hrami učenosti na Vrhniki pokajo po šivih kot že dolgo ne. Letos je OŠ Ivana Cankarja sprejela 115 prvošolcev, podružnična šola na Drenovem Griču 20, Slomškova šola pa 65.

2. september – Začel se je tradicionalni enotedenski gledališki festival Cankarjada, ki ga že 18. leto zapored organizirajo fantje in dekleta iz Kluba vrhniških študentov. Letos so poleg programa za odrasle poskrbeli tudi za najmlajše z raznovrstnimi delavnicami in predstavami.

4. september – V Zdravstvenem domu Vrhnika je vrata odprla nova ambulanta ženskega dispanzerja. Že prve dni se je pokazala upravičenost te odločitve, kajti ambulanta je bila zasuta s prošnjami za pregled.

4. september – V javnosti je odjeknila novica, da so koalicijski partnerji v vladi dali zeleno luč projektu zmanjšanja števila občin. Po njihovem bi občina morala šteti najmanj 5000 prebivalcev, vendar tega ne izpolnjuje kar 110 občin. Vrhnikiški župan Stojan Jakin je izrazil podporo združevanju, a kot je dejal, se v velikih občinah ne sme izgubiti glas periferije.

7. septembra – V Podlipi je potekal tretji »Tek Podlipa«, na katerem je sodelovalo veliko otrok iz domače vasi, katerim je tek tudi pretežno namenjen. Po teku je sledil še turnir v ročnem nogometu.

8. september – Letos so se člani TD Blagajana in prejemniki priznanja za najlepše urejene hiše, kmetije, balkone ... zbrali v Bistri. Turistična agencija Argonavt je srečanje popestrila še s svojim programom – srečanje turističnih in kulturnih društev Dolenjske in Notranjske. Na prireditve so se pripeljali tudi starodobniki, ki so si dogodek izbrali za svoje letno srečanje.

13. september – Občina se je že v letu 2012 lotila prenove igrišč pri osnovnih šolah Antona Martina Slomška in stari šoli Ivana Cankarja. Igrišči so v arhitekturnem biroju Delavnica d. o. o. zasnovali tematsko – tista pri Slomšku vabi najmlajše v koliščarski svet, tista pri Cankarju pa z razvejanostjo elementov posnema do tedaj tam podrto drevo, ki je tudi služilo kot igralo. Slednje so uradno predali svojemu namenu 13. septembra, osemnajst dni kasneje pa še pri Slomšku.

13. september – V domu upokojencev so slovesno odprli nov zunanji vadbeni park.

14. september – Na Stari Vrhniki so vaščani s prostovoljnimi prispevki poskrbeli za sovaščana Mirka Kavčiča, ki zaradi težke bolezni ne more hoditi. Zbrali so 4800 evrov, s katerim so mu kupili motorni invalidski skuter ter mu za več let vnaprej kupili tople obroke, ki mu jih bo na dom dostavljalo Gostinstvo Dolinar.

17. september – Borovničanka Mihaela Maraž je v Cankarjevem domu razstavila svoja slikarska dela, na katerih je prevladovala krajinska tematika. Razstavo je poimenovala »Pogled na barje s strani«.

22. september – Pri Štirni na Betajnovi, ki za mnoge predstavlja izhodiščno točko za »naskok« Planine, je občina uredila parkirni prostor za kolesa – in sicer v okviru akcije Dan brez avtomobila.

26. september – Vrhniška in logaška gasilska zveza sta ob prihajajočem mesecu požarne varnosti izdali posebno knjižico »Najbežim ali gasim?«. Knjižico, ki ponuja kopico praktičnih nasvetov in resničnih prigod, so med drugim prejela brezplačno vsa gospodinjstva v občinah Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer.

OKTOBER

1. oktober – Narodni muzej Slovenije je v sodelovanju z Zavodom Ivana Cankarja Vrhnika v parku pred omenjenim zavodom postavil razstavo »Arheološki parki Slovenije. Brez cenzure.«, s katero želijo ozavestiti javnost o skrbi za arheološko dediščino. Po njihovem smo za ohranjanje tovrstne dediščine prav vsi odgovorni. Predstavljenih je bilo 44 arheoloških ostalin, med drugim tudi nekaj vrhniških znamenitosti.

1. oktober – Do 20. oktobra so bila postavljena na ogled dela članov akvarelne skupine, ki ustvarja ob petkih pozno popoldne na OŠ Ivana Cankarja pod vodstvom Petra Lazareviča. Gre za vsakoletno razstavo,

ljubitelskih slikarjev z Notranjske in iz Osrednje Slovenije.

1. oktober – Občina je začela z izgradnjo kanalizacije v delu Verda in na Notranjski cesti. Oba projekta se izvajata v okviru krovnega projekta »Čista Ljubljana«.

4. oktober – Pod šotorom v Športnem parku Vrhnika je potekal že drugi Oberfest – vrhniška različica oktoberfesta. Množičen obisk organizatorju narekuje, da bi prireditev postala tradicionalna.

4. oktober – Na ljubljanskem okrožnem sodišču se je začelo sojenje nekdanjim članom uprave Industrije usnja Vrhnika: Vitomirju Debeljaku, Dušanu Jeršetu in Sonji Vavken, ki so že zanikali krivdo za očitano kaznivo dejanje zlorabe položaja ali pravic. Obtoženi naj bi družbo oškodovali za najmanj 795.574 evrov.

6. oktober – Vrhniško združenje Rdečega križa je v Slomškovi športni dvorani pripravilo dobrodelni koncert. Izkupiček od prodanih vstopnic je šel za pomoč pri nakupu šolskih potrebščin. Gledalci so za program, ki so ga oblikovali domači in drugi glasbeni izvajalci, z nakupom kart prispevali dobrih 1700 evrov, tej vsoti pa je lokalni Lions klub dodal še 3000 evrov.

7. oktober – V občinski hiši se je mudila ekipa ministrstva za obrambo z ministrom Romanom Jakičem na čelu. Tema pogovorov je bilo urejanje nepremičninskih zadev.

12. oktober – V športni dvorani Antona Martina Slomška so odmevali hitri glasbeni ritmi. Potekal je tradicionalni festival »Zmigaj se!«, na katerem so se mladi učili novih plesnih korakov in občudovali plesni šov.

16. oktober – Komunalno podjetje Vrhnika je gostilo razstavo organizacije ReBirth, ki

opozarja na težavo gradbenih odpadkov in na nujnost njihove reciklaže. Ogladala si jo je lahko javnost kot povabljeni gostje. Obenem so predstavili tudi čeljustni drobilnik, ki je s tovrstnimi odpadki opravil kot za šalo.

17. oktober – V Cankarjevem domu je potekal spominski večer Karla Gabeljska. Rdeča nit večera je bila 70-letnica miniranja Štampetovega mostu.

18. oktober – V prostorih vrhniškega društva upokojencev je razstavljala akvarele Marija Malovrh iz Podlipe.

22. oktober – V Smrečju nad Vrhniko sta župan Stojan Jakin in predsednica KS Podlipa – Smrečje Katarina Železnik Logar prerezala slavnostni trak ob odprtju prenovljenega cestnega odseka (mimo cerkve). Obenem so blagoslovili prenovljeno Rusovo kapelico.

22. oktober – V galeriji Cankarjevega doma so odprli spominsko razstavo Toneta Lapajnet (1933–2011). Akademski kipar bi letos praznoval 80. rojstni dan. Razstavo, ki je orisala njegovo umetniško pot, sta v organizaciji Muzejskega društva Vrhnika in Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika pripravila Pavle in Gašper Mrak.

24. oktober – V avli Cankarjevega doma je odprla svoja vrata fotografska razstava

»Pogled na domači kraj skozi fotografski objektiv«, ki jo je pripravilo TD Blagajana. Osem fotografov je v objektiv ujelo različne motive vrhniškega konca, ti pa bodo podlaga društvenemu koledarju za leto 2014.

28. oktober – Od konca avgusta že potekajo arheološka izkopavanja na gradbeni parceli na Čuži (Center za preventivno arheologijo ZVKDS), kjer so odkrili rimsko pokopališče iz časa med prvim in četrtem stoletjem. Arheologe so presenetili množični grobni pridatki.

NOVEMBER

5. november – Občina je pridobila gradbeno dovoljenje za gradnjo parkirišča v Sinji Gorici: »Parkiraj in se pelji«. Imelo naj bi 140 parkirnih mest, s čimer bi se središče mesta znebil mirujočega prometa.

12. november – V Cankarjevem domu je odprla svoja vrata razstava o Stari Vrhniki: »Hiše spreminjajo, sledovi ostajajo«. Razstavo sta pripravili Ema Goričan in Polona Zalokar.

16. november – Člani Zveze šoferjev in avtomehanikov Vrhnika so skupaj z nekaterimi občani pri Cankarjevem spomeniku v središču mesta obeležili svetovni dan spomina na žrtve prometnih nesreč. Mimoidoče občane so ozaveščali o omenjenem dnevu, zbrane pa sta nagovorila tudi župan Stojan Jakin in predstavnik Policijske postaje Vrhnika Viljem Jereb.

16. november – Na Ulovki je župan prerezal slavnostni trak ob prenovi ceste med Kurenom in Ulovko.

22. november – Kulturno društvo Stara Vrhnika je 10. obletnico delovanja proslavilo v Cankarjevem domu s kulturnim programom in pregledom društvene zgodovine.

23. november – V Cankarjevem domu je potekal dobrodelni koncert vrhniške Karitas »Dva novčiča«. S prostovoljnimi prispevki in izkupičkom od prodaje vstopnic so zbrali dober poldrugi tisočak.

26. november – Na odru Cankarjevega doma je potekalo 2. srečanje narodnih noš. V kulturnem programu so nastopile folklorne skupine: FS Grof Blagaj iz Polhovega Gradca, FS Cepci in ljudske pevke Trlce z Ligojne, FS Šumnik iz Borovnice in FS Stara Vrhnika.

29. november – V sejni sobi občine so se ob 30. obletnici srečali »glavni akterji« gradnje vodovoda »Borovniški vršaj«, ki so ga odprli 25. novembra 1983.

29. in 30. november – Na Sodnijskem trgu je potekal tradicionalni Miklavžev sejem v organizaciji Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika. Na njem je sodelovalno rekordno število prodajalcev, in sicer toliko, da so morali stojnice postaviti celo na parkirišču pred trgovom. Vzporedno s sejmom je potekala še komisijska prodaja smučarske opreme v režiji lokalnega smučarskega društva.

DECEMBER

4. december – Od Cankarjeve hiše na Klancu do cerkve sv. Trojice se je vila kolona bakel, kjer so pričakali sv. Miklavža. Pred njegovim prihodom je nekaj pesmi zapel še otroški cerkveni pevski zbor, uprizorjena pa je bila tudi krajša dramska igrlica.

6. december – V Cankarjevem domu je Društvo invalidov Vrhnika pripravilo tradicionalni celovečerni koncert njihovega mešanega pevskega zbora. Tokrat so v goste povabili še Ženski pevski zbor Upanje iz doma upokojencev in Obrtniški mešani pevski zbor Notranjska. Na prireditvi so slovesno izročili »ček« 40 tisoč evrov Tadeju Jerebu za novo nožno protezo (sredstva so zbirali

tri leta) in naznanili, da bodo začeli zbirati sredstva za nakup novega društvenega kombija.

10. december – V galeriji osrednjega vrhniškega kulturnega hrama je odprla vrata fotografska razstava Cirila Velkovrha z naslovom »Od štajerskih goric do strme tržaške obale«. Razstava je bila odprta do 12. januarja.

11. december – V Cankarjevem domu so ob 95. obletnici smrti Ivana Cankarja predstavili knjigo Toneta Partljiča »O Ivanu in Ani«. Dogodka so se udeležili tudi avtor, ilustrator in predstavnik založbe Ajda, kjer je knjiga izšla.

14. december – Pevke in pevci Mešanega pevskega zbora »Ivana Cankarja« so v osrednjem kulturnem hramu na Vrhniki izvedli celovečerni »Praznični koncert« in tako zaključili načrtovano delo za leto 2013. Medse so povabili ljudsko glasbeno skupino Pušeljci iz Zgornje Savinjske doline in Glasbeno šolo Logatec z mlado glasbenico Nastjo Geohelli, učenko 7. razreda tolkal, ki je igrala na marimbo.

14. december – V športni dvorani OŠ Antona Martina Slomška je potekalo svetovno prvenstvo v Rock n' rollu. Na tekmovanju, ki si ga je ogledal tudi predsednik države Borut Pahor, je sodelovalo 18 držav in skoraj 400 plesalcev.

19. december – Izšel je Naš časopis, skupaj z njim pa posebna priloga ob 40. obletnici izhajanja časopisa.

19. december – V sejni sobi občine se je mudil obrambni minister Roman Jakič. Razlog je bil podpis pogodbe o brezplačnem najemu strelišča in športnega igrišča v bivši vojašnici na Stari Vrhniki, ki ju bodo lahko po novem uporabljala vrhniška športna društva.

21. december – Na cerkvi sv. Trojice nad Vrhniko so se zaključila krovna dela, kar pa je šele prva faza celovite obnove te cerkve. Že spomladi bodo začeli z obnovo fasade, ki je v zelo slabem stanju, dela pa naj bi obsegala tudi obnovo kamna (arkade).

21. december – Na Sodnijskem trgu je potekal božično-novoletni sejem z obiskom Božička, zabavo za otroke in z zabavno predstavo za odrasle. Obisk je nekoliko krnilo slabo (deževno) vreme.

23. december – Občini Vrhnika je Božiček prinesel darilo: za projekt »Parkiraj in se pelji« (parkirišče) v Sinji Gorici je namreč prejela odločbo, da je zanj upravičena do 456.000 evrov sredstev iz Kohezijskega sklada Evropske unije.

26. december – Slavnostni govornik na praznovanju Dneva samostojnosti in enotnosti je bil župan Stojan Jakin. Pohoda po poteh Cankarjeve matere iz Vrzdenca do Vrhnike pa se je zaradi deževnega vremena udeležilo le nekaj deset pohodnikov. Za razliko od preteklih let tokrat ni bilo blagoslova konj; prireditev, ki je potrebovala manj prostora, pa je zato potekala na Sodnijskem trgu.

31. december – Občani so lahko najdaljšo noč v letu preživeli na Sodnijskem trgu, kjer je nastopila glasbena skupina Nevihta.

POROČILO O DELU MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA V LETU 2012

(NA OBČNEM ZBORU DRUŠTVA, 20. MAJA 2013)

V letu 2012 je sestav društvenih organov ostal isti. Delo vodi izvršni odbor, ki se sestaja skupaj z nadzornim odborom. Sestanki so bili 14. februarja - na dan 20. obletnice ustanovitve društva so se na sestanku pridružili tudi člani Uredniškega odbora društvenega zbornika Vrhniški razgledi - 3. maja, 24. septembra in 19. novembra 2012. Občni zbor društva je bil 15. maja 2012.

Občina Vrhnika je sofinancirala društveni program z 2139,01 eur, od tega za redno dejavnost 848 Eur in 1290,00 eur za osem projektov.

Delo je potekalo po delovnem načrtu. Marca 2012 je bila v Cankarjevem domu razstava Velika Ligojna - hiše in ljudje, ki jo je pripravil Franci Dovč v sodelovanju s Cvetko Koderman. Konec marca je dr. Andrej Gaspari v predavanju Nauportus in vrhniški prostor v prazgodovini predstavil najnovejša odkritja arheoloških raziskav na Vrhniki. Popeljal nas je preko Sv. Trojice do Tičnice, kjer so 2009 odkrili sledi prazgodovinske utrjene naselbine. Glede na lego in velikost gradišča arheologi ne dvomijo, da gre za keltskega predhodnika rimskega Nauportusa. Še danes je dobro vidno obrobje gradišča.

Ob občnem zboru 15. maja je društvo pripravilo krajšo slovesnost ob svoji dvajsetletnici.

Na njej smo predstavili novo, 12. številko zbornika Vrhniški razgledi. Prisotne je nato nagovoril nekdanji župan ing. France Kvaternik, ki je bil pred 20 leti med pobudniki za ustanovitev društva. Zgodovinarica Nika Čelešnik je podala prispevek o ustanavljanju društva in muzejske zbirke na Vrhniki že sredi tridesetih let prejšnjega stoletja. Zaradi izrednih zaslug za njegovo delovanje smo za častne člane Muzejskega društva razglasili Frančiško Zalaznik, Francija Dovča in Nika Šušteršiča, Muzejsko društvo pa je prejelo jubilejno priznanje Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Za popestritev prireditve je poskrbel glasbeni gost Smiljan Ogorelec.

Častni člani Muzejskega društva: Niko Šušteršič, Frančiška Zalaznik in Franci Dovč, 2012 (foto: Gašper Tominc).

Maja je društvo sodelovalo s Cankarjevo knjižnico pri pripravi razstave vrhniških razglednic. 1. junija pa smo z razstavo Brata Jager, avtorice Nataše Oblak Japelj, gostovali v galeriji Šivčeva hiša v Radovljici. Razstava je bila lepo sprejeta in obiskana.

19. junija smo na dokumentarni razstavi Muzejsko društvo praznuje 20 let (pripravile N. Oblak Japelj, T. Oblak Milčinski, M. Oblak Čarni) v preddverju Cankarjevega doma podali – predvsem s poročili iz Našega časopisa – pregled dela društva od njegove ustanovitve leta 1992 do leta 2012.

13. novembra 2012 smo z Zavodom Ivana Cankarja odprli spominsko razstavo ob 80. obletnici rojstva slikarja Milogoja Dominka (1932–2010). V sodelovanju s slikarjevima hčerkama sta jo pripravila Pavle Mrak in Mira Rančov.

Galerija Cankarjevega doma, polna obiskovalcev, ob odprtju razstave Velika Ligojna in njeni prebivalci, 6. marca 2012.

Zbirali smo gradivo za zgodovino Vrhniške, podatke in gradivo o Stari Vrhniki, za razstavo Hiše in ljudje in nadaljevali z raziskavami in zbiranjem gradiva o vrhniških učiteljih, rezbarstvu na Vrhniki, tovarni upognjenega pohištva in harmonijev, citatov o Vrhniki v Cankarjevih delih in drugo. Zbrali in pripravili smo prispevke za zbornik Vrhniški razgledi, številka 13, ki ga danes predstavljamo. Pripravili (Nataša Oblak

Japelj) in oddali smo Zavodu RS za varstvo kulturne dediščine vlogo, da se proglasi za spomenik staro skladišče idrijskega rudnika na Vrhniki, mogočna, še danes dobro ohranjena stavba.

Sodelovali smo zlasti s Turističnim društvom, Cankarjevo knjižnico in z Zavodom Ivana Cankarja. S Cankarjevo knjižnico predvsem pri digitalizaciji naših razstav za objavo na portalu KAMRA, v zadnjem času pa pri pregledu in evidentiranju pisnega gradiva in predmetov, ki so ostali v stavbi Konfekcije IUUV, ki jo je občina Vrhnika odkupila (po stečaju IUUV). Z Zavodom Ivana Cankarja smo sodelovali pri raziskavi o prehrani na Vrhniškem nekdanje. Sicer pa je sodelovanje in pomoč Zavoda pri našem delu, lahko rečemo, nepogrešljiva, če omenim samo izdajanje Vrhniških razgledov, postavitve razstav, organiziranje srečanj. V zadnjem času je tudi možnost deponiranja gradiva (predmetov) v njihovi stavbi. Teh že dolgo nismo zbirali več, ker v društveni pisarni zanje ni več prostora.

Finančna sredstva za delo društva je – kot je bilo že omenjeno – prispevala Občina Vrhnika, za nekatere naloge, ki smo jih delali skupaj, tudi Zavod Ivana Cankarja ter društveni člani s članarino in prostovoljnimi prispevki. Nekaj denarja smo dobili s prodajo zbornika Vrhniški razgledi.

Delo v društvu je bilo opravljeno s podporo in sodelovanjem društvenih članov, zlasti z zavzetim in požrtvovalnim delom odbornikov.

Vsem se za sodelovanje, pomoč in podporo pa tudi za naklonjenost in izrečena priznanja iskreno zahvaljujem!

Čisto na koncu mi dovolite še naslednji poziv in prošnjo: V društvenih odborih čas nujno terja nekaj zamenjav in že kar nekaj časa neuspešno iščemo okrepitev z mlaj-

šimi silami. Zato danes tudi s tega mesta javno vabimo člane, ki imajo voljo do dela v Muzejskem društvu in so mu pripravljene posvetiti tudi nekaj časa, da se odzovejo in prevzamejo nekatera dela pri vodenju društva, pri zbiranju in urejanju gradiva. Menimo, da je delo vrhniškega muzejskega društva še kako aktualno, prav sedaj, ko se v sodelovanju z ljubljanskim Mestnim muzejem snuje v prenovljeni šivalnici IUV Interpretacijski center naravne in kulturne dediščine, tj. centralna info točka z interaktivno razstavo o vrhniški zgodovini – nekakšen sodobni vrhniški muzej. Tu bo organizirano usmerjanje obiskovalcev tudi na druge lokacije. Muzejsko društvo, v povezavi z Zavodom Ivana Cankarja in Cankarjevo knjižnico, bi **kot krajevni dejavnik** morale strokovno slediti nastajanju tega muzeja in biti pri tem – če bi bilo potrebno, tudi v pomoč. Računamo na pripravljenost članov za sodelovanje, da bo društvo lahko nadaljevalo s poslanstvom, ki mu je bilo ob njegovi ustanovitvi zaupano.

Vrhnika, 20. maja 2013
Marija Oblak Čarni

Bibliografija:

S/imon/ S/eljak/: Velika Ligojna v sliki in besedi, Hiše se spreminjajo, Naš časopis, 26. marec 2012, str. 6.

Aki/Tatjana Oblak Milčinski/: Nauportus in vrhniški prostor v prazgodovini. Muzejsko društvo Vrhnika praznuje 20 let, Naš časopis, maj 2012, str. 8.

g/Gašper/ t/Tominc/: Izšli so Vrhniški razgledi. 20 let Muzejskega društva Vrhnika, Naš časopis, 28. maj 2012, str. 46.

/Marija Oblak Čarni/: Razstava Vrhnika od leta 1827 v filateliji na Mednarodnem sejmu zbirateljstva Collecta v Ljubljani, Naš časopis, 28. maj 2012.

S/imon/ S/eljak/: Razstava v sliki in besedi. 20 let Muzejskega društva Vrhnika, Naš časopis, 2. julij 2012, str. 50.

Simon Seljak: Vpogled v srce slikarja Milogoja Dominka. Spominska razstava, Naš časopis, 26. november 2012, str. 42.

VRHNIŠKI RAZGLEDI

Leto 14 (2013)

Izdala in založila:

Muzejsko društvo Vrhnika in

Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika

Uredniški odbor:

Igor Berginc

Franci Dovč

Anja Frković Tršan

Pavel Mrak

Marija Oblak Čarni (urednica)

Nataša Oblak Japelj (namestnica urednice)

Tatjana Oblak Milčinski

Olga Pivk

Mirjam Šemrov

Lektoriranje: Mirjam Šemrov

(razen članka C. Koderman: Cankarji iz Velike Ligojne,
ki ga je lektorirala Darinka Koderman Patačko)

Tehnična ureditev: Milena Oblak Erznožnik

Tisk: PARTNER GRAF zelena tiskarna d. o. o.

Naklada: 350 izvodov

Vrhnika, april 2014

ISSN 1408 – 0583 – Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

NA NASLOVNICI:

Tone Lapajne: **Barjanec**, slika, 120 x 105 cm, barjanska zemlja na juti.

NA ZADNJI STRANI KNJIGE:

Mrlakova kajža, domnevno dom družine Matije Cankarja (roj. 1677) in kasneje družine njegovega sina Antona (roj. 1737), prapradede pisatelja Ivana Cankarja (*foto: Ambrož Koderman, 2005*).

Prostovoljno gasilsko društvo Zaplana je sprejelo novo avtocisterno ob svojem 40-letnem jubileju. (*foto: Gašper Tominc, 2013*).

Priveditev **Poletje na Vrhniki**. Otroci spremljajo predstavo komedijantov in artistov v Parku samostojnosti v središču Vrhniko (*foto: Gašper Tominc, 2013*).

Hinko Smrekar, "Nevarnejš' od slame ljubezen je res ..." Razglednica iz serije Slovenske narodne pesmi, 1913 (*last: Miloš Mikolič*).

Plesna skupina Vesoljski povžki KD Stara Vrhnika na Območni plesni reviji Vija Vaja, 2008.

Prazgodovinsko gradišče na hribu Tičnica na Vrhniki. Senčen digitalni model terena (izsek) (*D. Mlekuž*).

Hiša Janeza Kržiča (Bečkajeva) s kolesom na **vodni pogon za phanje prosa**, 1904 (*foto last: Niko Šušteršič*).

